

PAVLE SIMOVIĆ

PRAVOSLAVLJE I BIBLIJA

INSTITUT ZA IZUČAVANJE RELIGIJE

Naziv djela:
Pravoslavlje i Biblija

Priređivač:
Pavle Simović

Izdavač:
Institut za izučavanje religije
www.religija.me

Dizajn korica:
Darko Makša

Štampa:
Donat Graf, Beograd

Prvo izdanje, 2025.

Sadržaj

1. OPŠTE SHVATANJE „PRAVOSLAVLJA“	5
2. ISTORIJA NASTANKA I RAZVOJ „PRAVOSLAVLJA“	11
3. CRKVA I CENZURA BIBLIJE	40
4. PRAVOSLAVLJE I TRADICIJA	53
5. „DEVTEROKANONSKE“ KNJIGE	67
6. STVARANJE CRKVENOG SVEŠTENSTVA.....	72
7. BIBLIJSKO TESTIRANJE PRAVOSLAVNIH UČENJA.....	79
8. KULT SVETACA I KRSNA SLAVA	129
9. KULT RELIKVIJA	145
10. ČUDA U PRAVOSLAVLJU	158
11. SVETE TAJNE	170
12. MONAŠTVO U PRAVOSLAVLJU	178
13. PAGANSKE PRAKSE	188
14. PRAVOSLAVLJE I NACIONALIZAM	195
DODATAK 1: SAŽETI PREGLED: U ČEMU PRAVOSLAVLJE ODSUPA OD BIBLIJSKE RELIGIJE	205
DODATAK 2: PITANJA ZA PRAVOSLAVNE (I KATOLIKE)	217

Pravoslavlje i Biblija

1. Opšte shvatanje „pravoslavlja“

Pravoslavlje (grčki Ορθοδοξία – pravovjerje) je prevod grčke riječi *ortodoksia*. To je slovenski prevod s kraja srednjeg vijeka. Riječ *doksa* se koristi kao liturgijski termin sa značenjem slavljenja.

Pravoslavlje je jedno od grana hrišćanstva. Formira se u istočnom dijelu Rimskog carstva – Vizantiji gde i ostaje kao zvanična religija do propasti Vizantijskog carstva. Ono je specifičan oblik hrišćanstva nastao u okrilju vizantinske (vaseljenske) crkve čiju doktrinu nasleđuje grčka crkva. Od početaka Crkve, pravoslavlje je obuhvatalo manje-više cjelokupan prostor Mediterana, uključujući i Bliski Istok i sjevernu Afriku. Ni posle pada Vizantije pravoslavlje se nije pokazivalo kao grčka crkva, jer živi uporedo u slovenskim, arapskim i grčkim oblastima.

OSNOVNA UČENJA PRAVOSLAVLJA

Osnovna učenja su koncipirana kroz nauk Pravoslavne crkve koji se zasniva na Simbolu vjere koji je usvojen na Vaseljenskim saborima u prvim vjekovima hrišćanstva i bili su obavezujući za cijelu hrišćansku Crkvu. Pravoslavna crkva priznaje samo prvih sedam sabora.¹ Kasnije je došlo do promjene djelova Simbola vjere

¹ Činjenica je da rana crkva uopšte nije bila jedinstvena i na saborima su donošene razne, često kontradiktorne odluke. Na prvom saboru u Nikeji 325. godine kojim je predsjedavao poluobraćeni car Konstantin učestvovalo je, po različitim izvorima iz tog vremena, od oko 250 do 318 episkopa, a neki su umjesto ličnog dolaska poslali svoje delegate. Prema procjenama istoričara koji se bave ranom hrišćanskom i crkvenom istorijom, broj episkopa koji su došli na sabor je oko 20-30% od ukupnog broja. Velika većina ih nije došla. Uprkos tome, po carskoj naredbi – odluke tog sabora smatrane su kao opšteobavezujuće za sve hrišćanske zajednice. Kriza u koju je zapao hrišćanski svijet, samo se razbuktavala. Samo u toku četvrtog vijeka održano je preko četrdeset i pet sabora. Trinaest je bilo protiv arijanizma, petnaest za arijanizam i sedamnaest za polu-arijanizam. Tako se nastavilo i u kasnijim vjekovima, koji god da je spor bio u pitanju. Narativ pravoslavne crkve o sedam vaseljenskih sabora više odgovara retroaktivnom

od strane zapadnog dijela Crkve. To će, uz druge manje dogmatske razlike a ponajviše kulturne (ikonoborstvo), uticati na definitivni razlaz između zapadnog i istočnog hrišćanstva 1054. godine (Veliki raskol), koji nije ni prvi ni najveći razlaz istočnorimske i zapadnorimske crkve, ali je sigurno najduži. Vjeruje se u jednoga Boga. On se uopšteno naziva Ocem koji je nebeski otac svih ljudi koje je stvorio i stara se o njima. Ali, Bog se naziva Ocem kroz prvo lice Svete Trojice. Naime, Bog je jedan po suštini (biću), po ovom nauku, a trojičan po licima: „Otac, Sin i Sveti Duh“. Sva tri božanska lica čine Trojicu „jednobitnu i nerazdjeljivu“. Sva tri lica su jednaka među sobom i čine jedinstvo. Važno je napomenuti da postoji učenje o monarhiji Boga Oca, jer su crkveni „sveti očevi“ time jasno razdvojili ličnosti od prirode u Bogu.

Isus Hristos, sin Božji, došao je na zemlju i primio tijelo čovječe radi spasenja ljudi – da bi ljudsku prirodu povrijeđenu grijehom,

tumačenju crkvene istorije, nastao u kasnijim vjekovima, nego samoj realnosti u vremenu u kome su održavani. Sabor postaje „vaseljenski“ tek kada ga crkva kasnije kroz vjekove prizna. Sabora je bilo višestruko više od sedam; na njima su se usvajale često različite, međusobno suprotstavljene odluke. Kriterijumi da bi se neki sabor mogao nazvati vaseljenski su zajedničko učešće cijele crkve i opšteprihvaćenost tog učenja u cijelom hrišćanskom svijetu. **U praksi je opšteprihvaćenost odluka nekih vaseljenskih sabora često uspostavljana tek decenijama ili vjekovima nakon njih.** Na kraju je dominantna struja u okviru crkve sebe nazvala „pravoslavcima“, svoje učenje „pravoslavljem“, a „vaseljenskim saborima“ proglasila one sabore u prošlosti iz kojih vuče svoje teološke korijene, dok je druge sabore koji oslikavaju duboko nejedinstvo i podijeljenost skrajnula. Ovakav uvid u istorijske tokove **pokazuje da crkveno predanje ne može biti pouzdan vodič.** Pravoslavna crkva je svoju konačnu formu dobila tek u 8. i 9. vijeku – poznim vjekovima hrišćanske istorije. Uticaj istočnog rimskog carstva bio je ključan da pravoslavno učenje postane dominantno na istoku, koje je u toku nekoliko vjekova bilo najmoćnija kulturna, ekonomska i vojna sila Evrope i svijeta – u kome je pravoslavlje bilo državna religija, a car („vasilevs“) postao zaštitnik pravoslavlja, štiteći crkveno jedinstvo i jedinstvo crkve i države. Nalazeći se u domenu vizantijskog kulturnog kruga, pravoslavlje su prihvatili i balkanski narodi – u onim granicama u kojima je otprilike išla linija podjele na istočno i zapadno rimsko carstvo.

obnovio, sjedinio s Bogom, i ljude spasio od grijeha, zla, prokletstva i pakla.

Gospod Isus Hrist je rođen od Presvete Bogorodice – Marije. Ona se naziva uvijekdjevom (prisnodjevom) zato što je, prema pravoslavnom vjerovanju, poslije natprirodnog rođenja Isusa, ostala i dalje djevojkom. Svojom moralnom čistotom i bogatstvom vrline, ona je nadvisila sva stvorenja i postala najbliža Bogu.

Bog se ne može potpuno poznati – on je nedostižan za čovječji razum, jer on beskonačno prevazilazi čovjekovu moć shvatanja. O njemu se zna onoliko koliko je potrebno za ljudsko spasenje. On se ljudima objavljuje i pokazuje: u Božjim djelima u svijetu, tj. u poretku u svemiru i zakonima koji u njemu vladaju; u čovjekovoj duši koja osjeća Boga, posebno u savjesti kroz koju nam govori glas njegov, a najviše u Božjem otkrovenju (objavljivanju), i najpotpunije u Isusu Hristu, sinu Božjem, koji se radi toga i javio na zemlji, umro u mukama i vaskrsao nakon tri dana. Odnosno, prije svega kroz ličnost Sina, jer Bog se i shvata kao prije svega ličnost.

Najznačajniji cilj hrišćanskog života jeste zadobijanje vječnog spasenja. Za to je potrebno ispunjavati sledeće vrline, a to su: čvrstina vjere, čistota duše, čestitost života i pripadnost Pravoslavnoj crkvi. Članom crkve odnosno pravoslavnim hrišćaninom se postaje krštenjem. Pravoslavni dogmati ističu da se nekršteni teško mogu spasti, tj. ući u Carstvo Nebesko (raj) posle tjelesne smrti. Sredstva koja čovjeku pomažu u dostizanju prethodnoga su post i molitva, dok je suština u moralnom i bogobojažljivom životu kojim se vjera svjedoči. Post i molitva imaju za cilj da čovjeku pomognu da lakše savlada sve teškoće koje pred njega dolaze i da zasluži Carstvo Nebesko. Molitve se uznose Bogu, a Presvetoj Bogorodici i svecima se moli kao ugodnicima pred Bogom, da se zauzmu za ljude pred Bogom. U Pravoslavnoj crkvi ima sedam svetih tajni (sakramenata) koje svaka za sebe stavlja pečat na zajednicu Boga i čovjeka:

1. Sveta tajna krštenja
2. Sveta tajna miropomazanja

3. Sveta tajna pokajanja
4. Sveta tajna pričešća
5. Sveta tajna braka
6. Sveta tajna jeleosvećenja
7. Sveta tajna sveštenstva

Značajna odlika Crkve jesu sveci koji su svojim životom i djelima doprinijeli mnogo dobrobiti Crkve. Oni su još ovdje na zemlji svojim usavršavanjem u hrišćanskim vrlinama postali bliski Bogu i zaslužili spasenje i Carstvo Nebesko. Mnogi od ovih svetaca su još za života činili čuda, iscjeljivali teške bolesnike i mnoge utješili i na ispravan put izveli. Neki su i posle smrti činili čuda preko svojih netruležnih moštiju. Tako se mnogima od njih za pomoć obraćaju i ljudi drugih konfesija i religija.

Crkvena hijerarhija (jerarhija) – su sveštenici na čelu s episkopima. Episkopi se smatraju nasljednicima apostola, prvih Hristovih učenika. U pravoslavnoj crkvi ne postoji zvanični celibat kao u Rimokatoličkoj crkvi, jer sveštenici mogu biti oženjeni prije nego što prime sveštenečki čin. Međutim, monasi i sveštenici koji su se zavjetovali na „celomudrenost“ (celibat) žive u odricanju od bračnih odnosa.

Najvažnija uloga pravoslavnih hramova je da služe kao mjesto gdje živa Crkva – vjernici, uznose Bogu svoje molitve a najvažniji dio crkvenog života jeste Sveta liturgija tj. bogoslužjenje, koje se služi nedjeljom i drugim praznicima u hramovima. U stvari, liturgija sobom na najbolji način pokazuje samo biće Crkve – zajednice Boga i Njegovog naroda. Na Svetoj Liturgiji vjernici se pričešćuju hljbom i vinom za koje se tvrdi da mistično, za vrijeme liturgije, postaje tijelo i krv Isusova. Bez primanja istih nije moguće spasenje (prema riječima Isusovim iz Novog zavjeta (Luka 22:19; Jovan 6:53). Za liturgiju vjernici se pripremaju postom, molitvom, ispovijedanjem svojih grijeha i opraštanjem onima koji su se o njih ogriješili. Primanje Svetog Pričešća se poredi s duhovnom hranom, kao što tijelo treba hranu da bi živjelo, tako i duša – budući da je

od nebeske suštine, treba se hraniti nebeskom hranom (tijelom i krvlju Isusovom kao spomenom na žrtvu Isusovu za iskupljenje ljudi). Osim liturgije, vrše se jutarnje i večernje molitve, časovi i bdenija, koja ujedno imaju poučni karakter – kateheza. Ali nije naglasak na pouci, već na ritmu bogoslužjenja koji vrhuni u liturgijskom slavlju. Liturgiju služi sveštenik uz prisustvo vjernog naroda, a uz pomoć pjevnice koja nije neophodna ukoliko narod zna da odgovara na liturgiju.

Postoje tri stepena sveštениčke službe: đakon, sveštenik (jeraj), episkop. Episkop može vršiti sve svete tajne osim da postavlja drugog episkopa, za šta su potrebna tri episkopa. Sveštenik može vršiti skoro sve svete tajne, osim što ne može da rukopolaže druge sveštenike; uloga đakona je još manja nego sveštenika – on je na neki način pomoćnik svešteniku.

Najznačajnije djelo na kojem se zasniva liturgija jeste Sveto pismo koje čini Stari i Novi zavjet, kao i Sveto predanje. Za pravoslavlje je posebno značajan Novi zavjet koji predstavlja život i učenje Gospoda Isusa Hrista. Ali prije svega, liturgijska praksa je zasnovana na samom životu Crkve (navodno i prije pisanja Novog zavjeta postojala je Crkva i u njoj liturgija).

STRUKTURA INSTITUCIJA PRAVOSLAVNE CRKVE

Pravoslavna crkva je, za razliku od Rimokatoličke, decentralizovana posle priznavanja prvih arhiepiskopa (Bugarskog, Grčkog, Srpskog itd.) koji crkvenu službu vrše na svojim jezicima. Postoji i Vaseljenski patrijarh koji predstavlja nasljednika vizantinskog patrijarha i sebe smatra poglavarom svih crkava. Međutim, to ostali arhiepiskopi ne priznaju, jer je vaseljenska crkva u 14. vijeku, pred pad Vizantije bila primorana da prizna vlast rimskom Papi kako bi Vizantija dobila lobističku pomoć za odbranu od napada „jeretika sa istoka“. Posle toga izbijaju nemiri pod vođstvom zilota koji opovrgavaju ovo priznanje.

NORMA CRKVENE ORGANIZACIJE

Pravoslavna crkva je zajednica „autokefalnih“ crkava (kanonski i administrativno nezavisnih), sa ekumenskim patrijarhom Carigrada koji je nosio titularni ili počasni primat. Broj autokefalnih crkava varirao je kroz istoriju. Početkom 21. vijeka bilo ih je mnogo: Crkva u Carigradu (Istanbul), Aleksandrijska crkva (Afrika), Crkva Antiohije (sa sjedištem u Damasku, Sirija) i crkve Jerusalima, Rusije, Ukrajine, Gruzije, Srbije, Rumunije, Bugarske, Kipra, Grčke, Albanije, Poljske, Češke i Slovačke Republike, te Amerike. Tu su i neke „autonomne“ crkve (koje zadržavaju simboličnu kanonsku zavisnost od matične episkopije).

Nekoliko autokefalnih crkava su de fakto nacionalne crkve, a Ruska crkva je daleko najveća.

DRŽAVE S VEĆINSKIM PRAVOSLAVNIM STANOVNIŠTVOM

Jermenija (94%); Moldavija (93%); Grčka (90%); Kipar (89%); Srbija (84%); Gruzija (83%); Bjelorusija (83%); Rumunija (81%); Rusija (72%); Crna Gora (71%); Ukrajina (65%); Makedonija (69%); Bugarska (60%)...

Procjenjuje se da je ukupan broj sledbenika istočne pravoslavne crkve oko 300 miliona širom svijeta, što je čini drugom najvećom hrišćanskom zajednicom nakon Rimokatoličke crkve.

MONAŠKI I MISIJSKI POKRETI

I u glavnom gradu i u drugim centrima, monaški pokret je nastavio cvjetati onako kako se oblikovao tokom ranih vjekova hrišćanstva. Često su se protivili i vladi i crkvenim zvaničnicima, braneći temeljne hrišćanske principe od političkih kompromisa.

Istorijski gledano, najznačajniji događaj bio je misionarsko širenje vizantskog hrišćanstva širom istočne Evrope.

2. Istorija nastanka i razvoj „pravoslavlja“

Pravoslavna i Rimkatolička crkva tvrde da njihovo porijeklo potiče od smrti, vaskrsenja i uznesenja Isusa Hrista otprilike 30. godine nove ere. Je li to pravo porijeklo tradicionalne crkve?

Naprotiv. Čak i površno čitanje Novog saveza otkriće da Katolička i pravoslavna crkva ne vuku porijeklo iz Isusovih učenja ili njegovih apostola. Tako u Novom savezu nema spomena o „crkvi“ kao ustanovi koju poznajemo kroz istoriju, obožavanju Marije (ili bezgrešnom začeću Marijinom, vječnom djevičanstvu Marijinom, uznesenju Marijinom ili Mariji kao suotkupiteljici i posrednici), molbama svetaca na nebu za njihove molitve, apostolskom nasljeđivanju, crkvenim uredbama koje funkcionišu kao sakramenti, krštenju djece, ispovijedanju grijeha svešteniku, čistilištu, oprostajnicama ili jednakom autoritetu crkvene tradicije i Svetog pisma. Dakle, ako porijeklo ove dvije crkve sa zajedničkim korijenima nije u Isusovim i apostolskim učenjima, kako je zabilježeno u Novom savezu, koje je njihovo pravo porijeklo?

Tokom prvih 280 godina hrišćanske istorije,² hrišćanstvo je bilo zabranjeno od strane Rimskog carstva, a hrišćani su bili progonjeni. To se promijenilo nakon „obraćenja“ rimskog cara Konstantina. Konstantin je Milanskim ediktom 313. godine nove ere omogućio vjersku toleranciju, efektivno ukidajući zabranu hrišćanstva. Njegovo djelovanje u cijeloj stvari očito je diktirala njegova politika. Konstantin je usvojio Crkvu ne da bi zaštitio hrišćane, već da bi osigurao pomoć i snagu hrišćana kako bi zaštitio sebe, ne da bi

² Otkako je Isus završio svoju službu, Hrišćanska zajednica, iako pod pritiskom javne vlasti, na svoj uređen, iako ne sasvim nepretenciozan način, povećavala je svoj broj, širila svoju moć, usavršavala svoju organizaciju i povećavala članstvo iz godine u godinu uprkos progonima i manjim protivljenjima, sve dok nije postala poznata u svakom gradu širom Mediterana, u Maloj Aziji i u cijeloj južnoj Evropi.

promovisao hrišćanstvo kao veliku vjersku instituciju, već da bi služio ciljevima svoje ambicije. Kasnije, 325. godine nove ere, Konstantin je sazvao Nikejski sabor u pokušaju da ujedini hrišćanstvo. Konstantin je hrišćanstvo zamislio kao religiju koja bi mogla ujediniti Rimsko carstvo, koje se u to vrijeme počelo fragmentirati i dijeliti. Iako se ovo moglo činiti pozitivnim razvojem događaja za hrišćansku zajednicu, rezultati su bili sve samo ne pozitivni. Kao što je Konstantin odbio u potpunosti prihvatiti hrišćansku vjeru i nastavio mnoga svoja paganska vjerovanja i prakse, tako je i hrišćanska crkva koju su Konstantin i njegovi nasljednici promovisali progresivno postala mješavina pravog hrišćanstva i rimskog paganizma. Da je sveštenstvo na Istoku i papstvo na Zapadu bilo u potpunosti političko, dokazuje gotovo svaka transakcija u koju su bili uključeni.

Uticaj Konstantinovog djelovanja pri usvajanju hrišćanske crkve osjetio se u drugim aspektima podjednako snažno kao i pri usvajanju vjerovanja. Rezultat ovog čina, tako dobroćudnog po vanjskom izgledu, a tako sebičnog i pogubnog u stvarnosti, bilo je slabljenje, raspad i zagađenje same hrišćanske zajednice. Zaštićeni pokroviteljskom brigom svjetovne vlasti, hrišćani više nisu osjećali potrebu za onim oštrim i stalnim oprezom u svom svakodnevnom hodu i razgovoru, koji ih je tako istaknuto odlikovao u apostolska vremena i toliko stekao divljenje i poštovanje paganskih plemena oko njih. Osjećali su da je, što se tiče ovog svijeta, bitka završena – njihov cilj je dobiven i da mogu odložiti svoj oklop. Njihovi naponi su popustili; njihov žar se ohladio. Savez hrišćana s državom oslabio je duhovnost zajednice i iskvario njene članove kontaktom s političkim elementima. Usvajanje crkve kao državne religije praktično je zamijenilo paganizam.

Ali Konstantin nije u potpunosti povukao svoju zaštitničku brigu od pagana kojima je bilo dozvoljeno da i dalje praktikuju svoja bogoslužjenja manje-više otvoreno i javno. Tek u vrijeme Teodosija, nekih pedeset ili više godina nakon Konstantina, paganizam

je konačno uništen. Preobraćenje cara, iako, u labavim idejama tog vremena, nije promijenilo religiju pagana, ipak je indirektno imalo učinak da ih stavi pod brigu crkve. Ova ogromna masa paganskih idolopoklonika, tako dovedena pod brigu crkve u jednom trenutku, bila je daleko veća od pravih vjernika i bila je prevelika da bi je apsorbirao hrišćanski element. Posljedica toga bila je paganizacija hrišćanstva. Savez je zaustavio inače napredni hod hrišćanstva, izobličio ga i apsorbirao na neko vrijeme. Ovaj rezultat, naravno, nije se dogodio odjednom. Ali proces je počeo odjednom i nastavio se progresivno sve dok u crkvi nije ostalo malo toga što bi podsjećalo na čistotu prošlih vremena.

Kako je došlo do ove velike nesreće, stranice istorije nas u potpunosti uče. Veliko Rimsko carstvo, koje je tako dugo dominiralo evropskim svijetom, već je bilo u stanju vidljivog propadanja i raspadanja. Njegova organska snaga je bila protraćena i ostala mu je samo slabost i bespomoćnost dugotrajne starosti. I paganizam, koji je još od drevnog Vavilona služio kao zabava za rulju, i koji je odavno prestao da uliva poštovanje bilo kome osim neupućene mase, postao je iscrpljen i praktično je prestao biti ni religija, ni zabava za masu, ni efikasan element u politici. Kada je pomoć političke moći povučena iz njene podrške, paganizam je bio jednostavno neorganizovana masa idolopoklonika. Crkva je, s druge strane, bila mlada i svjež, moćna po broju i talentu, ali nedavno organizovana i puna snage i smjelosti, i, prije svega, animirana i pokretana, barem nominalno, najuzvišenijim i najmoćnijim motivom koji može pokrenuti ljudsku dušu.

Crkveni prelati su vidjeli svoju priliku i nisu pokazali ni kašnjenje ni oklijevanje da je iskoriste. U svom djelovanju u vezi s crkvom, Konstantinov cilj je bio da teologiju učini granom politike. Sada je ambicija sveštenstva postala da politiku učini granom teologije. Njihov plan od početka, kao što možemo suditi iz njihovih djela i naknadnog razvoja događaja, bio je da na osnovu neznanja i straha osnuju univerzalno carstvo, kako bi u crkvu apsorbirali

svu duhovnu i političku vlast. Imali su dobro definisane ideje o tome šta će učiniti; i nijedna grupa ljudi nikada nije mudrije prilagodila sredstva za postizanje cilja.

Sveštenici su se demonstrativno i bez stida proglasili Božjim namjesnicima koji će tvoriti Njegovu volju među ljudima na zemlji; koji će prenositi, tumačiti i izvršavati mandate Svemogućeg ljudima i među ljudima. Navodni Božji pomazani sveštenici su jedini posrednici između Njega i Njegovog palog naroda. Oni su instrumenti i jedini tumači Božje volje prema čovječanstvu; i ono što oni prenose ljudima kao volju i riječ Božju moraju, po cijenu spasenja svoje duše, prihvatiti i vjerovati, poštovati, poštovati i slušati bez ikakve mentalne kvalifikacije, rezerve ili sumnje, kao riječ i volju samog Svemogućeg. Ukratko, papa i njegovi biskupi su vrlo liberalno preuzeli božanski karakter i atribute i preuzeli isključivu kontrolu nad svim vjerskim pitanjima za svaku dušu u cijelom hrišćanstvu. Oni ne samo da govore i autoritativno uče u ime Boga; oni takođe čine čuda u Njegovo ime. Liječe bolesne, izgone đavole i čine mnoga druga divna djela. Čuda su u ta vremena obilovala na sve strane. Duboko neznanje masa i njihova ljubav prema mistici i čudnovatim stvarima pružili su bogato tlo za takvu vrstu proizvoda. Ništa nije bilo previše ekstravagantno, nevjerovatno ili apsurdno za njihove apetite, što sveštenici nikada nisu propustili nahraniti čak i do proždrljivosti. Pagani su bili navikli slušati vođe koji su tvrdili da potiču od bogova. Stoga nisu bili sasvim nespremni da čuju i prihvate takve pretenzije.

Prvi aktivni korak crkve u izvršenju njihovog plana bilo je suzbijanje profane literature u kojem je car sarađivao. Okolnosti tog vremena uveliko su išle na ruku sveštenstvu. Njihov cilj, kao što smo već rekli, bio je izgraditi veliko carstvo na osnovu neznanja, praznovjerja i straha. Njihovo ponašanje odgovaralo je njihovim motivima. Opšte neznanje koje je prevladavalo širom Rimskog carstva, u četvrtom vijeku naše ere, bilo je obilno dovoljno čak i da zadovolji zahtjeve Rimske crkve. Mase su bile dovoljno neupućene

i lakovjerne da vjeruju svemu što su im sveštenici govorili, koliko god to nevjerovatno i apsurdno bilo. Stoga je bilo potrebno samo ih držati u tom poslušnom stanju. Znajući da je lakše prevariti neupućene nego uvjeriti mudre, oni su nastavili sa zabranom sve postojeće profane literature i njenim uništavanjem. To vjerovatno nije bilo teško postići. Sveštenstvo je već samo bilo čuvar gotovo svih postojećih knjiga. Rijetko se mogao naći laik koji je znao pisati ili čitati. U tom dobu kada su se knjige mogle umnožavati samo sporim procesom pisanja perom, književnost je bila oskudna, a knjige nužno skupe i vrlo rijetke.

Sva djela svjetovnog učenja su marljivo tražena i spaljena. Sveštenici govore ljudima da crkvena učenja sadrže sve što trebaju znati i da je sve ostalo jeretičko i destruktivno za čovjekovu duhovnu dobrobit te da se mora potisnuti i uništiti. Crkva je trijumfovala. Srednjovjekovna vjera je ustoličena kao kardinalni princip religije. Intelaktualna sloboda je potisnuta, izbrisana. Religija vjere je započela svoju vladavinu.

Nadmoć crkve u duhovnim pitanjima bila je praktično nesporna i potpuna od samog početka. Ali duhovna nadmoć bila je samo dio njihovog plana. Ambicija prelata koji su dominirali poslovima crkve težila je višem. Vidjeli su druge sile kako se organizuju oko njih, što je izazivalo njihovu ljubomoru i strah od rivalstva. Nove vlade koje su nicale tu i tamo iz ruševina palog carstva bile su slabe, nesavršeno organizovane i loše upravljane i bile su vrlo malo sposobne da se odupru protivljenju s bilo koje strane. Crkva, svugdje prisutna od strane svojih članova i višeg sveštenstva, pratila je svaki pokret civilnih vlasti s najvećom oprežnošću. Nijedan važan državni čin ne smije se dogoditi bez ovlašćenja i sankcije sveštenstva. Kraljevi i carevi vladali su samo autoritetom crkve. Nijedan kralj nije imao pravo vladati dok ga nije propisno okrunio i pomazao papa ili jedan od njegovih podređenih uz papinu dozvolu. Ne samo to. Papa nije bio samo jedini autoritet za dodjeljivanje kruna; on je takođe polagao pravo na autoritet, a ponekad ga je i efikasno

koristio, da bi zbacio i svrgnuo vladare. Upravo po njegovom božanskom nalogu da oslobodi podanike njihovih zakletvi, papino miješanje u političke poslove bilo je najpotencijalnije i najštetnije. Nijedna zakletva između suverena i njegovih podanika nije mogla biti toliko svečana ili toliko obavezujuća da je papa ne bi mogao raskinuti samo jednim potezom pera. Čitav narod je više puta bio oslobođen odanosti svom suverenom gospodaru od strane pape. Kao primjer uticaja i moći koju je sveštenstvo u to vrijeme vršilo u građanskim stvarima, navodimo jedan primjer. Kralj Engleske, kako bi izbjegao gore posledice, bio je prisiljen predati svoju krunu i kraljevstvo papi; a nakon toga ih je primio natrag kao vazala „svete crkve“ i na koljenima odao počast papi za njegovo kraljevstvo kao feud papstva. Nijedno imenovanje na crkvenu dužnost nije se moglo izvršiti bez papinog pristanka. Mnogi žestoki i krvavi sukobi vođeni su u prilog tvrdnji o isključivom pravu dodjeljivanja crkvenih investitura, uprkos činjenici da su viši crkveni redovi, po službenoj dužnosti, bili članovi civilne vlade. Kada je bilo u pitanju izbor biskupa, papa je, pod prijetnjom ekskomunikacije, obavještavao birače koga da izaberu. Takvi prijedlozi rijetko su propuštali da budu ekvivalentni izboru.

Ali sveštениčko miješanje nije se zaustavilo na pokušaju kontrole političkih pitanja. Postojalo je još jedno područje kojim se trebalo baviti – domaći život naroda. Nijedno krštenje, niti brak, niti razvod, nisu bili važeći osim ako ih nije obavio sveštenik. Svi ostali su bili „od đavola“. Duša pokojnika nije mogla počivati u miru osim ako nije bila sahranjena na posvećenoj zemlji i dok sveštenik nije obavio sahranu.

Ali još više ispovijed, kojom su sveštenici nastojali dobiti, i često su dobijali od pokajnika, najdublje tajne njihovog srca – precizno i intimno znanje o najtajnijim mislima i djelima u svakodnevnom životu ljudi. Ovo je bila jedna od najuspješnijih metoda dobijanja informacija o zavjerama i državnim tajnama.

Sveštenstvo je odbijalo nadležnost civilne vlasti u krivičnim

stvarima i stoljećima je uspješno tvrdilo da im se sudi samo pred crkvenim sudovima, što je jednostavno značilo da im se uopšte neće suditi. Stotine najozloglašnijih kriminalaca godišnje su prolazile bez ikakvog privida suđenja.

Pohlepa sveštenstva bila je nezasita. Njihovi resursi su bili veliki, ali su im zahtjevi bili sve veći. Poznavali su moć bogatstva i razmetanja. Trebale su im ogromne svote novca da podrže svoju luksuznu lijenost, da izgrade skupe „bogoslužbene“ hramove kako bi impresionirali i zadivili maštu svjetine i pomogli svoje intrige protiv građanske vlasti. Osim toga, za duhovnu dobrobit ljudi bilo je podjednako potrebno da budu siromašni i ostanu siromašni, kao što je bilo potrebno da crkva bude bogata. Otuda izum čistilišta, tog međumjesta mučenja u koje je svaka duša koja odlazi sigurno pala na svom mračnom putu u budući svijet, i iz kojeg je nijedna sila na nebu ili na zemlji, osim sveštenikove, nije mogla spasiti. Kao finansijska šema, ovo je bio čudesan uspjeh. U crkvenu blagajnu je unijela više zlata nego što su svi rudnici dali. Otuda, kasnije, i prodaja indulgencija.

Nije teško vidjeti kako su sve ove pretenzije i prakse služile proširenju i upotpunjavanju moći sveštenstva nad voljom neukih.

Jedva da je potrebno govoriti o moralnom karakteru ljudi koji su u tim vremenima sačinjavali sveštenstvo Hrišćanske Crkve. Njihova djela su bila dovoljna da ih osude na dubine degradacije. Podli kao sveštenici, postali su sinonim za narode. Njihova sklonost ka laži bila je jednostavno nemjerljiva. Njihova razuzdanost, razvrat, njihova podlost su najcrnje i najponižavajuće stvari koje kaljaju stranice istorije. Njihova rivalstva za crkvene časti okarakterisana su najgrubljim skandalima. Neograničeno nasilje i kriminal često su pomagali da se najgori ljudi promovišu do crkvenih počasti. Šikaniranje, nasilje i intrige najnižeg tipa slobodno su se koristili da se odredi ko treba da upravlja crkvenim sakramentima ili ko treba da bude „naslednik Svetog Petra“ (u pravoslavnoj crkvi se umjesto toga koristi termin „apostolsko prejemstvo“).

Iako nominalno pod brigom crkve, većina paganskog stanovništva nije bila striktno u crkvi. Interesi i planovi sveštenstva zahtijevali su bližu zajednicu. Pod pretpostavkom da su oni sami jedini čuvari svog duhovnog znanja i da su, koliko je to bilo moguće, potisnuli svaku sklonost ka nezavisnom mišljenju i istraživanju, sveštenstvo se drsko proglasilo jedinim ovlaštenim tumačima Božjih otkrivenja čovjeku, jedinim duhovnim vodičem bez čije pomoći on mora propasti. Ne smije biti pitanja, nema sumnje. Griješiti, čak i sumnjati, ma koliko iskreno, je prokleti grijeh. Ne postoji mogući put spasenja izvan crkve. Jedini put je kroz svetu crkvu. Uđi u crkvu ili idi dovraga.

Da bi privukli neupućene mase u crkvu i tako ojačali i upotrijebili svoj uticaj na njih, sveštenici su, kako bi svoje doktrine i stil bogoslužjenja učinili privlačnijim ukusima pagana, postavljali vlastite idole za obožavanje: Djevicu, Svece i „Časni krst“. Hrišćanstvo je tako namjerno degradirano i krivotvoreno kako bi ga učinilo prihvatljivijim paganskim idolopoklonicima. Naravno, čuda nisu nedostajala. Bolesni su liječeni zagovorom sveštenika u svetilištu sveca, molitvom, polaganjem ruku ili trljanjem zahvaćenog dijela kosti sveca. Kost sveca često se nosila na osobi kao talisman za odbijanje napada zlih duhova i drugih opasnosti i bila je smatrana predmetom dubokog štovanja. Čuda su obilovala svugdje i svuda se u njih implicitno vjerovalo. Ova i hiljadu drugih ponižavajućih praznovjerja bila su u modi tokom tih vjekova crkvene dominacije i ništa se nije činilo previše apsurdnim za lakovjernost naroda.

Za one koji nisu mogli biti tako privučeni crkvom, morala su se pronaći druga sredstva. Oni među njima koji nisu dali da se uvjere, moraju biti terorisani. Svaka ljudska duša izvan zajednice crkve bila je u opsadnom stanju. Bio je okružen sa svih strana i u svakom trenutku mnoštvom ovih đavoljih izaslanika koji su gledali povoljnu priliku da mu dušu istrgnu u uništenje. Ova karakteristika srednjovjekovne teologije je razrađena i proširena do posljednjeg stepena. Hiljade monaha su iscrpile svoju elokvenciju u ambicioznim

pokušajima da prikladno opišu agoniju prokletih u paklu – sigurnog dijela svih koji su umrli izvan zajednice crkve.

Progon je ostao za sve one koji se nisu mogli ni nagovoriti ni zastrašiti da uđu u crkvu. Svi oni koji su zanemarili i odbili prihvatiti vrhovnu vlast i vođstvo crkve, proglašeni su čarobnjacima, mađioničarima i đavoljom djecom – neprijateljima crkve i samim tim Boga, te stoga jereticima i dostojnima smrti. Inkvizicija je izmišljena posebno da bi se svi takvi pronašli i predali u vatru. Hiljade najbistrijih i najboljih su tako žrtvovane. Ali crkva je time „pročišćena“, a crkvena vlast učinjena jačom i sigurnijom.

Mase, porobljene svojim neznanjem i strahovima, bile su na taj način podvrgnute dominaciji sveštenstva, pa nije teško zaključiti iz istorije tih vremena kojim sredstvima i metodama su knezovi i moćnici hrišćanskog svijeta bili podređeni diktatu sveštenstva.

Najveći strah koji se nametao Crkvi bio je da bi građanske sile koje se pojavljuju oko nje mogle dovoljno narasti i postati dovoljno jake da se odupru njegovim duhovnim grmljavinama i tako razotkriju njihovu prazninu. Otuda politika crkve da vladare različitih naroda drži u međusobnom ratu kako bi se mogli međusobno oslabiti, rasipati i uništiti. Sveštenstvu je malo važno kakav će biti rezultat sukoba koji jedna nacija vodi protiv druge. Sam sukob je cilj. Dok se zaraćene strane žestoko bore da unište jedna drugu, sveštenstvo, netaknuto i sigurno u svom stavu, mirno gleda i priprema se da ubere plodove borbe. Šta god drugo moglo rezultirati za takmičare, oni su iscrpili svoje resurse i protraćili svoju snagu; čime je crkva relativno ojačana, ako ne i pozitivno okorišćena. Takmičari shvataju, vjerovatno prekasno, da su i prevareni i žrtve sveštenika, koji, konačno dijeleći, ako ne monopolizujući sve prednosti stečene takmičenjem, intervenišu da diktiraju uslove mira, proizvoljno dodjeljujući krunu jednom, a provinciju drugom, zavisno o slučaju.

Papstvo je bilo u stanju da pokrene milione svojih podanika, predvođenih najslavnijim monarsima i prinčevima Evrope, da idu

u „krstaški rat“ u Svetu zemlju. Ovi krstaški ratovi su se nastavili od jedanaestog do trinaestog vijeka, odakle se malo vođa vratilo da služi svojoj zemlji ili da osporava papinu vrhovnu vlast. Može se slobodno reći da su ovi krstaški ratovi, zajedno sa takozvanim svetim ratovima u Evropi, koje je sve podstaklo i unaprijedilo uglavnom sveštenstvo, usporili civilizaciju Evrope za nekoliko vjekova i prouzrokovali više bijede i stvarne katastrofe ljudima, a učinili manje dobra od bilo kojeg drugog uzroka spomenutog u istoriji.

Izvor slabosti građanskih vladara bilo je neznanje naroda. Mase ispod njih bile su toliko opčinjene, toliko zasićene praznovjerjem i sujevjernim strahovima da jedva da su poznavale bilo koji drugi autoritet osim crkvenog. Bili su toliko obučeni, uvježbani i zadivljeni da je za njih glas prelata glas Božji. U tome je ležala moć sveštenstva i slabost suverena. Njihova odanost papi bila je toliko čvrsto utemeljena da su građanski vladari rijetko mogli uspješno da je osporavaju; dok ju je papa uspješno koristio više puta da svrgne monarha ili postigne podređeni cilj. Ne treba ni spominjati da politika građanskih vladara mora biti da se dodvore naklonosti „njegove svetosti“ i tako izbjegnu nanošenje njegovog gnjeva. To je, u stvari, stoljećima činilo suverene i prinčeve hrišćanstva gotovo jednako podređenima volji sveštenstva kao što su bile i same mase. I tako je sveštenstvo potvrdilo svoju pretpostavku da kraljevi vladaju samo autoritetom crkve. Stoga moraju prilagoditi svoje ponašanje diktatima pape.

Konačno, takvim sredstvima i metodama, sva crkvena i građanska moć bila je praktično centrirana u crkvi; a crkva je bila hijerarhija sveštenika, neukih, lukavih, ambicioznih, pohlepniha za autoritetom i pohlepniha za bogatstvom, arogantnih, beskrupuloznih i korumpiranih. Hrišćanstvo, zanemareno i obespravljeno, na neko vrijeme je svrgnuto iz srca ljudi. Crkva je zauzela mjesto hrišćanstva i izgradila se na njegovim ruševinama. Ovo kolosalno čudo-vište koje je po volji stvaralo i skidalo kraljeve i vladare zemlje, izopštavalo ih je i protjerivalo iz njihovih kraljevstava i uništilo

odanost njihovih podanika, ne samo da je svrgnulo hrišćanstvo s trona da bi napravilo mjesta za sebe, već je svojoj rastućoj ambiciji žrtvovalo i jedini princip ljudskog napretka – slobodnu misao. Sjena se, zaista, vratila nazad na skali ne samo deset stepeni, već stotinu. Čovječanstvo je prestalo napredovati i stajalo je nepomično u tami i mentalnom i duhovnom teroru deset vijekova. Crkva je paralizovala svaki princip napretka i isušila svaki izvor radosti u ljudskom srcu.

Slično bi se moglo reći o saborima, o nepromišljenom i raskalašnom karakteru mnogih njihovih birača, o podlim spletkama i niskim trikovima koji se često koriste da bi se uticalo na njihovo djelovanje i osigurao stranački rezultat, o njihovim greškama u prosuđivanju i o očiglednoj nepouzdanosti i bezvrijednosti njihovih dekreta kao kriterija istine.

Kako je bilo moguće da nepismeni ljudi, koji se s teškoćama mogu natjerati da shvate očigledne stvari, razumiju takve misterije? Pa ipak, učili su ih da od tih doktrina zavisi spasenje ili prokletstvo ljudskog roda. Vidjeli su da je sveštenstvo napustilo vođstvo individualnog života svojih stada; da se lična vrlina ili porok više ne uzimaju u obzir; da se grijeh ne mjeri zlim djelima, već stepenom hereze. Vidjeli su da su crkveni poglavari Rima, Carigrada i Aleksandrije bili uključeni u očajničku borbu za prevlast, sprovodeći svoje ciljeve oružjem i na načine koji se gnušaju ljudskoj savjesti. Kakav je primjer kada su biskupi umiješani u atentate, trovanja, preljube, osljepljivanja, nereda, izdaje, građanske ratove; kada patrijarsi i prelati ekskomuniciraju i anatemišu jedni druge u svojim rivalstvima za zemaljsku vlast, podmićujući eunuhe zlatom, a kurtizane i kraljevske žene ustupcima episkopalne ljubavi, i utičući na odluke sabora za koje se tvrdi da govore glasom Boga, onim niskim intrigama i ostrim praksama kojima pribjegavaju demagozi u svojim prepunim skupštinama! Među legijama monaha, koji su unosili teror u carske vojske i nereda u velike gradove, dizale su se užasne vike za teološkim dogmama, ali nikada

glas za intelektualnu slobodu ili povrijeđena prava čovjeka. U takvom stanju stvari, šta bi drugo mogao biti rezultat nego gađenje ili ravnodušnost? Svakako se od ljudi ne bi moglo očekivati, ako nastupi vrijeme nužde, da pruže pomoć sistemu koji je izgubio svaki uticaj na njihova srca.

Takva crkva se razvila na kraju samo četiri vijeka od Konstantina. To su bili vijekovi slobodnog, neobuzdanog crkvenjaštva pod inspiracijom i vođstvom vjere bez razuma. Ako je u njihovom vjerskom sistemu bilo išta dobro, išta na bilo koji način sračunato na promociju dobrobiti čovječanstva, ovdje je bila obilna prilika da se to razvije i donese plodove. Ali, u stvari, rezultati su jednako jalovi kao i rezultati samog paganstva.

Hijerarhija, posebno nakon dolaska Konstantina, kada je njihova vlast bila potpuno uspostavljena, nije predložila da usvoji i praktikuje čistu Hristovu religiju. Sistem nerazumljivih misterija mnogo je bolje odgovarao njihovim ciljevima. Šta bi zdrav razum mogao očekivati od pukog sistema misterija – Svetog Trojstva, dok je osnovna ideja judaizma oduvijek bila: „Nemoj imati drugih bogova osim mene.“ Šta bi razum mogao očekivati od takvog sistema?

KOBNO SPAJANJE CRKVE I DRŽAVE

Nijedna prilika ne može razviti korisne rezultate iz takvog sistema. Kakav element religijske utjehe, kakav element intelektualnog napretka ljudski um može pronaći u takvom sistemu religije u svom najboljem izdanju? Ali, uostalom, zar srednjovjekovna crkva, loša kakva je bila, nije bila jednostavno proizvod vremena i uslova u kojima je nastala i rasla? Isti zakon koji vodi i usmjerava razvoj države takođe vodi i određuje rast i razvoj crkve. Rast i razvoj srednjovjekovne crkve bio je prirodan kao rast drveta u bogatom tlu. Ipak, početni korak u ovom silaznom toku – savez crkve s državom – bio je namjerna prevara religije, inspirisana ničim drugim do sebičnim motivom. To je izazvalo ono što se uvijek događa. Otvorilo je vrata crkve i pozvalo konkurenciju ambicioznih ljudi

svih klasa da traže njena preimućstva. Čisti i nečisti su se odmah uključili na listu. Tada se nije postavljalo pitanje najboljeg, već najjačeg – ko može imati najveći uticaj na dvoru i u logoru. I nerijetko, kao što se prečesto događa, najgori su prevladavali. Neograničeno nasilje i kriminal često su pomagali da se najgori ljudi uzdignu do crkvenih časti. Ukratko, crkva srednjeg vijeka, sa svim svojim nedoslednostima i apsurdima, bila je proizvod vremena. Rođena je iz uslova života koji su tada postojali u Evropi – neznanja, praznovjerja, građanskog nereda i nedostatka autoriteta za očuvanje javnog reda. Bio je to period kada su se stari sistemi, građanski i vjerski, raspadali i nestajali, a novi poredak stvari se organizovao. Neznanje i nered vremena i potreba za vladajućom silom pozivali su crkvu da preuzme kormilo i vodi čovječanstvo u tami koliko god je to mogla. Prisvojila je sebi svu duhovnu i svjetovnu vlast, umnožavajući i uvećavajući svoje moći kako je to prilika zahtijevala. I, naizmjenično se obraćajući predrasudama, praznovjerju ili strahovima masa, učinila je određenu uslugu ljudskom društvu održavajući određeni stepen reda u tim haotičnim vremenima. Potreba za vrhovnim autoritetom koji bi društvo proveo kroz ovaj period dala je crkvi njenu priliku, njen rast i moć, te njenu jedinu korisnost u cilju civilizacije. Kada je ta služba završena, svaki razlog za postojanje te organizacije je prestao. Kada je njen koristan rad obavljen, moćna organizacija se nije mogla raspasti, već je preživjela samo da bi uznemiravala i usporavala napredak čovječanstva.

PAGANSKA VJEROVANJA IMPLEMENTIRANA U CRKVI

Stari Grci imali su svoje svete misterije koje je s najrevnosnijom pažnjom čuvalo odabrano sveštenstvo. Samo njima je bilo dozvoljeno da znaju bremenitu važnost tih misterija i da ih slave odgovarajućim simboličnim činovima, spektaklima, ceremonijama i liturgijama. Hindusi su, mnogo prije naše ere, imali svoje trojstvo: Bramu, Višnu i Šivu. Trideset vjekova Egipćani su bili

upoznati s idejom trojedinog Boga – Ozirisa, Izide i Horusa.

Stoga ne moramo biti u nedoumici da shvatimo odakle su crkveni oci crpili materijal za svoj teološki sistem.

Doktrine Trojstva bile su doprinos Egipta ovom „veličanstvenom“ djelu. Tri božanstva, Otac, Sin i Sveti Duh, sva vječna i sva jednaka u moći, veličanstvu i slavi; ali sva čine samo jednog trojedinog Boga. Crkva je progonila Arija dok je živio i na kraju ga ubila jer je tvrdio da Sin mora biti mlađi od svog Oca. Mnogi učeni mudraci kažu da su u Božanstvu trojica. Otac, Sin i Sveti Duh su najmanje trojica, a najviše jedan.

Dodajte tome i vječno gorući pakao od vatre i sumpora, kao mjesto kažnjavanja prokletih i slika je upotpunjena.

Tako oblikovana i oživljena, s ambicioznim i beskrupuloznim lovcima na vlast, hranila se potrebom, slabošću i neznanjem ljudi, proždirala njihovu supstancu, potiskivala njihov rast i rasla i deblija se onim čime se hranila, sve dok nije postala najodvratnija masa lažnih doktrina, licemjerja i praznovjerja, i najkolosalnija tiranija koja je ikada pogodila čovječanstvo. Takva je bila Crkva Otaca u svom punom i slobodnom razvoju. Nigdje u svemu tome nema traga hrišćanstva. To je bila vladavina sujeverja bez razuma. Pravo hrišćanstvo je bilo izopšteno i vrlo rijetka pojava.

Evo još nekoliko primjera nebiblijskih vjerovanja.

Većina rimokatoličkih i/ili pravoslavnih vjerovanja i praksi u vezi s Marijom potpuno je odsutna iz Biblije. Odakle dolaze ta vjerovanja? Rimokatolički pogled na Mariju ima mnogo više zajedničkog s religijom Izide, boginje majke, u Egiptu nego s bilo čime što se uči u Novom savezu. Zanimljivo je da se prvi nagovještaji katoličke mariologije javljaju u spisima Origena, koji je živio u Aleksandriji u Egiptu, koja je bila središnja tačka obožavanja Izide.

Biblija ne uči da je Gospodnja večera konzumiranje doslovnog tijela i krvi Isusove. Ideja da se hljeb i vino čudesno pretvaraju u doslovno tijelo i krv Isusovu (transupstancijacija) nije biblijska. Međutim, nekoliko drevnih paganskih religija, uključujući mitraizam,

koja je bila vrlo popularna u Rimskom carstvu, imala je neki oblik „teofagije“ (jedenje vlastitog boga) kao ritualnu praksu.

Rimokatolicizam i pravoslavlje imaju svoje „svece“ kojima se čovjek može moliti kako bi dobio određeni blagoslov.

Ako se vratimo Vavilonu, „majci“ mnogobožacke religije, pronaći ćemo da su se tamo ljudi molili mnoštvu božanstava i služili im. Vavilonski sistem se razvijao sve dok nije imao oko 5000 bogova i boginja.³ Na isti način kao što katolici vjeruju u vezi sa svojim „svecima“, i Vavilonjani su vjerovali da su njihovi „bogovi“ nekada bili živi heroji na Zemlji koji su sada na višem položaju.⁴ „Svaki mjesec i svaki dan u mjesecu bili su pod zaštitom određenog božanstva.“ Postojao je bog za svaki problem, bog za svako zanimanje, bog za ovo i bog za ono...

Kada je Rim osvojio svijet, te ideje su bile vrlo raširene. Brigita je bila boginja kovača i poezije, a Junona Regina ženstvenosti i braka. Minerva je bila boginja mudrosti, zanata i muzičara, dok je Venera bila boginja seksualne ljubavi i rađanja. Vesta je bila boginja pekara i svete vatre, a Ops bogatstva i obilja. Ceres je bila boginja žita, pšenice i vegetacije (od njenog imena potiče engleska riječ *cereal* – žitarice). Bahun je bio bog vina i veselja, Merkur je bio bog govornika. Božanstva Kastor i Poluks su bili zaštitnici Rima i putnika na moru. Kronos je bio čuvar zakletve, a Janus bog vrata i kapija. „Postojali su bogovi koji su nadzirali svaki trenutak ljudskog života, bogovi kuće i vrata, hrane i pića, zdravlja i bolesti.“⁵ Samo je još korak nedostajao da se te ideje o bogovima i boginjama, povezane s različitim aspektima svakodnevnog života, toliko ukorijenjene u paganskom Rimu, konačno fuzionišu sa Rimskom crkvom. Budući da su se obraćenici iz neznaboštva nerado odvajali od svojih božanstava osim ako bi pronašli zadovoljavajuću

³ Hays, In the Beginnings, p. 65.

⁴ Encyclopedia of Religions, vol. 2, p. 78.

⁵ Durant, The Story of Civilization: Caesar and Christ, p. 61 – 63.

zamjenu u hrišćanstvu, svojim bogovima i boginjama su jednostavno izmijenili imena i nazvali ih „svecima.“ Stara ideja o bogovima povezanim s određenim preokupacijama i danima, nastavila je svoje postojanje u rimokatoličkom vjerovanju u svece i njihove dane („blagdane“).

U rimokatolicizmu i pravoslavlju postoje „sveci“ za sve i svašta, kao i razni običaji koji se vežu za njihovo slavljenje. Ti običaji i prakse su često bizarni, lišeni elementarnog razuma.

Naravno, postavlja se pitanje zašto se moliti svecima kada religiozni ljudi imaju direktan pristup Bogu kroz Hrista u molitvi?

Nigdje se u Svetom pismu ne uči ni naznaka ovoga.

Takođe ideja da je rimski biskup Hristov namjesnik, vrhovni vođa hrišćanske crkve, potpuno je strana Božjoj Riječi. Vrhovna vlast rimskog biskupa (papstvo) stvorena je uz podršku rimskih careva. Dok se većina drugih biskupa/episkopa (i hrišćana) opirala ideji da rimski biskup bude vrhovni, rimski biskup se na kraju uzdigao do vrhovne vlasti, opet, zahvaljujući moći i uticaju rimskih careva. Nakon što se zapadna polovina Rimskog Carstva raspala, pape su preuzele titulu koja je prethodno pripadala rimskim carevima – *Pontifeks Maksimus*.

Moglo bi se navesti još mnogo primjera. Samo ovih nekoliko bi trebalo biti dovoljna da se pokaže porijeklo Katoličke ili Pravoslavne crkve. Naravno, Rimokatolička i Pravoslavna crkva poriču pagansko porijeklo svojih vjerovanja i praksi. One prikrivaju svoja paganska vjerovanja pod slojevima komplikovane teologije i crkvene tradicije. Prepoznajući da su mnoga njihova vjerovanja i prakse potpuno strana Svetom pismu, Katolička i Pravoslavna crkva su prisiljene poricati autoritet i dovoljnost Svetog pisma.

Porijeklo Katoličke i Pravoslavne crkve je tragičan kompromis hrišćanstva s paganskim religijama koje su ih okruživale. Umjesto da propovijeda jevanđelje i preobraća pagane, tradicionalna crkva je „hristijanizirala“ paganske religije i „paganizovala“ hrišćanstvo. Zamagljivanjem razlika i brisanjem razlika, tradicionalna crkva se

učinila privlačnom idolopokloničkom narodu Rimskog carstva. Jedan od rezultata bio je da je Katolička crkva postala vrhovna religija u rimskom svijetu vjekovima. Međutim, drugi rezultat bio je najdominantniji oblik hrišćanstva koji je otpadnuo od istinskog jevanđelja Isusa Hrista i istinskog propovijedanja Božje riječi.

Druga Timoteju 4:3-4 izjavljuje: „Jer će doći vrijeme kad ljudi neće podnositi zdravo učenje, nego će po sopstvenim željama nakupiti sebi učitelje koji će im govoriti ono što godi njihovim ušima. I odvratit će uši od istine, a okrenuće se izmišljenim pričama.“

Neznanje masa bio je temelj na kojem je podignuta nadgradnja crkve. I samo na tome je mogla da opstane. Mase naroda bile su izuzetno nepismene, u velikoj mjeri neuke i praznovjerne. Intelpekt tog doba je sistematski izgladnjivan i umanjivan kako bi se prilagodio standardima crkve – vjerovanju u čuda, nepogrešivosti pape, njegovoj moći da oprost i hiljadu drugih zabluda. Tu i tamo bi se našao neko izvan crkve koji je potajno gradio svoje vlastito razmišljanje, ali devedeset devet stotih djelova cijele populacije bili su beznadežni robovi neznanja i praznovjerja. U krilu „Majke Crkve“ bili su uljuljkani u obamrlost koja je gotovo bila sama smrt.

Međutim, ne smije se pretpostavljati da su sve ove tvrdnje, pretenzije i prakse crkve prošle u potpunosti neosporene. Nijedna tiranija ne može u potpunosti potisnuti aktivnosti ljudskog intelekta. Sve vrijeme, u intervalima, ponekad i u velikim intervalima, pojavljivali su se određeni uzvišeni duhovi dovoljno hrabri da se odupru progonu, pa čak i smrti, za pravo da izraze svoja mišljenja, ljudi koji su se, uprkos moći i tiraniji sveštenstva, usudili optužiti biskupe zbog njihovih lažnih doktrina i još lažnijeg ponašanja. To je na kraju dovelo do velike protestantske Reformacije.

Svi ovi ljudi bili su žestoko progonjeni, njihove doktrine osuđivane i anatemizirane kao jeretičke, njihove knjige spaljivane, a sami autori prognani, zatvoreni ili spaljeni na lomači. Ovi ljudi bili su pravi heroji svog vremena – preteče boljih vremena. Kakve god

bile njihove greške, vjerovali su u ono što su naučavali i bili su, svaki u svom dobu, predstavnici slobodne misli i istinskog hrišćanstva. Njihov primjer i njihove žrtve služili su istovremeno održavanju ljubavi prema slobodi, prirodne za sve, i kao pokazatelji netrpeljivosti i netolerancije katoličke i „pravoslavne“ crkve. Svi ovi pokušaji bili su na putu racionalizacije doktrina crkve.

VIZANTIJSKO HRIŠĆANSTVO OKO 1000. GODINE NOVE ERE

Istorija kojom se do sada bavili je zajednička za Katoličku i Pravoslavnu crkvu i veže se za državno hrišćanstvo u Rimskoj imperiji.

Na početku drugog milenijuma hrišćanske istorije, crkva u Carigradu, glavni grad Istočnog rimskog (ili Vizantskog) carstva, bila je na vrhuncu svog svjetskog uticaja i moći. Ni Rim, koji je postao provincijski grad, a njegova crkva instrument u rukama političkih interesa, ni Evropa pod Karolinškim i Otonskim dinastijama nisu se mogli zaista takmičiti s Vizantijom kao centri hrišćanske civilizacije. Vizantijski carevi Makedonske dinastije proširili su granice carstva od Mesopotamije do Napulja (u Italiji) i od Dunava (u srednjoj Evropi) do Palestine. Crkva u Carigradu ne samo da je uživala paralelno širenje, već je proširila i svoje misionarsko djelovanje, daleko izvan političkih granica carstva, na Rusiju i Kavkaz.

Veliki raskol ili velika šizma označava najveći raskol u istoriji hrišćanstva, koji je otpočeo 1054. godine prekidom liturgijske zajednice između Rimokatoličke crkve i Pravoslavne crkve. Do raskola je došlo nakon niza prethodnih sporova i sukoba, koji su vođeni povodom raznih teološko-dogmatskih i crkveno-upravnih, odnosno eklisioloških pitanja. Glavni teološki, odnosno dogmatski spor vođen je povodom zapadnog učenja o dvostrukom ishodu Svetog duha od Oca i Sina. Ovo učenje je na zapadu dovelo do umetanja izraza Filiokve (lat. *Filioque*) u Nikejsko-carigradski simbol vjere. Pomenute izmjene nisu bile prihvaćene od strane istočnih hrišćana. Glavni eklisiološki spor vođen je povodom narušavanja načela crkvene sabornosti od strane pomjesne Rimske

crkve koja je težila da nametne svoju vlast u čitavom hrišćanskom svijetu.

Raskol je nastupio 16. jula 1054. godine, kada su trojica legata rimskog pape Lava IX nakon dolaska u Carigrad odlučili da ekskomuniciraju carigradskog patrijarha Mihaila I i ohridskog arhiepiskopa Lava. Legati su prethodno zatražili od patrijarha i arhiepiskopa da priznaju rimskog papu za vrhovnog poglavara Crkve i odobre izvjesna zapadna učenja i obrede, ali pravoslavni jerarsi na to nisu pristali. Pravna valjanost ekskomunikacije koja je izrečena 16. jula pokazala se kao upitna, pošto se rimska katedra u međuvremenu našla u stanju upražnjenosti, pošto je papa Lav IX umro još 19. aprila, a njegov naslednik je konačno izabran tek u proljeće naredne 1055. godine.

Usled raskola, došlo je do trajnog odvajanja Rimokatoličke crkve od vaseljenskog Pravoslavlja. Pošto su obje strane nastavile da polažu pravo na nasleđe jedinstvene Crkve, nastalo je stanje u kome je svaka strana smatrala da upravo ona predstavlja jednu, svetu, sabornu i apostolsku Crkvu. Tim povodom se na obje strane razvila živa teološko-polemička aktivnost, usmjerena ka opravdavanju sopstvenih stavova, uz osporavanje stavova druge strane. Usled sve izraženijeg zaošttravanja međusobnih sporova u oblasti dogmatike i eklisiologije, došlo je do opšteg pogoršanja u međusobnim odnosima, naročito nakon pogubnog Četvrtog krstaškog rata (1204).⁶

Neslaganja koja su rezultirala gore opisanim događajima sežu u vjekovima koji su prethodili. Rimski car Konstantin Veliki

⁶ Četvrti krstaški rat (1202-1204), koji je, između ostalog, htio da istočne patrijarhe i episkope zamijeni zapadnim titularnim, ogromno je doprinio jačanju istočne antipatije prema Latinima. Sknavljenjem pravoslavnih crkava u toku krstaškog pohoda i ustoličenjem latinskog patrijarha u Carigradu 1204. godine, stanje raskola praktično je zapečaćeno. Papa Inoćentije III, koji je sebe nazivao „Hristovim zamjenikom“, nije učinio ništa da spriječi latinske osvajače da ne čine takva sramna djela prema sjedištu Istočne crkve.

prebacuje sjedište carstva u Bizantion 330. godine (u balkanskim krajevima poznat i kao Carigrad). Godina 395. označava konačnu podjelu Rimskoga carstva na dva dijela kada car još uvijek jedinstvenoga carstva Teodosije I daruje svom sinu Arkadiju Istok, a drugome sinu Honoriju Zapad.

Uzroci raskola između zapadne i istočne crkve leže upravo u ovim antičkim korijenima. Zapadno rimsko carstvo oslanjalo se na latinski jezik i kulturu te ih uvijek stavljalo u prvi plan; na istoku se iz Bizanta slično činilo s grčkim jezikom i kulturom (makar je latinski i nadalje ostajao jezik glavnih državnih zakona), nastojeći grčku kulturu nametnuti negrčkim narodima Istoka. Ovakvo je stanje predstavljalo stalni izvor trvenja, iskazujući se na području vjere u raspravama o raznim detaljima i razlikama u bogoslužju i teologiji, na istoku i zapadu podjednako.

U međuvremenu, odnosi s latinskim Zapadom postajali su sve nejasniji. S jedne strane, Vizantinci su cijeli zapadni svijet smatrali dijelom rimske *oikoumene*, na čijem je čelu bio vizantijski car, a u kojoj je rimski biskup uživao počasni primat. S druge strane, franjački i njemački carevi u Evropi osporavali su ovu nominalnu šemu i unutrašnju dekadenciju Rimljana. Papstvo je bilo takvo da se moćni vizantski patrijarh rijetko trudio održavati bilo kakve odnose s njim.

Incident iz 1054. godine, pogrešno smatran datumom raskola (koji se zapravo razvijao tokom određenog vremenskog perioda), zapravo je bio neuspješan pokušaj obnavljanja odnosa, koji su se raspali zbog političke konkurencije u Italiji između Bizantinaca i Nijemaca, a takođe i zbog disciplinskih promjena (posebno prisilnog celibata sveštenstva) nametnutih reformnim pokretom koji su pokrenuli monasi iz Klinija u Francuskoj.

Kada su papski legati došli u Carigrad 1054. godine, nisu pronašli zajednički jezik s patrijarhom. Obje strane su razmjenjivale međusobne optužbe oko pitanja doktrine i rituala i na kraju su jedna na drugu bacale anateme ekskomunikacije, čime su izazvale

ono što je nazvano Šizmom iz 1054. godine.

KRSTAŠKI RATOWI

Nakon bitke kod Mancikerta (1071.) u istočnoj Maloj Aziji, Vizant je izgubio veći dio Anadolije od Turaka i prestao biti svjetska sila. Djelimično podstaknuti od strane Vizantinaca, krstaški ratovi su se pokazali kao još jedna katastrofa: donijeli su uspostavljanje latinskih kneževina na bivšim carskim teritorijama i zamjenu istočnih episkopa latinskom hijerarhijom. Kulminacija je, naravno, bila pljačka samog Carigrada 1204. godine, ustoličenje latinskog cara na Bosforu i postavljanje latinskog patrijarha u Aja Sofiji koju je izgradio car Justinijan u 6. vijeku. U međuvremenu, balkanske zemlje Bugarska i Srbija osigurale su nacionalnu emancipaciju uz zapadnu pomoć. Mongoli su opljačkali Kijev (1240.), a Rusija je postala dio Mongolskog carstva Džingis-kana. Vizantijska baština preživjela je ovaj niz tragedija uglavnom zato što je pravoslavna crkva pokazala zapanjujuću unutrašnju snagu i izuzetnu administrativnu fleksibilnost.

Sve do krstaških ratova, i uprkos incidentima poput razmjene anatema između Mihaila Kerularija i papskih legata 1054. godine, vizantski hrišćani nisu smatrali prekid sa Zapadom konačnim raskolom. Prevladavalo je mišljenje da je prekid zajednice sa Zapadom posledica privremenog preuzimanja rimske stolice od strane dezinformisanih i neobrazovanih njemačkih „varvara“ i da će se na kraju obnoviti nekadašnje jedinstvo hrišćanskog svijeta pod jednim legitimnim carem – onim iz Carigrada – i pet patrijarhata. Ova utopijska šema je okončana kada su krstaši zamijenili grčke patrijarhe Antiohije i Jerusalima latinskim prelatima, nakon što su osvojili ove drevne gradove (1098-99). Umjesto da ponovo uspostave hrišćansko jedinstvo u zajedničkoj borbi protiv islama, krstaški ratovi su pokazali koliko su Latini i Grci zapravo bili udaljeni jedni od drugih. Kada je konačno, 1204. godine, nakon bestidnog pljačkanja grada, Mlečanin Tomas Morosini je postavljen za

carigradskog patrijarha i potvrđen od strane pape, Grci su shvatili svu ozbiljnost papskih pretenzija nad univerzalnom crkvom: teološke polemike i nacionalne mržnje su se spojile kako bi još više razdvojile dvije crkve.

Nakon zauzimanja Carigrada, pravoslavni patrijarh Jovan Kamaterus pobjegao je u Bugarsku i tamo umro 1206. godine. Naslednik, Mihail Autorian je izabran u Nikeji (1208.), gdje je uživao podršku obnovljenog Grčkog carstva. Iako je živio u egzilu, Mihail Autorian je bio priznat kao legitimni patrijarh od strane cijelog pravoslavnog svijeta. Nastavio je upravljati ogromnom ruskom mitropolijom. Bugarska crkva je od njega – a ne od njegovog latinskog konkurenta – dobila pravo na crkvenu nezavisnost s obnovljenim patrijarhatom u Trnovu (1235.). Takođe, s vizantском vladom u Nikeji, pravoslavni Srbi su pregovarali o osnivanju vlastite nacionalne crkve; duhovni vođa, Rastko Nemanjić, poznat kao Sveti Sava, postavljen je za autokefalnog arhiepiskopa.

MONGOLSKA INVAZIJA

Mongolska invazija Rusije imala je katastrofalne posledice na budućnost ruske civilizacije, ali crkva je opstala, i kao jedina ujedinjena društvena organizacija i kao glavni nosilac vizantijske baštine. „Mitropolit Kijeva i cijele Rusije“, koji je imenovan iz Nikeje ili Carigrada, bio je velika politička sila, koju su poštovali mongolski kanovi. Oslobođen poreza koje su lokalni knezovi plaćali Mongolima i odgovoran samo svom nadređenom (ekumenskom patrijarhu), poglavar ruske crkve stekao je neviđeni moralni prestiž – iako je morao napustiti svoju katedralu u Kijevu, koju su Mongoli opustošili. Zadržao je crkvenu kontrolu nad ogromnim teritorijama od Karpata do rijeke Volge, nad novostvorenom episkopalnom stolicom Saraj (blizu Kaspijskog mora), koja je bila glavni grad Mongola, kao i nad zapadnim kneževinama bivšeg Kijevskog carstva – čak i nakon što su uspjele steći nezavisnost (npr. Galicija) ili pale pod političku kontrolu Litvanije i Poljske.

POKUŠAJI CRKVENE UNIJE I TEOLOŠKA RENESANSA

Godine 1261. nikejski car Mihailo Paleolog je ponovo osvojio Carigrad od Latina, a pravoslavni patrijarh je ponovo zauzeo sjedište u Svetoj Sofiji. Od 1261. do 1453. godine, dinastija Paleologa je predsjedavala carstvom koje je bilo ugroženo sa svih strana, rastrgano građanskim ratovima i postepeno se smanjivalo do samih granica carskog grada. Crkva je, u međuvremenu, zadržala veliki dio svog nekadašnjeg ugleda, vršeći jurisdikciju nad mnogo većom teritorijom, koja je uključivala Rusiju, kao i udaljeni Kavkaz, djelove Balkana i prostrane regije koje su okupirali Turci. Nekoliko patrijarha iz ovog kasnog perioda – npr. Arsenije Autorijan (patrijarh 1255-59, 1261-65), Atanasije I (patrijarh 1289-93, 1303-10), Jovan Kaleka (patrijarh 1334-47) i Filotej Kokin (patrijarh 1353-54, 1364-76) – pokazali su veliku nezavisnost od carske vlasti, iako su ostali vjerni idealu vizantskog oikoumena.

Bez vojne podrške snažnog carstva, Carigradski patrijarhat, naravno, nije bio u stanju da uspostavi svoju jurisdikciju nad crkvama Bugarske i Srbije, koje su stekle nezavisnost tokom vremena latinske okupacije. Godine 1346. Srpska crkva se čak proglasila patrijaršijom; kratkotrajni protest Carigrada završio je priznavanjem 1375. godine. U Rusiji, vizantijska crkvena diplomatija bila je umiješana u nasilne građanske sukobe. Došlo je do žestoke konkurencije između velikih kneževa Moskve i Litvanije, koji su oboje težili da postanu vođe ruske države oslobođene mongolskog jarma. „Mitropolit Kijeva i cijele Rusije“ je tada već živio u Moskvi i često je igrao vodeću ulogu u moskovskoj vladi. Crkvena podrška Moskvi bila je odlučujuća u konačnoj pobjedi Moskovljana i imala je izražen uticaj na kasniju rusku istoriju. Nezadovoljne zapadne ruske kneževine (koje će kasnije činiti Ukrajinu) mogle su dobiti samo – uz snažnu podršku svojih poljskih i litvanskih gospodara – privremeno imenovanje odvojenih mitropolita u Galiciji i Bjelorusiji. Napokon, krajem 14. vijeka, mitropolit koji je boravio u Moskvi ponovo je centralizovao crkvenu vlast u Rusiji.

29. maja 1453. Carigrad je pao pod Osmanskim Turcima. Sultan Mehmed II pretvorio je Aja Sofiju u džamiju.

PRAVOSLAVLJE POD OSMANLIJAMA (1453-1821)

Prema muslimanskom vjerovanju, hrišćani, kao i Jevreji, bili su „ljudi Knjige“ – tj. njihova religija se smatrala ne u potpunosti lažnom, već nepotpunom. Shodno tome, pod uslovom da se hrišćani pokore vlasti kalifata i muslimanske političke uprave i plaćaju odgovarajuće poreze, zaslužuju poštovanje i slobodu vjeroispovijesti. Međutim, svaka hrišćanska misija ili prozelitizam među muslimanima smatran je smrtnim zločinom. U stvari, hrišćani su formalno bili svedeni na geto postojanje: oni su bili *Rūm millet*, ili „rimski nacija“ koju je osvojio islam, ali koja je uživala određenu unutrašnju autonomiju.

U januaru 1454. godine, sultan Mehmed II, koji je osvojio Carigrad 1453. godine, dozvolio je izbor novog patrijarha, koji je trebao postati *milet-başı*, poglavar cijelog hrišćanskog carstva, ili na grčkom „etnarh“, s pravom da upravlja, oporezuje i vrši pravdu nad svim hrišćanima Turskog carstva. Tako je, prema novom sistemu, carigradski patrijarh vidio svoja formalna prava i jurisdikciju proširenu i geografski i suštinski: s jedne strane, kroz privilegije koje mu je dodijelio sultan, praktično je mogao ignorisati svoje kolege, pravoslavne patrijarhe; s druge strane, njegova moć prestala je biti čisto kanonska i duhovna, već je postala i politička. Porobljenim Grcima, on se nije pojavljivao samo kao nasljednik vizantskih patrijarha, već i kao nasljednik careva. Za Osmanlije, on je bio službeni i strogo kontrolisani upravitelj rumskog mileta. Kako bi simbolizovao ove nove moći, patrijarh je usvojio odeždu koja podsjeća na careve: mitra u obliku krune, duga kosa, orlovi kao oznake vlasti i drugi carski dodaci.

Novi sistem imao je mnoge značajne posledice. Najvažnije je da je omogućio crkvi da opstane kao institucija. Uistinu, ugled crkve je zapravo porastao jer je za hrišćane crkva sada bila jedini

izvor obrazovanja i jedina je nudila mogućnosti društvenog napredovanja. Štaviše, kroz zakonska ograničenja nametnuta misiji, novi aranžman je stvorio praktičnu identifikaciju članstva u crkvi s etničkim porijeklom. I konačno, budući da je cijelim hrišćanskim miletom vladao carigradski patrijarh i njegov grčki štab, to je garantovalo Fanariotima, grčkoj aristokratiji Fanara (danas Fener, područje Istanbula gdje se nalazio, i još uvijek se nalazi, patrijarhat), da imaju monopol u izborima za episkope. Tako su grčki biskupi postepeno zauzimali sve hijerarhijske položaje. Drevnim patrijarhatima Bliskog istoka praktično je upravljao Fanar. Srpska i Bugarska crkva su doživjele istu sudbinu: posljednje ostatke njihove autonomije formalno je ugušio 1766., odnosno 1767. godine, fanariotski patrijarh Samuel Hančerli. Ova grčka kontrola, koja se ostvarivala kroz podršku omraženih Turaka, sve je više izazivala negodovanje balkanskih Slovena i Rumuna kako je turski režim postajao despotskiji, porezi sve veći, a moderni nacionalizmi počeli da se razvijaju.

ODNOSI SA ZAPADOM

Firentinska unija postala je potpuno nevažeca čim su Turci okupirali Carigrad (1453.). Godine 1484. biskupski sabor ju je službeno osudio. Ni sultan ni većina pravoslavnih Grka nisu bili naklonjeni nastavku političkih veza sa zapadnim hrišćanstvom. Vizantski kulturni preporod iz perioda Paleologa bio je prvi koji je iskusio negativne posledice okupacije. Intelektualni dijalog sa Zapadom postao je nemoguć. Kroz liturgijsko bogoslužjenje i tradicionalnu duhovnost manastira, pravoslavna vjera je očuvana u bivšem vizantskom svijetu. Neki samouki ljudi uspjeli su razviti pravoslavnu tradiciju kroz spise i publikacije, ali su bili izolovani izuzeci. Vjerovatno najznačajniji među njima bio je Sveti Nikodim Svetogorski, Svetogorac (1748-1809), koji je uredio poznatu Filokaliju, antologiju duhovnih spisa, a takođe je prevodio i prilagođavao zapadne duhovne spise (npr. one osnivača jezuita, Ignacija

Lojolskog) na moderni grčki jezik.

Međutim, potrebno je priznati fanariotima sasvim iskrenu predanost cilju učenja i obrazovanja, koje su samo oni mogli pružiti unutar potlačenog hrišćanskog geta. Prednosti koje su dobili od Porte (turske vlade) za izgradnju škola i razvoj grčkog pisma u rumunskim kneževinama Moldaviji i Vlaškoj...

SRPSKA CRKVA U 19. VIJEKU

Nezavisnost Srbije dovela je 1832. godine do priznavanja srpske crkvene autonomije. Godine 1879. Carigrad je priznao srpsku crkvu kao autokefalnu pod primatom mitropolita Beograda. Međutim, ova crkva je pokrivala samo teritoriju onoga što se nazivalo „stara Srbija“. Mala država Crna Gora, oduvijek nezavisna od Tura, imala je svog mitropolita na Cetinju. Ovaj prelat, koji je bio i civilni i vojni vođa nacije, bio je posvećen ili u Austriji ili, kao u slučaju poznatog vladike-pjesnika Petra II Petrovića Njegoša, u Sankt Peterburgu (1833).

U Austro-Ugarskom carstvu su tokom druge polovine 19. vijeka postojale dvije autokefalne crkve, s jurisdikcijom nad Srbima, Rumunima i drugim Slovenima. To su bile patrijaršija Sremsko-karlovačka, osnovana 1848. godine, koja je upravljala svim pravoslavnim crkvama u Kraljevini Mađarskoj; i mitropolija Černovic (sada Černovci) u Bukovini, koja je nakon 1873. godine takođe vršila jurisdikciju nad dvije srpske biskupije (Zara i Kotor) u Dalmaciji. Srpske episkopije u Bosni i Hercegovini, koju je stekla Austrija 1878. godine, ostale su autonomne, ali nikada nisu bile potpuno nezavisne od Carigrada.

Dovodeći do pada Turskog, Austrijskog i Ruskog carstva, Prvi svjetski rat izazvao je značajne promjene u strukturama Istočne pravoslavne crkve.

Na Balkanu, pet grupa srpske eparhije (Crna Gora, Karlovačka patrijaršija, Dalmacija, Bosna i Hercegovina i Srbija) ujedinjene su (1920-22) pod jednim srpskim patrijarhom, koji je boravio u

Beogradu, glavnom gradu nove Jugoslavije. Slično tome, rumun-ske biskupije Moldavije-Vlaške, Transilvanije, Bukovine i Besara-bije formirale su novi Rumunski patrijarhat (1925), najveću auto-kefalnu crkvu na Balkanu. Konačno, 1937. godine, nakon određe-nih napetosti i privremenog raskola, Carigradska patrijaršija priz-nala je autokefalnost crkve Albanije.

Nakon Drugog svjetskog rata, komunistički režimi su uspo-stavljeni u balkanskim državama. Međutim, nije bilo pokušaja da se crkve potpuno likvidiraju. I u Jugoslaviji i u Bugarskoj crkva i država su bile pravno odvojene. Paradoksalno, u Rumuniji je pra-vooslavna crkva ostala pravno povezana s komunističkom državom. Sa svojim solidnim iskustvom u otporu Nijemcima, srpska crkva je uspjela sačuvati veću nezavisnost od vlade nego njene sestrinske crkve u Bugarskoj i Rumuniji. Međutim, generalno govoreći, sve balkanske crkve su usvojile stav lojalnosti prema novom režimu, prema obrascu koji je dao Moskovski patrijarhat. Po tu cijenu, mogle su zadržati neke teološke škole, neke publikacije i moguć-nost bogoslužjenja. To je bila i situacija pravoslavne manjine u Če-hoslovačkoj, koju je Moskovski patrijarhat ujedinio i organizovao u autokefalnu crkvu 1951. godine. Samo je u Albaniji komuni-stička vlada proglasila potpuno iskorjenjivanje organizovane reli-gije, nakon svoje kulturne revolucije 1967. godine.

Komunističke vlade širom istočne Evrope su se raspale krajem 1980-ih i početkom 1990-ih, efektivno ukidajući državnu kontrolu nad crkvama i donoseći nove političke i vjerske slobode u regiju. Početkom 1990-ih, Čehoslovačka i Jugoslavija su podijeljene na države koje su odražavale starije etničke identitete. U svakom slu-čaju, jedna pravoslavna crkva je i dalje imala jurisdikciju. Češka i Slovačka pravoslavna crkva ima jurisdikciju nad Češkom Republi-kom i Slovačkom (koje su obje postale nezavisne države 1993. go-dine). Srpska pravoslavna crkva ima jurisdikciju nad državama koje su nekada činile Jugoslaviju: Srbijom, Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Sjevernom Makedonijom i Crnom Gorom, iako

postoji otpor ovom primatu zasnovan na nacionalnoj težnji za vlastitom autokefalnošću. Albanska pravoslavna crkva je rekonstituirana 1992. godine imenovanjem grčkog primasa od strane ekumenskog patrijarhata. 2019. godine Pravoslavna crkva Ukrajine dobila je nezavisnost od Ruske pravoslavne crkve, što je izazvalo tenzije između moskovskog patrijarhata i Carigradskog patrijarhata, koji je odobrio razdvajanje.

EKUMENSKI ANGAŽMAN

Između dva svjetska rata, mnogi pravoslavni crkveni velikodostojnici Carigradskog patrijarhata, Grčke, balkanskih crkava i ruske emigracije učestvovali su u ekumenskom pokretu. Međutim, nakon Drugog svjetskog rata, crkve komunističkih zemalja nisu se uspjele pridružiti novostvorenom Svjetskom savjetu crkava (1948); samo su Carigrad i Grčka to učinili. Situacija se drastično promijenila 1961. godine, kada je Moskovski patrijarhat podnio zahtjev za članstvo, a ubrzo su ga slijedile i druge autokefalne crkve. Prije i poslije 1961. godine pravoslavne crkve su više puta izjavljivale da njihovo članstvo ne podrazumijeva nikakvo relativističko razumijevanje hrišćanske istine, već su pokazale da su spremne razgovarati sa svim hrišćanima o najboljem načinu obnavljanja izgubljenog jedinstva hrišćanstva, kao i o problemima zajedničkog hrišćanskog djelovanja i svjedočenja u savremenom svijetu.

Ekumenski patrijarhat, uprkos oklijevanju nekih vjernika, posvetio je posebnu pažnju dijalogu sa Rimokatoličkom crkvom. Patrijarh 1960-ih Atenagora I i papa Pavle VI sastali su se u Jerusalimu, Istanbulu i Rimu, simbolično ukidajući anateme nametnute 1054. godine i praveći druge gestove približavanja, iako su ovi potezi ponekad pogrešno tumačeni kao da okončavaju sam raskol; pravoslavni stav smatra da se puno jedinstvo može obnoviti samo u punoći istine o kojoj svjedoči cijela crkva i koja je potvrđena u sakramentalnom pričesti. Uprkos oštrim kritikama konzervativnih pravoslavnih hrišćana, Atenagora i njegovi nasljednici ne samo da

su poboljšali odnose s Rimom, već su se i uključili u dijalog s anglikancima, orijentalnim pravoslavnim crkvama, pa čak i nehrišćanima, uključujući muslimane i Jevreje.

Kao ekumenski patrijarh, Vartolomej I (ustoličen 1991.) bavio se pitanjima izvan djelokruga Istočne pravoslavne crkve. Podržao je zahtjev Turske za članstvo u Evropskoj uniji i pokazao takvu posvećenost globalnim ekološkim problemima da je postao poznat kao „zeleni patrijarh“.

Ekumenski angažman patrijarha Vartolomeja nastavljen je i za vrijeme mandata prvog pape iz reda jezuita, Franja (2013-2025), i novoizabranog pape Lava XVI.

3. Crkva i cenzura Biblije

Istorija čovječanstva izgleda kao rat protiv Boga i Božje Riječi, a taj rat traje svakog dana, i u našem vremenu.

Carevi, kraljevi i sveštenici spaljivali su rukopise jer su znali da jedna riječ Pisma može probuditi mrtvu dušu, razoriti carstva laži, osloboditi robove tame.

Institucija zvana hrišćanska crkva, formirana u 4. i 5 vijeku u Rimskoj imperiji pod okriljem države, zatvorila je Božju Riječ u jezik koji narod nije mogao razumjeti – latinski – i monopolizovala pristup. Riječ je postala privilegija sveštenstva i država, skrivana od običnih ljudi, poput blaga koje smije držati samo „elita“. Istina koju Bog daje svima bila je okovana u lance i skrivana od očiju onih kojima je najviše trebala. Ko bi je preveo na narodni jezik, postajao je neprijatelj crkve i države. Razlog za ovo je očigledan: crkva je razvila i baštinila doktrine u potpunoj suprotnosti sa naukom Svetog pisma, a religija je, umjesto svoje stvarne svrhe ponovnog povezivanja ljudi sa Bogom, postala mehanizam kontrole masama.

Mnogi će tvrditi da se cenzura Biblije nije dogodila, a ipak istorija jasno pokazuje šta se dogodilo i koja je sila stajala iza toga. Rimokatolička crkva je od ranih dana pokušavala spriječiti laike da posjeduju ili čitaju Bibliju, a to se intenziviralo tokom srednjeg vijeka i kasnije, uz dodatak zabrane prevođenja Biblije na maternje jezike.

Rimokatolička crkva je spalila Biblije sa spisima koji su kasnije sadržavali Većinski istiniti tekst ili *Textus Receptus*, koji je došao iz Jerusalima preko Pele, gdje su hrišćani pobjegli nakon pada 70. godine nove ere, i potisnula sve spise iz njega. A takođe i Biblije koje su došle iz Antiohije gdje su hrišćani formirali svoj centar proučavanja tokom rane zajednice, i pravi tekst koji je stigao do Valdenžana, koji su proširili tokom Reformacije i koji su koristili Luter i drugi, tako da sada možemo naslutiti zašto su morali biti

uništeni. Oni takođe zapravo zabranjuju čitanje u pokušaju da spriječe ljude da vide korupciju koju su dozvoljavali u crkvi, da dovedu što više paganskih obraćenika i promjene koje su pravili u direktnoj suprotnosti s biblijskim istinama, nazivajući to tradicijama, uključujući promjenu subote. Mnogi tvrde da je to bio nesporez razum ili pokušavaju to poreći, ili kažu da nema dokaza, ili da je to samo priča koju su izmislili oni koji su bili protiv Katoličke crkve, ali hajde da pogledamo.

Izvanredna odluka nalazi se u zapisima Prvog carigradskog sabora iz 381-3. godine, koji je sazvao rimski car Teodosije. Ono što je odlučeno na toj skupštini predstavlja historijsku činjenicu, a u njoj je učestvovao i papa Damas, koji je bio prisutan. Bio je čovjek toliko korumpiran i toliko ozloglašen među ženama da su ga nazivali „golicačem Matroninih ušiju“.⁷

Historijski zapisi pokazuju da je papa Damas zabranio Bibliju, a laicima je bilo strogo „zabranjeno čitati Božju riječ ili primjenjivati svoj sud kako bi je razumjeli“.⁸

Nakon što je potisnuo Bibliju, Damas je stvorio niz strašnih pokora i dodatnih anatema „osmišljenih da drže znatiželjнике na distanci“.⁹ Primarna namjera bila je držati Bibliju dalje od ljudi i zamijeniti je crkvenim autoritetom kao pravilom života i vjerovanja.

Različite zabrane i ograničenja u vezi s Biblijama na narodnim jezicima fokusirale su se na zabrinutost da bi laici, prepušteni sami sebi i bez uputa sveštenstva, mogli pogrešno tumačiti Sveto pismo. Ironično, crkveni „očevi“ su sami pogrešno protumačili Bibliju u skoro svim značajnim aspektima.

Posjedovanje Biblije je zapravo postalo krivično djelo od strane Rimokatoličke crkve. Godine 860. papa Nikola I izrekao je presudu protiv svih ljudi koji su izrazili interes za čitanje Biblije i

⁷ Lives of the Popes, Mann, c. 1905.

⁸ The Library of the Fathers, Damasus, Oxford, 1833-45.

⁹ Early Theological Writings, G. W. F. Hegel.

potvrdio zabranu njene javne upotrebe (Papski dekret).

Godine 1073., papa Grgur je podržao i potvrdio zabranu, a 1198. godine, papa Inoćentije III je proglasio da će svako ko bude uhvaćen u čitanju Biblije biti kamenovan do smrti od strane „vojnika crkvene vojske“.¹⁰

Ovaj trend na Zapadu se nastavio. Do 14. vijeka, posjedovanje Biblije od strane laika bilo je krivično djelo i kažnjavalo se bičevanjem, oduzimanjem nekretnina i lične imovine te spaljivanjem na lomači. Sada dobijate ideju zašto je toliko ljudi spaljivano na lomači i koja je bila skrivena svrha raznih inkvizicija.

Nakon što je Biblija bila zabranjena od javnosti nizom dekreta, pape su podržale javno zatvaranje Biblije više od hiljadu godina, sve do nakon Reformacije i štampanja Biblije kralja Džejmsa (KJV) 1611. godine.

U pravoslavnoj crkvi, u vizantijskom domenu djelovanja, dozvoljavan je čak i podstican prevod Biblije i liturgije na jezike naroda koji su se trebali pokrstiti, kako bi ih lakše pridobili. To je razlog zašto je većina Slovena na Balkanu primila pravoslavlje, iako su prethodno bili pod većim uticajem latinske crkve. Latinizacija je izazivala veći otpor kod paganskih plemena, nego kad su im se misionari prilagodili na jezicima koji razumiju. Dok je u rimskoj sferi uticaja postojao striktno latinski i jedinstveni prevod, Vulgata, Istok je bio liberalniji, i nije bilo takvih zabrana Biblije kao na zapadu.

Utisak je da je u istočnom dijelu hrišćanstvo bilo značajno zdravije, dok nije stavljeno pod potpunu kontrolu crkveno-državnih vlasti. Dolaskom na vlast Nemanjića u Raškoj, dinastije koja je vladala između 12. i 14. vijeka, stvari se značajno mijenjaju. Mnogi vladari iz porodice Nemanjića su zdušno darovali zemlju i novce Crkvi. Kao rezultat toga, Stefan Nemanja i nekoliko njegovih nasljednika su kanonizovani za svece. Crkva je podržavala dinastiju, prikazujući Nemanju kao osnivača Srbije, usled čega je

¹⁰ Diderot's Encyclopedia, 1759.

prethodna istorija pala u zaborav. Srpska pravoslavna crkva gotovo sve vladare iz dinastije Nemanjića slavi kao svece, i već vjekovima njeguje njihov kult.

Sa vladavinom Stefana Nemanje započeto je proganjanje Bogumila – pristalica hrišćanskog učenja koje se razvijalo od 10. do 15 vijeka među Slovenima na Balkanu, koji su se zalagali za povratak izvornom hrišćanstvu, odbacujući crkvenu hijerarhiju, vlast i nasilje, u ime „evanđeoskog ravenstva“. Glavna tendencija bogumilstva je bila otpor vizantijskoj državnoj i crkvenoj vlasti, što je pomoglo da se pokret brzo raširi među balkanskim Slovenima. Bogumilstvo se iz Makedonije i Bugarske proširilo Vizantijskim carstvom, Kijevskom Rusijom, Srbijom, Bosnom, Dalmacijom, Italijom i Francuskom, a u manjoj mjeri i drugim zemljama zapadne Evrope, stigavši čak do Britanskih ostrva. Nemanjići su bili od početka glavna pokretačka snaga kampanje protjerivanja bogumila. Povezani sa ponovo ojačanom Srpskom pravoslavnom crkvom, oni su nemilosrdnom odlučnošću trijebili svoje podanike bogumilske vjere – protiv svih društvenih otpora iz čisto političke računice.

Pred kraj 1170-ih godina, veliki župan Stefan Nemanja je uslišio poziv pape za protjerivanje Bogumila. Sazvao je sabor – skupštinu crkve i države Srbije – sa ciljem da se organizuje uništenje Bogumila. Ali na toj skupštini se međutim pokazalo da su Bogumili među srpskim plemićima imali brojne pristalice, koje su se usprotivile njegovim namjerama i napustile skupštinu.¹¹

Posle sabora je Stefan Nemanja započeo sa brutalnim uništavajućim pohodom protiv Bogumila i njihovih zaštitnika u njegovoj državi. Preživjeli su pobjegli u izgnanstvo – u susjednu Bosnu, koja je u to vrijeme bila država Bogumilima naklonjenog vladara Kulina bana.

Nemanjin sin Sava je postao prvi srpski arhiepiskop pošto je 1221. osnovana samostalna Srpska pravoslavna crkva. Već iste

¹¹ Željko Fajfrić, Sveta loza Stefana Nemanje, Grafosrem, Šid, 1998 - s. 52 sl.

godine je Sava sazvaio sabor na kojem je prvo svog brata Stefana Nemanjića krunisao za kralja – krunom koju mu je papa poslao. Zatim je od prisutnih tražio osudu i fizičko uništenje Bogumila.

Odluka sabora koji je vodio „Sveti Sava“ je konačno glasila: „Nevaljali jeretici, prokleti babuni, koji se pogrešno nazivaju hrišćanima, i koji se podsmijevaju našoj pravoj vjeri, koji precrtavaju riječi iz svetih knjiga i koji se okreću bezbožnim djelima i odlaze od svete pravoslavne crkve, koji se podsmijevaju našem svetom raspeću i svetim ikonama i ne žele da kleknu pred njima – neka budu prokleti.“¹² Zatim je ukidanje Bogumilstva u Srbiji vjekovima bio zakon – i oni koji su drugačije mislili su čak bili žigosani.¹³

Biblija, dakle, nije bila poželjna. Ni u katolicizmu niti u pravoslavlju laici nisu bili ohrabrivani da je uopšte čitaju, a oni koji bi pokušali odmah bi bili etiketirani kao „jeretici“ i izloženi osudi.

Zašto ako je Crkva zaista „apostolska“ kako se predstavlja?

Kako su se apostoli odnosili prema pitanjima vjerskog autoriteta, najbolje je izraženo u Pavlovom pismu Timoteju: „...poznaješ svete spise koji te mogu učiniti mudrim na spasenje kroz vjeru koja je u Hristu Isusu. Sve je Pismo nadahnuto od Boga i korisno za poučavanje, za ukoravanje, za popravljavanje, za vaspitavanje u pravednosti, da čovjek Božji bude savršen, potpuno opremljen za svako dobro djelo.“ (2. Timoteju 3:15-17)

Kakvo su shvatanje rani obraćenici imali o vjerskom autoritetu, govori nam primjer iz Bereje: „Ovi su imali plemenitiji stav od onih u Solunu, jer su **revnosno primili riječ i svaki dan istraživali Pisma da vide je li to tako.**“ (Djela apostolska 17:11)

Očigledno, apostol Pavle i Silas nisu nametali sopstveni autoritet kao neprikosnoven već su svoja izlaganja o Hristu temeljili na Svetom pismu. I obraćenici u Bereji su se željeli uvjeriti u tačnost

¹² Dominik Mandić, Bosna i Hercegovina, Svezak II, Ziral, Chicago, 1979, s. 50.

¹³ Katja Papasov, Christen oder Ketzer – die Bogomilen, Ogham, Stuttgart, 1983 - s. 141 sl.

njihove poruke upravo proučavanjem Svetog pisma!

PROTIVLJENJE SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE

POJAVI BIBLIJE NA NARODNOM JEZIKU

Vuk Karadžić je do 1844. godine imao svakojakih teškoća oko izdanja svake svoje knjige, ali ni oko koje nije toliko kao oko Novog zavjeta, zato i veli u predgovoru: „Istorija je ovoga prijevoda, od godine 1815. do danas, vrlo znatna a na mnogo mjesta i smiješna, ali je i duga i široka, za to se za sad mora izostaviti.“ Kad su po njegovu izlasku iz štampe poletjele razne klevete, on je počeo da je piše, ali je ostala nedovršena, dotjerao je samo do polovine 1821. godine.

Da bi prevod Novog zavjeta Vuka Karadžića ugledao svjetlost dana, moralo je da prođe čak 27 godina borbi, neuspjelih pokušaja, sukoba, razočarenja.

Vuk Stefanović Karadžić se rodio 1787. godine u Tršiću, a umro je januara 1864. godine u Beču. Bio je član deset međunarodnih učenih društava i akademija nauka, počasni doktor nauka, počasni građanin Zagreba i Poreča, počasni član više univerziteta i instituta, i nosilac tri ruska, dva austrijska, jednog pruskog i jednog crnogorskog ordena, kao i drugih priznanja.

O Vukovom radu, životu i prevodu Novoga zavjeta mnogo je pisano. Sam prevod usko je povezan sa Vukovom jezičkom reformom, tako da je Vuk posle prevođenja Novoga zavjeta imao više od jednog neprijatelja: osim što su mu se suprotstavljali pobornici staroga pravopisa, prevod nije bio po volji ni dostojnicima crkve ni države. Tadašnja cenzura nije dopuštala štampanje bez prethodne saglasnosti crkvenih starješina, i mada je Vuk imao saglasnost jednog episkopa, to ipak nije bilo dovoljno. Zato je prevod čekao na izdavanje punih 27 godina, a u međuvremenu je doživio nekoliko recenzija od strane samoga Vuka.

Na nagovor Jerneja Kopitara (poznatog i kao Vartolomej), sa kojim se upoznao u Beču 1815. godine, i po savjetu Lukijana

Mušickog, koji je smatrao da će narod i crkva prihvatiti samo prevod koji podržava Rusko biblijsko društvo, a ne englesko, ili neko drugo zapadno, Vuk stupa u kontakt sa Ruskim biblijskim društvom, putuje u Petrograd, i 1818. godine sklapa sa njim ugovor o prevođenju Novoga zavjeta na srpski jezik. Posle samo šest meseci rada, Vuk je predao rukopis. Prevod je načinjen uglavnom sa tzv. slovenskog prevoda, koji je bio potvrđen od crkvenog Sinoda, uz obimne i važne konsultacije sa njemačkim Luterovim prevodom i ruskim. Vuk u predgovoru kaže da je, ponekad, konsultovao i deset različitih prevoda na evropske jezike. U prevođenju su mu pomagali Kopitar, i kasnije Franc Miklošić, naročito savjetima oko težih mjesta.

Rusko društvo rukopis vraća 1823. godine, nezadovoljno jezikom Vukovog prevoda, a posle negativne recenzije komisije u kojoj su se nalazili mitropolit Leontije Lambrović, tada bivši srpski mitropolit, arhimandrit Filipović i Atanasije Stojković. Komisija je prevod počela da ispravlja po starom pravopisu, i onda zaključila da je to uzaludan posao, pa je predložila svoj prevod.

Posle odbijanja Ruskog društva da mu štampa prevod, Vuk 1824. godine objavljuje Oglede Svetog pisma na srpskom jeziku na dvadeset pet stranica, jer je želio da javnost vidi njegov rad, kao i da Britanskom društvu učini ponudu za štampanje njegovog prevoda.

Ogledi su štampani u Lajpcigu u 1000 primjeraka, a sadržavali su odlomke iz Novoga zavjeta. Međutim, sve je bilo uzalud. U Srbiji ni vlast (knez Miloš), ni crkva, kao ni u Austriji Srpska crkva, nisu htjeli da daju preporuku za štampanje. Sa druge strane, Biblijsko društvo bez preporuke nije željelo da štampa, jer je austrijska cenzura izričito zahtijevala preporuku srpskih crkvenih vlasti.

Zato 1831. godine Vuk izlazi sa novim prijedlogom: da se njegov prevod štampa za „Srbe Turskoga zakona (za Bošnjake)“ kojih je u Bosni tada bilo više od milion ljudi. Međutim, sve ovo vrijeme Britansko biblijsko društvo je štamvalo Stojkovićev prevod (za

koji isto tako nije imalo odobrenje), pa bi objavljivanje Vukovog prevoda bilo štetno po ovaj drugi.

Vuk se 1832. godine obraća Berlinskom (pruskom) biblijskom društvu sa istim zahtjevom, ali ono zahtjev vraća londonskoj centrali. Godine 1833. Vuk se obraća Njegošu, sa kojim je tada bio u veoma dobrim odnosima. Njegoš mu izdaje pismenu preporuku čija je težina bila u tome što je Njegoš već bio novoposvećeni episkop crnogorski i brdski. Prema crkvenom istoričaru Radoslavu Grujiću „vladika Petar I nosio se takođe mišlju da narod svoj prosveti u hrišćanskom duhu, te je 1826. izrazio želju da se Sveto pismo Novoga zavjeta prevede na srpski i u narod raširi“. Vuk Njegoševu preporuku odmah šalje Biblijskom društvu, ali opet nema pozitivnog odgovora. Sledeće, 1834. godine, Vuk odlazi u Crnu Goru sa namjerom da tamo štampa Novi zavjet, ali odustaje zbog loših tehničkih mogućnosti.

I pored mnogobrojnih odbijanja, Vuk i dalje ne odustaje. Preko prijatelja i poznanika obraća se Američkom biblijskom društvu, odnosno njihovim predstavnicima koji su tada bili u Srbiji. Oni su, razgovarajući sa ljudima, stekli utisak da je Vukov prevod zaista poželjan i takvu su preporuku poslali u London. Međutim, Biblijsko društvo 1840. godine ponovo planira (neuspjelo) izdavanje Stojkovićevog prevoda.

Zato se 1847. godine Vuk konačno odlučuje da objavi privatno izdanje. Godina 1847. je i po drugim knjigama dragocjena za srpsku književnost. Iste godine izlaze i Pesme Branka Radičevića i Gorski vijenac Petra Petrovića Njegoša.

Posle odobrenja bečke cenzure, Vuk rukopis predaje štampariji u Jermenskom manastiru (mehitarista) u Beču, sa kojima je i ranije sarađivao. Prvi tiraž je bio dvije hiljade primjeraka, a Vuk je napisao predgovor i priložio list sa novom srpskom azbukom.

Reakcija je bila brza. Po zahtjevu Srpske pravoslavne crkve, kneževska Popečiteljstva (ministarstva) prosvjete i finansija zabranila su uvoz Vukovog prevoda u Srbiju. U obrazloženju je stajalo

da je „druga strana“ štampala Novi zavjet, pri čemu se očigledno misli na jermenski manastir, što je protumačeno kao djelovanje rimske papske Propagande. Međutim, Biblijsko društvo iz Londona 1850. godine otkupljuje od Vuka hiljadu primjeraka. Tom prilikom je sklopljen ugovor po kojem Vuk pristaje da iz budućih izdanja Društva ukloni svoj predgovor, kao i da se prevod može dalje štampati i u drugom pismu i veličini – formatu. Prvi tiraž je rasprodan do 1953. godine.

Prema sačuvanim rukopisima, možemo da rekonstruišemo obim rada i revizija koje je Vuk načinio na Novom zavjetu od prvog rukopisa 1819. godine do prvog štampanog izdanja 1847. godine. Zatim je dalje radio i prepravljao ga za izdanje Ogleda 1824. godine, isto tako na ekavici. U rukopisu iz 1829. godine primjetno je vraćanje na slavjanoserpsku ortografiju. Rukopis iz 1835. godine (vjerovatno pripreman za štampanje u Crnoj Gori) ponovo se vraća Vukovom pravopisu, ali je na ijekavici. U rukopisu iz 1845. učinjene su manje ispravke, pa je ta verzija i predata u štampu 1847. godine.

Prvi kritičari Vukovog prevoda bili su zaslijepljeni strahom i mržnjom. Knjaz Miloš je smatrao da predstavlja napad na pravoslavnu veru: „On previđa da će težnje takove kojima je Vuk pristao, težnje reformizma, ako im se za vrijeme ne stane na put u današnja naša zgodna i nezgodna vremena, samo razdor u naš narod useliti, jer on zna i to šta je krvi Njemačku stalo dok je prevod Novog Zavjeta, dok je reformacija prodrila kud je naumila.“

Knjažev savjetnik Petronijević je napisao da je knjiga štampana od strane Propagande, da je štetna za pravoslavlje, a slične stavove iznio je i sekretar srpskoga mitropolita i cenzor knjiga i novina Vasilije Lazić, sa kojim je Daničić polemisao preko novina. Godine 1850. vladika Evgenije Jovanović (koji je naslijedio Mušickog, posle njegove smrti) objavio je knjigu *O prevodu Novoga Zavjeta Vuka Karadžića*, a drugi su u napadima govorili o tome da je Vuk u vezi sa luteranskom crkvom – vjerovatno zbog korišćenja Luterovog prevoda na njemački. Govorilo se da je Vuk plaćeni

agent katoličke ili protestantske propagande. Napadi su stigli i iz Rusije, gde je Vukov pravopis shvaćen kao uvođenje latinskog pravopisa, samo prividno zadržavajući spoljni izgled ruskih slova, itd. Jedan od poslednjih napada dogodio se samo dvije godine prije Vukove smrti u časopisu Svetovid. Tada je optužen kako je od njemačkih luterana primio pare, štampao Novi zavjet u Berlinu (1857. godine), a da je u Beograd primjerke donio čovjek „druge vjere“ – protestantski pastor, koji je, ustvari, bio legitimni predstavnik Biblijskog društva. Vuka je najviše branio njegov učenik i sledbenik Đura Daničić, koji je postao čuven po svom spisu *Rat za srpski jezik i pravopis*, u kome je branio i odbranio Vukov pravopis. Daničić je vodio mnoge rasprave sa Vukovim kritičarima, i uglavnom ih je učutkivao, koristeći naučni metod komparacije i analogije.

U međuvremenu, Vuk se branio, pisao utuke na utuke, odgovore, molbe, žalbe i „ljubezna pisma“, i radio na reviziji prevoda, pripremajući drugo izdanje. Ono je objavljeno 1857. godine, štampano u Berlinu, u tiražu od 5.000 primjeraka.

Ovo izdanje predstavlja Vukovu zadnju reviziju njegova Novoga zavjeta. U tekst su unijete samo neke manje izmjene i ispravci. Tehnički, izdanje je skoro sasvim istovjetno s onim iz 1847. godine.

Vukov najozbiljniji i najbolji kritičar u to vrijeme bio je Nikanor Grujić, vladika pakrački, član Matice srpske i Srpskog učenog društva. On je 1852. godine u Zemunu objavio knjigu Primjetve Nikanora Grujića, arhimandrita kuveždinskog, na prevod Novoga Zavjeta, koji je gospodin Vuk S. Karadžić pisao, u kojoj je nabrojao oko tri stotine primjedbi na prevod. Vuk je obratio pažnju na ove kritike, iako se o njima u pismu Platonu Atanackoviću loše izjasnio, i u izdanje iz 1857. godine unio je osam ispravki.

Sledeće, treće izdanje, štampano je posle Vukove smrti, 1864. godine, u tiražu od 5.000 primjeraka, a redoslijed poslanica je promijenjen u današnji. Ovo izdanje, kao i ostala do 1871. godine, spadaju u lošija, jer je ispravke i korekcije činio Đura Daničić, koji je, unoseći ih, učinio niz drugih grešaka.

I tako sve hotimične izmjene u svijem izdanjima Vukova Novoga Zavjeta od g. 1864. do g. 1871. idu na račun Daničićev, kao što na njegov račun idu i sve nehотиčne štamparske pogreške koje su se u tim izdanjima potkrale.

Nauka se o ovim ispravkama veoma nepovoljno izrazila, pa je zato Prosveta štampala kritičko izdanje 1974. godine, a 1987. godine izdavačke kuće Prosveta i Nolit štampale su izdanje iz 1847. godine u (za naše uslove velikom) tiražu od 14 hiljada primjeraka.

Godine 1868. Vukov pravopis je zvanično prihvaćen u Srbiji i uveden u školski sistem. Te iste godine prvi put je objavljeno Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta na srpskom jeziku.

„Ja ne znam da li u svemu narodu našem, osim crkava, pedeset kuća imaju Novi zavjet; a osim sveštenstva, koje čita u crkvi i u drugijem različnijem događajima po službi svojoj, ne znam da li se moglo naći i pet ljudi koji su Novi zavjet sav redom pročitali... Ja se nadam da će knjiga ova biti na neiskazanu korist narodu našem. Iz jevanđelija će narod poznati kako je Hristos na ovaj svijet došao, šta je učio, i kako je sa svijeta ovoga otišao...”¹⁴

Logično, da su crkvena učenja i prakse zaista u skladu sa Biblijom, crkva bi i sama ohrabrivala prevođenje i širenje Svetog pisma na narodnim jezicima, ali to očigledno nije slučaj.

BIBLIJE BEZ „BLAGOSLOVA“

Posebno su licemjerni i štetni pokušaji i istupi crkve da zadrži monopol nad Biblijom proglašavanjem nevalidnim i „opasnim“ sva izdanja koja ne kontroliše crkva. Kao glavni „razlog“ zašto treba odbaciti ili čak uništiti takve Biblije navodi se nedostatak „blagoslova“ od „ovlašćenog“ crkvenog organa ili lica te crkvenog pečata. Uz to, obično izražavaju niz „zabrinutosti“ u tačnost tih „necrkvenih“ izdanja.

Kad god se susretnu sa prevodom Svetog pisma koji im je do

¹⁴ Iz knjige: Branko Bjelajac, Sveto pismo u Srba.

tada bio nepoznat, skoro kao po pravilu, od pripadnika pravoslavne i rimokatoličke crkve se može čuti pitanje: da li to Sveto pismo ima blagoslov. Ovakvo postavljeno pitanje služi kao kontrolni mehanizam kojim se crkva i njeni vjernici žele osigurati da li je prevod Svetog pisma u skladu sa crkvenim učenjem i tradicijom, ali i kao unaprijed stečen otklon i gard prema različitim prevodima i tumačenjima. U svijetu u kome živimo, usled različitih, čak i namjerno plasiranih neistina i zloupotreba religije (ironično, ista crkva koja se poziva na navodnu autentičnost, načinila je najveće zloupotrebe vjere) – opreza sigurno ne manjka, ali opreznost treba biti racionalna, bez sklonosti ka paranoji ili unaprijed stečenim stereotipima.

Traženje blagoslova je običaj nastao u vjekovima nakon Hrista i apostola. Pogotovo u kasnijim vjekovima čitanje i tumačenje Biblije postaje vezano za sveštenstvo. Sa takvim stavom, crkva je željela da spriječi različita „krivovjerja“ i pogrešna tumačenja i zato se počelo učiti da samo crkva ima autorizaciju za tumačenje Biblije.

Sama Biblija, iako poziva na opreznost i valjanu provjeru kad su u pitanju duhovne stvari, ne podstiče autorizaciju (i na taj način monopol) određene grupe nad tekstovima Starog i Novog saveza. Sveto pismo je univerzalna knjiga data cijelom čovječanstvu. Ni jedan pojedinac ili vjerska zajednica – kult, crkva ili sekta nema monopol nad tekstom Svetog pisma. U Djelima apostolskim stoji sledeće: „Ovi (Berejci) su imali plemenitiji stav od onih u Solunu, jer su revnosno primili riječ, i svaki dan istraživali Pisma da vide da li je to tako.“ Apostol Pavle na ovom mjestu pohvaljuje Berejce iz dva razloga: 1) jer su revnosno primili riječ Jevandjelja usmenim putem; 2) provjeravali su iz Pisma da li je to tako. Zapazite iz teksta da čak ni apostol Pavle nije svoj sopstveni autoritet uzdizao iznad onoga što je pisana Božja Riječ (u ovom slučaju to su bili spisi Starog saveza, jer Novi još nije bio napisan), već je pohvalno govorio o vjernicima iz Bereje što su ono što su čuli provjeravali kroz biblijske spise.

Berejci su, naravno, bili ozbiljni ljudi, proučavanju spisa nisu

prilazili olako, već pažljivo i marljivo, ali zapazimo da nisu zavisili od „blagoslova“ datog preko čovjeka bez koga ne bi smjeli uzeti Bibliju u ruke. Sa druge strane, danas je u tradicionalnim crkvama drugačija praksa, jer sveštenici skoro nikako ne ohrabruju narod da se kritički služi Biblijom, već se od toga često pravi „tabu“ u koji se ne dira, posebno ako iza toga ne stoji autorizacija od strane crkvene hijerarhije. Kao što smo već vidjeli, u devetnaestom vijeku, pravoslavna crkva je decenijama opstruirala i cenzurisala prvi prevod Biblije (Đura Daničića i Vuka Karadžića) na narodnom srpskom jeziku, ostavljajući u tom periodu šire narodne mase bez mogućnosti uvida u biblijski tekst.

Za razliku od stava tradicionalne crkve, evo još nekoliko stihova u Svetom pismu koji pozivaju i podstiču na proučavanje:

„A kad sjedne na prijesto svog kraljevstva, neka ovaj zakon koji je povjeren na čuvanje levitskim sveštenicima prepíše sebi u knjigu. Neka ga drži kod sebe i neka ga čita sve dane svog života, da bi naučio da se boji Gospoda, svog Boga, da izvršava sve riječi ovog zakona i ove propise i da postupa po njima, da se njegovo srce ne bi uzvisilo iznad njegove braće i da ne bi odstupio od ovog nauka ni desno ni lijevo, i da bi on i njegovi sinovi produžili dane svog kraljevanja u Izraelu.“ (Ponovljeni Zakon 17:18-20)

„Neka se ova knjiga zakona ne odvaja od tvojih usta. Pažljivo je čitaj dan i noć, da bi držao i tvorio sve što je u njoj napisano, jer ćeš tada biti uspješan na svom putu i postupaćeš mudro.“ (Jošua 1:8)

„Kako će mladić čistim sačuvati put svoj? Pazeći na sebe po riječi tvojoj. Svim srcem svojim tebe tražim. Ne daj da zastranim od uputstava tvojih. U srcu svome čuvam riječ tvoju, da ti ne zgriješim.“ (Psalam 119:9-11)

4. Pravoslavlje i tradicija

Poput Rimokatoličke crkve, i Istočna pravoslavna crkva odbacuje doktrinu o autoritetu samo Svetog pisma, proglašavajući je velikom jeresi Reformacije. Oni vjeruju da su se posebno protestanti udaljili od prave vjere. Istočna pravoslavna crkva smatra da je jedini izvor otkrivenja ono što naziva „svetom tradicijom“. Ovo, u stvari, nije jedan izvor „otkrivenja“, već spoj mnogih navodnih izvora. Pored Svetog pisma, Istočna pravoslavna crkva priznaje ove oblike tradicije koju je stvorio čovjek kao autoritativne:

- Spisi i odluke prvih sedam ekumenskih sabora, koji su se održali između 4. i 8. vijeka
- Spisi i odluke kasnijih crkvenih sabora kroz vjekove (koji su često bili u suprotnosti međusobno, kao i sa Svetim pismom)
- Spisi takozvanih crkvenih otaca, posebno oni iz prva četiri vijeka nove ere
- Ikone napravljene od metala, kamena, drveta i tkanine koje su postavljene kao objekti bogoslužjenja po crkvenom ukazu
- Zvanična (i složena) liturgija koja upravlja bogoslužjenjem crkve
- Kanonsko pravo crkve, koje se sastoji od zakona, propisa i komentara o različitim elementima „svete tradicije“. Kanonsko pravo ne samo da upravlja aktivnostima crkve, već i polaže pravo na određeni stepen autoriteta u državnim pitanjima. Istočno-pravoslavno kanonsko pravo poznato je kao Pedalion (grčki za „kormilo“), budući da mu je svrha „upravljati“ crkvom.

Dakle, u pravoslavnom pogledu, Sveto pismo je **dio** tradicije. Prema njihovim teolozima, greška je suprotstavljati Sveto pismo tradiciji. Oboje su dio jedne velike tradicije. Sveto pismo, po

njihovom mišljenju, nije najviši i konačni autoritet za vjeru i praksu na način na koji su ga protestanti od Reformacije vidjeli i priznali. Sveto pismo, kao dio velike tradicije, mora se tumačiti autoritativno. Rimska crkva uči da je Bog odredio i Sveto pismo i Tradiciju kao dvije različite vrste autoritativnog vođstva za Crkvu koje proizlaze iz istog izvora.¹⁵ U konačnici, prema rimskom mišljenju, teologija i život moraju biti ukorijenjeni u službenim učenjima Rimokatoličke crkve. Njenom Učiteljstvu i Papi dat je nepogrešiv autoritet u tumačenju i primjeni Riječi, i ako iko želi razumjeti Božji um, to može učiniti samo ako se pokori autoritetu Rimokatoličke crkve. Ove tvrdnje će biti poznate protestantima koji, za razliku od rimokatolika, tvrde da se jedini konačni autoritet za život i doktrinu može naći samo u Božjoj Riječi (otuda i reformacijski moto *Sola Scriptura*).

Za pravoslavne vjernike, crkvena tradicija je **autoritativno tumačenje** Svetog pisma. To praktično znači da nijedan vjernik nema pravo da sam tumači Sveto pismo, da tako kažemo. Ispravan način čitanja Svetog pisma, prema pravoslavcima, jeste da se spisi crkvenih otaca čitaju uz Bibliju, što nas vodi u razumijevanju onoga što Biblija kaže. Naravno, u praksi, može biti vrlo malo pravoslavnih koji doslovno čitaju svoje Biblije sa spisima crkvenih otaca otvorenim pored njih. Ali ono što oni rade (ovome vanjskom posmatraču) izgleda da je: (1) čitaju crkvene oce mnogo više nego Sveto pismo, a zatim (2) kada čitaju Sveto pismo, dolaze do svog razumijevanja onoga što Sveto pismo treba da znači na osnovu crkvenih otaca i tako u Bibliji pronalaze ono u šta su se već uvjerali čitajući crkvene oce. Međutim, mogućnost da je jedan ili više crkvenih otaca pogrešno shvatio ili protumačio Sveto pismo ne dolazi u obzir. Kada se crkveni oci i crkvena tradicija u cjelini koriste kao sredstvo za razumijevanje Svetog pisma, umjesto da se Sveto

¹⁵ Barrett, Matthew. *God's Word Alone: The Authority of Scripture*. Grand Rapids, MI: Zondervan Academic, 2016.

pismo koristi za ispravljanje i vođenje crkvenih vjerovanja i praksi, rezultat se često vidi u stavljanju crkvene tradicije kao autoriteta iznad Svetog pisma. Na taj način tradicije „crkvenih otaca“ nikad vam neće dozvoliti da izađete iz tog začaranog kruga, dok su, nasuprot tome, reformatori insistirali da je biblijsko učenje iznad učenja crkve, i kada učenje crkve nije odgovaralo biblijskom, onda je trebalo promijeniti učenje crkve, a ne biblijsko.

Biblija više puta uči o svom vrhovnom autoritetu. Na primjer, Mojsije je učio Izraelce da vjeruju i slušaju Božju Riječ i da tome uče svoju djecu (Ponovljeni zakon 6:1-9). Bog je rekao Jošui da ne skreće ni desno ni lijevo od slijeđenja Njegove Riječi (Jošua 1:6-9). Psalam 1 blagoslovio je osobu koja se drži Božje Riječi, Psalam 19 kaže da je ona daleko superiornija od bilo koje istine koju učimo iz prirode, a Psalam 119 veliča važnost Svetog pisma, čineći vjernika mudrijim od njegovih učitelja (119:97-104). Proroci su neprestano pozivali Jevreje natrag Božjoj Riječi (npr. Isaija 8:20; Jeremija 6:16-19; Osija 4:6). Isus je osudio jevrejske vjerske vođe svog vremena zbog potkopavanja učenja Svetog pisma svojim tradicijama (Marko 7:6-13).

Prema pravoslavlju, tradicija je sveobuhvatni koncept koji se može posmatrati kao kontinuirano prisustvo Svetog Duha u Crkvi. Dok rimokatolicizam i protestantizam imaju tendenciju da razlikuju Sveto pismo i tradiciju, posmatrajući ih kao odvojene koncepte, pravoslavlje vidi Sveto pismo kao dio šireg koncepta tradicije. Tradicija je život Svetog Duha unutar Crkve.

U istočno-pravoslavnom shvatanju, autoritet i sigurnost se ne nalaze pozivanjem na vanjski autoritet ni u Svetom pismu ni u Predanju. Umjesto toga, Crkva posjeduje unutrašnji autoritet jer Duh vodi Crkvu u istini posredstvom Predanja. Duh nikada ne smije biti odvojen od Crkve ili od Predanja (termin koji obuhvata Sveto pismo). Ovaj intrinzično-pneumatološki pogled na Bibliju, Crkvu i Tradiciju podrazumijeva da je pravoslavlje zadovoljno daleko mističnijim pristupom pitanjima autoriteta nego što bi prihvatili

rimokatolici ili protestanti. Biblija, vjerovanja, ekumenski sabori, ikone, liturgija, crkveni oci i kanonsko pravo se posmatraju kao različite niti koje čine tapiseriju Tradicije.

U mističnom pristupu, Biblija zavisi o Crkvi i po svojoj formi i po svom značenju. Pneumatološki naglasak Istoka takođe teži da Crkvu i njenu tradiciju postavi iznad svake prijekorne tvrdnje kao jedinog pravog tumača Svetog pisma.

Rekli bismo da je ovo veoma domišljata „pitanologija“.

Važno je napomenuti da istorija ne saopštava sve detalje o tome kako je kanon uspostavljen. Događaji oko ovog procesa desili su se u vrijeme intenzivnog progona. Na sreću, sačuvani zapisi daju uvid u neke od faktora koji su uticali na formiranje Novog saveza.

Rana zajednica je bila nepokolebljiva u nastojanju da se priznaju knjige koje imaju autoritet Svetog pisma, a ne da im nameću sopstveni autoritet. Nisu proizvoljno birali knjige koje su im se najviše sviđale, već su priznavali ona djela koja su već imala kvalitete božanskog nadahnuća. Tek kasnije, od 4. ili 5. vijeka nadalje, crkva je počela da ističe sopstvene dogme i tradicije (učenja „crkvenih otaca“) iznad Svetog pisma, čime se promijenila vizura „tradicije“.

Do kraja 1. vijeka, dvije trećine knjiga današnjeg novosaveznog kanona bile su široko rasprostranjene i smatrane su mjerodavnim. Na ostale su se pozivali i mnogi su smatrali da su nadahnute. Međutim, nekim knjigama je trebalo duže da ih svi prihvate. Na primjer, Poslanica Jevrejima i 2. Petrova su odgođene jer je njihovo autorstvo bilo sporno. Drugi primjer, Otkrivenje je bilo zadržano jer nije bilo tako široko poznato u nekim područjima (što ima praktičnog smisla jer je bilo posljednje koje je napisano).

Ono što je od Erazma iz Roterdama postalo poznato kao Prihvaćeni ili Primljeni tekst Novog Saveza proizveo je Lucijan iz Antiohije (240-312) koji je prikupio i uredio većinu poznatih grčkih tekstova. On se suprotstavio aleksandrijskoj školi i uticaju Klimenta i Origena koji su zagovarali alegorizaciju i filozofsko tumačenje Biblije. Za razliku od štetnih teologa iz Rima i Aleksandrije

takođe se zauzimao za obaveznost Dekaloga i objektivnu religiju.

Da bi podigle rejting na istoričnosti i navodnom „apostolskom nasleđu“, Katolička i Pravoslavna crkva često pripisuju zasluge sebi za formiranje kanona. Premisa je da nije bilo crkve ne bi bilo ni Biblije. Odgovor na ovu zamjenu teza je da nije bilo pravih hrišćana koji su ih proizveli i kasnije reprodukovali ne bi bilo spisa Novog saveza. A izvorni hrišćani su djelovali u 1. vijeku kada nije bilo ni pomena o „crkvi“ u terminima kako se kasnije shvatala ta ustanova. Hrišćani su bili raštrkani u skupštinama u oblastima koje se pominju u Novom savezu i međusobno razmjenjivali spise jevanđelista i apostola (uz neizostavnu hebrejsku Bibliju).

Nadalje, da li sama Biblija uči da će Duh nepogrešivo voditi Crkvu ili postoje dokazi u Svetom pismu o vjernicima koje su lažni učitelji zaveli na krivi put? Otpadništvo starosaveznog Izraela, zajedno s Pavlovim poslanicama Galatima i Korinćanima, čini se da prilično snažno odgovara na ovo pitanje.

Autentično hrišćanstvo zapravo nam govori da odbacimo ljudske zapovijesti i doktrine:

„To govorim zato da vas niko ne prevari primamljivim riječima.¹⁶ Jer iako sam tijelom odsutan, duhom sam ipak s vama, i radujem se gledajući red koji vlada među vama i vašu čvrstu vjeru u Hrista. Dakle, kao što ste prihvatili Hrista Isusa, Gospoda, tako živite u njemu. Budite ukorijenjeni u njemu, izgrađujte se u njemu i utvrđujte se u vjeri, kako ste i poučeni. Obilujte vjerom i zahvaljivanjem Bogu. Pazite da vas neko ne odmami filozofijom i praznom prevarom, prema ljudskoj tradiciji, na načelima ovog svijeta, a ne po Hristu.“ (Kološanima 2:4-8)

Uprkos svim njihovim pokušajima da distanciraju svoj pogled od Rima, postoji li značajna razlika između papskih tvrdnji o nepogrešivosti i tvrdnji istočne pravoslavne crkve o crkvenoj nepogrešivosti? Iako Istok možda prihvata decentralizovaniji oblik

¹⁶ Na grčkom „pitanologija“ – uvjerljivost govora, lažni diskurs koji druge doводи u zabludu.

nepogrešivosti od Rima, krajnji rezultat izgleda da je isti: nepogrešiva Crkva kojoj se daje funkcionalni prioritet nad Božjom Riječju.

TRADICIJA IZNAD BIBLIJE?

Da li religija može da nastane tako što jedan narod razvija kroz generacije ideju o Bogu? Može. Ali da li je ta tradicija ispravna? Možda jeste, možda nije. Ljudi nisu apsolutni kriterijum šta je istina. Logika nam govori da religija treba da nastane tako što Bog otkrije istinu ljudima, a ljudi koji prihvate Božje otkrivenje počnu da žive po toj istini.

Gdje je istina? Ako tražimo istinu, moramo da budemo spremni da je prihvatimo bez obzira da li nam se ta istina sviđa ili nam se ne sviđa. Ako želimo istinu, onda treba da budemo spremni da se mijenjamo ako otkrijemo da je naš život u suprotnosti sa istinom.

Upravo zbog toga što ljudi često ne žele da se mijenjaju, mnoge istine su proglašene za laž, a mnoge laži proglašene su za istinu. Međutim, bez obzira koliko dugo se neka laž smatra za istinu, vrijeme neće promijeniti činjenicu da je to ipak laž. Bez obzira koliko ljudi neku laž smatraju za istinu, laž nikad neće postati istina zato što u nju vjeruje mnogo ljudi. Vjerovanje većine nije mjerilo istine. Dužina vjerovanja u neka tvrđenja i broj generacija koje su u nešto vjerovala, neće učiniti da ta tvrđenja postanu istina. Šta je mjerilo istine?

Ljudi imaju slobodu izbora i zato često i kada znaju istinu postupaju suprotno od te istine. Mudrost je znati istinu i živjeti u skladu sa istinom. Ludost je znati istinu a postupati suprotno od istine. Na primjer, ljekar zna da su duvan i alkohol štetni, ali ipak puši i pije; laik za medicinu čuje od ljekara da su duvan i alkohol štetni i mudro sprovede tu istinu u život, to jest ne puši duvan i ne pije alkohol. Dakle, ljudi ne mogu da budu autoritet za određivanje šta je istina i zato što se ponašaju iracionalno, suprotno znanju koje imaju. Ljudi koji znaju istinu iz različitih sebičnih razloga lažu da bi sebi obezbijedili neku korist. Ljudi ne mogu da budu autoritet

za određivanje istine i zato što im često ponos i oholost (zbog visokog mišljenja o sebi, zbog svoje titule, obrazovanja, ranijih uspjeha...) pomute razum, pa ne žele da priznaju da su pogriješili, da ne znaju istinu. Čak i kad im se objavi istina, oholi ljudi često postaju progonitelji nosioca istine, zato što smatraju da ih on ugrožava (njihov položaj, ugled, šta će drugi ljudi misliti o njima...).

Isto tako, svjesni smo da istina ne može da postoji sama po sebi. Istina je uvijek vezana za neko biće. Istina mora da se razumije, što znači da biće koje zna istinu mora da bude razumno i inteligentno. Istina podrazumijeva da mora postojati mudro biće koje će znati istinu i postupati u skladu sa istinom koju zna.

Dakle, ljudi u svojoj svijesti imaju ideju da postoji apsolutna istina, i ta istina mora biti povezana za neko biće, za neku osobu. Biće koje apsolutno sve zna, Biće koje ne griješi, Biće koje živi po apsolutnoj istini, Biće koje nije oholo iako sve zna, to Biće zovemo Bog. Dakle, čovjek nije kriterijum istine, **Bog je kriterijum istine**. Bog koji ima apsolutno znanje **objavljuje** ljudima šta je istina. **Ljudi mogu da budu samo prenosioци Božje istine**. Ovo je **princip zastupništva** u Svetom pismu, koji Isus sažima u sledećoj izjavi: „Kao što je Otac mene poslao, tako i ja šaljem vas.“ (Jovan 20:21) Kada ljudi u religiji nameću svoj autoritet, krajnji rezultat je ono što papstvo prisvaja za sebe – „nepogrešivost“. To takođe podrazumijeva da *ljudi ne smiju ništa da dodaju istini* koju je objavio Bog, jer postoji mogućnost da dodaju svoje pogrešno mišljenje koje će da obezvrijedi cijelu istinu. Jedna laž u 50 istina pretvoriće sve u laž. Zato vrijednost ima samo ono što je objavio Bog, bez ljudskih primjesa. Isus je rekao: „Upoznaćete istinu i istina će vas osloboditi.“ (Jovan 8:32)

Međutim, danas ima mnogo religija koje pod pojmom istina podrazumijevaju potpuno različite stvari (kao i pod pojmom pravda, ljubav, dobrota, i sl.). To znači da u svijetu danas ima mnogo religija koje imaju primjese ljudskih ideja. Te ljudske „istine“ obezvrijedile su religiju u očima mnogih ljudi, pa je danas ateizam

veoma prisutan. Ipak, to što mnogi ljudi imaju pogrešna vjerovanja, to ne znači da ne postoji jedno pravo vjerovanje koje je objavio pravi Bog. Pošto postoji pravi, istiniti Bog, onda je jasno da On može da sačuva istinu u izvornom obliku i da istinu saopšti ljudima. Ljudi u grijehu ne mogu da podnesu prisustvo Božje svetosti, čistote Božjeg karaktera, pa je Bog istinu objavljivao preko određenih ljudi, kojima se pojavljivao u obličju koje su mogli da podnesu. Ti ljudi su bili prenosioci Božje istine a ne autoriteti kojima treba vjerovati, niti tumači istine.

Bog je dao istinu u Svetom pismu. Oni kojima je data istina mogu zbog vlastitih interesa, kao i u dodiru sa drugim narodima, poprimiti razna vjerovanja i uključiti ih u religiju koju su dobili direktnim Božjim otkrivenjem. Tako je i danas vrlo česta situacija pomiješane ispravne religije sa lažnom, kao što je opisano u Bibliji:

„Služili su i Gospoda, ali su se klanjali i svojim bogovima prema običajima naroda odakle su bili prognani. Sve do današnjeg dana oni se drže starih običaja. Ne služe Gospoda i ne postupaju prema njegovim odredbama i njegovim propisima, niti prema zakonu i nauku koji je Gospod dao sinovima Jakova, koga je nazvao Izrael... Ali oni nisu poslušali, nego su se držali starih običaja. Tako su ti narodi služili Gospoda, ali su služili i svojim rezbarenim likovima. Njihovi sinovi i njihovi unuci sve do današnjeg dana čine sve kako su činili i njihovi praočevi.“ (2. Kraljevima 17:33-34, 40-41)

Hrist je kritikovao tradiciju. Govorio je da postoji veliki nesklad između Božjih objava i ljudskih propisa i tumačenja, ma koliko se ti propisi ljudima činili ispravnim. Tradicija koju su pisali ljudi donosi pogrešnu sliku o Bogu, o našem stanju, i načinu kako da se spasemo. Isus je sveštenstvu svog vremena kazao: „Vi obezvređujete riječ Božju svojim predanjem koje ste prenijeli drugima“ (Marko 7:13). Takođe je ukazao na bezvrijednost ljudskih tradicija kao dodatku ispravne religije: „Uzalud me poštujete, učeći naukama i uredbama ljudskim.“ (Matej 15:9)

Šta je za Isusa Hrista bio autoritet istine? Isus je citirao samo

Sveto pismo kao autoritet istine. Nije citirao apokrife, ni sveštenike, ni teologe, nego je samo citirao Božju objavu u Bibliji. Isusova česta rečenica bila je: „Pisano je...“ Tako nam je stavio jasno do znanja da svi drugi Spisi ne nose pečat Božje istine.

Apostoli nisu u prvih 20 godina pisali jevanđelja ni poslanice koje su u Bibliji. Ono što su vidjeli u vezi sa Isusom Hristom, Njegovе riječi, djela, vaskrsenje, prenosili su usmeno. Javno su govorili da su svjedoci svih tih događaja, i ljudi su se pokoravali Bogu. Jasno je da je ova usmena tradicija nastala prije pisane tradicije. Ali da li je istina i ono što su ljudi usmeno prenosili, a kasnije apostoli nisu zapisali u spisima Novog saveza?

Da li je usmena tradicija istinitija od pisane zato što je ranije nastala? Neki kažu da je usmena tradicija ispravnija zato što su apostoli za tih 20 godina mogli da zaborave šta su vidjeli, a oni koji su to odmah zapisali sačuvali su to od zaborava. Oni zaboravljaju da je Bog objavio istinu preko ljudi (proroka i apostola), i da je Bog nadahnuo pisanje Svetog pisma.

Međutim, mnogi ljudi su počeli „da uče drugačije“ od apostola, da „objavljaju drugo jevanđelje“, pa su apostoli shvatili da radi očuvanja istine moraju da zapišu događaje čiji su svjedoci bili.

Zbog izopačavanja usmene tradicije, apostol Pavle je pisao: „Čudim se da se tako brzo odvrćate od poziva Hristovom blagodaću na drugačiju dobru vijest. Ali druga ne postoji. Postoje samo neki koji vas zbunjuju i žele da izopače dobru vijest o Hristu. Ali čak i kad bismo vam mi, ili kad bi vam anđeo s neba objavio drugačiju dobru vijest od one koju smo vam već objavili, neka bude proklet. Ono što smo već rekli, to i sada ponavljam: Ko god vam objavi drugačiju dobru vijest od one koju ste već prihvatili, neka bude proklet. Zaista, da li ja sada pokušavam da pridobijem ljude ili Boga? Ili nastojim da ugodim ljudima? Kad bih još uvijek ugađao ljudima, ne bih bio Hristov sluga. Jer vam napominjem, braćo, da dobra vijest koju sam objavio nije od čovjeka, jer je nisam primio od čovjeka niti me je neko učio o njoj, već kroz otkrivenje

Isusa Hrista.“ (Galatima 1:6-12)

Apostol Pavle kaže da čak i kad bi apostoli govorili drugačije od onoga kako su javili, ne samo da im ne treba vjerovati, nego bi na njima bilo i prokletstvo. Čak i kad bi anđeli govorili suprotno, to ne bi bila vijest od Boga. Pavle nije izmislio to što govori, nego je istinu dobio otkrivenu direktno od Isusa Hrista.

U ovim tekstovima riječ koja je naglašena u grčkom rukopisu je riječ *paradosis*, što znači predanje, tradicija. Ta grčka riječ stoji i u Mateju 15 gde Isus govori o tradiciji. Pavle upozorava: „Pazite da vas neko ne odmami filozofijom i praznom prevarom, prema ljudskoj tradiciji, na načelima ovog svijeta, a ne po Hristu.“ (Kološanima 2:8) „Zato, dakle, braćo, budite nepokolebljivi i držite se predanja kojima ste bili poučeni, bilo riječima bilo našim pismom.“ (2. Solunjanima 2:15) Ono što su ljudi naučili riječju odnosi se na usmeno predanje koje su iznosili apostoli, kao direktni svjedoci tih događaja. Usmeno predanje koje bi došlo od nekoga ko prepričava događaj bilo bi iskrivljeno.

Jevreji su na sudu optužili apostola Pavla da je kolovođa jeresi iz Nazareta, ali im je Pavle odgovorio da nije jeretik jer služi Bogu otačkome, i vjeruje sve što je napisano u Zakonu i u Prorocima, i ima nadu da će Bog vaskrsnuti mrtve pravednike i grešnike (Djela 24:5,14,15). Drugom prilikom, apostol Pavle je rekao da je on bio jeretik dok je bio farisej (Djela 26:5), dakle dok je ljudsku tradiciju stavljao ispred Svetog pisma kao autoritet istine. Pavle je naglasio da jeretici neće ući u Božje kraljevstvo (Galatima 5:19-21), i da će pojava jeresi pokazati ko su pošteni vjernici (1. Korinćanima 11:19). Pavle je naglasio da vjernici treba da budu „nazidani na temelju apostola i proroka, gde je kamen od ugla sam Isus Hristos (Efescima 2:20).

Tako je u stvari pisana tradicija nastala da bi poništila laži koje su usmeno širili lažni vjernici. Sveto pismo Novog saveza nastalo je da bi se spriječilo širenje neistina o Bogu, Isusu Hristu i spasenju.

Međutim, neke crkve, među njima i pravoslavna, tvrde da su

njihovi viši sveštenici obdareni istim autoritetom kao i apostoli. Tako po njima samo sveštenici mogu da tumače Bibliju. Na primjer: Matej je tumačio proroka Isaiju, pa onda sveštenik može da tumači šta su apostoli i proroci pisali, dok obični vjernici to ne mogu. Po njima, tumačenje Svetog pisma povjereno je samo sveštenstvu. Ovi stavovi su očigledno u suprotnosti sa već navedenim citatima. Reformacija je nastala upravo kao odbacivanje onoga što su sveštenici izmijenili u učenju apostola i proroka, i povratak učenju Isusa Hrista objavljenom preko proroka i apostola. Pavle je izrekao prokletstvo nad onima koji uče drugačije. Vjernici u Bereji bili su plemenitiji od vjernika u Solunu jer su primili riječ svim srcem i svaki dan istraživali po Pismu da li je to tako (Djela 17:10, 11). Dakle, obični vjernici (a ne sveštenici) istraživali su šta je istina u Svetom pismu, i pisac Djela apostolskih tvrdi da je to donijelo pozitivne promjene u njihovom karakteru.

Novosavezni spisi su bili poznati još u prvom vijeku. U 2. vijeku kanon je manje-više već bio definisan, već se znalo koje će knjige ući u kanon. U 3. vijeku se ponovo preispituju, da bi ga u 4. vijeku bio konačno definisan. Crkvene vođe su pod vođstvom Duha svetog uvrstile u kanon knjige koje su očigledno nastale kao Božja objava, a ostale su kao apokrifne odbacili.

Radi toga što je crkva odredila koje knjige spadaju u kanon, crkve koje se smatraju naslednicima apostola smatraju da je crkva iznad Svetog pisma, jer su vjerske vođe odredili šta je Sveto pismo a šta nije. Ali kanon je stvoren da bi se spriječile jeresi, pa makar jeresi dolazile i od samih crkvenih vođa. Svako ko za sebe kaže da ima vlast koju ima samo Bog, time je odbacio Boga i pobunio se protiv Božje vlasti. Postavlja se pitanje da li je Bog odredio kroz crkvu šta je kanon, ili je to crkva sama odredila? Naravno, crkva je radila onako kako ju je vodio Bog, što znači da je crkva ispod Božjeg autoriteta, a Božja volja je do danas zapisana u Svetom pismu da bi nam služila kao kanon, mjerilo istinitosti.

Istorijski spisi u Svetom pismu sadrže puno izvještaja o otpadu

sveštenstva, jer Bog ne prisiljava sveštenike da mu služe na ispravan način. I sveštenici imaju slobodnu volju da izaberu da li će da poslušaju Boga ili sebe. Tako je rukopoloženi sveštenik koji je detaljno i uredno vršio tradicionalne obrede, htio je da ubije Onog koji je dao te obrede da ukazuju na Spasitelja (Jovan 11:49-53)!

To što je Bog upotrijebio crkvu da na saboru ozvaniči kanon, mjerilo istine, ne znači da crkva ima vlast da taj kanon mijenja, ili da mu dodaje druge knjige suprotnog sadržaja. Koliko su ljudi nepouzdan kao kriterijum istine vidi se iz dva sabora koja su se bavila pitanjem ikona. Na saboru u Hereji 10. februara 754. godine, 333 episkopa je odlučilo da se obožavanje slika suproti nauci Svetog pisma, što se jasno vidi iz stihova Jovan 4:24; 1:15; 20:29; 5. Mojsijeva 5:8-9; Rimljanima 1:23; 10:17; 2. Korinćanima 5:7. Već 787. godine, na saboru u Nikeji ukinuti su zaključci od 754. godine, i uspostavljen je kult ikona. Dakle, odluke sabora su promenljive i diskutabilne, jer im kriterijum nije samo Božja istina, nego ljudski interesi.

Šta da radimo kad naiđemo na suprotnosti između Biblije i ostale pisane tradicije? Katolička crkva otvoreno kaže da im je kriterijum istine Sveti Magisterij (skup sveštenika), tradicija, pa tek onda Sveto pismo. Slično je i u pravoslavlju.

Uzmimo kao primjer, dan odmora koji je propisan u Četvrtom Božjem uputu. Sve crkve se slažu da je Bog za dan odmora odredio sedmi dan, subotu. Ali pošto je Isus vaskrsao u nedjelju, neke crkve smatraju da treba svetkovati nedjelju a ne subotu. Ako u tradiciji tražimo odgovor, naći ćemo da su prvi vjernici posle Hristovog uznesenja svetkovali subotu, da su kasnije svetkovali i subotu i nedjelju, a onda samo nedjelju. Ako pretražimo cijelu Bibliju, vidjećemo da se nedjelja nigdje ne spominje kao sedmični dan koji treba svetkovati. Kome vjerovati: Bogu ili ljudima? Bibliji ili tradiciji?

Slično tome, neki tvrde da je u njihovoj crkvi rukopoloženje vršeno kontinuirano do današnjih dana, pa je to pokazatelj da su oni prava crkva. Pitanje je: da li posle rukopoloženja vjernik može

da griješi, i da otpadne od Boga? Vjera u Boga je zasnovana na slobodnoj volji, pa su tako neki vjernici u apostolskoj zajednici učili jeresi i griješili. Griješio je čak i apostol Petar (Galatima 2:12) koga smatraju prvim čovjekom apostolske crkve. Bog je u Bibliji realno opisao ljude kao slabe i nepouz dane. Jedino je Bog dostojan potpunog povjerenja. Crkva koju čine pogrešivi ljudi je u pravu onoliko koliko uči ono što Bog, koji je uvijek u pravu, govori preko Svetog pisma. Mjerilo po kojem ćemo da odredimo koja je crkva Božja crkva nije kontinuitet rukopoloženja od apostola do danas, nego koja crkva danas ima učenje Isusa Hrista, i koja crkva živi tako. Bog rukopoloženjem nije oduzeo ljudsku slobodnu volju da vjernik ne može da griješi (vidi: 1. Samuelova 2:27-30). Jevrejski sveštenici su imali potpuno očuvanu tradiciju rukopoloženja sveštenika za službu, ali su ipak osudili Hrista na smrt, iako je On autor obreda za rukopoloženje. To znači da simbolički obredi, ako se vrše bez stvarnog predanja Bogu, nemaju vrijednosti.

Apostoli su išli kao Hristovi poslanici i sa uvjerenjem propovijedali da su oni svjedoci Hristovog učenja, njegove smrti i vaskrsenja. Posle njihovih govora ljudi su bili ukoreni za grijeh, pokajali su se i obraćali se Bogu. Da li nasljednici apostola mogu da budu oni koji vrše obrede u kojima narod koji dođe na bogosluženje ne može da prepozna Hristovo učenje?

Apostoli nikada nisu koristili autoritet koji bi bio apsolutan, nego su govorili o načinu spasenja. Hrišćanska zajednica ne smije da zavisi od čovjeka, niti čovjek smije da vlada njome.

Bog je preko proroka Osije vrlo direktno objasnio ko može da bude Božji narod, a ko ne može: „Moj narod izgibe, jer nema znanja. Pošto si ti odbacio znanje, ja ću odbaciti tebe da mi više ne služiš kao sveštenik. I pošto ti zaboravljaš zakon svog Boga, ja ću zaboraviti tvoje sinove.“ (Osija 4:6) Dakle, mjerilo da li smo Božji narod nije koliko dugo držimo obrede koje ne razumijemo, nego da li prihvatamo znanje koje nam je Bog svima dao i da li živimo po tim otkrivenjima.

Mnogi danas čim vide da čitate ili citirate Bibliju pomisle da ste „sektas“. Čitati Bibliju i vjerovati u Božju istinu je izvorna vjera, vjera koju nam je Bog ostavio. Biblija je mjerilo na osnovu kojeg možete da odredite koliko su bilo koja vjerovanja istinita. Ako se učenje bilo kog ljudskog autoriteta ili crkve razlikuje od istine koju je Bog objavio u Svetom pismu, jasno je koga treba poslušati. Bez obzira da li su to crkveni oci ili savremeni evanđelisti. „Nego neka se Bog pokaže da je istinit, a svaki čovjek da je lažov.“ (Rimljanima 3:4)

Napokon, suvišno je pobrojati sve „tradicije“ koje podučava i drži Pravoslavna crkva, a koje su nebiblijske i antibiblijske. Da Sveti Duh mistično zaista vodi Pravoslavnu crkvu, kao što sami tvrde, nikada se bi došlo do njenog otpada koji je očit u svim linijama doktrine i prakse.

U mnoštvu zabluda, od kojih su neke vrlo bizarne, pomenućemo samo primjer farbanja jaja na praznik Vaskrs i „objašnjenja“ tog običaja. Po jednoj legendi, kada je Isus Hrist sahranjen, njegova majka, Djevica Marija, izašla je na grob i tamo ostavila nekoliko kuvanih bijelih jaja. Kada je u nedjelju Hrist uskrsao, jaja na grobu su odjednom pocrvenjela, pa zbog toga u spomen hrišćani farbaju jaja crvenom bojom. Opet, druga legenda govori kada je Hrist vođen da ga razapnu na krst, narod je tom prilikom bacao na njega kamenje, koje se pretvaralo u crvena jaja. Još jedna od legendi govori o Mariji Magdaleni koja je išla caru Tiberiju u Rim da objasni Hristovo vaskrsenje, a na poklon mu je donijela korpu jaja. Car nije vjerovao da je Hrist uskrsnuo i rekao da bi to bilo kao kada bi ta jaja u korpi promijenila boju. Marija je na to rekla „Hristos vaskrse“ i sva jaja su postala crvena.

Svaki komentar je suvišan.

5. „Devterokanonske“ knjige

Navodimo sažetak sa sajta pravoslavlje.net na temu „Devterokanonske knjige“:

„Spadaju u tzv. širi, aleksandrijski kanon knjiga Staroga Zaveta. Devterokanonske knjige jesu drugokanonske knjige (stsl. vtorokanonske), tj. knjige kasnije dodate prvom kanonu (protokanonu). Činjenica je da pojedini Sveti Oci izobilno navode djelove i citate iz pojedinih drugokanonskih knjiga, pa se i učenje Crkve zasniva na nekim odjeljcima iz njih (npr. ime Arhandela Rafaila uzeto je iz Knjige o Tovitu (3:16), Urila iz 2. Jezd (4:1), Salatila takođe iz 2. Jezd (5:16). Čitaju se na bogoslužjenjima, uglavnom kao parimije na večernjem (najčešće iz Knjige Premudrosti Solomonove).

Reagujući na uspon Hrišćanstva, Jevreji su suzili svoj kanon i na kraju iz njega isključili devterokanonske knjige, mada su ih i dalje smatrali svetima. Savremeni jevrejski kanon nije bio strogo fiksiran sve do trećeg vijeka posle Hrista. Zanimljivo je da tu pozniju verziju jevrejskog kanona Starog Zaveta većina savremenih Protestanata usvaja umesto kanona ranog Hrišćanstva.

Drugo pravilo Šestog vaseljskog sabora (691. godine), pozivajući se na Apostolska pravila (85. kanon), pravila Laodikijskog sabora (60. kanon) i pravila Kartaginskog sabora (32. pravilo), ne pravi nikakve suštinske razlike između protokanonskih i devterokanonskih knjiga Starog Zavjeta.“

ZAŠTO CRKVI UOPŠTE TREBAJU

„DEVTEROKANONSKE“ KNJIGE I APOKRIFI?

Dok protestanti vjeruju da je samo Biblija konačni test sve istine, Rimokatolička i Pravoslavna crkva vjeruju da one određuju šta je istina, a šta nije. U stvari, ovo čini crkvu višim autoritetom od Svetog pisma. Samo ona ima poslednju riječ o svim pitanjima

o kojima govori. Shodno tome, ako crkva proglasi ove knjige Svetim pismom, onda su one Sveto pismo. Kraj priče.

Kako su apokrifne knjige postale dio nekih Biblija?

Zapravo, niko sa sigurnošću ne zna kako su apokrifne knjige postale dio nekih primjeraka Starog saveza. Mnogi, međutim, misle da su dodatne knjige dodane kada je Stari savez (izvorno napisan na hebrejskom) preveden na grčki. Ovaj grčki prevod Starog saveza naziva se Septuaginta i izradili su ga jevrejski učenjaci u Aleksandriji, Egipat, oko 250. godine prije nove ere. Ova teorija se zasniva na činjenici da najraniji primjerak Septuaginte koji je danas dostupan sadrži ove dodatne knjige, dok ih nijedan od hebrejskih spisa ne sadrži. Ove knjige, zajedno s ostatkom Biblije, preveo je Jeronim na latinski oko 400. godine nove ere, ali sam Jeronim nije mislio da pripadaju Starom savezu.

„Jevrejski kanon, ili hebrejska Biblija, bio je univerzalno prihvaćen, dok su apokrifi dodani grčkoj verziji Septuaginte samo uopšteno smatrani knjigama pogodnim za crkveno čitanje, te stoga srednjom klasom između kanonskih i strogo apokrifnih (pseudonimnih) spisa. I s pravom; jer te knjige, iako imaju veliku istorijsku vrijednost i popunjavaju prazninu između Starog i Novog zavjeta, sve su nastale nakon prestanka proroštva i stoga se ne mogu smatrati nadahnutima, niti ih je ikada citirao Hrist ili apostoli.“¹⁷

Navešćemo glavne razloge zašto apokrife treba odbaciti:

(1) **Ne podupire se bogonadahnutost spisa.** – Pisci nigdje ne nagovještavaju da prenose Božju autoritativnu poruku; nekad upravo tvrde suprotno.

Druga Makabejcima završava nekom vrstom izvinjenja čitao-cima; Sirah govori o svojoj knjizi kao prevodu njegovog djeda Ješue, koji se bio našao pozvanim da napiše štogod poučno. U svakom slučaju, to se suprotstavlja autoritativnosti starosaveznih spisa i nimalo ne podsjeća na „riječ Gospodnju“.

¹⁷ Philip Schaff, History of the Christian Church, book 3, chapter 9.

(2) **Istorijske netačnosti.** – Ne samo da pisci nisu očevici opisanih događaja, nego je očito da nemaju nikakav historijski dokument ili predanje na osnovu kojeg grade svoje pripovijedanje. Njihova netačnost katkad može da se nazove otvorenim lažima.

Tobija tvrdi da je radio kao upravitelj na Salmanasarovom dvoru, da bi potom iznio podatak „kada Salmanasar umrije, zacari se umjesto njega Senaherib, njegov sin.“ (Tobija 1:15). No iz historije znamo da je Salmanasara (V) zamijenio Sargon II (721-705), koji nije bio ni u kakvom srodstvu sa Salmanasarom. Tek Sargona zamjenjuje njegov sin Senaherib. To je nedopušteno velika rupa u sjećanju čovjeka koji sebe naziva neposrednim očevicom. Pisac Judite Nebuhadnezara smješta u Ninivu i proglašava kraljem Asiraca, no iz historije je poznato da je još Nebuhadnezarov otac Nabopolassar razorio Ninivu i istrijebio Asirce. Istorijskih netačnosti ima i na drugim mjestima, ovo su samo najkarakterističnije.

(3) **Teološke greške.** – Činjenica je da se mnoge teze iz apokrifnih spisa najblaže rečeno ne uklapaju u učenje Starog Saveza, a kasnije ni u Isusovo učenje (koje se temelji na Starom Savezu). Najopštije govoreći, apokrifni/deuterokanonski spisi izlažu već razvijeno judaističko učenje (uz mnoštvo praznovjerica), dakle upravo ono učenje s kojim se tako otvoreno i oštro sukobljavao i sam Isus.

Ne mogu se detaljno nabrojati sve pogreške, ali ih je moguće uopšteno podijeliti u nekoliko osnovnih grupa:

i) Iskupljenje dobrim djelima, što je temeljno judaističko učenje. Njega nalazimo u Tobija 4:10 gdje se govori o oslobođenju od smrti davanjem milostinje.

ii) Monasticizam i asketizam. – Judita (8:4-8) se povukla u osamu nakon smrti svoga muža i postila svim danima osim subote i praznika. Ovakav oštri zakon o postu nespojiv je sa Starim Savezom (i zdravim razumom).

iii) Osvetoljubivost. – Judita hvali Simeonov pokolj Sihemljana (1. Mojsijeva 34), iako je jasno da ovo djelo ne nailazi na

Božje odobrenje (vidi 1. Mojsijeva 49:5-7). Upravo suprotno, Bog zahtijeva balans prestupa i kazne (1. Mojsijeva 21:24-25).

iv) Laganje. – u Tobija 5:4-13 anđeo Rafael (navodno jedan od svetih anđela) se lažno predstavlja. Judita od Boga praktično traži snagu za laž (9:13).

v) Ograničenost spasenja. – Knjiga mudrosti 3:16 uči da se neće spasiti nezakonito rođena djeca, iako u Sudije 11:1 imamo primjer Jeftaja kojega Bog određuje za sudiju.

vi) Praznovjerice. – Dovoljno je pročitati kako je Tobit oslijepio (Tobija 2:9-10) od ptičjeg izmeta, ili samo malo dalje (3:8) o zloduhu Asmodeju koji je pobio sedam muževa nesretne Sare i shvatiti o kakvom se praznovjerju radi.

vii) Čaranje. – Lijek koji preporučuje anđeo Rafael (koji se inače ne spominje nigdje u Bibliji) u Tobija 6:1-9 jest zapravo čista vradžbina, suprotna jasnoj Božjoj naredbi u 3. Mojs. 19:26.

viii) Prepostojanje duše. – Mudrost 8:19-20: „Imao sam dobru dušu, ili bolje: jer bijah dobar ušao sam u tijelo bez ljage“, donosi ideju kojoj nema mjesta u biblijskoj teologiji.

ix) Molitva za mrtve. – u 2. Makabejcima 12:42-46 Juda Makabejac prinosi žrtve pokajnice za mrtve vojnike koji su bili potajni idolopoklonici. Ovo je postalo temelj učenja o čistilištu i molitvi za mrtve, iako se ni ovdje ne spominje riječ „čistilište“.

Novosavezni apokrifi se sastoje od mnoštva knjiga, svih novosaveznih vrsta – jevanđelja, djela, poslanica i apokalipsi – od kojih neke potiču još iz 2. vijeka (većina iz znatno kasnijih). Njihova je uloga bila dvostruka: ili da se istakne neka hrišćanska doktrina (što je često znalo dovesti i do uvođenja neke nehrišćanske doktrine) ili da se zadovolji radoznalost čitalaca novosaveznih spisa opširnim detaljiziranjem događaja opisanih u Novom savezu (posebno Isusovog djetinjstva, Marijinog začeća, sudbine dvojice razbojnika i sl.). Neki apokrifni spisi zadržavaju ranohrišćansku doktrinu (ali nemaju apostolski pečat); drugi skreću u raznovrsne jeresi (gnostičke ili sektaške prirode), ponekad prelazeći i granice

osnovne pristojnosti i dobrog ukusa. Svima njima nedostaje isto-rijske utemeljenosti, osim u onim detaljima gdje postoji slaganje s kanonskim spisima. To znači da se u apokrifima mogu naći i neke vjerodostojne informacije, bilo iz autentičnog predanja ili iz isto-rije, ali ih generalno treba odbaciti kao svaku mješavinu istine i zablude. U teološkom aspektu faktički nemaju nikakve vrijednosti.

Apokrifi su, dakle, knjige koje su nazivima i sadržajem nalik biblijskoj tematici, ali nisu uvrštene u kanon Svetog pisma zbog očigledne bogonenadahnutosti i/ili lažnog autorstva. Riječ „apo-krif“ doslovno znači „skriven“. Ovi spisi proizvod su prevaranata, jeretika, okultista i različitih crkvenih ezoterista, čija osnovna svrha je bila pravdanje paganskih učenja i praksi razvijenih u prvim vijekovima otpada te podrivanje Božje Riječi.

Pored apokrifa, takođe postoje pseudoepigrafi (knjige sa laž-nim naslovima), kao i tzv. Didahe takođe poznate kao „Učenja“ ili „Učenje Dvanaest apostola“, što je neka vrsta katehizma ili priruč-nik „hrišćanskih“ procedura. Postojanje Didaha bilo je nepoznato sve dok ih nije otkrio Filoteos Vrienios (Φιλόθεος Βρυέννιος) – grčko-pravoslavni mitropolit Nikomedije – u jednom manastiru u Maloj Aziji (današnja Turska) 1873. godine, a kasnije objavio 1883. godine.

Sa stanovišta biblijski religiozne osobe, Didahe pripadaju istoj kategoriji spisa kao pseudoepigrafi i apokrifi – sa nepoznatim, laž-nim ili sumnjivim autorstvom, napisanim od strane opskurnih po-jedinaca i pravaca kojima je zajednički imenitelj podrivanje, misti-fikovanje i kompromitacija izvornih učenja Svetog pisma, te po-kušaj njihovog usklađivanja sa okultnom filozofijom i paganskim konceptima starog svijeta.

6. Stvaranje crkvenog sveštenstva

Gdje god da živimo u svijetu, još kao djeca sigurno smo sreli osobe u posebnoj jednoobraznoj odjeći, neobičnog imidža, koje su nam predstavljene kao sveštenici, šta god to značilo, i naučili da ih prihvatamo kao određeni religijski autoritet, iako naša shvatanja religije nisu išla dalje od opšteprihvaćene forme i običaja. Mi ne pitamo mnogo, odrasli nam „objasne“ da je to „naša vjera“ i tako se naviknemo na nešto što se tu nalazi nezavisno od naše volje i mišljenja. Ljudi određuju šta je Božja volja, oni se školuju za tu službu, postoje ustanove zvane crkve koje baštine tradiciju i „vjeru pradjedovsku“, običaji koji se prenose sa generacije na generaciju „od pamtivijeka“.

Ko je zapravo Božji sveštenik i šta ga kvalifikuje za takvo zvanje? U knjizi Postanja 14:18-20 čitamo da je Abram, nakon akcije spašavanja svog rođaka Lota i zaplijenjene imovine, u susret izišao Melhisedek, sveštenik Božji iz Salema, drevnog grada koji odgovara današnjem Jerusalmu. Abram je primio blagoslov i dao mu desetak, što znači da je prihvatio Melhisedekov sveštenečki autoritet. Šta to konkretno znači? Abram je vjerovao u pravog Boga Stvoritelja koji ga je pozvao da izađe iz idolopokloničkog i materijalističkog okruženja u kojem je živio i dao mu obećanje da će od njega načiniti veliki narod koji će naslijediti „Obećanu zemlju“. Abram je vjerovao, iako je već bio zašao u pozne godine bez muškog potomka i realnih izgleda da se to može promijeniti. Abram je vjerovao, jer je poznavao Onog kome vjeruje, i stoga je njegova vjera mogla biti kušana do krajnjih granica (Postanje 22). Šta je to Abram zapravo vjerovao? On je vjerovao u Božji Plan. Ta vjera takođe je podrazumijevala tipsko prikazivanje Božjeg Plana spasenja kroz obredni sistem životinjskih žrtava i prinosa. I stoga je Abram mogao prepoznati Božjeg sveštenika i prihvatiti njegov blagoslov. Svi stari patrijarsi su to znali, iako su izvještaji iz knjige

Postanja prilično škrti sa takvim informacijama. Kako znamo? Jer prvi obred je opisan odmah nakon Pada u grijeh (vidi Postanje 3:21), a prvi sukob ispravne i pogrešne religije nedugo zatim (Postanje 4:1-4).

Nakon što je dat Zakon u pisanoj formi i napravljen prenosivi objekat za službu nazvan Šator od sastanka (2. Mojsijeva 25:8, 9, 40; Djela 7:44), to (i kasniji hram koji je Solomon sagradio takođe po instrukcijama dobijenim od Gospoda – 1. Dnevnika 28:19-20) je bilo JEDINI DOZVOLJENI OBJEKAT ZA OBREDNU SLUŽBU BOGU. Nigdje drugo, čak ni u Izraelu, nije se smjela uspostaviti paralelna ili slična služba. Isto tako, Aron i njegovi sinovi i kasnije Leviti su jedini bili ovlašćeni da vrše sveštenu službu.

HRISTOVO SVEŠTENSTVO

Svojim rođenjem, životom, smrću za grijeh čovječanstva i vaskrsenjem, Isus se kvalifikovao za službu Prvosveštenika, stvarnu antitipsku službu pomirenja koja se vrši u originalnoj Nebeskoj svetinji (Jevrejima 8:5), po kojoj je i napravljen model starosavez-nog tipskog svetišta. On je ukinuo žrtvu i prinos, tačno kako je prorečeno (vidi Danilo 9:27), da bi uspostavio:

- bolje sveštenstvo (Jevrejima 7:1-10);
- bolji zavjet ili savez (Jevrejima 7:11-28);
- bolju službu (Jevrejima 8:1-13);
- bolju Svetinju i bolju žrtvu (Jevrejima 9:1-28);
- bolje očišćenje i posvećenje (Jevrejima 10:1-18).

Zemaljsko sveštenstvo, dakle, zamijenjeno je zauvijek BO-LJOM službom.

Zbog toga Novi savez poznaje samo zbirno sveštenstvo Božjeg naroda:

„I vi se kao živo kamenje ugrađujete u duhovni hram da biste bili sveto sveštenstvo, kako biste prinosili duhovne žrtve ugodne Bogu kroz Isusa Hrista... Ali vi ste izabrani rod, kraljevsko

sveštenstvo, svet narod, narod koji je Božje vlasništvo, da biste objavljivali vrline onoga koji vas je iz tame pozvao u svoju čudesnu svjetlost.“ (1. Petrova 2:5, 9)

Da budemo do kraja precizni, Bog nigdje nije opunomoćio nikoga pod Novim savezom za bilo kakav oblik hramske (crkvene) ili sveštenečke obredne službe. Razlog za ovo je vrlo jednostavan i jasan iz Svetog pisma – Hrist je antitipski ispunio zemaljsku službu i dalje etape Plana spasenja se odvijaju u nebeskoj Svetinji kroz Njegovo posredništvo. „A gdje su grijesi oprošteni, nema više [hramske] žrtve za grijeh.“ (Jevrejima 10:18)

I kao što su Božje sveštenike i uopšte sve ljude posvećene službi Njemu, odlikovali visoka svijest o potrebi za posvećenjem, razum, trezvenost, smjernost i skromnost, razborita vjera, mudrost, znanje Zakona i svetih stvari i stroga poslušnost Bogu, tako i lažna sveštenečka služba ima svoje znake raspoznavanja: obrede i rituale osmišljene da očaraju čula, simuliranje svetosti, idolopokloničku nakinđurenu odeždu, krcatu okultnom simbolikom, idolopokloničke grandiozne objekte za vršenje vjerske službe, lažno moralne i često vrlo nemoralne sveštenike oskrnavljene grijesima, lažno posredništvo između čovjeka i Boga mimo Hrista, idolske žrtve, vrlo često od nečistih životinja (vidi 1. Korinćanima 10:19-21), zaludeni i nemoralni narod koji se nikad ne poziva na stvarno pokajanje i obraćenje te im stoga „odgovaraju“ takvi „bogovi“, mrtvi sveci i mrtva religija, što sve može biti praćeno demonskim čudima i znacima u cilju utvrđivanja na zlom putu (vidi 2. Solunjanima 2:7-12; Otkrivenje 13:12-15).

STVARANJE SVEŠTENSTVA U „HRIŠĆANSKOJ“ CRKVI

Rane hrišćanske kućne zajednice nisu imale sveštenstvo, samo ljude koji su se dobrovoljno javljali da budu domaćini i provode okupljanja. Bilo je malo, ako ih je uopšte bilo, propovijedi ili himni. Nije bilo svetih spisa ili vjerovanja. Oni koji su se okupljali samo su dijelili duh nove religije koja ih je toliko uzbuđivala.

Ali, od kraja prvog vijeka, hrišćanstvo je počelo razvijati višeslojnu hijerarhiju, odražavajući administraciju Rimskog carstva. Protoortodoksni hrišćani (sekta koja će se razviti u ortodoksiju) željeli su da Rim blagonaklono gleda na njih kako bi mogli proširiti svoj doseg.

Kao što smo već istakli, generalno gledano, Božji sveštenik pod Starim savezom, mogla je biti svaka muška osoba, obično glava porodice, spremna upražnjavati tipski obred koji ukazuje na buduću Žrtvu (Isusa Hrista), što je predstavljalo priznanje potrebe za opraštanjem grijeha i vjeru u Spasitelja. Na mnogo mjesta u Starom savezu pominje se radnja „prinijeti žrtvu Gospodu“. Ali da bi se spriječile zloupotrebe i mogućnost izopačenja samih obreda i njihove svrhe, Bog je, nakon izvođenja svog naroda iz ropstva, postavio preko Mojsija pisane uredbe koje precizno definišu sveštenečku službu. Takođe, jedno pleme, Leviti, bilo je određeno za vršioci sveštenečke službe. Ali i prije formalnog uspostavljanja sveštenečke službe po Zakonu, u Mojsijevim knjigama pominje se prisustvo sveštenika (2. Mojsijeva 2:16; 3:1; 18:1; 2. Mojsijeva 19:22-24).

Kada su hrišćani počeli dozvoljavati da se formira „sveštenstvo“ i da služi kao posrednici između njih i njihovog Boga, stvari su postale malo komplikovanije. Riječ sveštenstvo potiče od latinske riječi *clericatus* što znači „oni sa znanjem“. Prvo, starješine su počele obavljati određene funkcije u svojim crkvama.

Vremenom su klerici postepeno preuzimali veću kontrolu nad crkvama i crkvenim regijama, poznatim kao episkopije ili biskupije. Uostalom, neko je morao voditi stado, a oni su bili „učeni“. Kako su vjekovi prolazili, sveštenstvo je nastavilo da dobija na moći. Prosječni vjernik je na kraju počeo da vidi sveštenstvo kao nekoga ko je u većem kontaktu s Bogom nego što je to zaista bio slučaj. Sveštenici su iskoristili tu percepciju i sebe učinili posrednicima u svim svetim sakramentima. Čak su uvjeravali ljude da trebaju čuti njihove najintimnije ispovijesti kako bi se oslobodili

grijeha.

U 4. vijeku, kada je Konstantin počeo favorizovati hrišćane u odnosu na pagane, uzdigao je status sveštenika i biskupa. Dozvolio im je da izbjegavaju plaćanje poreza, imaju besplatan prevoz na crkvene sabore, da se oblače kao kraljevi i da budu oslobođeni dužnosti običnog građanina. Obezbijedio im je sve što im je bilo potrebno i nije prošlo dugo prije nego što su sveštenečki poslovi postali među najpoželjnijima u carstvu.

Elitni građani carstva često su bili privučeni tim položajima jer su nudili poštovanje, moć i bogatstvo – drugim riječima, relativno lagodan život i svo poštovanje koje su bogati smatrali da zaslužuju. Mogli su se elegantno odijevati, imati moć, imenovati rođake i prijatelje na crkvene dužnosti, prijetiti ljudima ekskomunikacijom i uživati u njihovim glasovima koji su odjekivali njihovim bazilikama.

Moguće da su mnogi sveštenici imali dobre namjere, ali mnogi drugi su se ovim poslom bavili samo iz sebičnih razloga. Nisu postojale regulatorne agencije koje bi osigurale da su sveštenici pouzdani ili čak kompetentni u svom poznavanju hrišćanske teologije. To bi bila tema mnogih reformnih pokreta u Crkvi.

Pomenućemo jedan primjer zloupotrebe izvornih biblijskih termina u korist „sveštenečkih“ zvanja. Grčka riječ „episkop“ znači *nadglednik* ili *nadzornik*. Međutim, poziv „episkop“ (biskup) zloupotrijebljen je u kasnijim vjekovima kao crkvena titula za zauzimanje sveštenečke pozicije moći. Termin „episkop“ nema nikakve veze sa sveštenečkim zvanjem koje podrazumijeva ceremonijalnu službu i prinošenje žrtve.

Dakle, pod Novim savezom ne postoji nikakva podjela na sveštenstvo i vjernike, već duhovni hram (vidi 1. Korinćanima 6:19; 2. Korinćanima 6:16) čine zajedno svi oni koji su prihvatili Isusa za Hrista i Gospoda. Tipska sveštenečka služba pod Starim savezom mogla se obavljati isključivo na način propisan u Zakonu (5. Mojsijeva 31:9-12) i samo na mjestu koje izabere Bog (5.

Mojsijeva 12:11,13,14). Isus je svojim životom, smrću, uskrse-
njem i preuzimanjem stvarne – antitipske – sveštenečke službe u
nebeskoj Svetinji (vidi Jevrejima poslanicu) ispunio obredni zakon
(vidi Efescima 2:15; Kološanima 2:16-17) i ukinuo žrtve i prinose
(vidi Danilo 9:27), te stoga nikakva dodatna ili druga zemaljska
sveštenečka služba nije prihvatljiva niti ima teološko opravdanje.

Po definiciji, „crkva“ je: 1) građevina za javnu hrišćansku slu-
žbu; 2) sveštenstvo ili činovništvo vjerskog tijela; 3) tijelo ili orga-
nizacija ili religijski vjernici; 4) javna božanska služba; 5) svešte-
nička profesija.

Ali grčka riječ „eklesija“ koja se u većini Biblija prevodi kao
„crkva“ uopšte nema to značenje. Taj termin doslovno znači „poz-
vani“ (iz svijeta od Boga), „skupština“ ili „skup“, i nikad, u nijed-
nom slučaju, se ne odnosi na građevinu niti na sveštenstvo.

„Eklesija“ se koristi umjesto hebrejske riječi „kahal“ (zbor, sa-
bor, skupština – vidi 2. Mojsijeva 12:6; 5. Mojsijeva 18:16; Psalam
22:22). U Novom savezu javlja se na oko 115 mjesta. U širem smi-
slu, eklesija predstavlja vjerni Božji narod, duhovnu Hristovu za-
jednicu (Izrael) iz svih naroda i svih vjekova.

Prvi hrišćani sabirali su se u sinagogama (zbornicama) ili pri-
vatno u kućama. Nema nikakvih naznaka da je bilo ko od njih pla-
nirao ili namjeravao graditi hramove ili crkve. Riječ „crkva“ ima
pagansko porijeklo. Obelisci, crkveni tornjevi i šiljci, kao i sama
arhitektura crkvenih građevina sa skrivenim simbolizmom, upravo
svjedoče da su paganski hramovi pretvoreni u „hrišćanske crkve“,
a paganski žreci u „hrišćanske sveštenike“. Grandiozni hramovi i
raskošna sveštenečka odjeća sračunati su da očaraju ljudska čula i
porobe njihove poklonike.

Crkve su umjetnička remek-djela pomno dizajnirana da pre-
plave čula i natjeraju gledaoca da se osjeća euforično i ponizno.
Samo stajanje u praznoj crkvi/katedrali može vas dovesti u trans.
To je moć idolatrije i čulnih utisaka koji proizvode duhovno slje-
pilo. Sveto pismo upozorava na opasnost potčinjavanja idolatriji u

Drugom Božjem uputu Dekaloga (2. Mojsijeva 20:4-6; vidi takođe 5. Mojsijeva 4:15-19) i ta se opomena mnogo puta ponavlja kroz cijelu Božju Riječ. „Kad smo dakle Božje potomstvo, ne smijemo smatrati da je Božanstvo nalik zlatu ili srebru ili kamenu, liku što je oblikovan umijećem i ljudskom maštom.“ (Djela 17:29)

Ako ste okruženi slikama ljudi koji su podnijeli veću žrtvu od vas za „crkvu“, bilo da je to činjenica ili proizvod crkvene propagande i mitomanije, tada ćete osjetiti pritisak da se prilagodite njihovoj ideologiji, a da vam niko ne mora reći ni riječ. Takođe, instinktivno ćete prenijeti svoje strahopoštovanje i respekt prema građevini na vlasnika ili glasnogovornika objekta.

Svaka crkva ili kult imaju hijerarhijsku strukturu vođenja, jer smisao stvaranja hijerarhije klera nije samo sistem kontrole već i imati sledbenike koji će poštovati vođe i davati im novac. Način na koji vođstvo obezbjeđuje ili vrbuje ljude da ih slijede je tvrdnja da su Božji izaslanici/namještenici, čuvari „svetih tajni“ i sl. Svaka crkva to radi, a metode se razlikuju zavisno od statusa, starosti, područja monopola ili ciljne grupe za vrbovanje.

Tradicionalni „vjernici“ koji svoju religiju prihvataju po nasleđu su prosto dio gomile, puka, koji se povodi za većinom, kroz zaglupljivanje preko pseudo religijskih obreda, mantri, običaja, kulta „svetaca“, duhovnih „otaca“, nacionalizma i sl.

7. Biblijsko testiranje pravoslavnih učenja

Pravoslavlje prihvata dogme definisane na sedam prvih ekumenskih sabora, od katolicizma se razlikuje samo naukom o proizlaženju Duha Svetoga (filiokve) i nema nauka o čistilištu. Ne priznaje papin primat i nauku o papinoj nepogrešivosti te dogme o Marijinu bezgrešnom začeću i uznesenju u nebo. Dok se u zapadnome hrišćanstvu spasenje shvata kao opravdanje (pravno shvatanje), ono se u pravoslavlju shvata kao zajedništvo s Bogom (mistično shvatanje). Tradicija u pravoslavlju nije zamišljena kao objavljujuća i pravno ustrojena institucija, nego kao „život s Hristom“; pravoslavlje nije naučavajuća, nego moleća zajednica. Središnje teme pravoslavne vjere su djelovanje Duha Svetoga u Crkvi i svijetu, oboženje (teoza) i preobraženje čovjeka i svijeta (metamorfoza): kroz Božju milost sav je kosmos pozvan na sjedinjenje s Bogom.

Bogosluženje je usredsređeno na liturgiju i svete tajne (sakramente), kojih ima sedam i samo se formalno i funkcionalno razlikuju od onih u katolicizmu. Potvrda se prima odmah nakon krštenja, a pričešć pod obje prilike (kvasni hljeb i vino). Euharistija (liturgija) zadržala je ranohrišćansku dvodjelnost, za katekumene i vjernike. Za razliku od žrtvene naravi euharistije u katolicizmu, pravoslavlje ističe cjelokupnost spasenja koje ona označava (utjelovljenje, smrt, vaskrsenje). Sveti red ima tri stepena: đakonat, prezbiterat i episkopat. Crkveni prostor je mjesto zbivanja liturgije pa je ukrašen ikonama, mozaicima i freskama, ali bez kipova (ikonoklazam). Crkveno pjevanje (pojanje) bogato je i izdiferencirano, bez instrumenata. Liturgijski je jezik u većine naroda oduvijek bio narodni, dok je u nekih to stari tzv. crkveni jezik (npr. crkvenoslovenski).

Ukratko ćemo proći kroz neka pravoslavna učenja i provjeriti koliko su saglasna sa Božjim otkrivenjem u Svetom pismu.

PRAVOSLAVNI POGLED NA STVARANJE

Zbog visokog poštovanja tradicije i uvjerenja da je ono što su crkveni oci učili trajno važeće, Pravoslavna crkva nije bila značajno uključena u debate o stvaranju i evoluciji u posljednja dva vijeka. To se počinje mijenjati kako sekularno i racionalističko razmišljanje dominira naukama na Zapadu. Endru Laut je teolog i profesor emeritus sa Univerziteta Duram u Engleskoj. Istovremeno je sveštenik Ruske pravoslavne crkve i služi u parohiji u Duramu. Laut otkriva kakav će se pristup vjerovatno primjenjivati sve češće. On pita:

„Da li hrišćani moraju vjerovati da su Adam i Eva postojali, da su sagriješili i da je njihov grijeh zarazio sva kasnija ljudska bića? Da li moramo vjerovati da je postojao prvobitni par, da je *Homo sapijens* nastao iz neke vrste *Homo erektusa* kao jedan par, na određenom mjestu... Postoje... hrišćani koji u ovo vjeruju, i zaista, ne mali broj njih su pravoslavni hrišćani. Međutim, ne mislim da se mi, kao pravoslavci, moramo obavezati na takav stav.“¹⁸

Laut dalje raspravlja o mnogim karakteristikama koje mi ljudi dijelimo sa životinjama. Stoga se zajedničko porijeklo smatra sasvim razumnim. On, naravno, potvrđuje da čovjek posjeduje razum i da je više biće i stvoren na sliku Božju. Uprkos tome, ovaj identitet ne mora biti vezan za istorijskog Adama i Evu, prema Lautu.

Ali šta je s Padom? Za Lautu, palo stanje čovječanstva je neporeciva činjenica. Pa ipak, on se zadovoljava tvrdnjom da je čovjekovo stanje nešto što se polako razvijalo kako je čovječanstvo otkrilo „da je privlačnost očiglednijeg zadovoljstva, ili osjećaja vlastitog izražavanja u agresiji prema drugome, bila prevelika da bi joj se oduprlo“. Ono što Laut tvrdi je očito pogled na grijeh, ali ne samo grijeh kakav poznajemo, već ono što on naziva „grijehom predaka“ (termin koji on preferira u odnosu na „prvobitni grijeh“).

¹⁸ Andrew Louth, *Introducing Eastern Orthodox Theology* (Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 2013), p. 74.

Grijež predaka, smatra on, posljedica je čovjekove ontologije. Drugim riječima, čovjekova priroda je takva da je grijeh žalosna, ali neizbježna stvarnost njegovog bića. Ako je, dakle, grijeh više ontološki problem nego moralni ili duhovni problem, istorijski Adam i Eva i istorijski pad nisu zaista neophodni. Ove dvije perspektive (to jest, naše sličnosti sa životinjskim svijetom i nejasan početak „grijeha predaka“ u dalekoj, mračnoj prošlosti) ne predstavljaju problem za Lauta i one koji se slažu s njim u tome što vide evulucijski početak života i proces od „miliona“ (njegov termin) godina, a ne nedavno stvoreni istorijski par koji je sagriješio ne poslušavši Božji eksplicitni uput.

Otac Serafim Rouz (1934-1982), američki pravoslavni monah i naučnik, napisao je opširnu knjigu u kojoj analizira učenja pravoslavnih teologa i naučnika o Postanju 1-11 kroz vjekove. On dokumentuje, uz opširne citate „Svetih otaca“ istočnog pravoslavlja, da se Pravoslavna Crkva do 19. vijeka držala doslovne šestodnevne sedmice stvaranja prije otprilike 6.000 godina i globalnog katastrofalnog Potopa u Nojevo vrijeme. Ali, kaže nam, do 20. vijeka vrlo veliki postotak pravoslavnih vjernika prihvatio je ideje evolucije i miliona godina.¹⁹

Zašto je pravoslavlje tako „fleksibilno“ na biblijski narativ iz Postanja? Glavni razlog je prihvatanje alegorijskog tumačenja Biblije od „crkvenih otaca“. Prema ovom vjerovanju, biblijski tekst ne treba shvatati doslovno, nego preneseno. Ispod slova se krije pravi smisao, koji je najčešće potpuno drugačiji, ako ne i suprotan, doslovnom smislu. Iz tih razloga neko će ovo tumačenje nazvati duhovnim. Alegorijsko tumačenje pojavilo se u okviru grčkih (posebno stoičkih) tumačenja Homera i Hezioda. Budući da su njihova djela sadržavala pojedinosti i ideje koje su se suprotstavljale zaključcima racionalnih filozofa, pokušalo se s pomirenjem mitologije i filozofije tako što su se mitološki tekstovi tumačili

¹⁹ Fr. Seraphim Rose, *Genesis, Creation and Early Man*.

alegorijski. Ovakav pogled uticao je i na jevrejske filozofe (Filon), koji su u Aleksandriji započeli s alegorijskim tumačenjem Starog zavjeta, što je bio pokušaj pomirenja Platona i Mojsija. Taj način razmišljanja utiče i na ranohrišćanske aleksandrijske teologe, Klimenta i Origena, a uticaj ove škole mišljenja bio je presudan za srednjevjekovno tumačenje Pisma, te tako i za srednjevjekovnu teologiju. Konkretnije govoreći, alegorija je kada u Abram u Sari vidimo simbole uma i vrline; u sedmokrakom svijećnjaku sedam planeta; u pločama zapovijesti Univerzum; a u Sari i Agari simbole istinske Mudrosti i paganske filozofije.

BIBLIJSKO UČENJE O STVARANJU: Biblija eksplicitno uči o stvaranju Zemlje i univerzuma za šest doslovnih dana i uspostavljanju dana od odmora – subote – kao dana sjećanja na stvaranje i zahvalnost Tvorcu, uključenom u Deset Božjih uputa (2. Mojsijeva 20:8-11). Prema biblijskoj hronologiji, Stvaranje se dogodilo prije oko 6.200 godina. Nigdje u Svetom pismu nema ni najmanje sugestije o „milionima/milijardama“ godina niti o „evoluciji“ od molekula do čovjeka. Čovjek se razlikuje od svih drugih živih stvorenja jer je stvoren po obličju Božjem, a porodica je ustanova po prototipu nebeske Porodice – Oca i Sina (1. Korinćanima 11:3; ref. Postanje 1:26-27). Ljudima je od Boga data uprava nad tvorevinom.

Adam i Eva su doslovni praroditelji cijelog ljudskog roda, kao što je Pad u grijeh (Postanje 3) doslovan događaj koji se zbio nedugo posle Stvaranja.

PRAVOSLAVNO SHVATANJE BOGA

U pravoslavlju, Bog je Trojica: Otac, Sin (Isus Hrist) i Duh Sveti, jedan Bog u tri ličnosti. Trojica nisu tri boga, već jedan Bog u tri Ipostasi, tj. u tri samostalna personalna (ličnosna) postojanja. Bog je jedan po suštini, prirodi, a trojičan po licima, ipostasima. To je jedini slučaj kada je $1=3$ i $3=1$. Bog je Tvorac svega vidljivog i nevidljivog, savršen, svet, pravedan, svemoguć i sveprisutan, ali

i duh, vječan i beskrajan. Pravoslavno hrišćanstvo vjeruje da je Bog stvorio sve svojom voljom, da je nepromjenljiv i da je On izvor sveukupne stvarnosti.

Bog Otac: Tvorac i Svedržitelj svega, izvor postojanja, vječni Otac Sina i Duha Svetoga.

Bog Sin (Isus Hrist): Ovaploćenje Boga: Sin Božiji, Isus Hristos, je drugo lice Svete Trojice. Jedinorodni Sin Božiji, koji je postao čovjek radi spasenja svijeta.

Duh Sveti: Treća ličnost Svete Trojice, koji ishodi od Oca i djeluje u svijetu kroz Crkvu i Svete tajne.

BIBLIJSKO UČENJE O BOGU: Sveto pismo eksplicitno uči o JEDNOM BOGU, i taj jedan Bog je Otac. „Za nas postoji **jedan Bog Otac** od koga je sve, i mi u Njemu, i jedan Gospod, Isus Hrist, kroz koga je sve, i mi kroz Njega.“ (1. Korinćanima 8:6; uporedi sa Izlazak 20:2-3; Ponovljeni Zakon 4:39; 6:4; 32:39; Isaija 45:5; 46:9; Marko 12:28-34; Jovan 17:3; Rimljanima 3:30; Efescima 4:4-6; Galatima 3:20; 1. Timoteju 2:5; Jakov 2:19).

Riječ *Bog* se koristi na dva različita načina u Svetom pismu. Prvo, pojam Bog se upotrebljava vezano za Vrhovno Biće univerzuma koje je konačni izvor svega. Svaki put kad Biblija pominje jedinog pravog Boga, to se odnosi na vrhovno biće, Onoga koji je bio prije svega drugog i od kojeg je sav život potekao. U ovom smislu niko drugi nije Bog. Prvi Uput Dekaloga glasi: „Ja sam Gospod, tvoj Bog, koji te je izveo iz egipatske zemlje, iz doma robovanja. Nemoj imati drugih bogova ispred mene. (2. Mojsijeva 20:2-3). Ali riječ *bog* se takođe koristi vezano za nekog ko posjeduje attribute božanstva ili karakteristike Boga.

Prema Bibliji, Bog je „*jedini Silni Kralj nad kraljevima i Gospodar nad gospodarima, jedini koji ima besmrtnost, koji prebiva u nedostupnoj svjetlosti, koga niko od ljudi nije vidio niti ga može vidjeti.*“ (1. Timoteju 6:15-16)²⁰

²⁰ Za detalje vidi, Trojstvo i promjena Božjeg identiteta, Institut za izučavanje religije.

Dogma o trojstvu je proizvod crkvenih sabora, počevši od Ni-kejskog 325. godine n.e. i ne nalazi se u Svetom pismu, već se razvila kroz drevne paganske misterije i grčku filozofiju.

HRIST

Istočno pravoslavlje je istorijski održavalo i branilo visoko mišljenje o božanskoj prirodi Hrista. Pravoslavci mnogo ističu da su „Crkva sedam sabora“ (to jest, sedam vaseljenskih sabora rane Crkve). Prvih pet od ovih sabora bavilo se izazovima punoj božanskoj ili punoj ljudskosti Hrista. Prvi od ovih sabora održan je u Nikeji, a četvrti u Kalkedonu. Ova dva sabora potvrdila su dogmu o Hristu kao jednoj osobi s dvije prirode, dakle potpuno božanskoj i potpuno ljudskoj. Sa strane svoje božanske prirode, On je druga osoba Trojstva i u potpunosti je Bog kao što su Otac i Sveti Duh. Sa strane svoje ljudskosti, On je sin Marijin rođen od djevice i nasljednik Davidov.

BIBLIJSKO UČENJE O HRISTU: U Jevrejima 1:3 saznajemo da je Isus Hrist jasno obličje Božjeg bića. Stoga Bog mora biti osoba jer i Isus Hrist je stvarna osoba takođe.

Isus je pitao svoje učenike: „Šta kažu ljudi, ko je Sin čovečiji?“ Oni mu odgovoriše: ‘Jedni kažu – Jovan Krstitelj; drugi – Ilija; a treći – Jeremija ili jedan od proroka.’ Tada ih on upita: ‘A šta vi kažete, ko sam ja?’ Simon Petar mu odgovori: ‘Ti si Hristos, Sin Boga živoga.’ ‘Blago tebi, Simone, sine Jonin,’ reče mu Isus, ‘jer ti to nije objavio čovjek, nego moj Otac, koji je na nebesima.’“ (Matej 16:13-17)

Ovaj pasus govori da je Otac koji je na Nebesima otkrio Petru da je Isus koji je bio na Zemlji niko drugi do Njegov Sin. Da je Isus Hrist Sin Božji tako je važno da je Jovan napisao pred kraj svog jevanđelja: „Isus je pred učenicima učinio i mnoge druge znake, koji nisu zapisani u ovom svitku. A ovi su zapisani da biste vjerovali da je Isus zaista Hristos, Sin Božji, i da vjerujući imate život vječni u imenu njegovom.“ (Jovan 20:30-31)

U istom tonu ponavlja se pogled na Isusa Hrista kroz cijeli Novi savez (Marko 1:1; Djela 8:37; 9:20; Jovan 6:69; 11:27; 16:30).

Dvapat je Bog govorio s neba rekavši: „Ovo je Moj voljeni Sin.“ (Matej 3:17; 17:5) Isus je objavio: „Ja sam Sin Božji.“ (Jovan 10:36) On je rekao da je „jedinorođeni Sin Božji“ (Jovan 3:18). Prema Bibliji, Isus Hrist je jedinorođen, što jednostavno znači rođen ali prije nego je išta bilo stvoreno i mnogo prije nego ga je Bog poslao na ovaj svijet (Jovan 3:16,17; 18:37; Kološanima 1:15; Jevrejima 1:1-9; i 1. Jovanova 4:9).

Isus je Gospod autorizovan od Oca (Matej 28:8; Luka 10:22; Jovan 3:35). Međutim, sam Isus izjavljuje da je Otac i njegov Bog (Jovan 20:17; Matej 27:46; Marko 15:34; Otkrivenje 3:12b).

Biblija ne uči da je Isus „bogočovjek“. Prva upotreba termina „bogočovjek“ kao teološkog koncepta pojavljuje se u spisima aleksandrijskog „crkvenog oca“ Origena iz 3. vijeka: „Ova supstanca duše, dakle, kao posrednik između Boga i tijela – budući da je nemoguće da se priroda Božija pomiješa sa tijelom bez posrednog instrumenta – rađa se Bogočovjek.“²¹

Oko prirode Hristove diskutovano je na Halkidonskom saboru 451. godine, kada je usvojeno da Isus ima dvije prirode božansku i ljudsku, da je i Bog i čovjek, tj. bogočovjek. Vrlo je važno imati na umu da se ovo gledište o Hristu usvaja nakon sabora u Konstantinopolju 381. na kojem je konačno definisana dogma o Trojstvu. Kako je otpad od izvornog hrišćanstva jačao i biblijski Bog zamenjen misterijskim trojstvom, tako je ideja o Isusu kao „bogočovjeku“ postala opšteprihvaćeno gledište u hrišćanskoj crkvi.

Ideja da je Isus bogočovjek, „100% čovjek i 100% Bog“ je, sama po sebi međusobno isključiva – oksimoron. Zakon neprotivječnosti je potpuno fundamentalan za logičko i racionalno razmišljanje. On kaže da „A“ i „ne A“ ne mogu biti istiniti u isto vrijeme

²¹ Origen, *De Principiis*, Book II, Chapter VI, On the Incarnation of the Christ, između 220. i 230. godine.

i u istoj relaciji.

SVETI DUH U PRAVOSLAVLJU

SVETI DUH je treće Lice Svete Trojice. Duh Sveti od vječnosti ishodi od jedinstvene ipostasi Boga Oca, jednobitan je sa Ocem i Sinom i ima ikonomijsku ulogu u opštem promisliteljskom planu (domostroju) Božijem, počev od samog stvaranja svijeta, pa sve do dolaska realnosti budućeg vijeka.

BIBLIJSKO UČENJE: David je pisao: „Kuda da odem od duha tvoga, kuda da pobjegnem od lica tvoga (od tvog prisustva)?“ (Psalam 139:7) Ovdje David koristi hebrejski paralelizam da se izrazi. Misao se izražava na jedan način, a zatim pomoću komplementarne misli na drugi način. Njegova prva misao je: „Kuda da odem od tvog duha?“ A druga koja je ekvivalentna prvoj glasi: „kuda da pobjegnem od lica tvoga?“ Dakle, David govori da je Duh Božji jednak Božjoj prisutnosti. Tako se Duh sveti najbolje opisuje kao Božja prisutnost i sila.

Bog Otac i Njegov Sin Isus Hrist imaju različita imena i titule u Bibliji zato što su oni lična bića. Kad bi Duh sveti bio lično biće su-jednako sa Ocem i Sinom kao što uči doktrina o trojstvu, zašto onda ne bi imao i vlastito ime? „Duh“ nije ime, on je to što jeste. „Sveti“ je samo pridjev koji opisuje Božjeg Duha, a drugi termini kao „Duh Božji“ isto nisu ime već označavaju šta Duh jeste. To je Duh Božji! Takođe je nazvan „Duhom vašeg Oca“, što opet samo govori šta je.

Apostol Pavle poređuje duh čovječji sa Duhom Božjim, zakažujući tako poslednji ekser u kovčeg trojstvene laži.

„Jer ko od ljudi zna šta je u nekom čovjeku, osim duha čovečijeg koji je u njemu? Isto tako, niko ne zna šta je u Bogu, osim Duha Božjeg.“ (1. Korinćanima 2:11)

Takođe ne postoji nijedan biblijski tekst koji kaže da je Duh sveti Bog. Dok Sveto pismo koristi termin „Duh Božji“, ono nikad ne koristi termin „Bog Duh“ jer je njegovo značenje netačno.

„A kad vas predaju, ne brinite se kako ćete i šta ćete reći jer će vam tog časa biti dato šta da govorite. Nećete, naime, govoriti vi, *nego će u vama govoriti Duh vašega Oca*.“ (Matej 10:19,20) Isus ovdje naziva Duh sveti „Duhom vašeg Oca“, tako da to nije drugo biće već Božji Duh, zbog čega se i zove Duh Božji. Ne zove se „Bog Duh“. Njegov Duh je naravno svet i zato se takođe naziva sveti Duh.

SPASENJE I SAKRAMENTI

„Šta mi je činiti da se spasim?“ Ovo je pitanje koje je filipski tamničar postavio Pavlu i Silasu u Djelima apostolskim 16:30. To ostaje ključno pitanje za cijelo čovječanstvo. Zaista, ako dobijemo pogrešne odgovore na ovo pitanje, suočavamo se s katastrofalnim gubitkom. Čudno je da se, za razliku od protestanata i katolika, pravoslavci ne čine previše fokusiranima na ovo pitanje. Naravno, postoje razlozi za to.

Poput rimokatoličke crkve, i istočno pravoslavlje stavlja veliki naglasak na „sakramente“. Poput katoličanstva, pravoslavlje smatra da krštenje donosi preporođenje osobe koja prima sakrament. Pravoslavci obično krštavaju bebe, ali, naravno, krštavaju se i odrasli obraćenici u pravoslavlje. Za razliku od rimokatolika, pravoslavci krštavaju uranjanjem. Uranjanje se vrši tri puta uzastopno, u ime Oca i Sina i Svetoga Duha.

Jedinstveno za pravoslavce je drugi sakrament koji se primjenjuje odmah nakon krštenja, a naziva se „miropomazanje“. Miropomazanje obavlja sveštenik nad novokrštenom osobom pomazivanjem uljem i činjenjem znaka krsta preko različitih djelova tijela (čela, očiju, nosa, usta, ušiju, prsa, ruku i stopala) novokrštene osobe, uz riječi: „Pečat dara Duha Svetoga, Amin.“ Prema pravoslavnom učenju, ovaj sakrament dovodi do prebivanja Duha Svetoga u novokrštenoj osobi. Dakle, prema pravoslavnom pogledu, čak i ako je osoba koja se krsti beba, ona je od tog trenutka punopravni član crkve. Ulje koje se koristi pri pomazanju osobe koja se krsti naziva se „miropomazanje“. Prema pravoslavnom vjerovanju,

miropomazanje može davati sveštenik, ali miropomazanje prvo mora biti blagoslovljeno od strane episkopa.

Pravoslavci ne vjeruju da je vjera osobe koja se krštava neophodna da bi ovi sakramenti bili efikasni. Zaista, pravoslavni teolozi ulažu veliki trud da razjasne i naglase da je efikasnost sakramenata potpuno nezavisna od bilo kakve vjere ili posebnih želja za Bogom ili svetošću. Citirajući istaknutog pravoslavnog teologa: „Ni na koji način efikasnost sakramenta ne zavisi od vjere ili moralnih kvalifikacija bilo sveštenika ili primaoca.“²² Kako je takvo što moguće? Odgovor postaje jasniji kada pročitamo Karmirisovo objašnjenje šta se dešava kada se sakramenti dijele: „Krštenje i miropomazanje prenose opravdavajuću i obnavljajuću milost.“²³ Dakle, sasvim eksplicitno, ova dva sakramenta, prema pravoslavnom učenju, automatski prenose Božju spasonosnu i obnavljajuću milost.

Kako je moguće da osoba može biti krštena bez ikakve vjere ili duhovne gladi, od strane sveštenika od kojeg se ne zahtijevaju nikakve moralne kvalifikacije, a da ipak krštenje bude bez greške djelotvorno? Odgovor na ovo pitanje je da je sam sakrament, time što je istinski sakrament Pravoslavne Crkve, svakako djelotvoran. Drugim riječima, sve što je potrebno je da sveštenik ili episkop koji služi sakramente bude propisno rukopoloženi sveštenik Pravoslavne Crkve. Krštenja koja se odvijaju u Protestantskoj Crkvi ili čak Rimokatoličkoj Crkvi ne smatraju se važećim krštenjima. Zašto ne? Karmiris to prilično jasno objašnjava:

„Nadalje, ortodoksna Katolička Crkva vjeruje da se božanska milost ne dijeli izvan istinske crkve, te stoga Crkva ne priznaje u potpunosti sakramentalne činove koji se obavljaju izvan nje, osim u izvanrednim slučajevima.“²⁴

²² John Karmiris, “Concerning the Sacraments,” *Eastern Orthodox Theology: A Contemporary Reader*, ed. by Daniel B. Clendenin (Grand Rapids, MI: Baker Books, 1995), p. 22.

²³ Ibid., 22.

²⁴ Ibid., 23.

Dakle, upravo zbog vjerovanja pravoslavaca istinita je drevna maksima Kiprijana (3. vijek), to jest, „izvan crkve nema spasenja“. Budući da je samo Pravoslavna Crkva istinska crkva, onda su samo sveštenici Pravoslavne Crkve istinski u apostolskom nasledstvu.²⁵ Dakle, ovi sveštenici igraju ulogu prenošenja Božje milosti kada daju sakramente.

Ironično je da pravoslavci smatraju vjeru onoga koji se krštava beznačajnom, dok istovremeno vjeruju da su sva krštenja koja obavljaju legitimni pravoslavni sveštenici djelotvorna. Iz perspektive vanjskog posmatrača, njihova vjera je velika, ali je u pogrešnoj stvari. Biblija vjeru vjernika čini odlučujućom. Obratite pažnju na Pavlov odgovor na pitanje filipskog tamničara: „Vjeruj u Gospoda Isusa Hrista i bićeš spašen“ (Djela 16:31). Kao rezultat svoje vjere, filipski tamničar je potom kršten (Djela 16:33). Kakva savršena situacija za Pavla da pojasni djelotvornost krštenja u spasenju! Prema pravoslavlju, sve što je trebao reći bilo je „Primi krštenje od nas i bićeš spašen!“ Ali, naravno, on to nije rekao. On je stavio naglasak na vjeru pojediinačnog grešnika kao bitnu stvar za primanje spasenja.

Dvije stvari moraju se reći kako bi se slika dodatno razjasnila. Sasvim je tačno da je Istočno pravoslavlje vrlo sakramentalna tradicija. Portal za ulazak u Pravoslavnu crkvu je kroz sakramente. Veliki naglasak se stavlja na ove sakramente. Postoji duboko ukorijenjeno vjerovanje da vidljiva djela crkvenih sveštenika i episkopa označavaju nevidljiva Božja djela. Zbog autoriteta crkve da vrši ova djela i prenosi milost relevantnu za određenu svrhu, milost se prenosi primaocu na osnovu Božjeg djela kroz crkvene službenike. Tako se članovi uče da su ovi sakramenti sredstvo spasenja i postajanja „oboženim“. Poenta je sledeća: članovi Pravoslavne

²⁵ Koncept apostolskog nasledstva je da se autoritet crkve prenosi sa apostola direktnom linijom preko crkvenih službenika. Rimokatolici i pravoslavci uglavnom ukazuju na Matej 16:13-20 kao opravdanje ovog vjerovanja.

crkve prirodno pretpostavljaju da se mogu osloniti na sakramente i da će oni biti efikasni. Shodno tome, velika većina onih unutar Pravoslavne crkve oslanja se na sakramente da bi ih „proveli“ (to jest, da bi za njih stekli spasenje).

Druga stvar koju ovdje treba reći jeste da se ljudima izvan tradicije razjasni da se spasenje za koje se vjeruje da je stečeno krštenjem i miropomazanjem u pravoslavlju ne smatra trajnim posjedom. U stvari, ono se smatra samo početkom. Hoće li neko na kraju biti spašen zavisi od niza drugih stvari. Stoga bi bilo pogrešno predstavljanje pravoslavnog učenja ostaviti ljude sa shvatanjem da je sve što je potrebno bilo krštenje i miropomazanje. Iako je istina da pravoslavci vjeruju da krštenje i miropomazanje donose obnovu i opravdanje, nije istina da oni smatraju da novi član crkve ima „slobodan prolaz u raj“, da tako kažemo. Duhovni život u ovoj novokrštenoj i miropomazanoj osobi mora se njegovati. To se posebno čini kroz učešće u „euharistiji“ (tj. Gospodnjoj večeri). Ali i druga pitanja su važna. Glavna stvar ovdje je da se spasenje u pravoslavlju smatra procesom, zaista cjeloživotnim procesom. Sakramenti igraju veoma veliku ulogu, ali i druge stvari su važne.

SPASENJE I OBOŽENJE

Jedna od velikih tačaka zabune među autsajderima koji pokušavaju da shvate pravoslavlje jeste koncept „oboženja“ ili „teoze“. U prevodu, misao je „postati bog“. Većini zapadnjaka ovaj koncept je potpuno stran. Pavle, naravno, govori o „saobraženju po obličju njegovog Sina“ (Rimljanima 8:29). Da li je to sve što pravoslavci misle pod teozom? Ne, nije. U stvari, pravoslavci imaju veliku i složenu teologiju izgrađenu oko ideje oboženja.

Najčešće citirana izjava od strane pravoslavaca je Atanasijeva: „Bog je postao čovjek da bismo mi mogli postati bogovi.“²⁶ Atanasije nipošto nije bio jedini crkveni otac koji je govorio o oboženju

²⁶ Concerning the Incarnation of the Word, De Inc 54.3;

na sličan način.²⁷ Apstraktni posmatrači bi mogli biti u iskušenju da pomisle da pravoslavci imaju slične stavove kao i mormoni, vjerujući da ljudi mogu postati božanski, „bogovi“ u ontološkom smislu. To bi bilo prilično pogrešno. Pravoslavci su prilično jasni u svom trinitarnom uvjerenju da božanska suština prebiva samo u trojedinom Bogu. Čovjek ni na koji način ne može preći granicu između božanske suštine (jednog istinskog Boga) i ljudske prirode. Ali oni zaista misle na više od onoga što protestanti misle svojom doktrinom posvećenja. Gdje se onda pravoslavna doktrina o teozi (oboženju) uklapa u njihovu doktrinu spasenja?

Ako bi, u stvari, pravoslavni teolozi oboženje shvatali samo u smislu posvećenja (tj. procesa postajanja sve sličnijim Hristu kroz vjeru, poslušnost i djelovanje Duha svetog), ne bi postojao pravi problem s njihovom doktrinom osim prirodne zbrke koja proizlazi iz upotrebe tog termina. Ali pažljiv pregled spisa pravoslavnih teologa dovodi do zaključka da je teoza mnogo važnija od toga. Zaista, postaje jasno da pravoslavni teozu smatraju procesom spasenja. Drugim riječima, čovjek se spašava tako što postaje „obožen“.

Osnovna perspektiva pravoslavaca o teozi je da je to cjeloživotni proces postajanja sve svetijim, sve više nalik Bogu, ili kako to često izražavaju, sve više i više „bog“. Ova transformacija se takođe može izraziti kao „jedinstvo s Bogom“ ili „dijeljenje božanske prirode“.²⁸ Krajnji cilj nije čak ni dostižan u ovom životu. Međutim, značajan napredak prema njemu može i mora se postići. Kako se postiže napredak prema teozi ? Prije svega, kroz aktivno učešće u sakramentima. Prema jednom teologu:

„Put ka našoj teozi, našem sjedinjenju s Bogom, može se formulirati u sledećoj kratkoj izjavi: božanska milost i ljudska sloboda... Sposobni smo ići tim putem. Bićemo praćeni i jačani

²⁷ O tom konceptu se, između ostalih, bave Vasilije Veliki, Grgur Nazijanski i Irinej!

²⁸ Često se spominje stih iz 2. Petrove 1:4, gdje Petar koristi metaforu „sudjelovanja u božanskoj prirodi“ kako bi se osvrnuo na proces posvećenja.

božanskom milošću. Svete tajne (sakramenti) su ono što prenosi ovu milost Svesvetog Duha. Njegova posvećujuća i obožavajuća energija se ostvaruje u svetim službama crkve, posebno u svetom krštenju, pokajanju i božanskoj euharistiji.²⁹

Iz ove tvrdnje proizlaze dvije stvari: teoza zahtijeva i božansku milost i ljudsko djelovanje, te ključnu ulogu koju igraju sakramenti. Pravoslavni teolozi često spominju interakciju božanske milosti i ljudskog djelovanja, a naziva se sinergija. Naravno, u sakramentima se, prema pravoslavnom pogledu, milost prenosi od Boga na čovjeka. Međutim, u sinergiji čovjek mora donijeti svoj dio. Čovjekov dio je neophodan za uspjeh poduhvata. Istaknuti i visoko cijenjeni pravoslavni teolog Vladimir Loski spominje ono što Pravoslavna Crkva naziva „sinergijom božanske milosti i ljudske slobode“. U vezi s tim Loski citira Svetog Makarija Egipatskog koji kaže: „Volja čovjeka je neophodan uslov, jer bez nje Bog ne čini ništa.“³⁰ To bi logički značilo da je čovjek učesnik u vlastitom spasenju. To je zaista ono što Pravoslavna Crkva uči. Loski dalje citira ruskog asketskog pisca iz 19. vijeka u tom smislu: „Sveti Duh, djelujući u nama, ostvaruje s nama naše spasenje, ali istovremeno kaže da uz pomoć milosti, čovjek ostvaruje djelo svog spasenja.“³¹

Kada se pregleda obimna literatura iz pravoslavnog asketizma (kako ga praktikuju bezbrojni monasi u pravoslavnim manastirima), nailazi se na ovo gledište da čovjek na mnogim mjestima učestvuje u vlastitom spasenju. Teoza je sinergijski proces u kojem vjernik teži cilju sjedinjenja s Bogom putem poricanja tijela i težnje za svetošću. Rečeno nam je da to uključuje borbu i nastojanje: „Postovi, bdijenja, molitve, milostinja i druga dobra djela koja se čine u ime Hristovo su sredstva koja nam pomažu da dostignemo

²⁹ Christoforos Stavropoulos, “Partakers of Divine Nature” from Clendenin, *Eastern Orthodox Theology: A Contemporary Reader*, p.192.

³⁰ Vladimir Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church* (Crestwood, NY: St. Vladimir’s Seminary Press, 1976), p. 199.

³¹ Ibid., p. 199.

taj cilj koji uvijek ostaje isti: primanje Svetog Duha i njegovo prisvajanje, to je teoza.“³²

Ljudski trud je, dakle, suštinski dio teoze; to je sredstvo za postizanje jedinstva s Bogom. Budući da se teoza postiže sinergijom Božje milosti i ljudskog napora, onda spasenje ne zavisi samo od Božje milosti – ono nije dar, već je nagrada za ljudski trud. Ozbiljnost pravoslavne težnje za svetošću, barem kod mnogih monaha, zaista je impresivna.

Ali da li je ovo objašnjenje kako se neko spašava pomirljivo sa Efescima 2:8-9? „Tom blagodaću spaseni ste kroz vjeru. I to nije od vas, dar je Božji. Ne od djela, da se niko ne bi hvalio.“ U stvari, Pavlov glavni poticaj u Poslanici Rimljanima je da utvrdi da se „bez Zakona pojavila pravednost Božja... pravednost Božja kroz vjeru u Isusa Hrista za sve one koji vjeruju... opravdani su kao dar Njegovom milošću kroz otkupljenje koje je u Hristu Isusu“ (Rimljanima 3:21-24).

I Rimljanima i Galatima rječito govore o opravdanju vjerom i o posredničkoj žrtvi koju je Isus Hrist dovršio na krstu. Čudno je da se pravoslavni teolozi rijetko, ako ikada, bave ovim temama. Kada ih upitaju o ovom nedostatku, odgovor je da u Bibliji postoji mnogo metafora za spasenje i da pravoslavci preferiraju razmišljati u smislu sjedinjenja s Bogom, a ne u pravnim terminima koji su toliko popularni na Zapadu. Nije li prije greška u percepciji razmišljati u smislu preferencija kada se raspravlja o velikoj biblijskoj temi spasenja? Šta samo Sveto pismo naglašava? Nije li Poslanica Rimljanima najduži i najsistematičniji prikaz doktrine spasenja u Novom savezu? Kako možemo ignorisati njeno jasno učenje o milosti, vjeri, posredničkoj žrtvi i opravdanju i nadati se da ćemo imati istinsko biblijsko razumijevanje Božjeg plana spasenja?

Posredničko otkupljenje je koncept da se Isus Hrist – budući kvalifikovan kao opunomoćeni zastupnik, opšti Čovjek ili „drugi

³² Ibid. p. 190, Stavropoulos, “Partakers of Divine Nature.”

Adam“ (Jovan 1:14; Rimljanima 5:14-21; 1. Korinćanima 15:21-23, 45-49; Jevrejima 2:14-15) i bez grijeha (1. Petrova 2:22; Jevrejima 7:26) kao „bezazleno i prečisto jagnje“ (1. Petrova 1:19) – dobrovoljno (Jovan 10:18) i **posrednički žrtvovao** da ponese grijeh ljudskog roda (Jovan 1:28), omogućivši tako efektivni pravni lijek za grijeha i prestupe Božjeg Zakona (Galatima 4:4-5; 2. Korinćanima 5:14, 21; 1. Petrova 2:24; 1. Jovanova 2:2). Dakle, Hrist je pomirenje učinio mogućim i raspoloživim za cijeli svijet, a primjenljivim i djelotvornim za svaku dušu koja prihvati ovu božansku opskrbu (svaki pojedinac ima slobodu da prihvati ili odbije ponudu spasenja).

SPASENJE I POMIRENJE

Prije nego što napustimo ovu temu, treba dodati još jednu posljednju tačku o pravoslavnom učenju o spasenju. U pravoslavlju se relativno malo pažnje posvećuje pomirenju ili krstu, ali znatno veći fokus je na doktrini o utjelovljenju i vaskrsenju. Protestanti i katolici su navikli razmišljati o utjelovljenju kao dijelu procesa koji završava Hristovom smrću na krstu za naše grijeha. Naravno, doktrina o utjelovljenju je bogata žila koja nosi mnoga blaga za hrišćansku teologiju, od kojih je ne najmanje važno Božja potvrda inherentne dobrote materijalnog stvorenja.³³ Ali u Svetom pismu, Isusovo utjelovljenje se prije svega vidi kao otkrivenje Boga čovjeku o Njegovoj dobroti i karakteru (Jevrejima 1:1-3) da otkupi čovjeka putem pomirenja. To se vidi s velikom jasnoćom u Isusovoj vlastitoj izjavi o svrsi Njegovog dolaska: „da svoju dušu da kao otkupninu za mnoge“ (Matej 20:28; Marko 10:45). Stoga je

³³ Tvorevina je pala i prokleta zbog grijeha (Postanje 3:14-19) i jednog će dana biti oslobođena svoje pokvarenosti (Rimljanima 8:19-23; Otkrivenje 21:3-5, 22:3), ali nije inherentno zla. U stvari, na kraju svakog dana stvaranja, rečeno nam je da je Bog vidio šta je stvorio i da je to bilo dobro, šestog dana nakon stvaranja čovjeka, „vrlo dobro“. Stoga je doktrina o dobrom materijalnom svijetu kako ga je Bog stvorio eksplicitno prisutna u izvještaju o stvaranju u Bibliji.

iznenađujuće pronaći pravoslavnu perspektivu o utjelovljenju, koja je dobro prikazana u ovoj Bulgakovljevoj izjavi:

„Jer Bog je tako ljubio svijet da nije poštedio svog Sina da ga spasi i oboži. Ovaploćenje, prvo određeno da otkupi palo čovječanstvo i pomiri ga s Bogom, pravoslavlje shvata, prije svega, kao oboženje čovjeka, kao komunikaciju božanskog života s njim. Za palog čovjeka Ovaploćenje je postalo najviši put njegovog pomirenja s Bogom, put otkupljenja. To proizvodi koncept spasenja kao oboženja.“³⁴

Za utjelovljenje se kaže da je efektivno „oboženje“ čovjeka. Ovo oboženje je, prema Bulgakovu, pravoslavni pogled na spasenje. Sa biblijske tačke gledišta, čini se čudnim zanemariti pomirenje i pripisati utjelovljenju stvari koje nikada nisu navedene u Svetom pismu, a zatim to na kraju nazvati spasenjem.

Unutar doktrine o otkupljenju, kako je postavljena u pravoslavlju, postoji i iznenađujuća uloga koja se pripisuje vaskrsenju. Pravoslavni teolog i sveštenik Endru Laut iznosi sledeće tvrdnje o vaskrsenju i otkupljenju:

„Pravoslavna teologija... razmatra pitanje Adamovog grijeha i njegovih posledica iz perspektive Hristovog vaskrsenja. Ikona, nazvana ‘Vaskrsenje’... je prikaz Hrista koji uništava vrata pakla i izvodi iz pakla... Adama i Evu, kao prve od mnoštva ljudi... koji bivaju izvedeni iz pakla Hristovom pobjedom nad smrću u vaskrsenju... Adam se obilježava kakav je sada: onaj čije je pokajanje omogućilo da ga Hrist otkupi iz pakla prilikom njegovog vaskrsenja.“³⁵

Ovo je neobičan prikaz Pada i otkupljenja. Iako se potvrđuje stvarnost Pada i otkupljenja, primijetite da je Pad odstupanje od puta oboženja i da se otkupljenje postiže vaskrsenjem. A čovjekovo

³⁴ Sergius Bulgakov, *The Orthodox Church* (Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 1988), p. 108.

³⁵ Louth, *Introducing Eastern Orthodox Theology*, p. 70.

uključivanje u otkupljenje je na osnovu njegovog „pokajanja“! Šta ovdje nedostaje? Apsolutno se ne spominje pomirenje ili Krst. Ne spominje se plata za grijeh ili zadovoljavanje Božje zakonske pravde. Za pravoslavne, Hristova pobjeda nad smrću, a ne krst ili pomirenje, je ono što spašava od grijeha, smrti i pakla.

Ali Sveto pismo je jasno. Petar nam kaže: „Koji je sam ponio grijehe naše u tijelu svom na drvo, da bismo prekinuli s grijesima i živjeli za pravednost. Njegovim se ranama iscijeliste.“ (1. Petrova 2:24) Luka 24:45-47 bilježi Isusov nalog svojim učenicima prije nego što je uzašao na nebo:

„Tada im je otvorio um da razumiju Pisma i rekao im je: Tako je napisano, da će Hristos stradati i treći dan ustati iz mrtvih i da će se u njegovo ime propovijedati o pokajanju za oproštenje grijeha, među svim narodima počevši od Jerusalema.“

U Rimljanima 3:23-26, Pavle nas upućuje:

„Jer svi su sagriješili i lišeni su Božje slave, a opravdavaju se darom, blagodaću njegovom, kroz iskupljenje koje je u Hristu Isusu, kojega odredi Bog da bude žrtva pomirenja kroz vjeru u njegovu krv, da pokaže pravdu svoju oproštenjem predašnjih grijeha, u dugom trpljenju Božjem, da se pokaže pravda njegova u sadašnje vrijeme, da je On pravedan i da opravdava onoga koji je od vjere Isusove.“

I u 1. Korinćanima 15:3-4 kaže: „A među najvažnijim poukama koje sam primio i vama predao jeste ovo: Hristos je umro za naše grijehe, kao što piše u Pismima; bio je sahranjen i uskrsnuo je treći dan, kao što piše u Pismima.“ A u 2. Korinćanima 5:21 čitamo: „Jer onoga koji nije znao grijeha, učinio je grijehom nas radi, da mi postanemo pravednost Božja u njemu.“

Ne možemo zaobići krst. On je u srži jevanđelja, kao što Pavle jasno kaže: „Sa Hristom se razapeh. Ne živim više ja, nego Hristos živi u meni. Jer život koji sada živim u tijelu, živim vjerom Sina Božjeg, koji me je volio i predao sebe za mene. Ja ne odbacujem Božju blagodat, jer ako pravednost dolazi preko Zakona, onda je

Hristos uzalud umro.“ (Galatima 2:20-21)

BOGOSLUŽENJE

Hrišćani sa Zapada obično budu zbunjeni ili čak šokirani kada prvi put prisustvuju pravoslavnoj službi. U istočnoj Evropi i Rusiji, pravoslavne crkve uglavnom nemaju mjesta za sjedenje. Unutrašnjost pravoslavne crkve obično je bogato ukrašena ikonama. Riječ „ikona“ je jednostavno grčka riječ za „slika“. Na prednjem dijelu svetišta nalazi se zid ikona s vratima. Ovaj zid se naziva „ikonostas“ („stalak za ikone“). Igra važnu ulogu u pravoslavnom bogoslužju. Ikone na ikonostasu prikazuju samo najvažnije ikone koje krase određenu crkvu. Često postoji mnogo, mnogo više ikona raspoređenih po crkvi. Zapadnjaci iz katoličke tradicije, ili oni koji su upoznati s katoličkim crkvama, navikli su da je religiozna umjetnost istaknuta u crkvi. Međutim, u pravoslavnoj crkvi, odmah je upečatljiv broj slika i očigledan značaj koji one igraju u pravoslavnom bogoslužju. Zašto su ikone toliko važne za pravoslavce?

BOGOSLUŽENJE I IKONE U PRAVOSLAVLJU

Mjesto ikona u pravoslavnom bogoslužju rezultat je viševjekovnog razvoja i nekih krvavih bitaka. Godine 726., vizantski car Lav III je odredio da se ikone ne smiju koristiti u pravoslavnom bogoslužju. To je odmah naišlo na otpor, čak i žestoki otpor, te je u toku bila poznata „ikonoklastička kontroverza“. Tokom sledećih 117 godina, vizantska pravoslavna crkva i društvo bili su rastrgani ovom kontroverzom. Uglavnom, država, carevi, njihove porodice, patrijarsi i episkopi su pokušali ukloniti ikone iz crkava i zabraniti njihovu upotrebu tokom crkvenih službi. Monasi i mnogi laici žestoko su se protivili pokušajima ikonoklasta da suzbiju upotrebu ikona u crkvi.

Konačno, 753. godine, car Konstantin V sazvaio je crkveni sabor u Carigradu, koji je osudio upotrebu ikona u crkvenom bogoslužju. Međutim, to nije zaustavilo kontroverzu. I dalje je postojao

snažan otpor zabrani upotrebe ikona u crkvi, a država je dalje progonila one koji su insistirali na nastavku upotrebe ikona u bogoslužju.

Kada je car umro a njegova supruga Irena, tajna zagovornica upotrebe ikona, postala carica, sazvala je još jedan sabor. Ovaj sabor, održan 787. godine u Carigradu, poništio je sve odluke sabora iz 753. godine i potvrdio ispravnost upotrebe ikona u bogoslužju. Ovaj drugi sabor koji se bavio upotrebom ikona priznat je kao Sedmi vaseljski sabor. Čak ni ovaj sabor nije okončao sukob oko ikona. Tek 843. godine umro je poslednji ikonoklastički car. Njegova supruga sazvala je još jedan sinod kako bi potvrdila odluke Sedmog sabora. Ova pobjeda zagovornika upotrebe ikona slavi se svake godine kao Praznik pravoslavlja.

Ova gorka kontroverza i njeno konačno rješenje u korist onih koji zagovaraju upotrebu ikona u bogoslužju ostavili su dubok utisak na istočno pravoslavlje. Ljubav prema ikonama i njihova religijska upotreba su prepoznatljivo obilježje pravoslavlja. To postavlja pitanje: kakvo se opravdanje daje za ovu praksu? Uostalom, u Novom savezu se ne spominje upotreba ikona. Ne samo to, tu je i Drugi Božji uput (Izlazak 20:4) protiv pravljenja idola za obožavanje i služenje, kao i zabrana u Ponovljenom zakonu 4:15-19, 23-27 protiv pravljenja bilo kakvih „rezanih likova“.

Oni koji su zagovarali upotrebu ikona uzvratili su argumentom da su apostoli potvrdili upotrebu ikona iako o njima nisu ništa rekli u svojim sačuvanim spisima. To možemo znati, tvrde oni, kroz usmenu tradiciju. Ovo je, naravno, tvrdnja koja se ne može ni dokazati ni opovrgnuti.

Ali najvažniji argument iznesen u prilog valjanosti ikona bio je da ih je Utjelovljenje učinilo prihvatljivima. Budući da je Bog odlučio uzeti tijelo kada se Hrist rodio, On je učinio sebe vidljivim. Uzeo je fizičko tijelo (to jest, sastavljeno od materije; Rimljanima 8:3). Stoga je odbacivanje ikona proizvoljno nazvano poricanjem istinskog utjelovljenja. Ovaj argument iznio je veoma poštovani

(od strane Istočne Crkve) crkveni otac iz Sirije, Jovan Damaskin. Vjerovanje da je Bog postao čovjek značilo je da ga čovjek može predstaviti materijalnim elementima. Činjenica da je Bog bio u stanju utjeloviti se, postati čovjek, očito je čudo koje je samo On sposoban. Veliki je skok krenuti od utjelovljenja Boga u Isusu i reći da to znači da su ljudi stoga kompetentni stvarati svete slike koje će se poštovati u bogoslužjenju. U stvari, oboje je pogrešno, jer se nije Bog Otac utjelovio nego Sin Božji.

Pravednosti radi, takođe treba reći da je Sedmi sabor proglasio da je pogrešno obožavati ikone, ali da je prihvatljivo poštovati ih (snažan oblik riječi „poštovati“) jer predstavljaju svete ličnosti: Isusa, Mariju,³⁶ i svece. Na primjer, poštovanjem ikone apostola Pavla, kaže se da se prepoznaje i poštuje njegova svetost, koju je postigao tokom svog života. Čak se kaže da to rezultira time da poštovatelj postaje još svetiji. Sve je to postalo standardno opravdanje za upotrebu ikona i ostaje takvo i danas.

Je li moguće koristiti ikone, a ne kršiti Drugi uput? Je li moguće poštovati ikone, a ne preći granicu i početi ih obožavati? Čak je i visoko cijenjeni i istaknuti pravoslavni teolog Aleksandar Šmeman priznao da je linija koja razdvaja poštovanje i obožavanje tanka linija koju je lako preći. Njegovim riječima: linija „koja razdvaja halkedonsku suštinu ikona od pravog idolopoklonstva je izuzetno tanka linija.“³⁷ Ali, čak i ako su vjernici dovoljno obrazovani

³⁶ Pravoslavlje ima vrlo uzvišeno mišljenje o Mariji. „Pravoslavna crkva poštuje Djevicu Mariju kao ‘časniju od heruvima i neuporedivo slavniju od serafima’, kao superiorniju od svih stvorenih bića. Crkva u njoj vidi Majku Božju, koja, bez da je zamjena za jedinog Posrednika, posreduje pred svojim Sinom za cijelo čovječanstvo. Ljubav i slavljenje Djevice je duša pravoslavne pobožnosti, njeno srce, što grije i oživljava cijelo njegovo tijelo. Vjera u Hrista koja ne uključuje njegovo djevičansko rođenje i poštovanje njegove majke je druga vjera, drugo hrišćanstvo od onoga Pravoslavne crkve.“ Sergius Bulgakov, “The Virgin and the Saints in Orthodoxy” in *Eastern Orthodox Theology: A Contemporary Reader*, ed. by Daniel B. Clendenin (Grand Rapids, MI: Baker Books, 1995), p. 66.

³⁷ Alexander Schmemmann, *The Historical Road of Eastern Orthodoxy* (Crestwood, NY: St. Vladimir’s Seminary Press, 1992), p. 203.

u teologiji i filozofiji da ostanu na pravoj strani ove tanke linije, je li to prikladno činiti u vjerskoj službi vjere koja je „zasnovana na riječima“, a ne na slikama?

Jevanđelje je sila Božja za spasenje. U jevanđelju po Jovanu 1 se kaže da je Hrist Riječ koja je postala tijelo. Čini se, u najmanju ruku, da veliki naglasak na ikonama djeluje suprotno ovom biblijskom naglasku na Božjoj Riječi, onome što nam Bog govori i na što moramo odgovoriti. Dakle, sa svim dobrim namjerama koje možemo skupiti, ipak moramo reći da je poseban oblik poštovanja ikona koji se sada praktikuje (klanjanje, ljubljenje) prilično daleko od izgovaranja i slušanja Božje Riječi, što je upravo ono što nam je svima mnogo potrebnije nego fokusiranje na sliku „sveca“.

VAŽNOST IKONA U PRAVOSLAVNOM BOGOSLUŽENJU

Možda jedna od najnesretnijih posledica tragične ikonoklastičke kontroverze bila je ta što je ona zapravo dovela do podizanja važnosti ikona. Prije nego što je počela, bilo je sasvim moguće biti pravoslavni vjernik i učestvovati u pravoslavnom bogoslužanju bez poštovanja ikona. Poštovanje ikona, ili u mnogim slučajevima obožavanje, bilo je široko rasprostranjeno, ali nije bila dogmatski definisana praksa i nije bila integrisana u pravoslavnu liturgiju.

Nakon Sedmog vaseljenskog sabora 787. godine, poštovanje ikona postalo je sastavni dio pravoslavnog bogoslužjenja, a značenje ikona dogmatski je definisano saborskim dekretima. To rezultira ulogom ikona unutar Pravoslavne crkve koja je očito daleko izvan svega što se može opravdati Svetim pismom. Iako povezivanje izrade ikona s potvrdom Utjelovljenja mnogima ima smisla, baš kao što mnogi smatraju da je ovaj argument daleko od uvjerljivog.

I, ako taj argument nije uvjerljiv i nije zasnovan ni na jednom eksplicitnom odlomku iz Svetog pisma, zašto bi poštovanje ikona trebalo imati tako važno mjesto u životu crkve? Nadalje, zabrana pravljenja „idola“ ili „rezbarenih likova“ iz Izlaska i Ponovljenog zakona, iako je dio zakona, ipak treba shvatiti kao predstavljanje

Božje objavljene volje. Nemamo nikakvo otkrivenje da se Bog „predomislio“ u vezi s pravljjenjem rezbarenih likova. Svakako se čini sasvim neopravdanim tvrditi da oni od nas koji odbacuju upotrebu ikona u hrišćanskom bogoslužnju poriču Utjelovljenje.

Pogrešno je misliti da velika odanost ikonama koju pokazuju mnogi pravoslavni vjernici zaista ukazuje na veliku ljubav prema onome ko je prikazan na ikoni. Čak i ako ukazuje na veliku ljubav prema onome ko je prikazan na ikoni, da li je prikladno razvijati takvu odanost prema Jovanu Zlatoustom ili Vasiliju Velikom ili čak Mariji? Ne bi li naša odanost trebala biti usmjerena prema Bogu i prema našem Gospodu i Spasitelju, a ne prema Njegovim slugama? To je poruka koju je anđeo u Otkrivenju dao Jovanu kada se poklonio pred noge anđela (Otkrivenje 22:8-9). Anđeoske riječi jasno daju do znanja da se obožavanje ne treba davati drugim slugama, već samo Bogu.

OBRAZAC PRAVOSLAVNOG BOGOSLUŽENJA

Ovoj temi treba dodati i kratku riječ o održavanju pravoslavnih službi. Sveštenik/ci obavljaju rituale euharistijske službe iza ikonostasa, van vidokruga vjernika. Liturgija se pjeva ili recituje i prilično je dosledna. Drugim riječima, vjernici koji redovno prisustvuju poznaju liturgiju i znaju kako da se uključe u proces. Učešće vjernika se vidi u njihovom odgovaranju na liturgiju u odgovarajućim trenucima i u mnogom klanjanju, klečanju i ljubljenju ikona. Neki vjernici će ostati tokom cijele službe, ali mnogi će doći kasnije, a mnogi će otići prije nego što se služba završi. U stvari, postoje najmanje dvije službe koje se održavaju svake nedjelje, prva je „Jutrenje“, koja traje oko sat vremena. Euharistijska služba traje još sat i po. Stoga mnogi dolaze i učestvuju u bilo kojem dijelu službe na kojem žele biti prisutni i u kojem žele učestvovati. Koliko god to zvučalo čudno, ne smatra se neprikladnim da ljudi dođu kasno ili odu ranije tokom službe. Postoji osjećaj da je dovoljno ući u liturgiju kada se stigne, moli i ljubi ikone. Liturgija je, na

kraju krajeva, za Boga. Naravno, učešće u euharistiji zahtijeva da se ostane dok sveštenik ne izađe iza ikonostasa i ne podijeli hljeb i vino. Ovo je vrhunac službe. Propovijed, koja se obično naziva „homilija“, obično je kratka i čini se da mnogi ne čekaju da je čuju. Važna stvar u službi je liturgija i euharistija. Propovijedanje se obično ne cijeni previše.

Mnogima je zanimljivo da su upravo ta liturgija i umjetnička djela (tj. ikone) privukli mnoge zapadnjake pravoslavlju. U očima mnogih, postoji nešto što se poštuje u svečanoj atmosferi i drevnoj liturgiji što daje osjećaj povezanosti s prošalošću. Međutim, pitanje koje zahtijeva pažnju je da li bi tumačenje Svetog pisma trebalo igrati centralnu ulogu u hrišćanskom bogoslužnju. Pavlova opomena Timoteju u njegovoj poslednjoj poslanici bila je: „Budi marljiv da se pokažeš pošten pred Bogom, kao radnik koji nema čega da se stidi, koji se ispravno služi riječju istine.“ (2. Timoteju 2:15) Nadalje, on mu kaže da su Sveta pisma „korisna za poučavanje, za uvjeravanje, za popravljjanje, za odgajanje u pravednosti“ (2. Timoteju 3:16) i da treba „propovijedati riječ“ (2. Timoteju 4:2). S druge strane, liturgija je forma bogoslužjenja koja se ponavlja. Problem je vrlo ograničeno mjesto koje tumačenje Svetog pisma ima u pravoslavnom bogoslužnju. Slušanje čitanja i tumačenja Svetog pisma očito je primarna briga Pavla u njegovim pastoralnim pismima. Ovo bi nam trebalo reći nešto vrlo važno.

TVRDNJA DA JE PRAVOSLAVNA CRKVA JEDINA ISTINSKA CRKVA

Istočni pravoslavci imaju vrlo uzvišeno mišljenje o svojoj crkvi. Naravno, isto se može reći i za rimokatolike. U stvari, od četvrtog vijeka do Drugog vatikanskog koncila (1962-1965), tvrdnje rimokatolika bile su jednako velike kao i one koje su iznosili pravoslavci. Međutim, s Drugim vatikanskim koncilom postalo je moguće da katolici protestante vide kao „odvojenu braću“. Ovo je bio veliki napredak u odnosu na to da se protestanti smatraju samo je- reticima. Iz protestantske perspektive, moguće je razmišljati u

smislu različitih „denominacija“. Svaka denominacija može biti manje-više bliska onome što se smatra „potpuno biblijskim“. Neke manje bitne razlike ne moraju dovesti do međusobnog odbacivanja kao „jeretika“. U stvari, oni se mogu zajednički baviti raznim aktivnostima kako bi proširili jevanđelje nevjerničkom svijetu. Iz pravoslavne perspektive, ova ideja o različitim legitimnim denominacijama, različitim crkvama koje imaju valjano opravdanje da sebe smatraju ljudima tijela Hristovog, nije moguća. Po njihovom mišljenju, može postojati samo jedna istinska crkva i oni su prilično uvjereni da to jesu! Zašto? Razlog je zapravo prilično jednostavan. Tvrdnja da su jedina istinska crkva povezana je s njihovom tvrdnjom da su „apostolski“. Pod „apostolskim“, pravoslavci ne misle samo da vjeruju i uče poruku i doktrine apostola. Oni to tvrde – i više od toga. Ono što oni u konačnici tvrde je da su njihovi episkopi i sveštenici stvarni nasljednici apostola. Drugim riječima, tvrdnja se zasniva na onome što teolozi nazivaju „apostolskim prejemstvom“. Način na koji se tvrdi da je ovo funkcionisalo je jednostavan. Apostoli su imenovali svoje nasljednike prije nego što su umrli. Ovi nasljednici su zaređivali sveštenike i episkope u godinama svoje službe, a zatim, kada su umrli, oni koje su oni imenovali su zauzvrat imenovali njihove nasljednike. To znači, kažu oni, da postoji neprekinuti niz imenovanih koji seže sve do apostola, koji su započeli nasljeđivanje. Implikacija za pravoslavce je takođe da se svako ko nije u toj sukcesiji ne smatra legitimnim sveštenikom istinske Crkve, one koju su osnovali Isus i apostoli. Čak i u ovom trenutku istorije, pravoslavci vjeruju da svi njihovi episkopi stoje u direktnoj liniji nasljeđivanja, neprekinutom lancu, koji ide sve do apostola, te su stoga rukopoloženi da vode istinsku Crkvu i da imenuju (tj. rukopolažu) buduće sveštenike za tu Crkvu.

Ako zastanemo i na trenutak razmislimo o logici korištenoj u ovom opravdanju tvrdnje da je Crkva jedina istinita, trebalo bi postati očigledno da postoji logička greška. Samo radi ilustracije, recimo da Jovan zaređuje Vasilija, koji zauzvrat zaređuje Jakova,

koji zaređuje Mitra. Sada recimo da Jakov počinje biti pod uticajem brojnih svojih prijatelja i počinje dodavati stvari svom učenju koje nisu proizašle iz Biblije. Recimo dalje da u svom učenju takođe izostavlja nekoliko važnih tačaka iz Biblije. Kada Jakov zatim imenuje i zaređuje Mitra za svog nasljednika, on se pobrine da Mitar dijeli njegove vrijednosti i stavove. Kako se proces nastavlja, možemo otkriti da do trenutka kada dođemo do Andrije nekoliko vjekova kasnije, on podučava mnogim stvarima koje apostoli nisu podučavali i ne podučava brojne stvari koje jesu podučavali. Da li je on u „nasledstvu“ počevši od apostola? Možda je tako, ali to bi bilo u relacijskom smislu. Ali ako on nije teološki nasljednik u smislu pridržavanja učenja apostola, koliko je važno da ima formalnu vezu s apostolima? Možemo li sumnjati da je poruka, učenje apostola, daleko važnije, zapravo odlučujuće važno, za ulogu vođenja i služenja Zajednici Isusa Hrista? Upravo ovu vrstu problema vidimo u Jevanđeljima. Isus je istakao da su se pismoznalci i fariseji smjestili na Mojsijevu stolicu (budući da su bili Jevreji, imali su odnosnu vezu s njim), ali da se njihov primjer ne smije slijediti (Matej 23:2 i dalje) jer su njihove tradicije potkopavale istinu Svetog pisma (Marko 7:6-13).

Kao što su reformatori iz 16. vijeka istakli u svojim sukobima s Rimokatoličkom crkvom tog vremena, tamo gdje se istinski propovijeda jevanđelje i obavljaju obredi (krštenje i Gospodnja večera), nalazi se Crkva. Naravno, oni su jasno stavili do znanja da je Biblija konačni autoritet za sve stvari u vjeri i praksi Crkve, ali su odlučno odbacili pojam apostolskog nasleđa zasnovanog na formalnom „porijeklu“ od apostola. Poruka i učenje apostola, koji se nalaze u pisanim Svetim pismima, daju nam poruku i učenje koje Crkva mora propovijedati. Tamo gdje Hrist i Njegova pomiriteljska smrt na krstu i Njegovo vaskrsenje čine središnji sadržaj vjere zajednice, a pisana Božja Riječ koja se nalazi u Bibliji konačni autoritet za vjeru i praksu, Crkva je prisutna, bez obzira kojoj denominaciji ili tradiciji pripada. Ovo je daleko važnija mjera istinske

Crkve od navodnog formalnog porijekla koje se naziva „apostolsko nasleđe“.

PRAVOSLAVLJE I BOŽJI ZAKON

Istočno-pravoslavna crkva ne uči da su Božjih deset zapovijesti ukinute pod Novim zavjetom. Ona uči da Deset zapovijesti ostaju važeće, ali da su ispunjene i produbljene kroz Hristovo učenje u Novom zavjetu. Drugim riječima, Zakon Starog zavjeta nije odbačen, nego ispunjen (Matej 5:17).

Međutim, u praksi vidimo nešto sasvim drugo. U pravoslavlju, kao i u katolicizmu, krše se prva dva Božja uputa kroz otvorenu idolatriju. Religijska idolatrija predstavlja vezivanje za žive ili mrtve objekte obožavanja, kao što su vjerske vođe, razne relikvije i kipovi, ikone, krstovi, brojanice, svetišta i hramovi, duhovi, osobe koje se smatraju umrlim svecima, i drugi navodni posrednici između čovjeka i Boga.

Idolatrija uništava ispravnu predstavu čovjeka o Bogu. Na duhovnom i psihološkom planu, idolatrija predstavlja odbacivanje Boga i moralnih zahtjeva koje živi Bog postavlja pred čovjeka i mijenja ih mrtvim idolima koji ne zahtijevaju moralnu odgovornost. Na taj način čovjek gubi zdravi razum i postaje fanatik i fanatični branilac svojih idola koji su istovremeno postali predstavnici za obožavanje demona. Idolatrija omogućava svojim praktikantima upražnjavanje svakog grijeha i nemorala pod plaštom simulacije religioznosti. Zbog toga je idolatrija mnogo suptilniji kanal obmane i otpada od Boga nego što se to obično smatra, posebno u savremenoj civilizaciji gdje njeni primitivni oblici jedva postoje. Ali istina je da njena podmukla i razarajuća suština ostaje ista u svim vremenima, bez obzira na forme idolatrije.

Prema Svetom pismu, idolopoklonici su isključeni iz nasleđa vječnog života (vidi: 1. Korinćanima 6:9, 10; Otkrivenje 22:14, 15). Sudjelovanje u idolatriji pred Bogom je grijeh koji diskvalifikuje sudionika izvan okrilja Božje milosti i spasenja. Idolatrija je

odricanje od Boga putem simuliranja pobožnosti. To je jedan od mehanizama izbjegavanja suočavanja sa istinom i sopstvenim stanjem, gdje čovjek traži lažno utočište kroz pridavanje božanskih svojstava idolima koji ga ne pozivaju na moralnu odgovornost i koje može antropomorfizovati i poistovjetiti se s njima. Na taj način idolopoklonik zatvara kanale božanske blagodati i u duhovnoj realnosti sklapa savez sa demonima, bez obzira na ideologiju i/ili teologiju kojom to nastoji opravdati. Idolatrija je jedan od metoda prizivanja demona i sredstava za manifestacije demonskih aktivnosti.

Pravoslavlje takođe praktikuje svetkovanje paganskog „dana sunca“ umjesto svetkovanje Božje subote.

Pravi vjernici i sledbenici Isusa Hrista držali su 7. dan subotu prema 4. Uputu iz Dekaloga, zasnovanom na činjenici da je Bog stvarao šest dana i sedmog se odmorio i uspostavio Dan odmora (vidi Postanje 1. i 2. glava).

Ali Sotona je uspostavio lažni sistem u Aleksandriji i Rimu. Aleksandrija je bila mjesto za svjetske „učene ljude“, a takođe je bila i mjesto gdje su Jevreji pravili kompromise sa paganskom filozofijom. Grad Rim je bio „svjetska prijestonica“ za paganstvo, koje je na kraju preuzelo crkvu u Rimu. Šta je, između ostalog, bio rezultat ovoga? Dan boga sunca (nedjelja) postao je dan odmora umjesto Božjeg svetog 7. dana subote. Takođe možemo ukazati na cara Konstantina kao velikog doprinosioca obožavanju Dana Sunca. Kao rezultat velikog obožavanja Sunca (lat. *Sol Invictus*), Konstantin je proglasio prvi nedjeljni zakon 7. marta 321. Konstantinov zakon je u narednom periodu zapisan i ovjekovječen u Justinijanovom zborniku (kasnije poznat kao *Corpus iuris civilis*), koji stupa na snagu 529. godine. Ipak, crkva na istoku, na čijem nasleđu se danas baštini pravoslavlje, znatno je duže zadržala svetkovanje prave Gospodnje subote. Čak i danas u crkvenom kalendaru subota stoji kao sedmi dan, dok se za nedjelju kaže da je novi „posvećeni osmi dan“ (besmislica) navodno na račun Hristovog

uskrsenja u prvi dan sedmice, iako je očito to izmišljeni i potpuno nelegitiman argument za jednu takvu promjenu o kojoj naravno nema ni pomena u novosaveznim spisima. Svetkovanje „dana sunca“ je tako prekršaj Četvrtog Božjeg Uputa (2. Mojsijeva 20:8-11) i predstavlja obožavanje tuđeg boga tj. Sotone.

Obožavanje sunca je takođe prikriveno u simbolici crkve, crkvenih predmeta i rituala.

Pravoslavna crkva ima i svojih devet zapovijesti:

1. Moliti se Bogu i slušati službu Božju svake nedjelje i praznika.

2. Držati post pred Rođenje i Vaskrsenje Hristovo, pred praznik Sveti apostoli Petar i Pavle, pred Uspenje Presvete Bogorodice kao i svake srijede i petka.

3. Sveštena lica treba poštovati.

4. Ispovijedati grijehе svoje i pričešćivati se u spomenute velike postove.

5. Moliti se Bogu za one koji su na vlasti.

6. Držati postove i molitve koje zapovijedi episkop u vrijeme kakve nevolje.

7. Crkvene stvari ne upotrebljavati.

8. Svadbe ne činiti u vrijeme posta.

9. Jeretičke knjige ne čitati.

PRAVOSLAVNO VJEROVANJE U BESMRTNOST DUŠE

Kada govore o besmrtnosti duše, pravoslavni teolozi obično će citirati niz crkvenih otaca u prilog ovoj dogmi:

Sv. Jovan Damaskin: „Duša je suština živa, prosta, bestjelesna, besmrtna, služi se organskim telom... promjenljiva s obzirom na volju, jer je stvorena. Sve je to duša po prirodi dobila od blagodatni Stvoritelja, od koje blagodatni je dobila i biće i naročitu vrstu prirode.“ (Tačno izloženje Pravoslavne vere 11,12)

Sv. Kirilo Jerusalimski: „Duša je prekrasno sazdanje Božje, bogoliki slobodno, besmrtno, netruležno, po blagodatni Božjoj;

tijelo je oružje duše, neka vrsta odjeće i pokrivača duše.“ (Katiheze IV, 18 i 23)

Sv. Irinej Lionski: „Dajući život tijelu, sama duša ne prestaje živjeti.“ (Protiv jeresi 11,4)

Sv. Atanasije Veliki: „Tijelo je kao harfa, na kojoj duša, razumna i besmrtna svira kao muzičar... Jer duša se ne podvrgava smrti, nego umire tijelo, usled razdvajanja duše od njega... Privodeći sebe u pokret, ona (duša) će po neophodnosti živjeti i po smrti tijela...“ (Protiv varvara 32,33)

Sv. Grigorije Bogoslov: „Jer, ako, po njihovim riječima, ono što ima kraj, ima i početak, onda ono što nema kraj, svakako nema ni početak. Šta onda reći o duši ili o angelskoj prirodi? Ako imaju početak, imaće i kraj. A ako nemaju kraj, onda, kao što se vidi iz njihovog tvrđenja, nisu imali ni početak. No one (duša i Angelska priroda) imaju početak, ali nemaju kraj. Dakle, netačna je njihova tvrdnja da ono što ima kraj, ima i početak.“ (29. besjeda, 13)

Sv. Justin Čelijski: „Druga realnost, najveća posle Boga, jeste čovjek, njegova besmrtna duša, njegova ličnost. Kad je Bog prva realnost, onda je besmrtnost duše druga realnost. Besmrtnost duše je logična i prirodna kao i postojanje Boga. Za slovenskog proroka Dostojevskog, besmrtnost duše je glavni izvor svih neprolaznih vrijednosti ljudskih.“ (Dostojevski – svečovjek)

Potvrdu vjere o besmrtnosti duše nalazimo i kod mnogih drugih Svetih Otaca. nabrojimo samo neke:

Sv. Jovan Zlatousti (Besjeda na Poslanicu Rimljanima 13,2)

Sv. Grigorije Niski (Velika katiheza VIII,8)

Sv. Makarije Veliki (Omilija 1,7)

Sv. Maksim Ispovjednik (Poslanica Jovanu Prezviteru – O tome da i posle smrti duša ima umno djelanje i ne gubi nikakvu prirodnu moć, P.G. 91,429; 91,377)

Na zahtjev da to potkrijepe stihovima Svetog pisma, stvari postaju teže pa će se poslužiti i „devterokanonskim“ knjigama. Na primjer, pozvaće se na 1. Samuelovu 28. glava, tvrdeći da se Saulu

pojaviła Samuelova duša koja živi posle smrti. Na sličan način tumačiće povratak djeteta u život preko proroka Ilije u 1. Kraljevima 17:17-24.

BIBLIJSKO UČENJE: Ideja u urođenoj bezuslovnoj besmrtnosti jedna je od ključnih obmana satanizma (Postanje 3:4) iz koje su se razvila vjerovanja o nekom obliku zagrobnog života. Jedino Bog ima besmrtnost (1. Timoteju 6:16), dok je stvorena bića mogu imati samo pod uslovom poslušnosti (Postanje 2:17) ili kao pali grešnici po Hristu (Jovan 3:16; 1. Jovanova 5:11-12).³⁸

RAJ I PAKAO (ZAGROBNI ŽIVOT) PO PRAVOSLAVLJU

O raju se u Novom Zavjetu govori na tri mjesta. Prvo mjesto je Hristovo obećanje, dato razbojniku raspetom zajedno s Njim: „Zaista ti kažem: danas ćeš biti sa mnom u raju“ (Lk. 23:43). Raj, o kome Hrist govori je Carstvo Božje. Carstvo Božje i raj se, što je veoma karakteristično, poistovjećuju. Razbojnik moli Hrista: „Isuse, sjeti me se kada dođeš u kraljevstvo svoje!“ (Lk. 23:42) – a Hrist mu obećava ulazak u raj. Odlično je tumačenje blaženog Teofila na ovo mjesto: „Jer razbojnik, iako je već u raju, ili u Carstvu, i ne samo on nego i svi koje je Pavle nabrojao, međutim on se još ne naslađuje sveukupnim Njegovim dobrima“.

Drugi odlomak, u kome se govori o raju, se nalazi u poslanici apostola Pavla; on je povezan s njegovim ličnim iskustvom: „I znam da je taj čovjek – da li u tijelu, da li izvan tijela, ne znam, Bog zna – bio ponesen u raj i čuo neizrecive riječi, kojih čovjek ne smije govoriti“ (2 Kor. 12:3-4).

Tumačeći ovo mjesto, sv. Nikodim Svetogorac kaže da je „raj – persijska riječ, koja označava vrt u kome je posađeno različito drveće...“, on istovremeno kaže da „uznošenje“ apostola Pavla u raj, prema nekim tumačenjima, označava da je „on bio posvećen u tajanstveni i neizrecivi nauk o raju, koji je do kraja vremena sakriven od nas“. Kako kaže sv. Maksim Ispovijedatelj, u vrijeme

³⁸ Za detalje vidjeti: Obmana o besmrtnosti duše, Institut za izučavanje religije.

kontemplacije apostol Pavle je uznesen do trećeg neba, to jest prošao je „tri neba – djelatnu ljubav prema mudrosti, prirodno promatranje i otajstvenu teologiju, koja i predstavlja treće nebo – i odatle je bio uznesen u raj“. Tako je on bio posvećen u tajnu toga što su predstavljala dva drveta – drvo života, koje je raslo nasred raja, i drvo spoznaje, u tajnu toga ko je bio Heruvim i kako je izgledao ognjeni mač, pomoću koga je čuvao ulazak u Eden, kao i sve ostale velike istine koje su opisane u Starom Zavjetu.

Treće mjesto na kome se govori o raju se nalazi u Otkrivenju sv. Jovana Apostola. Episkopu Efesa se, pored ostalog, kaže: „Pobjedniku ću dati jesti od stabla života koje je u raju Božjem“ (Otk. 2:7). Prema sv. Andriji Cezarejskom, pod drvetom života se podrazumijeva vječni život. To jest, Bog daje obećanje o „nasljeđivanju blaga budućeg vijeka“. I prema tumačenju Arete Cezarejskog, „raj je blaženi i vječni život“.

Na osnovu svega ovoga, raj, vječni život i Carstvo Nebesko su u stvari jedna te ista realnost. Raj je vječni život u zajedništvu i jedinstvu s Trojedinim Bogom.

Riječ „pakao“ (na grčkom = muka) ima dva značenja. Prvo je – „orezati grane drveta“, a drugo – „kažnjavati“. Ta riječ se u Svetom Pismu upotrebljava uglavnom u drugom značenju. Pri čemu u tom smislu, da ne kažnjava Bog čovjeka, nego čovjek sam sebe kažnjava, jer odbacuje Božji dar.

Raskid zajedništva s Bogom i jest kazna, posebno ako se sjetimo da je čovjek stvoren na sliku i priliku Božju, i upravo je to najdublji smisao njegovog postojanja.

Dva mjesta u Svetom Pismu direktno govore o paklu. Jedno od njih se nalazi u evanđeoskom tekstu, gdje Hrist govori o budućem Sudu. Hrist je rekao: „I otići će ovi u muku vječnu, a pravednici u život vječni“ (Mt. 25:46). Ako povežemo ovaj stih s prethodnim – „Odlazite od mene, prokleti, u oganj vječni, pripremljen đavolu i anđelima njegovim“ (Mt. 25:41) onda postaje jasno da se pakao ovdje poistovjećuje s vječnim ognjem, koji nije pripremljen

za čovjeka, nego za đavola i njegove mračne anđele.

Drugo mjesto Svetog Pisma koje sadrži riječ „pakao“, nalazi se u poslanici evanđeliste Jovana: „Straha u ljubavi nema, nego savršena ljubav izgoni strah; jer strah je muka i ko se boji, nije savršen u ljubavi“ (1 Jov. 4:18). Naravno, ovdje se ne govori o paklu kao o obliku postojanja grešnika poslije Drugog Hristovog Dolaska, nego kao o stanju mučenja, koje je strano ljubavi i zbog toga povezano sa strahom.

Pored toga, stanje pakla se u Svetom Pismu opisuje riječima i izrazima: „vječni oganj“ (Mt. 25:41), „krajnja tama“ (Mt. 25:30), „gehena ognjena“ (Mt. 5:22) i tako dalje.

Sveti Oci su istinski učitelji Crkve, nosioci nepomućenog Predanja. I zato se Sveto Pismo ne može pravilno tumačiti van njihovog bogonadahnutog učenja. Jer Crkva je – Bogoljudsko Tijelo Hristovo – sama piše Sveto Pismo i sama ga tumači.

Zajedničko mjesto u učenju svetih Otaca Crkve je stav, da raj i pakao postoje samo s tačke gledišta čovjeka, ali ne i s tačke gledišta Boga. Naravno, i raj i pakao postoje realno, kao dva različita oblika postojanja, ali Bog nije napravio tu razliku. Iz svetootačkog predanja je očigledno da se raj i pakao ne mogu razmatrati kao dva različita mjesta, nego je sam Bog raj za Svete i pakao za grešnike.

Sv. Isak piše: „Raj je ljubav Božja u kome je naslada svim blaženstvima“. Ali rasuđujući o paklu, on govori skoro jedno te isto: pakao je – bič Božanske ljubavi. On piše: „Mučeni u geheni su poraženi bičem ljubavi. I kako je gorko i strašno to mučenje ljubavi!“

Protumačen na ovaj način, pakao je mučenje zbog djelovanja Božje ljubavi. Sv. Isak kaže, da je tuga od grijeha protiv ljubavi Božje „strašnija od svake moguće kazne“. Zaista, kakva je to muka – odbaciti nečiju ljubav i ići protiv nje! Kako je to strašna stvar – ponašati se na neodgovarajući način prema onima koji nas iskreno ljube! Ako se ovo primijeni na Božju ljubav, onda se može shvatiti i muka pakla. Sv. Isak smatra neumjesnim tvrdnju „da su grešnici

u gezeni lišeni Božje ljubavi“.

Slijedi da i u paklu ljudi neće biti lišeni Božanske ljubavi. Bog će voljeti sve ljude – i pravednike, i grešnike, ali neće svi u istoj mjeri i na isti način osjećati tu ljubav. U svakom slučaju neumjesno je tvrditi da je pakao – mjesto Božje odsutnosti.

Koristeći pravoslavno predanje, sv. Isak Sirski piše: „Ljubav svojom silom djeluje dvojako: ona muči grešnike, kao što se i ovdje događa da jedni druge trpimo, i veseli one koji ispunjavaju svoje obaveze“.³⁹

Očito je da su pravoslavni apologete razvili čitavu filozofiju o „raju“ i „paklu“ kako bi izbjegli negativne i apsurdne konotacije koje donosi takvo učenje o zagrobnom životu i „vječnoj“ sudbini. Neki će kazati da su raj i pakao ovdje i sada u vašem srcu, a ne nakon smrti. U pravoslavlju se često koriste izrazi „raj“, „pakao“ i „đavo“ ali u figurativnom smislu. Tako se kaže da će onaj koji je spoznao Boga za vrijeme života čak i na smrti biti u raju.

Međutim, mnogi „crkveni oci“ nisu imali alegorijsko shvatanje raja i vječnog mučenja u paklu, već doslovno:

Kliment Aleksandrijski (195. godine nove ere): „Sve duše su besmrtnе, čak i one zlih. Pa ipak, bilo bi im bolje da ne budu besmrtnе. Jer su kažnjene beskrajnom osvetom neugasive vatre. Budući da ne umiru, nemoguće im je da okončaju svoju bijedu.“ (iz fragmenta rukopisa iz postničkog perioda)

Tertulijan (197. n.e.): „Ovo nam je dalje predstavilo dokaze koje je On dao o Svojoj veličini u sudovima poplavama i požarima, pravila koja je On postavio za osiguranje Svoje naklonosti, kao i kaznu koja je pripremljena za njihovo ignorisanje, napuštanje i držanje, budući da će na kraju svega osuditi Svoje obožavatelje na vječni život, a zle na osudu vatre odjednom, bez kraja i bez prekida, podižući sve mrtve od početka, reformirajući ih i obnavljajući s ciljem dodjeljivanja bilo koje od njih naknade. („Apologija“ 18:3)

³⁹ Izvor: <http://hronograf.net/2018/02/07/mitropolit-jerotej-vlahos-pravoslavno-ucenje-o-raju-i-adu/>

Kiprijan Kartaginski (252-253. n.e.): „Vječno goruća Gehena i kazna da ih proždere živi plamen proždrijeće osuđene; niti će postojati način na koji mučeni ikada mogu imati predah ili biti na kraju. Duše će zajedno sa svojim tijelima biti sačuvane za patnju u neograničenim agonijama... Tuga zbog kazne tada će biti bez ploda pokajanja; plač će biti beskoristan, a molitva nedjelotvorna. Prekasno će vjerovati u vječnu kaznu oni koji ne bi vjerovali u vječni život. („Demetrijanu“ 24)

Sv. Jovan Hrizostom Zlatousti (347-407. n.e.): „Jer kada čujete za vatru, ne mislite da je vatra na onom svijetu takva: jer vatra na ovom svijetu sagorijeva i uništava sve što uhvati; ali ta vatra neprestano prži one koji su jednom bili njome obuzeti i nikada ne prestaje: stoga se i naziva neutaživom. Jer i oni koji su sagriješili moraju se obući u besmrtnost, ne radi časti, već da bi imali stalnu zalihu materijala za tu kaznu; i koliko je to strašno, riječi nikada ne bi mogle opisati, ali iz iskustva malih stvari moguće je formirati neku slabu predstavu o ovim velikim. Jer ako biste ikada bili u kupki koja je zagrijana više nego što bi trebala biti, pomislite onda, molim vas, na vatru pakla: ili opet, ako vas ikada zapali neka jaka groznica, prenesite svoje misli na taj plamen i tada ćete moći jasno razaznati razliku. Jer ako nas kupka i groznica tako muče i uznemiruju, kakvo će biti naše stanje kada padnemo u tu rijeku vatre koja se vijuga ispred strašnog suda. Tada ćemo škrgutati zubima pod patnjom naših trudova i nepodnošljive boli: ali neće biti nikoga da nam pomogne: da, snažno ćemo stenjati dok nas plamen sve jače sprži, ali nećemo vidjeti nikoga osim onih koji su s nama kažnjeni i veliku pustoš. I kako bi iko mogao opisati strahote koje iz tame proizlaze iz naših duša? Jer kao što ta vatra nema proždiruću moć, tako nema ni moć da daje svjetlo: inače ne bi bilo tame. Užas koji tada u nama izaziva ovo, drhtanje i veliko zaprepaštenje mogu se dovoljno ostvariti samo u tom danu. Jer u tom svijetu mnoge i različite vrste mučenja i bujice kazni izlivaju se na dušu sa svih strana. I ako iko pita, kako duša može podnijeti toliko mnoštvo

kazni i nastaviti biti kažnjavana kroz beskrajne vjekove, neka razmisli šta se dešava u ovom svijetu, koliko ih je često trpjelo dugu i tešku bolest. A ako su umrli, to se nije dogodilo zato što je duša bila iscrpljena, već zato što je tijelo bilo iscrpljeno, tako da da se ovo drugo nije slomilo, Duša ne bi prestala biti mučena. Kada bismo tada primili neraspadljivo i nepotrošivo tijelo, ništa ne sprječava da se kazna beskonačno produžava. Jer ovdje je zaista nemoguće da te dvije stvari koegzistiraju. Mislim na težinu kazne i trajnost bića, ali jedno se bori s drugim, jer je priroda tijela raspadljiva i ne može podnijeti zajednički učinak oboje: ali kada nastupi neraspadljivo stanje, doći će do kraja ove borbe i obje ove strašne stvari će nas držati beskonačno dugo s velikom snagom. Nemojmo se stoga sada tako ponašati kao da je pretjerana snaga mučenja pogubna za dušu: jer čak ni tijelo neće moći to iskusiti u to vrijeme, već će ostati zajedno s dušom, u stanju vječne kazne, i neće biti kraja gledanju izvan ovoga. Koliko luksuza onda i koliko vremena ćete vagati protiv ove kazne i osvete? Predlažete li period od stotinu godina ili dvostruko duži? I šta je to u poređenju s beskrajnim vjekovima? Jer šta je san o jednom danu usred cijelog života, da je uživanje u stvarima ovdje u suprotnosti sa stanjem stvari koje dolaze. Postoji li onda iko ko bi, radi dobrog sna, izabrao da bude vječno kažnjen? Ko je toliko bezuman da pribjegne ovakvoj vrsti odmazde?“ (Ad Teod. 1.10)

„To je vatreno more – ne more one vrste ili dimenzija koje ovdje poznajemo, već mnogo veće i žešće, s valovima napravljenim od vatre, vatre čudne i strašne vrste. Tamo je veliki ponor, zapravo, od strašnih plamenova, i može se vidjeti vatra kako juri sa svih strana poput neke divlje životinje... Neće biti nikoga ko može odoljeti, nikoga ko može pobjeći: Hristovo blago, mirno lice nigdje se neće vidjeti. Ali kako se oni osuđeni na rad u rudnicima predaju grubim ljudima i više ne vide svoje porodice, već samo svoje nadzornike, tako će biti i tamo – ili ne samo tako, već mnogo gore. Jer ovdje se može tražiti od cara pomilovanje i osloboditi

zatvorenika – ali tamo nikada. Neće biti pušteni, već će ostati prženi i u takvoj agoniji koja se ne može izraziti.“ (Besjede o Mateju 43[44].4)

Tako je govorio „Zlatousti“. I mnogi drugi „crkveni oci“. Iznova i iznova vidimo da su rani crkveni oci vjerovali da oni koji uđu u pakao NISU anihilisani ili uništeni. Ukratko, ovi rani vjernici su smatrali da:

1. Duše žive i nakon groba. Čak i oni koji su određeni u Pakao su „besmrtni“, „neuništivi“ i „ostaju zauvijek“. Oni koji su određeni u Pakao biće „zadržani u vječnoj vatri“ tokom vremenskog perioda koji je „podjednako trajan i beskonačan“ kao i vječni život onih koji su u Raju.

2. Pobunjeni će postojati u paklu s „vječnim tijelom, sposobnim da podnese kazne za grijeh“. Oni će „vječno gorjeti u vatri“ i nikada neće „biti uništeni“. Oni koji budu mučeni u paklu nikada neće „imati predaha“ i njihova muka nikada neće „prestati“. „Duše će zajedno s njihovim tijelima biti sačuvane za patnju u neograničenim agonijama“.

3. Dušama u paklu NEĆE biti dozvoljeno da umru ili prestanu postojati. „One bi radije bile uništene nego kažnjene“, ali to jednostavno nije slučaj. Vatra pakla je „neutaživa vatra“. Ona je „pametna“ i „prži udove i obnavlja ih, troši ih, a ipak ih održava, baš kao što vatreni gromovi udaraju tijela, ali ih ne proždiru.“

4. Mučenje koje će trpjeti oni u paklu biće nevjerovatno nepodnošljivo. Osjećaće se kao da će „određeni vatreni crv koji ne umire i koji ne iscrpljuje tijelo“ neprestano izbijati iz tijela „s neprestanim bolom“.

Dakle, pošto su, prema pravoslavlju, crkveni oci bili vođeni Svetim Duhom i ostavili „sveto predanje“, da li da vjerujemo jednima koji su raj i pakao shvatali alegorijski i filozofski ili drugima koji su učili da su to doslovna mjesta i doslovne vječne muke?

BIBLIJSKO UČENJE: Sveto pismo jasno uči o vječnom životu koji će biti dat spasenima o drugom Hristovom dolasku. Po

realizaciji Božjeg plana spasenja, ljudi će živjeti na obnovljenoj Zemlji u uslovima kakvi su postojali prije pada u grijeh.

Razlozi za neodrživost ideje o paklu kao vječnom mučilištu:

1. Zlo nije su-vječna kategorija dobru. Zlo je privremeno, baš kao i njegovi nosioci koji će o izvršnom Božjem sudu biti kažnjeni srazmjerno svojim zlim djelima i vječnom smrću odnosno anihilacijom koja se u Bibliji naziva drugom smrću, iz prostog razloga što joj prethodi uskrsenje na sud iz prve smrti.
2. Koncept zagrobnog života u „raju“ ili „paklu“ je suprotstavljen teologiji o prvom uskrsenju na život i drugom uskrsenju radi izvršnog Božjeg suda.
3. Zagrobni život u „raju“ ili „paklu“ je suprotstavljen biblijskom učenju o smrtnosti čovjeka kao posledici pada u grijeh.
4. Koncept pakla je dijametralno suprotan Božjim osobinama ljubavi, pravednosti, milosti i istine. Ako bi pakao vječno postojao, Bog nikad ne bi riješio problem zla niti bi pokazao pravednost i moć.
5. Pakao imputira vječno nasilje kao osobinu Boga koji to zahtijeva.
6. Iza ideje o paklu nalazi se zamisao o vršenju vječne kazne za privremene grijeha. Takav koncept „vršenja pravde“ ne postoji čak ni unutar najokrutnijih ljudskih zakona u istoriji. Bog se ne bi vječno svetio nekome ko je griješio u vremenski ograničenom periodu.
7. Pakao pronosi ideju o svjesnom životu u najstrašnijoj agoniji i beznadežnosti za vječnost. To bi faktički značilo ukiđanje Božje dobrote, pravednosti i milosti.
8. Hristovo učenje o spasenju i blagodatima vječnog života bilo bi obična obmana.
9. Zlo i nosioci zla bili si ovjekovječeni u strašnim uslovima vječnog ognja, i to upravo na ovoj Zemlji! Izvršni Božji

sud se događa na ovoj Zemlji (vidi Otkrivenje 20. glava), što bi značilo da ako je „ognjeno jezero“ vječno po svojoj trajnosti, spaseni bi bili ograničeni na Novi Jerusolim, dok bi cijela Zemlja oko njih bila vječni „pakao“. Da li je to nagrada vječnog života koju Bog obećava? Povrh toga, obnova Zemlje o kojoj govore sledeća poglavlja u Otkrivenju ne bi bila moguća.

10. Pretpostavimo da „pakao“ nije na Zemlji. Ako bi na jednom kraju svemira postojalo zlo, a na drugom kraju bilo dobro, život u takvom svijetu bi bio strašan. Kako da cijelu vječnost gledamo kako se neko tamo vječno muči? Ako neko od mojih prijatelja ili rođaka nije spasen, da li bih ja mogao da uživam u blaženstvu raja dok gledam ili znam kako se oni muče? Ako bi postojao vječni pakao, to bi bila vječna mrlja u svemiru, vječno zlo, a Bog je rekao da će uništiti zlo i nosioće zla (Otkrivenje 20:9).
11. U Otkrivenju 21:4 piše da kad Bog izvrši presudu više neće biti suza, plača, vike ni bolesti. Oni koji vjeruju da će ljudi biti vječno mučeni tvrde da će iz „pakla“ vječno da se čuje plač i škrgut zuba, što je očigledno suprotno onom što tvrdi Bog u Otkrivenju 21:4.
12. Vječno mučenje bi ovjekovječilo grijeh, stradanje i žalost, a u Bibliji piše da toga neće biti kad Bog bude stvorio Novu Zemlju i Novo Nebo (Otkrivenje 21:4). Bog kaže za budućnost: „*Gle, sve činim novo.*“ (Otkrivenje 21:5) Sve novo znači da nema starog, nema spaljivališta, grijeha i patnje.
13. Ako smrt u ognjenom jezeru ne bi bila trenutna, Bog bi morao pri uskrsenju da bezbožnike stvori drugačije, da ih stvori da ne mogu da umru, a da osjećaju bol. Kako ljudi zamišljaju da će „besmrtna duša“ da osjeća bol ako nema tijelo? Zar bi Bog stvorio grešniku nesagorivo tijelo i neuništivo čulo dodira i bola, samo da bi ga vječno mučio?

14. Prorok Jeremija kaže za grešnike da će „*dovijeka zaspiti snom iz kog se neće probuditi*“ (51:57). Kakvo je to „vječno mučenje“ ako oni spavaju vječnim snom? Evo kakva je to muka: „*Koji će biti osuđeni na vječno uništenje od lica Gospodnjeg i od slave njegove moći*“ (2. Solunjanima 1:9). To je vječna pogibija, vječna smrt, a ne vječno mučenje. „*Ali vatra je sišla od Boga s neba i pojela ih.*“ (Otkrivenje 20:9). Vatra će pojesti grešnike, potpuno će ih spaliti, a neće ih pržiti vječno.
15. „Vječne muke“ su izum Sotone koji Bogu želi pripisati svoja nedjela i zločinački karakter, projektujući istovremeno ideju su-vječnog postojanja dobra i zla. Ni Sotona ni pali anđeli niti nepokajani grešnici nemaju dar vječnog života (besmrtnost) u bilo kojem obliku, mjestu ili realnosti (Rimljanima 6:23).

KRŠTAVANJE BEBA U PRAVOSLAVLJU

U tipičnoj ceremoniji, roditelji i/ili kumovi dovode svoje dijete svešteniku ili svešteniku svoje zajednice. Obred koji se upražnjava bio bi isti kao i obred te denominacije za odrasle, tj. polivanjem svetom vodom (afuzija) ili škropljenjem vodom (asperzija). Dijete može da se krsti čim malo ojača, već posle nedjelju ili dvije, a stari običaj nalaže da se dijete krsti dok ne napuni godinu dana. Crkva tretira krštenje kao svetu tajnu kojom čovjek postaje hrišćanin i član crkve. Krštenje se vrši u hramu ili u manastirima i crkvama gdje ima krstionica, a može i u domu roditelja. Kum je svjedok krštenja i „duhovni roditelj djeteta“ koje se krštava. On mora da bude pravoslavne/katoličke vjere, kršten i punoljetan. Prilikom krštenja djetetu se daje i novo kršteničko ime. Ako ste ikada prisustvovali tom činu u pravoslavnoj crkvi, mogli ste zapaziti da sveštenik nakon rituala ističe kako je sada beba postala „pravi hrišćanin/ka“.

„Krštenje se u početku sprovodilo samo sa odraslima, jer su

ljudi bili navikli da krštenje i vjeru shvataju kao striktno povezane. Imamo sve razloge da krštenje dojenčadi ne izvodimo iz apostolske institucije, a priznanje koje je uslijedilo nešto kasnije, kao apostolska tradicija, služi za potvrdu ove hipoteze. Irinej je prvi crkveni učitelj kod kojeg nalazimo bilo kakvu aluziju na krštenje novorođenčadi.⁴⁰ (Irinej je živio c. 130-200. godine nove ere)

„Nema dokaza ili nagovještaja u Novom zavjetu da su apostoli krstili bebe ili naredili da se krste.“⁴¹

„Kao što je apostol rekao, djeca su već sveta, ako su im očevi ili majke hrišćani.“⁴²

„Glavni obredi u ranoj Crkvi bili su krštenje i večera Gospodnja. Krštenje je, kako se danas uglavnom slažu naučnici, obično bilo uranjanjem. Bilo da su djeca krštena u apostolsko doba, ili kada je tačno nastao običaj da se ovaj obred provodi na njima, je kontroverzno pitanje o kojem novozavjetni spisi ne daju direktne informacije.“⁴³

„Irinej – koji je rođen oko 130. godine nove ere – implicira da su bebe krštavane u njegovo vrijeme. Origen, dijete hrišćanskih roditelja, rođen 155. godine nove ere, kršten je u djetinjstvu i smatrao je krštenje beba apostolskom institucijom.“⁴⁴

„Lord Palmerston je jednom bio žestoko napadnut jer je rekao ‘Djeca se rađaju dobra.’ Ali on je, u stvari, samo rekao ono što je Zlatousti rekao prije njega, a Zlatousti je rekao samo ono što je već bilo rečeno u jevanđeljima o prirodnom stanju nekrštene galilejske djece: Takvih je Kraljevstvo nebesko...“⁴⁵

„U apostolsko doba i u tri stoljeća koja su uslijedila, vidljivo

⁴⁰ Neander's History of the Christian Religion and Church, Vol. 1, p. 311.

⁴¹ The First Age of Christianity and the Church, J.J.I. Dollinger, p. 325.

⁴² Ibid., p. 326. (J.J.I. Dollinger je bio njemački učenjak, član fakulteta na katoličkom univerzitetu, koji se suprotstavio dogmi o papskoj nepogrešivosti, 1870.)

⁴³ The Beginnings of Christianity, George P. Fisher, p. 565.

⁴⁴ Ibid., pp. 565-566.

⁴⁵ Christian Institutions, Arthur P. Stanley, D.D., Dean of Westminster, p. 22.

je da su, po pravilu, oni koji su dolazili na krštenje dolazili punoljetni, po vlastitom namjernom izboru. Nalazimo nekoliko slučajeva krštenja djece: u trećem vijeku nalazimo jedan slučaj krštenja novorođenčadi. Čak i među hrišćanskim domaćinstvima primjeri Zlatoustog, Grigorija iz Nazijana, Bazila (Vasilija), Efrema Edeškog, Avgustina, Ambrozija, odlučujući su dokaz da to ne samo da nije bilo obavezno, već ni uobičajeno. Sve ove istaknute ličnosti imale su hrišćanske roditelje, a ipak nisu krštene sve dok nisu dostigle zrelost. Stara liturgijska služba krštenja bila je uokvirena za odrasle obraćenike, i samo se značajnom prilagodbom primjenjuje na slučaj dojenčadi. Postepeno se praksa krštenja dojenčadi proširila, a nakon petog stoljeća cijeli hrišćanski svijet, istočni i zapadni, katolički i protestantski, biskupski i prezbiterijanski (sa jednim izuzetkom prije spomenute sekte baptista), prihvatio ju je. Dok je u ranom dobu krštenje odraslih bilo pravilo, a krštenje novorođenčadi izuzetak, u kasnijim vremenima krštenje novorođenčadi je pravilo, a krštenje odraslih izuzetak.⁴⁶

„...A šta je sada s dojenčadima? Prije nego što govorimo o bilo kakvim uslovima vezanim za njihovo krštenje, postavimo pitanje: da li je uopšte ispravno krstiti ih? Na ovo pitanje nema direktnog odgovora u Svetom pismu, ali nema greške u direktnosti odgovora iz predanja. Origen je iskreno govorio rekavši da je crkva primila ovaj običaj od apostola. Čak i oni koji, poput Harnaka, poriču apostoličnost ovog običaja, ipak su dužni priznati da je to bilo široko rasprostranjen običaj u doba Tertulijana, koji je rođen oko 160. godine.“⁴⁷

„Ali odmah nakon Irineja, u poslednjim godinama drugog stoljeća, Tertulijan se pojavljuje kao revni protivnik krštenja novorođenčadi; dokaz da se ta praksa još nije smatrala apostolskom

⁴⁶ Ibid., pp. 19-20. (Stanley je bio dekan Vestminstera, u Engleskoj crkvi, prije jednog stoljeća.)

⁴⁷ The Teaching of the Catholic Church, Edited by George D. Smith, p. 794.

institucijom; jer inače, teško da bi se usudio da se tako oštro izrazi protiv toga. Iz njegovog argumenta protiv krštenja novorođenčadi vidimo da su se njegovi zagovornici već pozivali na Matej 19:14, odlomak koji bi bilo prirodno da svi primjene na ovaj način. 'Naš Gospod nije ukorio dječicu, već je naredio da ih dovedu k njemu kako bi ih blagoslovio.' Tertulijan savjetuje da, s obzirom na veliku važnost transakcije i pripreme koje je potrebno izvršiti od strane primalaca, krštenje, kao opštu stvar, treba radije odgoditi nego prerano primijeniti, i on koristi ovu priliku da se sam izjasni da se posebno protivi žurbi u krštenju djece. Na prigovor izvučen iz tih Hristovih riječi, on odgovara: 'Neka dolaze, dok rastu, neka dolaze dok uče, dok oni se poučavaju onome što dolaze; neka postanu hrišćani, kad su podložni poznanju Hrista. Kakva je žurba da pribave oprostjenje grijeha za dob nevinosti?'⁴⁸

„Dojenčad se treba krstiti vrlo brzo nakon rođenja, ali kanonsko pravo ne postavlja određeno pravilo o vremenu. Nekatolička djeca u opasnosti od smrti mogu biti krštena čak i protiv želje svojih roditelja.“⁴⁹

„Crkva je oduvijek naučavala da su nekrštena djeca isključena iz Neba, ali ništa nije definisala u pogledu njihove pozitivne sudbine.“⁵⁰

„Nekrštena djeca se sahranjuju bez liturgijskih obreda u posebnom dijelu groblja.“⁵¹

„Bebe preminule bez krštenja. O sudbini ovih mališana, neki doktori su se izjašnjavali prerigorozno. Drugi sa prevelikom popustljivošću. Sv. Avgustin (za njim Sv. Grgur Veliki, Sv. Anselm, Grgur Riminijski, Mučitelj dojenčadi,⁵² Bosut, Berti) učio je da su

⁴⁸ Neander's History of the Christian Religion and Church, Vol. 1, p. 312.

⁴⁹ Catholic Dictionary, Attwater, p. 254.

⁵⁰ Ibid., p. 255.

⁵¹ Ibid., p. 255.

⁵² Grgur Riminski (c. 1300-1358) se držao Avgustinovog predodređenja i famozno osudio nekrštenu djecu na pakao, zbog čega je dobio nadimak *Infantium*

proklete, iako kažnjene vrlo laganom patnjom.“⁵³

„Brak nije uzrok grijeha koji se prenosi u prirodnom rođenju i iskupljuje u novom rođenju; ali dobrovoljni prestup prvog čovjeka je uzrok izvornog grijeha.“⁵⁴

„Neka niko ne obećava za slučaj nekrštene djece, između prokletstva i carstva nebeskog, neko srednje mjesto odmora i sreće, kako hoće i gdje hoće. Jer to im obećava jeres Pelagijeva.“⁵⁵

Zaključci zasnovani na prethodnim istorijskim odlomcima

(1) Krštenje se obavljalo samo sa odraslima u novosaveznoj zajednici (Djela 8:12-13, 35-38; 16:30-33).

(2) Mala djeca su smatrana nevinom (bez grijeha) u prvom dobu hrišćanske zajednice, i posvećenom ako imaju makar jednog hrišćanskog roditelja (1. Korinćanima 7:14).⁵⁶

(3) Krštenje novorođenčadi nije ni podučavano ni pokazano primjerom u Novom savezu.

(4) Prva implikacija krštenja novorođenčadi bila je za života Irineja, koji je rođen oko 130. godine nove ere.

(5) Origen, rođen oko 155. godine nove ere, tvrdio je da je krštenje novorođenčadi apostolsko. Sama crkva ga je 400. godine na saboru u Aleksandriji proglasila „hidrom svih jeresi“.

Tortor (Mučitelj djece). Grgur je podučavao doktrine dvostrukog predodređenja i ograničenog pomirenja.

⁵³ Dictionary of Dogmatic Theology, Parente, Piolanti and Garofalo, p. 27.

⁵⁴ Augustine 354-430 A.D., Quoted in *The Teachings of the Church Fathers*, Edited by John R. Willis, p. 276.

⁵⁵ Ibid., Quoting Augustine, p. 278.

⁵⁶ Korisne biblijske reference za uvid u ovo pitanje su: Jovan 9:41; Jakov 4:17; Ponovljeni Zakon 1:39; Isaija 7:15,16. Samo oni koji imaju razvijen um ili dovoljno znanja su „bez izgovora“ pred Bogom (Rim. 1:20). Budući da su odojčad bez moralnog znanja, bez moralnih obaveza i bez moralnih izbora, ovo adekvatno objašnjava zašto Biblija izričito opisuje dojenčad kao moralno „nevinu“ (2. Kralj. 21:16; 24:4; Jer. 13:26-27; Psalam 106:37-38; Mat. 18:3). Kada Biblija govori o prolivanju „nedužne krvi“ (2. Kralj. 21:16), kontekst ovog odlomka je žrtvovanje djece.

(6) A.P. Stenli, dekan Vestminstera, anglikanski crkvenjak, zaključio je da je bilo nekoliko slučajeva krštenja novorođenčadi u 3. vijeku.

(7) Katolički pisac, Džordž D. Smit, navodi da Sveto pismo ne daje direktan odgovor na pitanje: „Da li je uopšte ispravno krstiti ih (dojenčad)?“

(8) Zapazite da moderni katolički rječnik (Attwater) tvrdi da je Crkva (rimokatolička) „uvijek učila“ da su „nekrštena djeca isključena s neba.“

(9) Sabor u Kartagi, 418. godine nove ere izdaje dekret o prvobitnom grijehu; to je učinjeno anatemisanjem onih učitelja koji su poricali „prvobitni grijeh“.

(10) Kasniji crkveni sabori su ponovili i ojačali svoju podršku doktrini „prvobitnog grijeha“.

Sažetak i kraći komentar

Krštenje novorođenčadi može se suprotstaviti onome što se naziva „krštenje vjernika“ (ili kredobaptizam, od latinske riječi kredo, što znači „vjerujem“), što je vjerska praksa krštenja samo pojedinaca koji lično ispovijedaju vjeru u Isusa, dakle isključujući maloljetnu djecu.

U prvim decenijama otpada crkve, kada se počelo praktikovali krštenje novorođenčadi, neko vrijeme su njihovi teolozi insistirali da je i novorođenčad neophodno da se pričešćuju „svetom euharistijom“, pod strahom od osude.

Takođe, bilo je kontroverzi o dubini ili stepenu kazne koja je čekala nekršteno novorođenče, nakon smrti. Katolički učenjaci su sugerisali da Bog neće nanositi „patnju“ nekrštenom djetetu, u zagrobnom životu, ali da će ovoj djeci biti uskraćeno „Blaženo viđenje“; to jest, biće uskraćeni da budu u prisustvu Boga.

Neki apologeti postavljaju analogiju krštenja s obrezanjem, ukazujući na djecu, budući da je istorijska izraelska primjena obrezivanja bila na dojenčad, a ne na odrasle obraćenike. Međutim,

djeca se ne mogu pokajati niti vjerovati: krštenje u Svetom pismu uvijek ima preduslov ličnog pokajanja, obraćenja i vjere, što je za malo dijete nemoguće. S druge strane, obrezanje muške djece osmi dan imalo je praktičnu svrhu, čak i sa medicinskog aspekta. Pravljenje ovakve analogije je neumjesan pokušaj opravdanja krštenja beba, jer obrezanje je uključivalo samo mušku djecu, dok su, prema jevrejskom zakonu, djeca postajala „bar micva“ (sin dužnosti) ili „bat micva“ (ćerka dužnosti) sa 13 odnosno 12 godina, u dobi razboritosti.

Biblija dakako ne daje podršku krštavanju beba ni u odlomcima kao što su Djela 16:15, 33, gdje nalazimo da su obraćenici kao Lidija i zatvorski čuvar iz Filipe kršteni zajedno sa svojim „domom“. Riječ je o odluci glave domaćinstva ili odraslih članova porodice da zajednički prime vjeru.

Napokon, šta je problem sa učenjem o „prvobitnom (istočnom) grijehu“ koje se predstavlja kao osnov za uvođenje krštavanja novorođenčadi u crkvenu praksu? Tačno je da Biblija uči da je cijelo čovječanstvo pod grijehom zbog Adamovog prestupa (jer svi ljudi su reprodukcija Adamovog života; vidi Rimljanima 5:12, 17-19) i lišeno Božje slave (Rimljanima 3:23). Drugim riječima, svi su podložni smrti i osuđeni na smrt i svima je potreban Spasitelj, čak i kad ne bismo imali ličnih grijeha.

Međutim, mi se ne krštavamo zbog stanja u kojem se nalazimo niti krštenje mijenja to stanje – krštavamo se kao rezultat pokajanja za vlastite grijehe i radi prihvatanja Isusa Hrista za Gospoda i Spasitelja. Zapazite suštinu apostolskog poziva na krštenje: „**Pokajajte se** i neka se svako od vas krsti u ime Isusa Hrista za **oprostenje svojih grijeha**, i primićete dar svetog Duha.“ (Djela 2:38) Od čega bebe mogu da se pokaju? Od plača?

Krštenjem stupamo u savez sa Bogom. Krštenjem se poistovjećujemo sa Hristovom smrću kako bismo mogli kroz Njega primiti život i osloboditi se ropstva grijehu (Rimljanima 6:3-11). Krštenje istovremeno uključuje posvećenje (Efescima 5:25-27).

Dakle, zbog Adamovog grijeha i akumulacije grijeha naših predaka, mi se rađamo sa grešnim sklonostima. Sklonost ka grijehu je pasivna sve dok se grijeh voljno ne učini, kada postaje aktivna. Mala djeca nemaju svijest o grijehu da ga čine kao voljni akt, iako njihovo ponašanje može da odražava grešno stanje (npr. egocentričnost, nemir...). U knjizi proroka Isaije, čak u istom kontekstu sa mesijanskim proroštvom o začecu djevice koja će roditi „Emanuela“, stoji sledeća konstatacija za narečeno dijete: „On će jesti samo maslac i divlji med dok ne **nauči da odbacuje zlo i da bira dobro....**“ (Isaija 7:15-16) Poenta je da odgovornost stupa na snagu kad postanemo sposobni praviti razliku između dobra i zla. Stoga je krštenje beba i male djece potpuna besmislica. Ako bi „prvobitni grijeh“ zaista bio problem kakvim ga je predstavila rana Katolička crkva, tada bi i Isus bio grešnik. Ali novosavezni spisi otkrivaju da, iako je imao iskušenja (zbog nasleđa ljudske prirode), Isus nikada nije sagriješio tj. počinio lični grijeh (prestup Zakona) u dobi vlastite odgovornosti.

Imajte na umu da krštenje pokriva sve prošle grijeha, ali naša tjelesna priroda i dalje je sklona grijehu, i ako namjerno griješimo pošto smo primili poznanje istine, možemo izgubiti spasenje (Jevrejima 10:26-29). Očito, krštenje nije nikakva magična zaštita, već prije naše obećanje dobre savjesti Bogu (1. Petrova 3:21) i svijest o potrebi za saradnjom božanskog i ljudskog u nadvladavanju grijeha. S druge strane, dok tradicionalno hrišćanstvo od krštenja pravi magični čin, liberalno hrišćanstvo odlazi u drugu krajnost sa tvrdnjom da su krštenjem pokriveni svi pokajani i nepokajani (budući) grijesi, čineći tako spasenje zagarantovanim.

Na kraju, šta je rezultat krštavanja male djece? Mase nepokajanih hrišćana po imenu koji, sve dok su lojalni članovi crkve i sledbenici tradicije, ni ne pomišljaju da bi im bilo neophodno pokajanje i pravo krštenje. Vrlo je vjerovatno da su crkvene vođe u vjekovima otpada u krštavanju beba vidjeli način kako da osiguraju članstvo, ne trudeći se oko njihovog obraćenja (a kako bi kad

ni sami nisu bili obraćeni). Učenje o „istočnom grijehu“ kasnije im je poslužilo kao nemušto teološko opravdanje, prema sličnom obrascu zloupotrebe kao Hristovo uskrsenje za navodnu promjenu dana od odmora sa sedmog na prvi. Sledeći korak bio je poistovjećenje vjere i nacije, što je upotpunilo omasovljenje hrišćanstva po imenu u nepokajanju ili čak u potpunom nevjerstvu.

Ako je krštavanje beba ispravno, tada je taj čin samo forma bez suštine ili pak magični sveštenečki ritual u kojem krštenik ima samo pasivno učešće, bez lične odgovornosti, čak i ako je odrasla osoba. Oni malo stariji sigurno se sjećaju kako su mnogi ljudi posle raspada Istočnog bloka i promjene socijalističkog poretka požurili da komunističke heroje zamijene crkvenim svecima i „krste se“ (neki su se čak ponovo vjenčavali u crkvi). Naravno što je sam ritual krštenja složeniji i „tajanstveniji“ (okružen velom „svete tajne“), to je zaslijepljenost za suštinu veća. Tradicija, konformizam i crkva robe ljude da ne misle svojom glavom, što uglavnom ni sami ne žele. Zaključak se sam nameće: takvo krštenje je nevalidno pred Bogom i antihrišćansko.

PRAVOSLAVLJE ILI KRIVOSLAVLJE?

Gotovo sve pravoslavne doktrine crkve datiraju daleko nakon 1. vijeka, uglavnom počevši od 4. vijeka pa kroz srednji vijek. Za ove doktrine zaslužni su tzv. Crkveni oci. Nema nikoga u istoriji hrišćanstva na koga su primjenljivije opomene apostola na jeresi od tzv. crkvenih otaca (vidi: Djela 15:24; 20:28-30; 2. Korinćanima 11:3-4, 13-15; 2. Jovanova 1:10-11; 1. Korinćanima 11:18-19; Galatima 1:8,9; 5:20; Titu 3:10; 2. Petrova 2:1; 3:15-17; 1. Timoteju 4:1; 2. Timoteju 4:3-4; Efescima 4:14).

Dakle, crkva je, kao što i sama priznaje, vjekovima rasla i razvijala se na mnoštvu tradicija i ideja primanih kroz sve te vjekove od crkvenih otaca i njihovih alegorijskih tumačenja Svetog pisma, pa čak i na vjerovanjima prihvaćenim iz paganstva (ako su mogla biti „hristijanizovana“). Koncepti iz svih tih različitih izvora bili su

miješani i razvijani na crkvenim saborima, da bi konačno postali dogme. Paganska filozofija je takođe imala veliki uticaj na rane crkvene pisce i teologe. Ukratko ćemo navesti istorijski slijed nekih važnih tačaka otpada:

- U 2. vijeku neki hrišćani, da ne bi bili identifikovani kao Jevreji, počeli su da praznuju nedjelju umjesto subote (šabata).
- Crkveni „očevi“ kao Irinej (130-200) i Origen (185-253) počinju da zagovaraju krštavanje beba i ta praksa započinje negdje u 3. vijeku.
- Godine 294. uvodi se liturgija (misa) kao način bogoslužnja.
- Oko 300. godine prvi put je zabilježen slučaj da se hrišćani mole za mrtve.
- Otprilike u isto vrijeme Crkva otvara svoja vrata za učenje o besmrtnosti ljudske duše.
- 321. godine rimski imperator Konstantin je uveo zakon o svetkovanju „časnog dana sunca“ (nedjelje).
- 381. na saboru u Konstantinopolju zvanično se uvodi dogma o trojstvu, koja je svoje početke imala još na Nikejskom saboru 325. godine na kojem je predsjedavao rimski imperator.
- U 4. vijeku prvi put počinje obožavanje anđela i mrtvih svetaca.
- 431. godine na Vaseljenskom saboru u Efesu donijeta je odluka o obožavanju Marije.
- Božić se nije slavio u prvim stoljećima hrišćanske crkve. U 4. vijeku ustanovljena je gozba u spomen na Hristovo rođenje. U 5. vijeku zapadna crkva je naredila da se praznik slavi zauvijek na dan mitraističkih obreda rođenja sunca i na kraju rimskih Saturnalija, pošto nije postojalo pouzdano znanje o danu Hristovog rođenja. Božićni vijenci, imela, badnjak su relikti iz predhrišćanskog vremena.

Badnjak se obično koristio u obredu tevtonskog obožavanja prirode. (Encyclopedia Americana, 1956)

- 538. godine rimski car Justinijan donosi dekret kojim papi daje ovlaštenje da može da progoni one koje smatra jere-ticima.
- 593. godine papa Grgur Veliki prvi put uvodi u hrišćansku doktrinu učenje o čistilištu (slične ideje u pravoslavlju izražene su kroz pojam mitarstava). Dotle su već bile razvijene dogme o zagrobnom „raju“ i „paklu“.
- Oko 600. godine počinju da se upućuju molitve Mariji.
- 788. godine počinju da se obožavaju krst, ikone i različite relikvije.
- U istočnom hrišćanstvu, ikonoborstvo (protivljenje upotrebi ikona, freski, kipova, relikvija, što je u skladu sa Božjim Zakonom) se javilo u 8. vijeku, kada je ozvaničeno kao državna politika u Vizantijskom carstvu. Na Sedmom vaseljenskom saboru 787. godine u Nikeji došlo je do preokreta i ikonoborstvo je osuđeno kao jeres, a ikone su ponovo uvedene navodno samo kao predmet poštovanja (ikonofilija) iako je sasvim jasno da je to klasična idolatrija. Ponovni uspon ikonoborstva u Vizantiji dogodio se u prvoj polovini 9. vijeku, ali konačno je napušteno 843. godine.
- Oko 850. godine počinje da se koristi „sveta vodica“ (praksa poznata u paganizmu).
- Od 9. vijeka počinje da se formira dogma o pretvaranju hljeba i vina u tijelo i krv Isusa Hrista i o tome se pod uticajem Aristotelove filozofije sve više filozofira i teologizira. Tako 1215. godine Četvrti Lateranski sabor proglašava dogmu o transupstancijaciji. Pravoslavne crkve su takođe mišljenja da su hljeb i vino zaista tijelo i krv Hristova, što se naziva „misterija euharistije“.

Pravoslavlje ili krivoslavlje? Drži li Pravoslavna crkva ijedno ispravno biblijsko učenje? Odlučite vi.

8. Kult svetaca i krsna slava

U pravoslavnoj crkvi „kanonizovano“ je na hiljade svetaca. Kult svetaca je jedan od najvažnijih elemenata pravoslavne vjere, koji obuhvata poštovanje svetitelja, posredovanje preko svetitelja i obožavanje svetitelja.

Najprije treba znati da crkva uči dogmi o zagrobnom životu, te da umrli „sveci“ posreduju za žive pred Bogom i da sudjeluju u „ovozemaljskim stvarima“. Posebno su aktivni u kažnjavanju i zastrašivanju kršitelja običaja, dok se preko njihovih zemnih ostataka očekuju čudotvorna iscjeljenja i sl. Važno je zapaziti i to da su glavni „sveci“ („crveno slovo“ u crkvenom kalendaru) zauzeli datume koji su pripadali starim paganskim bogovima.

Biblijski pojam svetosti se veoma razlikuje od crkvenih ideja. „Posvetiti se“ vezano za naše individualno stanje pred Bogom jednostavno znači „biti pripremljen za spasenje“. Logično, to se postiže dok je čovjek živ (ref. 2. Mojsijeva 19:5,6; 1. Petrova 2:9; Jovan 17:17; Djela 9:32; 1. Korinćanima 1:2; Filipljanima 4:21; Efescima 4:11-13...).

S druge strane, u paganskim religijama naći ćemo različita shvatanja i definicije ko se i prema kojim kriterijumima smatra svecem. Otkrićemo da je pojam „svetac“ u najvećem broju slučajeva povezan sa kultom predaka, znamenitih ličnosti, utemeljivača vjera i nacija – putem mitologizacije i glorifikacije određenih ljudi iz prošlosti. Moramo odmah primijetiti da je ovakav pristup pogodno tle za kreiranje neobjektivnog suda, lažiranja istorije i zataškavanja činjenica koje ne idu u prilog biografiji (pro)slavljenog „sveca“. Štaviše, za očekivati je da ljudska ustanova (vjerska zajednica) to radi preferirajući osobe koje su najviše doprinijele njevoj stvari (osnivači, vladari podržavaoci i zaštitnici, veliki donatori i sponzori) ili promotere njihovih vjerovanja i dogmi. Takođe ljudi su skloni cijeniti „svetost“ kroz prizmu ljudskih „podviga“ odnosno

djela koja je navodno preporučuju. Drugi, još značajniji aspekt za stvaranje kulta svečeva su natprirodne manifestacije koje se posthumno pripisuju pokojniku, kandidatu za sveca. Zbog obmanjivačkog djelovanja palih anđela (2. Korinćanima 11:14), oni kojima Biblija nije standard za utvrđivanje istine i zablude spremno će to pripisati svojim lokalnim božanstvima („svečevima“). Klasičan primjer demonske manifestacije te vrste zapisan je u 1. Samuelovoj 28. glava. Dakle, slavi se mrtva osoba (kult mrtvih), „svetac“ koji navodno preuzima određenu posredničku ulogu između „onostranog“ i ovoga svijeta. Kao po pravilu, ti „sveci“ su veoma strogi i čini se da im je glavno zanimanje kažnjavanje i održavanje sujeverja kod kršitelja pravila njihovog kulta.

Ako želimo da se „svetac“ moli za nas, on mora biti živa osoba. Ako pokušavamo da komuniciramo s ljudima koji su mrtvi, što je to nego jedan oblik spiritizma? Biblija osuđuje i izriče prokletstvo nad svim pokušajima komunikacije s mrtvima (vidi: Isaija 8:19,20; 5. Mojsijeva 18:10-12). U praktičnom životu, isti „sveci“ koje slavi crkva posjećuju razne okultiste i komuniciraju sa njima.

Takođe je upadljivo da postoje različiti sveci za razna zanimanja i probleme koje ljudi mogu imati, što nije ništa drugo do staro obožavanje kućnih i plemenskih „bogova“ tj. demona. U velikom broju slučajeva paganski lokalni bogovi su zamijenjeni „hrišćanskim svecima“, preuzimajući gotovo iste ingerencije. Ako pratite kroz istoriju početke kulta određenog „sveca“ lako ćete ustanoviti da su to mahom izmišljene priče i mitovi. Plejadi „svetaca“ nerijetko su priključivani i bizarni likovi, nemoralne osobe i zločinci. Uz kult svečeva vezani su svi oblici sujevjerja, apsurdnih običaja, raznih besmislica i gluposti.

Slavljenje svetaca je takođe u direktnoj suprotnosti sa Dekalogom – Božjim moralnim zakonom. Prema Bibliji jedini kvalifikovani posrednik između Boga i ljudi je Isus Hrist (1. Timoteju 2:5). Ovo je takođe izopačenje jevandělja i nalazi se pod Božjim prokletstvom (Galatima 1:7-9).

KRSNA SLAVA

Slava je godišnja proslava, specifična za svaku porodicu (bratstvo), tokom koje okupljaju najbliže ljude kako bi na svoj praznik proslavili svog sveca zaštitnika. Iako je to događaj koji je usko povezan sa crkvom, njegovi korijeni sežu još dublje, od paganskih običaja koji će biti „hristijanizovani“ tek kasnije u 9. vijeku. Otprilike u to vrijeme, ovim prostorima duhovno je visoko dominirao stari slovenski kult predaka. Nije onda ni čudo da bi običaj koji slavi upravo ovakav odnos sa precima i mitskim likovima bio široko prihvaćen i od kojeg se teško odustaje. Pošto su svoje paganske patrone jednostavno zamijenili pravoslavnim ekvivalentima, dvanaest vjekova kasnije *slavska* tradicija je i dalje velika kulturna prisutnost u životima mnogih Balkanaca.

Međutim, ne praznuju samo privatna lica i porodice. Čak i gradovi, mjesta i sela obilježavaju dane svojih svetaca zaštitnika, kao i kompanije, institucije, škole i zajednice u cjelini. Slave su protkane raznim običajima i ujedno su i velike gozbe gdje se obilno jede i pije, što ih čini posebno privlačnim mnogima, čak i ako su ateisti.

„Slava (etimologija ove riječi najverovatnije vodi do sanskrita i riječi *śrava* koja, nešto izmijenjena u izvedenim slovenskim jezicima, tako i srpskom, poprima današnji oblik), poznata još i kao krsna slava, krsno ime, sveti, je prastari narodni običaj proslave domaćeg zaštitnika i davaoca kod paganskog čovjeka. Među Slovenima, najbolje se održala kod Srba. Srbi su slavu kontinuirano i najduže zadržali. Tragove ovog običaja imaju ili su doskora imali svi Sloveni, pa i Indoevropljani: Tračani, stari Grci, Dačani, (sa ostacima u Maloj Vlaškoj), Iliri (sa ostacima kod Cincara i sjevernih Albanaca), Rimljani i dr. Slični običaji se sreću i u Sjevernoj Makedoniji, djelovima Bugarske u vrlo malom obimu u obje države, u Bugarskoj samo oko Timoka. Slava se sreće i kod katolika u Boki Kotorskoj, gradu Baru sa okolinom, Konavlima, južnoj Hercegovini, Dalmaciji i Bosanskom Grahovu, kod Albanaca katolika, nekih Muslimana u Bosni i Sandžaku, pravoslavnih Vlaha,

Goranaca i Hrvata na Kosovu.⁵⁷

Najviše pristalica ima vjerovanje da je slava hristijanizovani oblik starog slovenskog (ili šire, indoevropskog) praznika posvećenog mitskom pretku porodice, odnosno porodičnim precima uopšte. Slava potiče iz **kulta predaka**, jednog od najvažnijih praslovenskih kultova. Naime, stari Sloveni su, Srbi posebno, veoma držali do porodice i odnosa prema precima. Slava je tada (a i danas) upravo održavala vezu sa precima i porijeklom. Slavljenjem, porodice su prenosile kulturno nasleđe sa pokoljenja na pokoljenje i čuvale svijest o sopstvenom porijeklu.

Najstariji pomen slave u našim krajevima potiče iz 1018. godine.

Postoje i autori koji vjeruju da su Srbi usvojili ovu tradiciju u vrijeme pokrštavanja, negdje krajem 9. vijeka. Neki vjeruju da se sam dan masovnog krštenja uzimao kao dan sveca zaštitnika, drugi tvrde da je svako pleme usvojilo svog zajedničkog zaštitnika, dok ostali i dalje tvrde da slava samo predstavlja sveca koji je zamijenio prethodnog paganskog boga-zaštitnika. Ponekad bi se desilo da se nova slava usvoji kada postoji vjerovanje da se neki svetac zalagao za neku vrstu spasenja. Novi svetac bi bio usvojen na mjestu starog, čiji dan bi se i dalje obilježavao paljenjem svijeće, ali sa mnogo manje slavlja.

Postoji teorija da krsno ime – slava, pripada kultu mrtvih. (M. Vasić, V. Skarić, V. Čajkanović, L. Niderle i dr.). Poziva se na upotrebu koljiva o krsnom imenu, koje se upotrebljava u **kultu mrtvih**.⁵⁸

⁵⁷ Krsne slave u sociološkom smislu manifestuju porodične bratstveničke, srodničke, plemenske i etničke veze, što je zapravo glavni faktor njihovog opstanka. Pravoslavni vjernici posebno su osjetljivi po ovom pitanju, što sveštenstvo i političari lukavo koriste za zadržavanje ljudi u okvirima pravoslavno-nacionalnog identiteta, uključujući i one koje su svjesni raznih crkvenih malverzacija i neodrživosti njihovih dogmi. Prema crkvenom kalendaru, slava ima 88 u godini.

⁵⁸ [Wikipedia „Slava“](#).

„Duhovni pojam slave semantički je istorodan arijskom srava (srāva), ‘slava’, što teče ili struji (tok, tekući, tečenje). Reč je od korena *sru*, teći, strujati, infinitiv sravati, ‘slaviti’, istorodno reči ‘slivati’, (arh. ‘oslaviti’, poteći) ili ‘sloviti’, govoriti. Infinitiv ‘slaviti’ izveden je od reči ‘slava’, ali, treba razlikovati homonim ‘slava’ u značenju ‘ugled’, arij. šrava, (po)hvala, uvažavanje, ugled (šravana, slavan), čast, od korena šru, slušati, čuti.“⁵⁹

Oko porijekla slava postoje i donekle drugačija mišljenja.

„Poznato je, da je i prije postanka hrišćanske vjere kod svih naroda, čija nam je istorija poznata, bio običaj, koji je nastao, kako nastaju običaji, da pojedine porodice slave, kao svog domaćeg zaštitnika, kao svog patrona, jedno biće, koje su one smatrale uzvišenijim od ljudskih stvorova. Znao se dan u godini, kada se slavio taj patron. Prinose su mu se žrtve, kao što su Bogu tvorcu prinose i prvi ljudi. Palile su se vatre u slavu tog patrona. Zaklala bi se po koja životinja, obično blaga i mirna ovca, pa bi se izgorjela u slavu kućnog patrona.

Rimljani, prije i poslije Hrista, imali su svoj *deos lares*. *Dei lares* su bili kod njih kao što je kod Srba krsno ime. Kada se tamjan pronašao, Rimljani su o toj slavi kadili i svoju kuću tamjanom, taman kako i Srbi danas rade, kada o krsnoj slavi dolazi sveštenik u kuću. Rimljani su se tom svom bogu – onda nije bilo svetaca u današnjem smislu – molili, da im dade dobra, koja su željeli, a da im odstrani zla, kojih su se bojali. Stari Rimljani, na dan svoga patrona, palili su svijetnjake u slavu svoga boga-pokrovitelja. To rade i Srbi sa krsnom svijećom. Svi domaći i pozvani gosti kod Rimljana jeli su od zajedničkog, po njihovom vjerovanju i običaju blagoslovljenog hljeba. To isto rade i Srbi.

Utvrđeno je istorijom da su **svi narodi slavili** od pamtivijeka svog patrona, svoga zaštitnika. Kada su nastala hrišćanska vremena i kada su mnogi narodi prigrlili hrišćansku vjeru, vjekovima

⁵⁹ Slobodan M. Filipović, etnolog.

osveštani **običaj proslave** patrona nije se mogao tako lako zaboraviti. Porodice koje su slavile po kojeg staroga boga, kao svog patrona, i smatrajući tu slavu nekom dužnošću, kada su prigrlile hrišćansku vjeru, nisu mogle među bogovima birati novog patrona. Nova hrišćanska vjera je priznavala samo jednog Boga, koji je tvorac i zaštitnik svega i svakoga.

Toga jedinog Boga nisu mogle porodice prigrliti kao svoga patrona, jer takva slava ne bi bila ni najmanje odgovarala **slavi iz paganskih vremena**. Hrišćanstvo Srednjeg vijeka donijelo je svojim vjernicima i mnogo svetaca koje se navodno posle smrti nalaze uz Boga. Tako je kod pradjedova, kada su primili hrišćansku vjeru, izbor jednog hrišćanskog sveca za zaštitnika, umjesto starog **paganskog boga**, za pokrovitelja porodice bio prilično prirodan? Hrišćanski svetac je bio za to najzgodniji, već i po samom duševnom osjećanju. Nova hrišćanska porodica, primajući jednoga sveca za svog zaštitnika, bila je uvjerena, da će tim imati dvostruke koristi. Svetac je uvijek uz Boga, pa će on lakše prinositi Bogu molitve svojih zaštićenih porodica. Stari, **paganski bog**, patron porodice, nije mogao imati toliko snage. Novom vjerom i novim izborom udvostručena je snaga.

Radi toga nije baš posve neumjesno vjerovanje, koje se vjeruje u mnogim krajevima, da je krsno ime **uspomena na dan** kada su pradjedovi pojedinih porodica iz **paganske vjere prešli u hrišćansku vjeru**. Ko slavi Đurđevdan kao krsno ime, taj slavi za to što misli i vjeruje, da su njegovi stari tog dana, na Đurđevdan, **prešli** iz paganske u hrišćansku vjeru. Ko slavi Nikoljdan, taj misli i vjeruje, da su njegovi pradjedovi toga dana promijenili vjerom itd. Pa to **kazuje** već i sama riječ **krsno ime**. Nema sumnje, da ono krsno dolazi od riječi **krstiti**, krstiti se tj. **primiti** hrišćansku vjeru.

Kada je, dakle, utvrđeno da su naši stari, u **pagansko doba**, imali naročitog boga, kao svog porodičnog patrona; kada se zna za rimske *deos lares* i za slične bogove-patrone kod naroda iz **rimskog i starijeg doba**; kada se zna, da su takve bogove-patrone

imali i Sloveni, dok nisu primili hrišćansku vjeru; kada se ne može poreći da veliki dio Srba slavi krsno ime, a da ima i Hrvata koji ga slave – nije smiono, nego opravdano mišljenje, da **postanak** današnjeg krsnog imena **ne treba tražiti** ni u srpskom, ni u pravoslavnom izvoru, nego mu je pravi **izvor u paganskom vjerskom običaju boga-patrona**, a patarenstvo mu je tek možda bio medijum, koji je ovu **prastaru tradiciju** predao novijoj dobi, novim naraštajima, ne pitajući za njihovu današnju konfesiju.“⁶⁰

„Slava je, u stvari, **pomen predaka** i ništa više. Ceo obred o slavi vrlo je prost i svodi se na ‘ustajanje u slavu’, na spominjanje umrlih predaka, i žrtvu (u hlebu ili koljivu, i vinu) koja se tim precima prinosi.“⁶¹

„Ali kad analizujemo šta se sve radi uz slavu, šta se sprema i koji se običaji bez pogovora moraju ispuniti, onda se neizbežno dolazi do rezultata: da je **krsno ime praznik obožavanja svojih predaka**, a ovakav kult je razvijen kod svih primitivnih naroda, pa čak i kod Kineza, i pošto su u ovim običajima žrtve jedini vidljivi i javni izrazi zahvalnosti i pijeteta potomaka prema precima, a ostali svečani činovi, prirodno je, što se uz njih nižu u raznim oblicima.“⁶²

„Nema nikakve sumnje da je ‘krsno ime’ ili ‘slava’ kod Srba očuvan kao jedinstven religijski obred, u toj formi nezabeležen kod drugih slovenskih grana, kao ni kod drugih pravoslavnih hrišćana na Balkanu, osim kod jednog dela vlaškog stanovništva, koje mnogi autori smatraju specifičnim etničkim supstratom. Iako je krsno ime kod Srba jedinstveni ritual koji egzistira u svim srpskim zemljama, postoje izvesne razlike u vršenju samog obreda...

Kada konstatujemo šta je u proslavljanju krsnog imena najbitnije, lako ćemo doći do rešenja o njegovom poreklu i značaju. Pre

⁶⁰ Dr Aleksandar Mitrović – „Paganski korijeni: Porijeklo krsne slave i imena“.

⁶¹ Veselin Čajkanović – „Studije iz srpske religije i folklor 1910-1924“, Beograd, 1994.

⁶² Sima Trojanović – „Glavni srpski žrtveni običaji“, Beograd, 1983.

svega, krsno ime je **spomen precima**.“⁶³

Slava u Srba je ne samo molitva za zaštitu doma i porodice, već (možda i prije svega) i molitva upućena na dobrobit predaka te porodice (zajednice).

„Jedna od glavnih odlika srpskog Pravoslavlja, za koju ne zna ostali hrišćanski svet, jeste krsna slava. Pre primanja hrišćanstva Srbi su bili mnogobožački narod. Pored vrhovnog boga Peruna, koga su svi poštovali, **svaki dom je imao i svoje domaće božanstvo**. Po prirodi sentimentalni i vezani za domaće navike i običaje, u susretu sa hrišćanstvom, Srbi su se najteže odricali tih domaćih božanstava. Mudri i praktični Nemanjin sin, Sveti Sava, **mnogobožačke kumire i idole, zamenio je velikim svetiteljima Crkve Hristove, koji postadoše zaštitnici i pomoćnici srpskih domova, crkava i manastira, porodica i plemena, sela i gradova, pa i čitavih pokrajina i oblasti**. Tako je nastala krsna slava.“⁶⁴

Očito, slava je kompromis koji je nastao između hrišćanstva i slovenskog paganstva. Međutim, Božja Riječ je bila grubo kršena prilikom takvog sinkretizma.

Osnova biblijskog hrišćanstva je da postoji samo jedan Bog koji se predstavlja u Prvom Uputu Dekaloga i zabranjuje idolopokloničke vjerske prakse: „Ja sam Gospod Bog tvoj... nemoj imati drugih bogova ispred mene... Ne pravi sebi rezani lik niti bilo kakvu sliku od onoga što je gore na nebesima ili dolje na zemlji ili u vodama ispod zemlje. Ne klanjaj im se niti im služi.“ (Izlazak 20:3-5; ref. 5. Mojsijeva 4:15-19.) Nametanje hrišćanstva i jednoga Boga Srbima koji su dotle imali Peruna, Dažboga, Svetovida, Triglava, Velesa, Svaroga itd., crkva je ostvarivala putem kompromisa tako što su slovenski bogovi zamijenjeni svetiteljima iz hrišćanskog svijeta, a sve u cilju da bi se u narodu primilo hrišćanstvo. Tipičan primjer je Vidovdan u crkvenom kalendaru koji je u

⁶³ Sreten Petrović – „Antropologija srpskih običaja“, Niš, 2000.

⁶⁴ Protođakon Ljubomir Ranković

stvari paganski praznik, te upadljive sličnosti Peruna i sv. Ilije, zatim Badnjak i cijela priča vezana za badnjak koja je opet slovenski paganizam vezan za obožavanje „svetog drveta“ hrasta i sl.

Napokon, citiraćemo i „Srpski mitološki rečnik“, str. 175-178 (Š. Kulišić, P.Ž. Petrović, N. Pantelić; Nolit, Beograd, 1970.) koji nas iscrpno informiše o krsnom imenu tj. slavi:

KRSNO IME je prastari narodni običaj proslave domaćeg zaštitnika i davaoca, koji su, među Slovenima, najbolje održali Srbi. Tragove tog običaja imaju ili su ga doskora imali svi Sloveni, pa i Indoevropljani: Tračani, stari Grci, Dačani (sa ostacima u Maloj Vlaškoj), Iliri (sa ostacima kod Cincara i severnih Arbanasa), Rimljani (lar) i dr. Posle primanja hrišćanstva crkve su revnosno pristupile iskorenjivanju mnogobožackih verovanja i običaja, među kojima je bilo i krsno ime. Uspeh je bio neznatan. Ostaci predhrišćanskih verovanja održali su se ponegde do danas kod kulturno naprednih naroda, pa i kod srpskog. Prvi srpski arhiepiskop Sava (1174-1235) **poverio je sveštenstvu da nasilno i uzaludno ne progone stara narodna verovanja i običaje, nego da im dadu hrišćansko obeležje.** Slično su postupile i druge crkve i jednobozacke religije. Unošenjem hrišćanskih i drugih jednobozackih elemenata u mnogobožacka verovanja i običaje, zatim prilagođavanjem nekih srodnih običaja u jedan ili rastavljanjem jednoga u nekoliko srodnih, nastale su znatnije razlike u proslavljanju predhrišćanskih običaja, pa i krsnog imena. Kada se ti relativno noviji elementi izuzmu iz današnjeg proslavljanja krsnog imena kod Srba i u njih unesu izdvojeni, očuvani u božićnim, zavetnim i drugim običajima, onda se dolazi do krsnog imena i njegove uloge u verskom životu starih Srba, a zatim i kod slovenskih i drugih indoevropskih naroda. Analogije potvrđuju starinu tog zajedničkog običaja još iz indoevropske zajednice.

Postoji teorija da krsno ime pripada kultu mrtvih (M. Vasić, V. Skarić, V. Čajkanović, L. Niderle i dr.). Ona se uglavnom poziva na upotrebu koljiva o krsnom imenu, koje se upotrebljava u

kultu mrtvih. Međutim koljivo je grčko, uneto je preko crkve u naše gradove, izuzetno ponegde i po selima u okolini većih gradova i manastira. Da je koljivo crkveni elemenat, potvrđuje ne samo grčki naziv nego i spremanje dva krsnika (kolača): jedan je narodni, koji se lomi u kući a drugi, izlišni, nosi se sa koljivom crkvi. I još neki elementi i indicije potvrđuju pogrešnost teorije da krsno ime pripada kultu mrtvih. U kultu mrtvih nema radosnih raspoloženja, a u krsnom imenu ona nastaju pre proslave, za vreme gošćenja, i traju do završetka proslave. Prema tome: „krsna slava svuda kod nas obuhvata redovno samo žive, a tek izuzetno i mrtve... u većini slučajeva ritual za žive, prema današnjem stanju stvari, zauzima uvek glavni i najvažniji deo slave“ (R. Grujić). U narodnim molitvama o krsnom imenu redovno se pozivaju Bog i sveci, kao zaštitnici doma, njegove čeljadi, i imovine, da podrže i unaprede, a u nevoljama da pomognu. To je sekundarna pojava u proslavljanju krsnog imena, nastala pod uticajem hrišćanstva, a **primarni oblik proslave bio je vezan za kult sunca**, koje se zamišljalo kao božanstvo dobra i darodavca obilne letine, od koje je znatno zavisio život ljudi. **To božanstvo se personifikovalo i prikazivalo u obliku antropoidnog krsta, koji se redovno postavlja prema istoku, sunčevu rađanju, u obredu opšte narodne molitve, a u obredu domaće predstavljen je na obrednom hlebu krsniku koji se postavlja na istočnoj strani stola.** Otuda se u narodu istočna strana naziva i krsna: „Obišao krsno i zapadno.“ O **krsnom imenu sveća, kao ekvivalenat sunca**, pali se na istočnoj strani, a mrtvima na zapadnoj. O krsnom imenu vernici su okrenuti krstu, zapaljenoj sveći i istoku, a u kultu mrtvih krst, zapaljena sveća i učesnici okrenuti su zapadu. Neki Radin zaveštao je 5. januara 1466. da se milostinja za njegovu dušu ima izdavati osim o velikim praznicima, kako je to propisala crkva, još i o krsnom imenu jer je za Radina i krsno ime veliki domaći praznik: „I na dan svetoga Georgija, moga krsnoga imena.“ Krsno ime je proslava krsta, njegova imena. Po današnjoj analogiji: „Pođi u ime Božje“

– znači: Pođi uz Božju pomoć. U toj težnji proslavlja se i krsno ime, sada svetac, domaći zaštitnik. U narodu se nigde o krsnom imenu ne podižu i ne piju zdravice za pokoj duša pokojnika, kao što se to čini u kultu mrtvih, nego se ispijaju: „Da Bog pomogne“, „Da krsno ime ukrsti životom i zdravljem a polje rodnom i berićetom“ (letinom). **Stara srpska crkva prihvatila je krsno ime kao spomen sveca zaštitnika doma i kao spomen predaka**, pa je u tom smislu sastavila najstariju molitvu za blagosiljanje krsnoga kolača i koljiva. Zahvaljujući tom potezu srpske crkve, običaj i obredi o krsnom imenu su opstali i najbolje su ih održali Srbi.

Zapaljena sveća o krsnom imenu je supstitucija ognja iz predhrišćanskog vremena. Ognju su se prinobile krvne i beskrvne žrtve: krsna sveća gori u posudi s raznim vrstama žita i variva, sada na krsnom hlebu; ona se pali na rogu vola i na posudi s vinom. Sve to pokazuje prividno žrtvovanje žita, variva, vola i vina domaćem božanstvu i zaštitniku. Ponegde se i sada žito (zrna) žrtvuje o krsnom imenu bacanjem uvis. Njega je zamenio kolač krsnik, a koljivo je zavela crkva kao izlišni i suvišni elemenat pored kolača. Obredni kolač (krsnik) okreće se naoposuno (po suncu), od leve (negativne) strane prema desnoj (pozitivnoj), radi domaćeg napretka, podiže se uvis (dizanje u slavu), da se usevi podižu prema suncu i zru; on se redovno lomi: „Kolač lomiti, Boga moliti“ – (ne seče se), a to pokazuje njegovu upotrebu iz vremena kada se u narodu nije raspolagalo metalnim sečivima.

Današnjem kolaču krsniku prethodio je hleb bez kvasa (pogača), kao što je božićnjem kolaču prethodila česnica. U obredu krsnoga imena narodni naziv za beskvasni hleb potisnut je rečju pogača, rečju starog poromanjenog stanovništva na Balkanu, a u božićnjem se održao – česnica – jer crkva nije uspela da reformiše božićne obrede kao što je to uspela sa obredima o krsnom imenu. Uz pomoć česnice, primitivnog pečenja njenog i pogače, i oblika oba hleba, daje se pratiti prvobitni oblik i simbolika krsnog hleba. **Svi okrugli obredni hlebovi (kolači)** koji se spremaju i drugih

dana preko godine, ili u obliku kotura (sa šupljom sredinom), pa i oni koji se spremaju za proslavu krsnog imena, **simbolišu sunce**, a oni koji imaju **srpasti oblik spremaju se samo za obrede mrtvačkog kulta, jer su supstitucija srpastog meseca**. Kolač srpastog oblika nigde se ne sprema za proslavu krsnog imena. Kolač u obredu krsnog imena sprema se u obliku krsta ili ima nalepljen krst od testa preko gornje površine. **Krst je figura božanstva u ljudskom obliku s raširenim rukama**, ali je na okrugloj površini dobio krake jednake dužine, postao ravnokrak; antropoidni krst (s donjim najdužim krakom i gornjim najkraćim) je **idol iz mnogoboštva, koji je dobio hrišćansko obeležje: časnog krsta – u današnjoj proslavi krsnog imena**. Krsna pogača i božićna česnica pekle su se redovno u upretu (vrućem pepelu sa žarom) na otvorenom ognjištu (primarnoj peći), a to pokazuje njihovu daleku starinu. Po Helmoldovoj hronici, koja je pisana o Slovenima u XII veku, **bogovi najviše vole krvne žrtve**. **Nema naroda koji ih nije prinosisio bogovima, pa su to činili i naši daleki preci**. **One su bile česte, skupe i teške, jer su se prinosile i ljudske kao najdraže božanstvima**. **Crkva je krvnu žrtvu zamenila upotrebom vina (punja) u obredima**. **Sada se o krsnom imenu sprema krvna žrtva – životinja – i beskrvna – vino**. Upotreba vina u obredu i u gozbi (časti) krsnoga imena ne pripada kultu mrtvih nego magiji, kojom se dočarava izobilje u domaćem napretku: „Kolač se prelivao vinom, a dom mirom, životom, zdravljem i svakim dobrom!“ U narodnim molitvama o krsnom imenu želi se: „Da se bačve prelivaju vinom, kuće čeljadima, tor ovicama i govedima, njive klasjem,“ itd., zatim: „U čije se zdravlje vino pilo, sve mu zdravo i veselo bilo, rodilo mu i žito i vino, ponajviše pšenica belica i u kući sve muška dečica!“ Po jednoj narodnoj pesmi, neraspoloženi gost o krsnom imenu, bilo da je gladan, žedan i uplakan, sknavi krsno ime. Zato se domaćin trudi da o svom krsnom imenu izazove veselo raspoloženje gostiju jelom i pićem, jer se po njihovom raspoloženju ogleda i raspoloženje domaćeg

zaštitnika, od kojega se očekuju pomoć, zaštita i darovi. Krsno ime je svečan i radostan dan domaćina, njegove čeljadi, pa i gostiju. U narodnim molitvama nema nikakvog traga mrtvačkog kulta. Ustajanje, dizanje i napijanje u proslavi krsnog imena su najsvečaniji činovi. **Ustajanjem se izražava poštovanje prvobitno suncu**, jer su svi učesnici okrenuti istoku, a to se obavlja, osim izuzetaka u naročitim prilikama (npr. pod Turcima), pre podne, dok napreduje dan. **Sunce se zamenilo antropoidnim idolom, krstom, sada hrišćanskim svecem. Naoposuno (po suncu) okretanje krsnog kolača pokazuje da krsno ime pripada kultu sunca.** Tog okretanja nema u kultu mrtvih. U svakoj godini proslavljaju se dva krsna imena: jedna proslava je prolećna i opšta, najčešće seoske društvene zajednice, kada se moli božanstvo za kišu kao preku potrebu usevima, a druga se proslavlja u jesen, kada su plodovi letine ubrani, kao zahvalnost božanstvu. Pod crkvenim uticajem, proslave krsnog imena raspoređene su preko cele godine. Ostaci starijeg vremen-skog proslavljanja krsnog imena održali su se u proslavljanju glavne ili velike slave (krsnog imena) i male ili letnje slave (slave kao glavne i preslave kao male slave). Krsno ime je vezano za zemlju koja se koristi, odnosno za njive sa usevima i za pasišta. Znatno kasnije ono se vezalo za porodicu, a njenim razgranjavanjem, i za rod i bratstvo. Raseljeno stanovništvo iz svojih matrica nosilo je rodovsko ili „krvno“ krsno ime, koje je nasleđeno od predaka.

ŠTA BOG MISLI O VJERSKOM SINKRETIZMU

„Ne klanjaj se njihovim bogovima [paganskih naroda] niti im služi. **Ne pravi ništa što oni prave**, nego ih sruši i obori njihove obredne stubove. Služite Gospodu, svom Bogu... **Ne sklapaj savez s njima ni s njihovim bogovima... Ako bi služio njihovim bogovima, to bi ti bila zamka.**“ (2. Mojsijeva 23:24-25, 32-33)

„Čuvaj se da se **ne povedeš za njima i da ne padneš u zamku** pošto budu istrijebljeni pred tobom, i da ne **počneš da se raspituješ o njihovim bogovima**, govoreći: ‘**Kako su ti narodi služili**

svojim bogovima tako ću činiti i ja.’ Ne čini tako Gospodu, svom Bogu, jer sve što je Gospodu odvratno i što on mrzi oni čine svojim bogovima...” (Ponovljeni Zakon 12:30-31)

„Izraelovi sinovi su zgriješili Gospodu, svom Bogu... **Bojali su se drugih bogova i živjeli su po običajima naroda**⁶⁵ koje je Gospod otjerao pred Izraelovim sinovima i po običajima koje su uveli kraljevi Izraela. Izraelovi sinovi činili su ono što nije ispravno u očima Gospoda, njihovog Boga, i gradili su sebi obredne uzvišice po svim svojim gradovima, od stražarskih kula do utvrđenih gradova. Podizali su sebi obredne stubove i obredna debbla na svakom visokom brdu i pod svakim zelenim drvetom. I po svim obrednim uzvišicama prinosili su kâd, baš kao narodi koje je Gospod otjerao pred njima, i činili su zla djela da bi vrijeđali Gospoda. Oni su služili odvratnim idolima iako im je Gospod govorio da to ne čine.

Gospod je upozoravao Izrael i Judu preko svih svojih proroka i preko svih svojih vidjelaca: ‘Vratite se sa svojih zlih puteva i držite moja uputstva i moje odredbe, prema svemu zakonu koji sam dao vašim praočevima i koji sam vam prenio preko svojih slugu, proroka.’ Ali oni nisu poslušali, nego su ostali nepokorni kao što su bili nepokorni i njihovi praočevi koji nisu vjerovali u Gospoda svog Boga. Odbacili su njegove propise i savez koji je sklopio s njihovim praočevima i njegova svjedočanstva kojima je svjedočio protiv njih. **Išli su za ništavnim idolima, pa su i sami postali ništavni oponašajući narode koji su bili oko njih**, premda ih je Gospod podučio da ne budu poput njih. Ostavili su sva uputstva Gospoda, svog Boga, i načinili su sebi livene kipove, dva teleta i obredno deblo, pa su se klanjali svoj nebeskoj vojsci i služili Balu.

⁶⁵ Koji je zapravo smisao „bojanja drugih bogova“ možda se najbolje vidi iz opisa reakcije naroda na opomene protiv kađenja i drugih službi „Kraljici nebesa“ (Jeremija 44. glava). Ti ljudi su došli do zaključka da ne doživljavaju nevolje i oskudicu kad služe idolima (stihovi 17-18). To je ništa drugo do pakt sa demonima koji su zadovoljni kompromisnom službom (osnov koncepta satanizma je mješavina dobra i zla, istine i zablude), dok za Boga to nije prihvatljivo.

Spaljivali su svoje sinove i svoje kćeri u vatri, gatali su i vraćali, i prodali su se da čine ono što je zlo u Gospodnjim očima, da bi ga vrijeđali...

Zato je Gospod odbacio sav Izraelov rod...

Služili su i Gospoda, ali su se klanjali i svojim bogovima prema običajima naroda odakle su bili prognani. Sve do današnjeg dana **oni se drže starih običaja**. Ne služe Gospoda i ne postupaju prema njegovim odredbama i njegovim propisima, niti prema zakonu i nauku koji je Gospod dao sinovima Jakova, koga je nazvao Izrael, kada je Gospod sklopio savez s njima i podučio ih: ‘Ne smijete služiti drugim bogovima, klanjati im se, niti im prinositi žrtve... Ne zaboravite savez koji sam sklopio s vama. Ne plašite se drugih bogova... Ali oni nisu poslušali, nego su se držali starih običaja. Tako su **ti narodi služili Gospoda, ali su služili i svojim rezbarenim likovima. Njihovi sinovi i njihovi unuci sve do današnjeg dana čine sve kako su činili i njihovi praočevi.**’ (2. Kraljevima 17:7-17; 33-35,38; 40-41)

„Ne budite u istom jarmu s nevjernicima. Jer šta imaju zajedničko pravednost i bezakonje? Ili šta imaju zajedničko svjetlost i tama? Nadalje, u čemu se slažu Hristos i Belijal? Ili šta je zajedničko pobožnom i nepobožnom? I kako se hram Božji slaže s idolima? Jer vi ste hram živog Boga... ‘Zato izađite između njih i odvojte se,’ govori Gospod, ‘i ne dotičite se nečistote i ja ću vas primiti.’ ‘I biću vam otac, a vi ćete mi biti sinovi i kćeri,’ govori Gospod Svemoćni.“ (2. Korinćanima 6:14-18)

„Zar ne znate da nepravednici neće naslijediti Božje kraljevstvo? Ne zavaravajte se! Ni bludnici, ni **idolopoklonici**, ni preljubnici, ni muškarci koji se upuštaju u neprirodne odnose, ni muškarci koji liježu s muškarcima, ni lopovi, ni pohlepni, ni pijanice, ni psovači [ružitelji], ni otimači neće naslijediti Božje kraljevstvo.“ (1. Korinćanima 6:9-10)

„Srećni su oni koji tvore uputstva Njegova, da bi imali pravo na drvo života, i da uđu na kapije u grad. Napolju ostaju psi, vračari,

bludnici, ubice, idolopoklonici i svako ko voli laž i njome se služi.“ (Otkrivenje 22:14-15)

KRATAK TEOLOŠKI OSVRT

Očigledno se istiniti Bog uopšte ne slaže sa idejom da se lokalna i paganska božanstva, bez obzira kako se percipiraju, mogu „hristijanizovati“ ili, uz određene modifikacije, pretvoriti u patrone i zaštitnike njihovih poštovalaca.

(1) Sveto Pismo uči da zagrobni život ne postoji. Ljudi umiru prvom smrću i „spavaju“ do uskrsenja, bilo na život ili na konačni sud, koji je druga smrt – uništenje ili anihilacija za vječnost. Smrt je suprotnost životu. (Vidi: Jov 14:12; 34:14,15; Propovjednik 9:5,6,10; 12:7; Psalam 146:4; Ezekijel 18:4,20; Danilo 12:2; Djela 13:36; 1. Solunjanima 4:13-18; Jevrejima 11:39,40; Otkrivenje 20:6,9,10,13-15; Malahija 4:1.)

(2) Usvajanjem paganskih ideja o zagrobnom „raju“ i „paklu“ i mogućnostima kontakta mrtvih sa živima na zemlji, otpalo hrišćanstvo je otvorilo put za „hristijanizaciju“ kulta mrtvih predaka i svetaca, navodnih posrednika sa živima. Ako mrtvi ne mogu posredovati za žive, kako onda funkcionišu čuda koja nisu od Boga? Odgovor na ovo pitanje nalazimo kroz primjer opisan u 1. Samuelovoj 28. glava, kada je vračara, na zahtjev otpalog i očajnog kralja Saula, prizvala umrlog proroka „Samuela“. Ta prikaza je očito bio demon koji je oponašao mrtvog proroka (vidi takođe 1. Kraljevima 22:20-22 i Otkrivenje 16:13-14). Dakle, paganska ili okultna služba, u suprotnosti sa Božjim izričitim uputima, odvaja čovjeka od Boga i zapravo je okidač za prizivanje i uplitanje demona u živote onih koji se upuštaju u takve prakse ili drže tradicije zasnovane na paganskim vjerovanjima.

(3) „Ono što neznabošci žrtvuju, **demonima žrtvuju, a ne Bogu**. A ja ne želim da vi imate išta zajedničko s demonima.“ (1. Korinćanima 10:20)

9. Kult relikvija

Prema pravoslavlju, svete mošti (relikvije) su zemni ostaci svetiteljskih tijela, oduhovljena tjelesna prebivališta Božija, osvjeđeni hramovi Svetog Duha, u obliku cjelokupnog tijela, djelova tijela ili čestica. Nekada pa i danas je uobičajeno rasparčavanje moštiju radi mogućnosti da ih što veći broj vjernika vidi, dodirne i cjeliva, kao i zbog postavljanja u Časnu trpezu i antimins – sa simboličnim predstavljanjem nebeske Crkve na kojoj počiva zemaljska, ali i zbog vjerovanja u njihovu apotropejsku, zaštitničku moć. Obično, ali ne i obavezno, čuvaju se u kivotu. Kao predmet poštovanja Crkve, sa posebnom pažnjom, mošti su čuvane tokom istorije. One predstavljaju objekat vjerskog poštovanja, posebno dio posmrtnih ostataka ili lične imovine svetitelja. Posebnu formu mošti predstavljaju „dodirne relikvije“, odnosno predmeti sa kojima je svetitelj došao u dodir ili navodno došao u dodir, kao npr. djelovi odjeće i sl. Mnogi pravoslavni hrišćani smatraju da su mošti izvor Božanske energije.

Kult relikvija može se pratiti sve do drevnog Egipta,⁶⁶ gdje su faraoni bili raskošno umotavani i balsamovani u mirisne smole prije nego što bi bili sahranjeni u piramidama i poštovani kao bogovi.

Praksa očuvanja i pohranjivanja posmrtnih ostataka svetaca i heroja, ili drugih predmeta povezanih s njihovim životom ili smrću, traje već hiljadama godina, a datira iz predhrišćanskog doba u Evropi. Ovi ostaci poznati su kao relikvije⁶⁷ ili „svete mošti“ i bili su važan dio crkvenog bogoslužjenja tokom cijelog srednjeg vijeka,

⁶⁶ Hrišćani u Egiptu (ovo znamo od Atanasija) usvojili su dugogodišnju pagansku praksu balsamovanja tijela mučenika i njihovog izlaganja u privatnim domovima, čineći ih tako lakim plijenom za beskrupulozne pojedince koji su, svjesni popularnosti takvih relikvija, ubrzo shvatili koristi koje se mogu ostvariti trgovinom njima.

⁶⁷ Riječ *relikvija* potiče od latinske riječi *reliquiae* što znači „ostaci“.

igrajući ključnu ulogu u kultovima hrišćanskih svetaca.⁶⁸

Kosti su doslovno smatrane *pignorom*, sigurnosnim depozitom koji je svetac ostavljao kako bi garantovao svoj interes i ulaganje u zemaljske poslove. Do karolinškog doba smatralo se da posmrtni ostaci sveca mirišu bolje od prosječnog ljudskog tijela. Važan element za „svete mošti“ činio je njihov „miris“. Iz istorijskih tekstova o prenošenju svetih relikvija u Zapadnoj Evropi i Vizantijskom carstvu i arheoloških izvora povezanih s poštovanjem relikvija i vjerskim obožavanjem (uključujući ampule, unguentarije, sarkofage, sveta ulja, grobove s jastucima i svilu), može se zaključiti da: (1) miris je korišten u srednjovjekovnom svijetu kao sredstvo za osporavanje ili potvrđivanje autentičnosti relikvija, i (2) mirisne tekućine koje su prožimale materijalne predmete u kontekstu obožavanja funkcionisale su kao sredstvo usmjeravanja pažnje na poštovanje relikvija i bile su bitan dio kulta i/ili iskustva hodočašća.

Miris, djelujući kao sredstvo za fokusiranje kulta, takođe je funkcionisao kao psihološki mehanizam za ublažavanje komponente morbidnosti i opterećenosti smrću na kultnim mjestima, čineći tako hodočašće ugodnijim. Konačno, jedinstveni miris relikvije vjerovatno je djelovao kao očekivani, anticipirani i nezaboravan dio hodočasničkog iskustva.

Relikvije, posebno one važnih svetaca ili one povezane s Isusom Hristom ili Djevicom Marijom, postale su toliko cijenjene da je do vrhunca srednjeg vijeka postojalo svojevrsno crno tržište za trgovinu ukradenim kostima, relikvijarima i drugim predmetima za koje se tvrdilo da su povezani s raznim svecima. Čitava turistička industrija razvila se od bezbrojnih hodočasnika koji su putovali

⁶⁸ Eksplozija kulta svetaca se dogodila u 5. vijeku, stotinak godina nakon što je Konstantin Veliki vješto integrisao hrišćanstvo u status državne (ekumenske) religije, i kada je svako želio da bude dio neke priče i kada se masa tih priča stvorila nigdje, često od strane lokalnih crkava, sa ciljem privlačenja hodočasnika. Danas bismo to nazvali visokoprofitabilnim vjerskim turizmom.

kako bi posjetili svetišta koja su sadržavala relikvije njihovih poštovanih svetaca.

Između 359. i 1204. godine, Carigrad je postepeno stekao ogromno blago „svetih relikvija“ koje su, barem za neke, predstavljale glavni razlog slave tog grada.

Prenošenje posmrtnih ostataka hrišćanskih mučenika u crkvu unutar gradskih zidina (uprkos tome što je bio tabu) bio je odlučujuć trenutak za svaku hrišćansku zajednicu. Grad s relikvijama vjerovao je da je stekao zaštitu tog određenog sveca, slično kao i njihovi paganski preci koji su imali idole, talismane i druge predmete kako bi privukli naklonost zaštitničkih duhova. U kasnom srednjem vijeku, sveci i njihove relikvije postali su dio novih nacionalnih identiteta (npr. Sveti Georgije tj. Džordž – Engleska, Sveti Denis – Francuska, Sveti Jakov tj. Santjago – Španija). Relikvije nisu samo dovodile hodočasnike, već su donosile i prestiž i čast.

Budući da su hodočašća imala značajan uticaj na lokalne ekonomije, vlasništvo nad relikvijama postalo je konkurencija što je rezultiralo utrkom u naoružanju relikvijama. Lokalna mjesta su se jako trudila da dođu do najboljih relikvija. To je dovelo do širenja prevara, kontradiktornih tvrdnji i potpune krađe. Pojavila se čitava klasa profesionalnih trgovaca relikvijama, koji su uglavnom djelovali putem onoga što bismo smatrali crnim tržištem.

Ali zašto su ove relikvije bile toliko cijenjene? Šta je ove fizičke ostatke i takozvane „kontaktne relikvije“ učinilo toliko važnim za vjernike? Kako se ova drevna praksa pretvorila u srednjovjekovni fenomen koji se nastavio do danas?

Ovo se može činiti kao bizarna praksa, ali za srednjovjekovnu osobu smatralo se sasvim normalnim milovati kosti davno preminulog sveca dok mu se moli za pomoć. Najbolji način da se shvati zašto su ljudi to radili jeste da se shvati koncept „svetog zračenja“. Većina hodočasnika putovala je da posjeti ove svece iz određene svrhe, najčešće da potraže pomoć sveca za iscjeljenje.

U dobu koje su karakterisali rat, bolesti i suša, jedna od rijetkih

sigurnosti srednjeg vijeka bila je moć relikvija da odvrate od uništenja. Zarazila vas je misteriozna bolest? Molite se relikvijama za olakšanje. Kasni mraz ugrožava usjeve? Molite se relikvijama za bolji rod. Relikvija se definisala po čudima koja je stvarala. U stvari, čak je i lažna relikvija mogla postati prava ako bi postigla čudo.

Kako je sve počelo? Otkriće „časnog krsta“ na kojem je navodno Hrist bio obješen u četvrtom vijeku nove ere pripisuje se Svetoj Heleni (248-328), majci Konstantina Velikog, vizantijskog cara koji je prihvatio hrišćanstvo, premjestio glavni grad Rimskog carstva na istok i nazvao ga Konstantinopolj (Carigrad) po sebi. Prema ovoj očito izmišljenoj priči sa nizom nelogičnosti (počevši od toga da je radnja smještena u 2. vijek), Helena je putovala u Palestinu, gdje je imala viziju Crkve Svetog groba, koju je car Hadrijan pretvorio u hram posvećen Veneri. Carica je uništila paganski spomenik i tamo su otkrivena tri krsta, iako nije bilo jasno na kojem je Isus bio razapet. Prema teologu Teodoretu (393–458/466), „dama visokog staleža, koja je dugo patila od bolesti [bila je] dotaknuta svakim od krstova, s iskrenom molitvom, i tako je prepoznala vrlinu koja je prebivala u vrlini Spasitelja. U trenutku kada je ovaj krst donesen blizu gospođe, istjerao je mučnu bolest i ozdravio je.“ Tako je službeno (izmišljotinom) započelo poštovanje čudotvornih svetih relikvija. Zaštitnica arheologa, carica i razvedenih žena, Helena se i danas poštuje kao svetica; njeno tijelo se čuva u crkvi bazilike Svetog Marka u Veneciji (odakle je nedavno, 2017. godine, preneseno u Grčku), a njena lobanja se može naći u Visokoj katedrali Svetog Petra u Triru u Njemačkoj.⁶⁹

Međutim, prema relevantnim istorijskim izvorima, Flavija Julija Helena se udala za rimskog vojnika Konstancija koji je kasnije

⁶⁹ Crkveni historičar Euzebij je pisao je o Konstantinu i Heleni, uključujući njeno putovanje na Istok, ali priču sa pronalaskom „časnog krsta“ uopšte nije pominuo, što je čini još sumnjivijom.

postao car. Nakon nekih 20 godina braka ostavio ju je iz političkih razloga, jer mu je princeza Teodora ponuđena za ženu. Kada je napokon njen sin Konstantin I Veliki postao car u Jorku 306. godine, imenovao ju je caricom udovicom, a pod njegovim uticajem kasnije je postala hrišćanka (pred kraj života).

Prije 337. godine u Jerusalemu se tvrdilo da je Hristov krst pronađen tokom izgradnje Konstantinove crkve na Golgoti, ispod hrama Venere koji je srušen na tom mjestu. Kasnije tokom vjekova, Heleni se pripisuje zasluga za to otkriće. Razvile su se mnoge kasnije legende, a priča o pronalasku krsta, obogaćena romansama i zabunama s drugim Helenama, postala je omiljena u cijelom hrišćanskom svijetu.⁷⁰ Kako bi se očekivalo, i Helena i Konstantin postali su sveci.

Opet, prema popularnoj legendi, Helena je u Carigrad ponijela djelove krsta, tri čavla i uže kojim je Isus bio vezan, a sve je to nazvano *arma Christi* ili Instrumenti Patnje. Ove prve relikvije se smatraju primarnim zbog svoje blizine tijelu Hristovom. Kult relikvija postao je toliko složen da je uspostavljena hijerarhija prema njihovoj veličini, blizini i važnosti za svetu osobu. Najpoštovanije, *Insignis Reliquia*, su Pravi krst i cijelo tijelo, glava ili udovi mučenika. Nakon njih slijede „značajne relikvije“ ruku, stopala i prstiju, kao i male ili vrlo male relikvije, poput zuba i fragmenata kostiju. Relikvije druge klase ili „reprezentativne“ uključuju brandeu (tkaninu ili velove, koje se smatraju još vrednijima ako imaju tragove krvi); svetišta, predmete uzete iz grobnice poput ulja, zemlje i kamenja, kao i relikvije u kojima su ove uspomene bile smještene. Relikvije treće klase su one koje su došle u kontakt sa bilo kojom od gore navedenih.

U srednjem vijeku se smatralo da sveci prebivaju na Nebu s lijeve strane Boga (Isus mu je bio s desne) i da ako se neko moli pored zemnih ostataka tog sveca, to bi aktiviralo neku vrstu

⁷⁰ Britannica, [St. Helena](#), Roman Empress.

božanske komunikacijske mreže putem koje bi svetac primao molitve i prenosio ih Bogu, tražeći Njegovu pomoć. Vjerovalo se da što ste bliže fizičkim ostacima tog sveca, to bi „sveto zračenje“ bilo jače, što bi vaše molitve činilo efikasnijim, a svetac vjerovatnijim da će posredovati u vaše ime.

Koncept „svetog zračenja“ je ono što navodno razlikuje hrišćansko obožavanje relikvija od obožavanja u drugim religijama, jer su sveci bili poštovani više zbog svoje bliskosti s Bogom i svoje sposobnosti da komuniciraju s Njim, nego samo zbog svojih ličnih zasluga.

U širem smislu, relikvije su bile „tajno oružje“ koje se koristilo protiv neprijatelja. „Tijela svetaca su jača zaštita za naš grad od bilo kojeg stabilnog i neosvojivog utvrđenja“, kaže Jovan Hrizostom „Zlatousti“. „Poput mnogih visokih osmatračnica postavljenih oko njega, ona odbijaju napade, ne samo onih neprijatelja koji se mogu vidjeti i čuti, već i napade nevidljivih demoni, odbijajući svaku đavolju spletku. To čine s lakoćom, baš kao što će se snažan čovjek odvratiti i osujetiti razigrane napade djece.“⁷¹

Sveci su bili važan medij putem kojeg su laici mogli sudjelovati u religiji, jer su njihove relikvije ostajale na Zemlji nakon što bi se njihove duše uzdigle na Nebo, što im je omogućavalo da ostanu aktivni na obje ravni. Osnova za ovo morbidno idolopoklonstvo bilo je vjerovanje u besmrtnost duše koje je zaživjelo u crkvi početkom 4. vijeka. U 4. vijeku prvi put počinje obožavanje anđela i mrtvih svetaca. Kontakt sa leševima je u potpunoj suprotnosti sa uputima koje je Bog dao Izraelu (Brojevi 19:11-16; vidi takođe Levitski zakonik 21:1-4). U starosaveznom zakonu leš je izvor ritualnog oskvrnuća, stvar koje se treba riješiti što je prije moguće, po mogućnosti prije nego što sunce započne novi krug Zemlje. Takođe kontakt sa lešom je bilo pitanje higijene i prevencije zdravlja. Pristojno i definitivno sahranjivanje pokojnika oduvijek se smatralo

⁷¹ Jovan Hrizostom, *In martyres Egyptos*, *Patrologia Graeca* 50:693.

najvažnijim i neizbježnom obavezom za žive, ne samo u Izraelu već i širom Bliskog istoka.

Zašto su se onda hrišćani odlučili plivati protiv ove prevladavajuće struje i prihvatiti kult leševa? To svakako nisu naučili iz Svetog pisma (koje je crkva „zaključala“ van domašaja naroda od 5. vijeka), i sigurno nema naznake kulta leša u Novom savezu. U svakom pojedinačnom slučaju iscjeljenja u Jevanđeljima ili Dje-lima apostolskim, posrednički kontakt (direktan ili indirektan) sa živom osobom je „terapeutski“, a ne s lešom. Jasan odgovor nalazi se u paganizaciji hrišćanstva.

Stari Grci su takođe koristili relikvije svojih heroja ili polubogova na sličan način:

„Ove relikvije imale su najrazličitije moći. Liječile su bolesne, činile zemlju plodnom, odvrćale kugu i glad, osiguravale zaštitu gradova i država i donosile pobjedu svojim vojskama. Stoga su ih ljudi u vrijeme opasnosti strastveno nastojali steći. Proročišta i čuda omogućavala su njihovo otkrivanje. Ako su željene relikvije već bile poštovane u drugom gradu, ljudi nisu oklijevali pribjeći sili ili prevari kako bi ih ukrali. Ako bi na ovaj ili onaj način dragocene relikvije bile dobivene, svečano bi se unosile u grad; spomenik bi se podizao na mjestu gdje su bile pohranjene i svake godine bi se u njihovu čast slavio festival.“⁷²

Moglo bi se lako zamisliti da je ovo opis okolnosti u hrišćanskom srednjem vijeku, jer se u potpunosti uklapa. Ali pisac govori o antičkoj Grčkoj i o relikvijama paganskih heroja, a ne hrišćanskih svetaca. Ovo je upečatljiva demonstracija stepena u kojem je kult relikvija već postojao u antici. Po svemu sudeći, ove prakse su se proširile iz egipatskog folklora. Takođe je moguće da su se najranije oslikane hrišćanske ikone prvi put pojavile u Egiptu, vjerovatno inspirisane praksom portretnog slikanja na mumijama. Stoga

⁷² Nicole Hermann-Mascard, *Les reliques des saints: formation coutumière d'un droit*. Paris 1975, p. 15.

bi barem jedan od odgovora na pitanje zašto su hrišćani prihvatili fizičke ostatke „svetaca“ mogao biti taj da su hrišćani Egipta (posebno Aleksandrije) „kao pripadnici helenizovanog stanovništva koje je uglavnom usvojilo egipatski način smrti“ poistovjetili „egipatski način smrti“ s novozavjetnim učenjem o načinu na koji se *dinamis* svetog može širiti i da je na taj način hrišćanstvo naučilo poštovati nepokopane relikvije svetih mrtvih.

Obožavanje relikvija bilo je ključno u popularizaciji katolicizma (i pravoslavlja) među opštom populacijom širom Evrope u srednjem vijeku jer je omogućavalo individualizovanije, nezavisnije praktikovanje „žive“ religije. Odlazak na hodočašće radi posjete svetištu sveca dovodilo je vjernike u bliski lični kontakt s predmetima njihove vjere, a uobičajena praksa je bila da crkve prodaju male relikvije kao suvenire koje su hodočasnici koristili za bogosluženje nakon povratka kući.

Postojalo je razvijeno tržište usmjereno na svete relikvije, a ljudi su objeručke koristili priliku da potroše novac na njihovo sticanje. Naravno, bile su izvor kontroverzi i mnoge – ako ne i sve – bile su lažne.

Posjedovanje relikvija bilo je ključni dio načina na koji su se srednjovjekovne crkve povezivale sa vlastitom istorijom i potvrđivale svoje tradicije i prava na zemlju. Mjestima su često davana imena povezana s legendama i narativima koji potiču iz tog područja kao način usađivanja lokalne istorije u krajolik.

Na isti način na koji su se crkva ili grad mogli povezati sa svojom istorijom putem relikvija, tako su i monarsi mogli koristiti relikvije da predstave svoj autoritet. U ranom i srednjem vijeku, mnogi kraljevi su imali opsežne lične kolekcije relikvija koje su djelovale kao simbol lične pobožnosti i prestiža vladara, a istovremeno su pokazivale njihovu povezanost sa istorijom zemlje kojom su vladali, kao i manifestovale zaštitu i pokroviteljstvo određenog sveca.

Relikvije iz ovih kolekcija mogle su se koristiti kao pokloni – monarsi bi često poklanjali relikvije raznim crkvama kao znak naklonosti ili da bi dobili njihovu političku podršku – a mogle su se koristiti i kao dio diplomatske razmjene.

U srednjem vijeku se moglo zaraditi mnogo novca s kostima, kosom i noktima – pod uslovom da potiču od sveca. Bilo šta, dio tijela, prst sveca, komad odjeće, dio ili čak čestica Časnog krsta. Mjere koje je Crkva poduzela protiv ove trgovine nisu bile baš efikasne, posebno zato što su se mnogi od onih koji su se njome bavili nalazili u njenim vlastitim redovima.

787. godine Drugi nikejski sabor proglasio da svaki oltar mora imati relikviju kako bi se garantovala njegova svetost; taj zahtjev je poštovan do 1969. godine u katoličkim i pravoslavnim crkvama. Poštovanje relikvija bilo je čak i dio franačkog zakona. Karlo Veliki je naredio da svaki oltar mora imati relikvije, a takođe je uveo obavezu da se zakletve polažu i u crkvi ili nad Jevanđeljem ili relikvijama.

Opšta neprosvećenost među narodom, uključujući elementarnu teološku nepismenost, išla je na ruku procvatu biznisa sa relikvijama. Ljudi tog vremena sigurno nisu imali tehnologiju koja postoji danas da im pomogne, ali su imali jedno bezvremensko sredstvo: zdrav razum. Naravno, da li će ga koristiti zavisilo je od njih.

Čak i tada, jednostavan način da se procijeni da li je relikvija lažna ili ne bio je da se uporedi sa drugim sličnim predmetima. Zašto? Zato što je najčešće postojalo više kopija koje su tvrdile da su ista relikvija. O relikvijama se vodila žustra debata i ljudi su počeli da preispituju njihovu autentičnost.

Godine 1543., francuski reformator Žan Calvin objavio je svoj *Traktat o relikvijama*, posvećen demontiranju kultnog statusa predmeta, u kojem je tvrdio da su one „izopačeno praznovjerje“ koje „uskrsava [tijelo] prije vremena“, napominjući da je njihova popularnost dovela do cirkulacije lažnih relikvija: „Ne sumnjam da

su [lažne relikvije] pravedna kazna od Boga... koji je dozvolio da ljudi budu dvostruko prevareni jer vole izdaju i laži.“ Traktat je sažetak ne samo svih relikvija (pravih i lažnih) koje su bile u optičaju u to vrijeme, već i ljudske okrutnosti koja je stajala iza tjelesnih mučenja i bukvalnog čerupanja mrtvih tijela hrišćanskih mučenika. Calvin je najbješnji kada raspravlja o ovim krivotvorinama – na primjer, o Hristovoj kožici, navodno uzetoj od Spasiteljevog obrezanja: „Molim vas, recite mi, odakle je opatija Čaru (Charroux) nabavila ovu kožicu? Pet stotina godina hrišćanska crkva nije rekla ni riječi o tome. Gdje je bila skrivena, kako je doletjela u Čaru? A šta je s kožicom u Rimu? Sigurno je bila samo jedna, i ne može biti i u Rimu i u Čaru u isto vrijeme.“ Da bi poštedito svoje kosti i druge tjelesne ostatke slične sudbine, Calvin je sahranjen u neobičnom grobu.

Luter je uzviknuo: „Kakve laži postoje o relikvijama! ... kako se događa da je osamnaest apostola sahranjeno u Njemačkoj kada je Hrist imao samo dvanaest?“ Štovanje relikvija i slika svetaca izjednačeno je s idolopoklonstvom. Henri VIII napao je hodočašća, a njegov prekid s Katoličkom crkvom rezultirao je pljačkom i uništavanjem mnogih svetilišta, grobnica i relikvijara. Relikvije su bacane kao smeće. Mnoge relikvije, posebno u zemljama u kojima dominiraju protestanti, našle su svoj put do privatnih kolekcija.

Uprkos vremenu, tradicija kulta mrtvih i relikvija i danas je itekako živa. To što su ljudima dostupne informacije ne znači da su postali pametniji niti da su počeli koristiti zdrav razum.

Kao što je to lijepo sažeo Albert Ajnštajn: „Dvije su stvari beskonačne: svemir i ljudska glupost; ali za svemir nisam siguran.“

Isus Hrist je nedvosmisleno rekao: „**Ja sam put i istina i život. Niko ne dolazi k Ocu osim kroz mene.**“ (Jovan 14:6) Apostol Pavle potvrđuje ovu konstataciju: „**Jer jedan je Bog, i jedan je posrednik između Boga i ljudi, čovjek, Hristos Isus.**“ (1. Timoteju 2:5)

Koliko je normalno tražiti blagoslov od kostiju i tijela mrtvaca?

Da li neko zaista želi da pripada religiji koja od leševa i djelova tijela mrtvacu pravi svetinju? Crkva tvrdi da je Bog taj koji drži tijela neraspadnutima. Ako se tijela zaista ne raspadaju i nisu balsamovana, zašto bi ih Bog čuvao? Kome i čemu je onda potreban sav taj kult „svetaca“ i relikvija? Za koga oni navodno „posreduju“? Koja sila stoji iza toga? Bog mrtvih? Ili još uvijek Bal starog vijeka iz predhrišćanskih vremena? U teologiji to se zove obožavanje preko predstavništva. Pošto ni Bog ni Isus ne odobravaju takve prakse, očigledno se radi o paganskim praksama obožavanja Sotone „koji ima vladavinu smrti“ (Jevrejima 2:14) i demona.

Jovan Damaskin je jedan u nizu od „crkvenih otaca“ čija je riječ iznad Božje riječi. Crkva koristi njegova i pisanja njemu sličnih kako bi opravdala sve postupke koji nemaju utemeljenje u Bibliji ili koji su direktno zabranjeni od Boga. U knjizi „Tačno izloženje pravoslavne vere“ ovako tumači ovaj fenomen:

„Gospod Hristos dao nam je spasonosne izvore: mošti svetaca, koje raznovrsno izlivaju blagodat, koje ispuštaju mirisno miro. To nije nevjerovatno bar za one koji znaju o Božjem svemogućstvu i o proslavljanju Njegovih svetih.“

Koliko jeresi može da stane u dvije rečenice?

Morali bismo postaviti jedno logično pitanje: kako će poštovanjem neke relikvije čovjek postati bolji i kakve veze to ima sa moralom i izgradnjom karaktera po Božjem obličju?

Božji Zakon ovo osuđuje kao idolatriju i gadosti. Isus nije učio ništa slično. On je pozivao na obožavanje jedinog pravog živog Boga koji se otkriva u Bibliji i apeluje na razum kroz otkrivenje istine i Plana spasenja u Hristu Isusu.

Pored elementarne nehigijene i odvratnosti kontakta sa posmrtnim ostacima, čak iako kontakt nije direktan, šta se na duhovnom planu dešava sa osobom koja se klanja mrtvacima i cjeliva ih? Koliki usud prima na sebe radeći tako nešto i koliko je velika demon-ska komponenta u svemu ovome, neka čitalac sam procijeni.

KAKO CRKVA PRAVDA SLAVLJENJE LEŠEVA I SMRTI?

Pošto nema ničega sličnog u Bibliji, onda moraju da se posluže obmanom i da promijene značenje i smisao postojećih tekstova kako bi dokazali svoju mračnu praksu.

Dva su stiha u Bibliji na koja se ukazuje kako bi se našlo utemeljenje ove prakse.

1) Svetac neće vidjeti truljenja?

Bog kaže da će svako ko doda ili oduzme Njegovoj riječi biti osuđen. Primjer kako crkva koristi manipulativne metode pravdajući svoje slavljenje smrti nalazi se u Djelima apostolskim. Ovaj stih prema njima dokazuje kako Bog neće dozvoliti da svetac istruli:

„Jer dušu moju nećeš ostaviti u grobu, niti ćeš dozvoliti da tvoj ljubazni raspadanje vidi.“ (Djela 2:27)

Ovo je Petar upotrijebio citat koji se nalazi u Davidovim Psalmima. To se odnosi **isključivo na Isusa Hrista**. To je toliko jasno iz konteksta da nema nikakve sumnje. „On [David] je unaprijed vidio i nagovijestio Hristovo uskrsenje, da on neće biti ostavljen u grobu niti će njegovo tijelo vidjeti raspadanje. Tog Isusa Bog je uskrsnuo, čemu smo svi mi svjedoci.“ (Djela 2:31,32)

Pavle ponavlja isto u Djelima 13:26-37!

U Petrovom izvještaju takođe stoji da je David mrtav u svom grobu. Malo je ljudi poput Davida u Bibliji, ali čak je i David istručio prema ovome. Da li ćete da vjerujete piscima Novog Saveza ili popovima? Ima li išta u pomenutom stihu što ukazuje na crkvenu praksu? Crkva mrtva tijela balsamuje, komada i onda se očekuju blagoslovi, izlječenja i razna druga čudesa od truleži i praha zemaljskog. Nije li jedino sveprisutni, živi Bog taj kome se treba obratiti za pomoć?

2) Primjer Eliše (tradicionalno: Jeliseja)

„Kad su jednom sahranjivali jednog čovjeka, ugledali su razbojнике pa su bacili mrtvacu u Elišin grob. Kad se mrtvac dotakao Elišinih kostiju, oživio je i stao na svoje noge.“ (2. Kraljevima

13:21)

Ovaj stih, prema crkvi, takođe je potvrda da Bog opravdava ono što oni čine.

Zapazimo nekoliko činjenica u ovom izvještaju:

- obavljala se uobičajena sahrana nekog čovjeka;
- ljudi koji su obavljali pogreb ugledali su četvrtu moabskih razbojnika;

- u žurbi bacili su tijelo mrtvaca u Elišin grob (očito je na toj lokaciji bilo groblje);

- nije postojala nikakva ritualna namjera od strane pogrebnika da stave tijelo pokojnika u Elišin grob, već se to desilo silom prilika i slučajno;

- niko nije očekivao da bi takav čin mogao biti povezan sa nekim Božjim čudom;

- ne postoji nijedan izvještaj u biblijskoj historiji da je neko kasnije pokušao „reprodukovati“ isto čudo tako što će tijelo pokojnika dovesti u kontakt sa posmrtnim ostacima nekog Božjeg sluga iz prošlosti; svi su znali da bi to bila teška idolatrija i sknavljenje o mrtvacu koje je Zakon zabranjivao i proglašavao nečistom i nehigijenskom radnjom (vidi: 4. Mojsijeva 5:2,3; 3. Mojsijeva 21:1-6; 5. Mojsijeva 26:14; Hagaj 2:13).

Zašto je, dakle, Bog učinio čudo te vrste? Jednostavno da pokaže Judi i Izraelu da je živi Bog koji daje život, baš kao što je to jednom prilikom uradio preko istog proroka kad je oživio mrtvo dijete. Eliša je bio Njegov odani sluga i stoga je Gospod želio da svjedoci tog događaja povežu poruke koje On daje preko svojih proroka sa vraćanjem iz mrtvih u život. To je bila simbolika pobjede nad smrću kroz savez sa Bogom.

10. Čuda u pravoslavlju

U cijelom hrišćanskom svijetu a pogotovo u pravoslavlju postoji mnogo neobičnih i zanimljivih događaja kao što su razna čudotvorna iscjeljenja, sanjanje čudnih snova, javljanje svetitelja i drugo. Među čestim čudima koja se ističu u pravoslavlju su ikone sa licima svetih koji toče miro, netruležni ostaci svetitelja, neobjašnjivi slučajevi iscjeljenja onih koji se mole. Čuda su česta u raznim pravoslavnim manastirima i svetilištima.

Međutim, ima i čuda koja se dešavaju iz godine u godinu:

Silazak Blagodatnog Ognja. – Ovo čudo se dešava svake godine uoči Velike subote pred Vaskrs. Blagodatni oganj silazi u je-rusalimsku crkvu Groba Gospodnjeg, gdje se okupljaju hodočasnici iz cijelog svijeta. Posjetioci su uspjeli da osjete neobjašnjivi događaj: prvih 5-10 minuta plamen ne gori kožu i kosu.

Rastvaranje vrbe. – Na dan Ulaska u crkvu Presvete Bogorodice (4. decembra), vrba čudesno procvjeta. Možete otići do bilo kojeg od njih da biste bili sigurni da je 30 minuta prije ponoći bilo koji grm prekriven zelenim lišćem. Prema zapažanjima vjernika koji su lično posmatrali ovo čudo, čak i polomljene grane ostaju prekrivene bujnim zelenilom i somotnim pupoljcima.

Invazija zmija. – Jedan od fenomena koji se dešava na ostrvu Kefalonija od 6. do 15. avgusta su čuvene Bogorodične zmije ili Svete zmije kako ih još zovu, koje se pojavljuju u crkvi Panagija Fidusa svake godine. Na dan Uspenja Presvete Bogorodice, zmije otrovnice puze do lica Panagije Fiduse sa svih strana. Po završetku liturgije, sveštenici vade zmije iz staklenih kutija kako bi vjernici mogli da ih dodirnu, a ovaj čin se smatra vrstom blagoslova. Ljudi ih takođe stavljaju na glavu ili tijelo i dopuštaju im da puze jer smatraju da će im tako donijeti sreću. Inače, ove zmije se legu u avgustu i otrovne su za glodare i guštere, ali potpuno bezopasne za ljude. Kako odlaze baš 16. avgusta iz crkve? Tako što ih sveštenici

oslobode iz staklenih sanduka i puste da odu ili ih iznesu napolje.

Cvjetanje osušenog ljiljana. – U selu Pastra, Grčka, može se posmatrati cvjetanje osušenih, suvih ljiljana. Tu se nalazi čudesno lice Bogorodice Gravalotise. U blizini slike rastu ljiljani, koji svake godine cvjetaju na dan Uspenja Bogorodice (15. avgusta).

Preokret rijeke Jordan na krštenju. – Prilikom proslavljanja Bogojavljenja svake godine, jerusalimski patrijarh blagosilja riječnu vodu. Čim se to dogodi, rijeka Jordan počinje da ključa. Na površini vode pojavljuju se vrela područja, virovi. Nakon toga, tokovi vode mijenjaju pravac samo nekoliko minuta, krećući se u suprotnom smjeru. To možete primijetiti golim okom. A jasnoću pravoslavnog čuda daju i vijenci koje sveštenstvo baca na površinu vode.

Oblak na Tavoru. – Čak i u najvedriji dan na gori Tavor, koja se nalazi u Palestini, može se vidjeti pravo Božansko čudo koje svakog vjernika približava Spasitelju. Smatra se da je to gora na koju je Isus izašao sa trojicom bliskih sledbenika, gdje se preobrazio. Nad njim se stvorio oblak iz kojeg se čuo glas Gospodnji.

Sada svaki posjetilac planine Tavor može da vidi ovu neobičnu pojavu 19. avgusta – na dan Preobraženja Gospodnjeg. Iznad pravoslavnog hrama, koji služi kao mjesto hodočašća, pojavljuje se gust oblak, polivajući sve parohijane životvornom vlagom.⁷³

Kao veliki čudotvorci u pravoslavlju posebno se ističu Sveti Vasilije Ostroški (manastir Ostrog pored pravoslavaca smatraju svetim katolici i muslimani), Sveta Petka, Sveti Nikolaj Mirlikijski, Sveti Jovan Zlatousti, kao i Sveti Kozma i Damjan (Sveti Vrači), koji su zaštitnici ljekarske profesije.⁷⁴

Ali čuda su pojave koje se zapažaju u svim religijama, uključujući spiritizam i okultizam. Postavlja se, dakle, pitanje da li su ta čuda zaista od Boga i kako napraviti razliku.

⁷³ Izvor: https://santosepulcro.co.il/sr/news/pravoslavnye_chudesa_proiskhodyaschie_iz_goda_v_god/

⁷⁴ Pored toliko čudotvornih i iscjeliteljskih mjesta unutar pravoslavlja, postavlja se pitanje zašto crkveni velikodostojnici idu ljekarima kad se razbole.

ISPRAVNO RAZUMIJEVANJE BOŽJIH ČUDA

Biblijski hrišćani smatraju da je Bog umiješan u cio tok ljudske istorije, da On djeluje u ljudskoj istoriji. Međutim, postoje događaji kada Bog na jedan neuobičajen način djeluje u ljudskoj istoriji, i mi te događaje nazivamo čudima. To su određeni događaji ili zbivanja koja pripisujemo posebnoj, naročitoj Božjoj aktivnosti.

Budući da su čuda zaista pojedinačni, singularni događaji, ona ne spadaju u domen nauke, i nauka ne može da operiše sa njima. Neopisivost „mehanizma“ kojim se čudo događa nije relevantna za to da li su čuda moguća ili spoznatljiva. Ne samo da premalo znamo o pretpostavljenim nefizičkim uzrocima da bismo ih mehanistički opisali, već i premalo znamo o njima da bismo ih isključili. Međutim, često znamo dovoljno o tome šta je fizički moguće da bismo isključili fizičke uzroke procesima eliminacije i poređenja.

Dva osnovna prirodna zakona koja važe, bar na našoj planeti Zemlji, a možda i u cijelom univerzumu, jesu Prvi i Drugi zakon termodinamike. Prvi zakon govori o tome, da u jednom zatvorenom sistemu ne može ništa novo da nastane niti da se uništi u onom bukvalnom smislu riječi. Dakle, u jednom zatvorenom sistemu ne može ništa novo da se dometne ili da se oduzme. A drugi zakon kaže, da u zatvorenom sistemu bez dotoka energije nastupa entropija, degradacija – povećava se nered.

Na osnovu ova dva prirodna zakona, mi možemo sva čuda da podijelimo u dvije kategorije: čuda prvog stepena i čuda drugog stepena. Koja su čuda prvog stepena? Čuda prvog stepena su ona koja zahtijevaju specijalno stvaranje. Znači, ona prkose prvom zakonu koji govori da se u jednom zatvorenom sistemu ne može ništa ni dometnuti ni istinski oduzeti. Prema tome, svaki događaj u kojem se energija ili materija (ili organizacija) poveća u izolovanom sistemu, jeste čudo koje se odnosi na ovaj prvi zakon i on zahtijeva jedno specijalno stvaranje.

Kao primjer možemo da navedemo proces stvaranja, onda umnožavanje lepinja i riba koje je Isus učinio. To su prvostepena

čuda ili čuda prvog reda, pošto dobijamo novu informaciju. Recimo, u Knjizi Proroka Danila, rukopis koji se pojavio na zidu Belšazarove palate je isto čudo prvog reda. Onda, pošto život shvatimo kao jedan oblik energije, onda je vaskrsenje čudo prvog reda.

Čuda drugog reda jesu ona koja se odnose na drugi osnovni zakon prirode, znači, zakon o entropiji. Vanuobičajeno, vanstatističko djelovanje na obim ili na brzinu ili na stopu kojom se jedan proces dešava, jesu čuda druge vrste. Ta čuda ne zahtijevaju specijalno stvaranje, nego uobičajeni proces u prirodi, prostim jezikom rečeno, biva narušen.

Za primjer možemo navesti stišavanje bure na Galilejskom jezeru. To nije nikakvo specijalno stvaranje. Bura bi se sigurno stišala. Znači, bura se stišava nekom stopom. Ubrzavanje te stope je čudo drugog reda. Ona bi se stišala, ali Bog je u stanju da nju stiša mnogo brže. Čudo drugog reda je i abnormalno hvatanje riba od strane učenika, kada je Isus zatražio da ponovo bace svoje mreže.

Recimo, kod čuda koje se desilo kada je Jošua Nunov osvajao obećanu zemlju, nije se radilo o ubrzavanju, nego o usporavanju jednog prirodnog procesa. Naime, ovdje se radilo o drastičnom usporenju rotacije Zemlje oko svoje ose i rotacije Mjeseca oko Zemlje. (Jošua 10:11-14)

U Bibliji postoji 89 prvostepenih i 127 drugostepenih čuda.

U kategoriju prvostepenih čuda može da učestvuje samo Bog, a u čudima drugog stepena ne mora obavezno da učestvuje Bog. Čuda druge kategorije može da čini i đavo. Mi nekada upotrebljavamo izraze: lažna i istinska čuda. To je opravdano sa biblijske tačke gledišta, ali sa naučne tačke gledišta, takav izraz bi bio neopravdan, jer đavo čini istinska čuda u odnosu na prirodne zakone. Ali, vidjećemo zašto Biblija to naziva lažnim čudima.

Ne mora dakle da znači da Bog ukida prirodni zakon kada On čini čuda. Kada je Isus koračao po Galilejskom jezeru, On nije ukinuo Arhimedov zakon, nego je On samo pokazao da je Njegova sila jača od Arhimedovog zakona. Da nije ukinut Arhimedov zakon

vidi se iz toga da kada je Petar počeo da korača po jezeru, čim je izgubio božansku silu, upao je u vodu. Dakle, zakoni nisu poništeni, oni nisu ukinuti, nego čudo jednostavno pokazuje da se radi o nekoj posebnoj sili.

Ono što je za nas sada vrlo važno jeste, razlikovanje pravih i lažnih čuda. Da bismo na pravi način razumjeli prava i lažna čuda, moramo da se pozabavimo sa elementima koje jedno čudo sadrži.

Koji su elementi jednog čuda? Elementi jednog čuda su: psihološki, kauzalni (ili uzročni) i teleološki.

Psihološki momenat se sastoji u tome, što su čuda izuzetno rijetki događaji i kod nas izazivaju psihološku reakciju začuđenosti, pa i zaprepašćenja.

Kauzalni ili uzročni – svako čudo mora imati neki adekvatni uzrok iza sebe. Bilo bi apsurdno tvrditi da se neko čudo dešava bez uzroka.

Treći (teleološki) dolazi od grčke riječi „teleos“, što znači: kraj, svrha nečega i vrlo je važan da bismo razlikovali prava i lažna čuda. Jer, rekli smo da se sa nekog vanbiblijskog aspekta, demon-ska čuda ne mogu da proglase za lažna čuda.

Postoje i događaji koji su slučajnosti i ne spadaju u čuda. Zašto? Zato što biblijska kriteriologija uključuje i druge elemente. Koje? Kauzalitet odnosno nužnost čuda kao rezultata djelovanja natprirodne sile.

Na primjer, u Djelima 3:1-8; 9:32-34 imamo izvještaje koji govore da apostoli nisu činili čuda zahvaljujući svojoj sili. U tim stihovima se stvarno govori da oni čine čuda u ime Isusa Hrista. Apostoli nisu bili čudotvorci. Oni su samo bili kanal preko kojih je Bog činio čuda. Nije apostol Pavle mogao da kaže: „Evo, šetam ja sada gradom, sad ću ja da napravim neko čudo.“ Nego onda kada je podstaknut Duhom svetim.

Dakle, apostoli nisu bili čudotvorci, nego su oni bili kanal preko kojih je djelovao Duh Božji. Božanska energija je samo preko njih djelovala. Ona je mogla da djeluje i van njih. Bog je

našao za shodno da djeluje kroz njih zbog potvrđivanja poruke Je-
vanđelja. Međutim, najvažnije je da se ovdje ističe pravi uzrok
čuda, i da on ne pripada krugu prirodnih, ovozemaljskih bića.

Treći kriterijum je vrlo važan. A to je taj teleološki element,
dakle, da čudo ima svrhu, očiglednu svrhu. Sa biblijske tačke gle-
dišta, čudo ima svrhu da doprinese širenju kraljevstva Božijeg,
napretku čovjeka i njegovog spasenja. Ukoliko čudo nema tu svrhu
ili se ne uklapa u cjelokupni koncept Biblije, ono je sa biblijske
tačke gledišta lažno čudo.

Sa vanbiblijske tačke gledišta to je istinsko, pravo čudo. Dru-
gim riječima, ukoliko niste biblijski vjerujuća osoba, vrlo lako mo-
žete biti prevareni lažnim čudima, utoliko prije ako su vaša vjero-
vanja i prakse nebiblijske.

Zašto je Bog tako, čini nam se, škrt u činjenju svojih čuda?
Zato što Bogu uopšte nije do zabave, do fasciniranja ljudi i spek-
takla. Njegova čuda su prilično rijetka zato što Njegova čuda oba-
vezno imaju svrhu, imaju jedan pozitivan cilj, ona su vrlo ozbiljna,
ona su vrlo božanstvena, dostojanstvena.

Postoji još jedan razlog zašto Bog ne čini tako često čuda. A
to je što Bog ne želi da ljudi postanu zavisnici čuda. On želi da
ljudi budu istinski povezani sa njim, ne zato što je On u njihovom
životu činio čuda, nego zato što oni shvataju da Njegov karakter
vrijedi bez toga da li On čini čuda ili ne čini. To bi bila smiješna
religija da budemo vjernici zato što Bog čini čuda. Mi smo religiozni
zato što to odgovara našoj unutrašnjoj prirodi, zato što razumijemo
šta je božanski karakter, zato što shvatamo šta je dostojanstvo
čovjeka, a ne zato što je Bog činio čuda. Ali ljudi zaista mogu da
postanu zavisnici od čuda, što vidimo svakoga dana ovdje oko nas.

Dakle, pravo čudo poznajemo po njegovoj svrsi. Uzmimo je-
dan primjer. Kada je na Karmelu trebalo da se razluči između pra-
vog (biblijskog) Boga i lažnog (Bala), na Iljinu molitvu Bog je
spustio oganj i spalio žrtvu. Učinio je pravo čudo.

Međutim, znamo da Otkrivenje spominje da će ponovo biti

spušten oganj, i da će to biti „lažno“ čudo. Jednom je isti događaj pravo, istinsko čudo, a drugi put je to, sa biblijskog stanovišta, lažno čudo. I Otkrivenje to otvoreno kaže, da će đavo činiti lažna čudesa i tako dalje.

Kako to da se isti događaj sa biblijskog aspekta potpuno suprotno vrednuje? To se može razumjeti samo u kontekstu značenja ovih čuda, a njihovo značenje se izvodi iz učenja Biblije. Naime, na Karmelu vatra nije pala tek tako, nego je pala da bi spalila žrtvu. U Novom savezu žrtveni obred više ne važi. Svi oni koji vjeruju da to važi, oni će vjerovati i u to čudo. Ne postoji ispravna teleološka argumentacija koja može da opravda takvo čudo u Novom savezu. Mi smo obaviješteni kroz Bibliju šta je to lažno čudo, ali sada možemo da razumijemo i zašto je to lažno čudo. Ovaj kriterijum se primjenjuje i za ostala „prava“ i „lažna“ čuda.

Najveće čudo zapisano u Bibliji je Hristovo vaskrsenje. Međutim, Hrist nije vaskrsao sam od sebe, nego Njegovo vaskrsenje ima adekvatan razlog ili uzrok u životodavnoj sili Božjoj. Bog koji je stvorio i dao život može povratiti osobu u život iz mrtvih.

DALJE RAZMATRANJE BIBLIJSKIH ČUDA

Kad je Bog činio neka čuda za Izraelce, da ne bi narod sebi pripisao slavu za pobjedu nad okolnim neznabožackim narodima i tako se opteretio samoljubljem i slavljubljem, Bog se poslužio Mojsijem: „I dok je Mojsije držao ruke podignute, Izraelci su bili nadmoćniji, a kad je spustio ruke, Amaličani su bili nadmoćniji.“ (2. Mojsijeva 17:11)

Izraelcima je tako bilo jasno da ne pobjeđuju nekom svojom snagom i sposobnošću. A kako ih je Bog sačuvao da zbog toga ne obožavaju Mojsija, kao da on nekom svojom silom daje snagu Izraelu? Sveti spisi kažu:

„Kad su Mojsiju ruke otežale, uzeli su kamen, stavili ga pod njega i on je sjeo. A Aron i Hur držali su mu ruke, jedan s jedne, a drugi s druge strane, tako da su mu ruke ostale podignute sve do

zalaska sunca.“ (2. Mojsijeva 17:12)

Kada Mojsije nema snage da drži sopstvene ruke podignute, kako će imati snage da sam pomogne Izraelu?!

Da ne bi obožavali čovjeka kao spasitelja, Bog je često upotrebljavao ljude koji su sami po sebi slabi. Kada ga je Bog pozvao da izbavi Izrael, Gedeon je odgovorio:

„O Gospode, čim ću izbaviti Izraela? Eto, rod je moj najsiromašniji u plemenu Manasijinu, a ja sam najmanji u domu oca svojega. Tada mu reče Gospod: Ja ću biti s tobom.“ (Sudije 6:15-16)

Više puta Bog se služio i ženom, preko koje bi učinio velike stvari. Tako je, posebno Izraelcima, bivalo očigledno da sila nije u tijelu, već u Bogu. Ponekad se Bog služio i naizgled „banalnim“ nalogima, da bi tako jasno stavio do znanja da je samo On Spasitelj. Kada su Izraelce u pustinji napale zmije otrovnice, Bog je tražio pogled vjere u bronzanu zmiju prikovanu na štapu (4. Mojsijeva 21:4-9). Svima je bilo jasno da sama zmija nema moći da spase, već da to čudo čini Bog.

Zmija na štapu je zapravo predstavljala zlo koje je Isus svojom smrću prikovao za krst (vidi Jovan 3:14-15). Imala je svoju racionalnu poruku da ukaže na Plan spasenja, isto kao i obredi ceremonijalnog zakona. Oni nisu plijenili osjećanja kao neznabožački rituali. Klanje nedužnih životinja ne može da pruži pouzdanje i ohrabrenje tjelesnom srcu. Ali ono može da uputi razumno otkrivenje Plana spasenja umu grešnika koji je kroz Božji zakon osvjedočen o potrebi za Spasiteljem.

Kada je bolestan od gube sirijski vojvoda Naman tražio čudo iscjeljenja, prorok Eliša mu je dao jednostavan nalog da se okupa sedam puta u Jordanu. Naman je u početku posumnjao i odbacio Božji spasonosni nalog. „Ali sluge njegove pristupivši rekoše mu govoreći: ‘Oče, da ti je kazao prorok što veliko, ne bi li učinio? A zašto ne bi kad ti reče: Okupaj se, pa ćeš se očistiti?’ I tako siđe, i zaroni u Jordan sedam puta po riječima čovjeka Božjega, i tijelo njegovo posta kao u maloga djeteta, i očisti se.“ (2. Kraljevima

5:13-14) Naman nije iscijeljen samim činom kupanja u Jordanu, već vjerom u Boga koju je tim činom samo pokazao.

Kada je žena bolesna od tečenja krvi iscijeljena dodirom Hristove haljine, jasno je da je nije iscijelio sam dodir sa Hristom, jer su ga i ostali doticali (vidi Luka 8:45). Spasonosna je samo vjera koju je žena na takav način pokazala: „A on joj reče: Ne boj se kćeri! Vjera tvoja pomože ti.“ (Luka 8:48)

Kada su srušeni zidovi Jerihona, to nije postignuto magičnim obilaženjem oko grada, već vjerom u Božju moć koju su na taj način Izraelci pokazali: „Vjerom padoše zidovi jerihonski, kad se obilazi oko njih sedam dana.“ (Jevrejima 11:30)

Da ne bi Božje čudo bilo pripisano prirodnom toku stvari ili slučaju, već da bi bilo pripisano Onome koji nam se preko čuda otkriva, Bog ga vezuje za svoje vjerne slugе. „I kad čovjek pade i dotače se kostiju Elišinih, oživje i usta na noge svoje.“ (2. Kraljevima 13:21) Mrtve kosti proroka Eliše svakako nisu mogle dati život, jer život samo od Života može nastati. Tako Bog podsjeća Izraelce na svoju sopstvenu silu i moć, koju vezuje za one principe življenja koje je slijedio Njegov vjerni sluga Eliša.

Zapazimo da čuda koja je Bog činio nisu bila zasnovana na određenom principu ili tehnici. Nisu vojskovođe Izraela držale svaki put podignute ruke, radi Božjeg blagoslova u ratu, niti bi svaki put obilazile oko neprijateljskog utvrđenja da bi se srušili njegovi zidovi. Kada bi nekoga ujela zmija, on ne bi ponovo montirao bronzanu zmiju na štap i gledao u nju. Kada bi se sirijske vojvode razbolijevale od gube, ne bi se iscjeljivali kupanjem u Jordanu. Kada su ljudi umirali, nisu ih vaskrsavali preko Elišinih kostiju, već se to, kao i u ostalim primjerima, dešavalo samo jednom prilikom.

Kada bi ljudi ipak pokušavali da od čuda naprave princip, Bog je svojom intervencijom pokazivao da od vjernosti Njemu, a ne stvari ili magičnoj tehnici, zavisi Njegovo odobravanje i blagosiljanje. Kada su Izraelci pokušali da izvojuju pobjedu protiv Filisteja pomoću Kovčega saveza (sa pločama Dekaloga), tada im je Kovčeg

bio otet od strane Filisteja (1. Samuelova 4. glava). Isto tako, Izraelci su kadili bronzanoj zmiji, koju je Mojsije načinio vjekovima ranije, ali je vjerni kralj Jezeckija razbio zmiju da ne bi više služila kao sredstvo za idolopoklonstvo i magiju (2. Kraljevima 18:4).

Sotona pokušava da zloupotrijebi manifestacije božanske sile, pripisujući samim ljudima, ritualima i stvarima princip čudotvorne moći. I tako, upravo ono sredstvo koje je Bog upotrijebio da bi pokazao da je On moćni Spasitelj, a ne ono samo, Sotona koristi da bi još dublje unizio čovjeka, navodeći ga tako da obožava tvar ili ritual umjesto Tvorca. Njegovo poniženje ljudskog dostojanstva ide čak dotle da ćemo danas u hrišćanskom svijetu vidjeti vjernike koji se u hramu živog Stvoritelja klanjaju pred posmrtnim ostacima stvorenja. Na istoku, vjernici će jesti izmet vrhovnog lame sa Tibeta, itd. Naravno, tu su uvijek čuda (5. Mojsijeva 13:1-4; Isaija 8:20), kojima Sotona i demoni umiruju savjest čovjeka pred njegovim poniženjem: mošti iscjeljuju, izmet vrhovnog lame predstavlja lijek za sve bolesti, sa kipova kaplje krv, i sl. Zdrav razum je oдавно žrtvovan da ne bi uznemiravao umrtvljenu savjest:

„Jer premda su upoznali Boga, nisu mu kao Bogu iskazali slavu ni zahvalnost, nego im je razmišljanje postalo isprazno i nerazumno srce im se pomračilo. Tvrdili su da su mudri, ali su postali bezumni i zamijenili su slavu neraspadljivog Boga likovima načinjenim po obličju raspadljivog čovjeka i ptica i četvoronožaca i gmizavaca... Oni su Božju istinu promijenili u laž, pa su poštovali i obožavali ono što je stvoreno umjesto Stvoritelja“ (Rimljanima 1:21-25)

U čitavoj biblijskoj istoriji, od Adama pa do apostola, nećemo naći ni jedan jedini slučaj da je Bog učinio ikakvo čudo putem ikone, kipa ili slike. Naravno, ne bez razloga. Ukoliko se naša pažnja zadržava na tvorevini umjesto na Tvorcu, to ne može ostati bez posledica. Dovoljno je vidjeti karakter idolopoklonika, pa shvatiti da se čovjek pretvara u ono što gleda. On je duhovno hladan i mrtav kao i objekat njegovog obožavanja:

„Usta imaju, a ne govore; oči imaju a ne vide; uši imaju a ne čuju; ... takvi su oni koji ih grade i svi koji se uzdaju u njih.“ (Psalam 115:4-8)

Zar hladno ljudsko srce treba da griju još hladniji zidovi crkve, relikvije i idoli?!

Bog ne živi u rukotvorenim hramovima (Djela 17:24), već u Njegovoj vjernoj djeci (1. Korinćanima 6:19). Dok se tjelesno srce oduševljava ljepotom građevine crkvenog hrama, duhovna duša zapaža i prepoznaje karakter žive Hristove zajednice vjernih. Živi čovjek treba da bude svjetlost svijetu (Matej 5:14) i da misli drugih ljudi uzdiže sa onog što se vidi na nevidljivo, sa materijalne na duhovnu stvarnost. Ono što zaista otvara naše srce ka Bogu, to nisu određene slike, rituali, nazivi (imena) ili pojave, već je to pravilna predstava o karakteru Božje nesebične ljubavi, koju stičemo molitvom i razumnim proučavanjem Njegove riječi. Ta predstava je uzvišena u odnosu na naš karakter i zato će ona i nas uzdići.

ZAKLJUČAK

Dakle, na osnovu svega izloženog, nije teško zaključiti da prava Božja čuda nikada nisu vezana za idolatriju bilo koje vrste, niti kao podrška religiji koju On osuđuje. Božja čuda nisu „serijska“ već unikatna i uvijek sa svrhom osvjedočavanja ljudi u potrebu za Bogom i spasenjem. Da li ijedno čudo vezano za pravoslavlje zadovoljava biblijske kriterije, ostavljamo čitaocu da sam prosudi. Obraćaju li ta čuda sudionike Bogu i razumnoj biblijskoj vjeri ili ih „betoniraju“ u idolatriji i sujeverju? Pored toga, mnoga navodna čuda su razotkrivena kao obični trikovi i prevare.

Navešćemo primjer „blagodatnog ognja“. Prvo što je važno znati jeste da je crkva Svetog Groba u Jerusalmu prvobitno saziđana kao paganski hram boginje Venere posle pobune Jevreja 134-136. n.e. i njihovog protjerivanja iz Jerusalima. Drugo, Hrist je vaskrsao i nikakav grob ne može biti povezan sa Njegovim djelom.

Kao događaj „blagodatni oganj“ se prvi put pominje 870.

godine, od strane hodočasnika Bernarda. Kasnije ga opisuje ruski iguman Danilo koji je prisustvovao ceremoniji 1106. godine. Blagodatni oganj se „priziva“ nakon što se prethodno provjeri da u hramu ne postoje bilo kakva zapaljiva sredstva. Nakon toga, slijedi „priziv“ Duha svetog i jerusalimski patrijarh prvi prima oganj na svoju svijeću i predaje ga ostalima. Vjernici tvrde da oganj pri dodiru ne stvara opekotine, niti osjećaj toplote.

Godine 2005. u demonstraciji uživo na grčkoj televiziji, Mihail Kalopoulos, pisac i historičar religije, je umočio tri svijeće u rastvor bijelog fosfora i karbon disulfida. Svijeće su se spontano zapalile posle 20 minuta, zbog osobine samozapaljivanja bijelog fosfora u kontaktu sa vazduhom. Bijeli fosfor takođe svijetli bjeličasto-plavim plamenom. Neki kažu da se radi o kombinaciji sumporne ili borne kisjeline sa kalijum permangantom.

Treba napomenuti da slični fenomeni postoje u raznim paganskim religijama, kod plesača sa vatrom, a možda najizrazitiji među njima su hodaње po vatri (ritual vatre) ili užarenom ugljvlju. Sve to je duboko povezano sa okultizmom, a nerijetko i raznim trikovima i prevarama.

Islamski historičar XII vijeka, Ibn al-Kalanisi, opisao je koji se sve materijali koriste: „...da bi im oganj došao po ulju balzamovanog drveta i njegovih derivata, a njegovo je svojstvo stvaranje vatre u dodiru sa jasminovim uljem, a vatra je jarko svjetla i ima svojstvo blještavila.“ Otomanski putopisac, Evlija Čelebija, tvrdio je da je jedan pravoslavni monah bio zadužen da iz skrivenog odjeljka sipa bijelu naftu niz lanac na mjesto gdje treba da se zapali plamen. Ruski Vladika Porfirije Uspenski je u svojim dnevnicima stavio do znanja da je „Blagodatni oganj“ prevara koju sveštenstvo u Jerusalimu praktikuje vjekovima.

Božja opomena u Bibliji glasi: „Ne uči se da činiš odvratne stvari koje čine oni narodi. Neka se kod tebe ne nađe niko ko bi svog sina ili svoju kćer provodio kroz vatru.“ (5. Mojsijeva 18:9-10)

11. Svete tajne

SEDAM SVETIH TAJNI U PRAVOSLAVLJU

U pravoslavlju ih ima sedam i to su krštenje, miropomazanje i sveštenstvo i ne mogu se ponoviti, brak, jeleosvećenje, ispovijest i pričešće – ove se tajne ponavljaju. Pristup životu u Pravoslavnoj crkvi u cjelini je svetotajinski.

Po pravoslavnom vjerovanju, sveta tajna je čin koji preobražava. Preobraženje je istinski cilj Gospoda Boga u njegovim spasieljskim djelima. U Hristu, Bog ne samo da nas spasava, ne samo da nam oprašta grijeh nego, i preobražava naše živote. Svete tajne su sveštene radnje kojima Crkva preobražava naš život, osvećuje ga. Bog je stvorio materiju kao i duh, a stvarni grijeh čovjeka je što je razdvojio i podvojio materiju i duh da bi se podredio materiji, postao njen rob. Svete tajne ponovno spajaju razdvojeno.

Obično se kaže da u Crkvi ima sedam svetih tajni, jer broj sedam označava savršenstvo. Međutim u Crkvi ima bezbroj svetih tajni, u njoj je sve Sveta tajna.⁷⁵

KONCEPT SVETIH MISTERIJA

Svete misterije, prema različitim tradicijama, obuhvataju duboka religijska učenja i rituale rezervisane za inicirane u gnosticizmu, istočnom pravoslavlju, katolicizmu, i hrišćanskoj istoriji. U gnosticizmu se odnose na ezoterično znanje, dok istočno pravoslavlje ističe duboke božanske istine i rituale ključne za učešće u božanskom. Katolicizam naglašava značaj sakramenata, posebno euharistije, koja predstavlja Hristovo tijelo i krv. Sveukupno, svete misterije uključuju određeno dublje znanje i svete obrede ključne za razumijevanje vjere i duhovnosti u religijskom kontekstu.

⁷⁵ Za više detalja, vidi: Wikipedia: [Svete tajne](#).

PORIJEKLO SEDAM SVETIH TAJNI PRAVOSLAVLJA

Sedam „Svetih tajni“ ili sakramenata jedna su od primarnih komponenti „dobrih djela“ u istočnom pravoslavlju.

Istočno pravoslavlje uči da čovjek može postići spasenje samo kroz učešće u specifičnim praksama koje se nazivaju Svete Tajne. Pravoslavlje nalaže ljudima da se podvrgnu ovim Tajnama koje u njihovo ime obavlja Crkva. Zaista, Istočno pravoslavlje uči da je jedini put do spasenja i vječnog života kroz Tajne: „Cijeli svijet leži u zlu, piše Jovan, apostol kojeg je Hrist volio. U ovom svijetu kojim dominira zlo, čovjek se nalazi na dnu bunara i vapi za spašenjem. On sam nije u stanju da se spasi svojom snagom, ali neko na vrhu bunara može mu baciti užu, spas, koje će on rado uhvatiti. Tajne [Istočne pravoslavne] Crkve Hristove čine ‘uže’ koje Gospod Isus Hrist daje sa svojih nebeskih visina iz čiste i beskonačne ljubavi prema čovjeku u našu dolinu suza kako bismo ih mi, grešni ljudi, mogli zgrabiti i učestvovati u njihovim moćima, milošću Božjom, i steći Svjetlost Božju koja je bez tame.“⁷⁶

Glavne misterije, ili sakramenti, u pravoslavlju sastoje se od sedam „misterija“, koje uključuju: krštenje, miropomazanje, sveto pričešće (tj. euharistiju), pokajanje (tj. ispovijed), sveštenstvo, brak i pomazanje bolesnih. Srpski pravoslavni pisac, Lazar Milin, opisuje sakramente: „Rimokatolici su takođe naveli svih sedam svetih tajni, ili sakramenata. Reformatori, Luter, Cvingli i Kalvin, smanjili su broj sakramenata sa sedam na dva, ograničavajući ih na krštenje i pričešće. Protestantski sektaši, prvenstveno anabaptisti, a ubrzo i drugi, izbrisali su čak i ova dva sakramenta proglašivši ih samo svetim obredima.“⁷⁷

Dakle, prema pravoslavlju, i pravoslavci i rimokatolici imaju „punoću Božje blagodati“ jer se pridržavaju sedam Tajni. Oni tvrde da se glavni protestanti pridržavaju samo dvije, dok „sektaški“

⁷⁶ Religija u domu, 4. izdanje, (Fondacija za vjersku dobrotvornu organizaciju: Beograd, 1991.), 25.

⁷⁷ Lazar Milin, Crkva i sekte, 299.

protestanti (oni koje Milin naziva biblijskim hrišćanima koji žive u Srbiji i drugim djelovima svijeta) negiraju postojanje sakramentalnih činova kao što je gore spomenuto.

Prije nego što detaljnije objasnimo kako Sveto pismo opisuje ono što Pravoslavci nazivaju „Svetim Tajnama“, jasno je da pravoslavna doktrina o Svetim Tajnama nije zasnovana na Bibliji. Umjesto toga, Pravoslavlje zasniva svoja vjerovanja na Tajnama iz Svetog Predanja; npr. tumačenje Jevanđelja i spekulacije Crkvenih Otaca tokom mnogih kasnijih vjekova.

Kao što svako ko proučava doktrine Istočnih pravoslavnih crkava zna, različiti učitelji su vjerovali da postoje i drugi sakramenti pored sedam koji su sada zvanično priznati. Takav je primjer monaških tonzura (šišanje kose monaških posvećenika u manastirima). Međutim, pod uticajem rimokatoličke teologije, Pravoslavna crkva je zvanično priznala sedam kao broj Svetih Tajni. Ernst Benc kaže sledeće:

„Pravoslavlje se karakteristično ne pridržava striktno isključivo broja sedam kao broja Tajni u Crkvi. Međutim, teologija Pravoslavne Crkve kasnije je došla pod uticaj Rimokatoličke Crkve i usvojila definiciju Sedam Sakramenata identičnu onoj iz Rima. Međutim, Pravoslavlje ne priznaje princip stroge razlike između Sakramenata i sakramentalija, drugim riječima, pobožnih djela Crkve koja nisu sakramenti u najistinitijem smislu.“⁷⁸

Ovaj autor takođe potvrđuje činjenicu koju predstavljaju hrišćani koji vjeruju u Bibliju (tzv. „protestantski sektaši“) da se doktrina o sakramentima razvijala postepeno tokom mnogih stoljeća. Različite crkvene vlasti imaju različit broj sakramenata. Dogma o „sakramentima“ koja se nalazi u istočnom pravoslavlju i rimokatolicizmu pojavila se tek 1200 godina nakon Hristovog uznesenja na nebo.

„Na određeni način, Crkva je u cijeloj svojoj sferi ‘misterija’

⁷⁸ Ernst Benz, *The Spirit and Life of the Eastern Churches*, 32.

izvučenih iz svoje harizmatске punoće uvijek mogla smisliti novu misteriju. Dok je stara crkva riješila svoje prihvatanje knjiga novozavjetnog kanona u četvrtom vijeku, svoje uspostavljanje crkvenih dogmi u petom i šestom vijeku i pojednostavljenje crkvene liturgije u sedmom vijeku, broj sakramenata još nije bio definisan do kraja prvog milenijuma. To je uvijek označavalo njenu kreativnu živost u ovoj sferi.“

Jedan od poznatih učitelja Pravoslavne Crkve, Pseudo-Dionizije Areopagit (6. vijek), naveo je šest sakramenata u svom djelu *Crkvena hijerarhija*: krštenje, euharistiju, krizmu, sveštenstvo, rukopoloženje monaha i obrede za mrtve. Drugi učitelj kojeg je pravoslavlje poštovalo, Jovan Damaskin, dva vijeka kasnije spominje samo dva sakramenta: krštenje zajedno sa odgovarajućim miropomazanjem i euharistiju (pričešće). Tek tokom Lionskog sabora 1274. godine, grčki teolozi, koji su raspravljali o mogućnosti ujedinjenja s Rimom, prihvatili su broj sakramenata od sedam, što je nešto prije nego što je Zapad prihvatio skolastičku teologiju: krštenje, krizmu (potvrdu), euharistiju, pokoru, sveštenstvo, brak i pomazanje bolesnih. Čak i danas postoje mnogi pravoslavni teolozi koji se ne drže striktno šeme sedam ‘tajni’ koje je uspostavila Rimokatolička crkva. Ovo neslaganje ukazuje na mnogo sveobuhvatniji opseg pravoslavne misterije.“⁷⁹

Sveti Jovan Damaskin bio je jedan od najcjenjenijih teologa u pravoslavnoj istoriji, posebno zbog svojih stavova o poštovanju ikona. Ipak, značajno je da čak i njegov pogled na „misterije“ ima snažne paralele sa stavom protestanata. Poput protestanata, Sveti Jovan je priznavao samo dva sakramenta: krštenje i euharistiju. Pa ipak, dva vijeka ranije, spisak Pseudo-Dionizija Areopagita sadrži šest sakramenata. Pravoslavlje priznaje neke od njih, a druge odbacuje. Ove činjenice navedene u gornjem citatu dovoljne su da pokažu da broj „Svetih sakramenata“ ne potiče iz učenja Hrista i

⁷⁹ Ibid., 33.

Njegovih apostola. Umjesto toga, sedam sakramenata zasniva se na mišljenjima crkvenih otaca i odlukama kasnijih vaseljenskih sabora. Zaista, pravoslavne crkve su se odlučile za „Sedam sakramenata“ na osnovu uticaja anatemisane „braće“ Zapadne Rimokatoličke crkve! Kao što se Rimokatolička crkva odlučila za broj „sedam“, tako su i pravoslavne crkve slijedile Rim!

Zbog težine ovih istorijskih argumenata, trebali bismo biti oprezni s pasivnim prihvatanjem tačnosti pravoslavnih učenja o sakramentima. Ranije smo pročitali pravoslavni tekst koji tvrdi da je Hrist uspostavio sedam sakramenata kao „spas“ s neba. Međutim, upravo smo vidjeli da su crkveni oci tkali ovaj „spas“ kroz vjekove. Ipak, jedna frakcija je ostala na Zapadu, dok se druga frakcija prebacila na Istok. Sveto pismo nikada ne spominje ni riječ o „Svetim Sakramentima“, ni onima koji se nalaze u rimokatolicizmu Zapada ni u pravoslavlju Istoka. Iako Sveto pismo nikada ne koristi termin „Sveti Sakramenti“ ili „Svete Tajne“, Sveto pismo ipak spominje „tajne“.

BIBLIJSKI KONCEPT „TAJNI“

Biblija govori o određenim „tajnama“. Ispunjenje i konteksti u kojima se odnosi na „tajnu“ variraju. Postoje ljudske i božanske tajne. Na primjer, odlomci u Starom savezu kao što su Sudije 3:19 i Izreke 25:9 koriste riječ „tajna“ samo u kontekstu običnih ljudskih tajni, tj. povjerljivih informacija koje neko ne bi želio otkriti mnogim drugim ljudima. Međutim, drugi stihovi koriste riječ „tajna“ da bi se odnosili na određene činjenice ili događaje koji su bili skriveni od određene grupe ljudi ili generacije. Postoje i Božje misterije koje ljudi nikada nisu u potpunosti razumjeli, kao što su Božja misterija i čudo Njegovog vječnog postojanja, Njegova neograničena moć i mnoga druga veličanstvena svojstva:

„Zar si ti prvi čovjek koji se rodio? Zar si se rodio prije bregova? Zar ti Božje tajne slušaš i samo ti mudrost imaš?“ (O Jovu 15:7-8)

„A kad je ostao sam, oni koji su s dvanaestoricom bili oko

njega pitali su ga za poređenja. I rekao im je: ‘Vama je dato da razumijete tajnu Božjeg kraljevstva, a onima koji su napolju sve se govori u poređenjima...’“ (Marko 4:10-11)

„Jer ne želim, braćo, da budete u neznanju u pogledu ove tajne, kako ne biste sami sebe smatrali mudrima: sljepoća Izraelu pade u dio dokle se ne popuni neznabožaca koliko treba.“ (Rim. 11:25)

„A Onome koji vas može učvrstiti po dobroj vesti koju objavljujem i po propovijedanju o Isusu Hristu, prema otkrivenju tajne koja je skrivana od mjerljivih vremena, a sada se objavila i obznanjena je preko proročanskih Pisama među svim narodima po nalogu vječnog Boga u poslušnosti vjerom.“ (Rimljanima 16:25-26)

„Da se utješe njihova srca povezana u ljubavi i u svakom bogatstvu pune sigurnosti razumijevanja u spoznaji tajne Boga Oca i Hrista. U njemu su sakrivena sva blaga mudrosti i znanja.“ (Kološanima 2:2-3)

„Evo, govorim vam tajnu: Nećemo svi zaspati smrtnim snom, ali svi ćemo se preobraziti...“ (1. Korinćanima 15:51)

„...da mi je objavom s neba obznanjena tajna, kao što sam vam prethodno ukratko napisao. Dakle, kad to čitate, možete proniknuti u moje razumijevanje tajne o Hristu. U drugim naraštajima ta tajna nije bila obznanjena ljudskim sinovima kao što je sada Duhom otkrivena njegovim svetim apostolima i prorocima.“ (Efescima 3:3-5)

„Zato će čovjek ostaviti oca i majku i prionuće uz svoju ženu, i njih dvoje postaće jedno tijelo.’ Velika je ta tajna. A govorim o Hristu i zajednici pozvanih.“ (Efescima 5:31-32)

„Žena je bila obučena u purpur i skerlet, i ukrašena zlatom, dragim kamenjem i biserima. U ruci je imala zlatnu čašu punu gadosti i nečistote svog bluda. Na čelu joj je bilo napisano ime: **‘Misterija, Vavilon Veliki, majka bludnicama i zemaljskim gadostima.’** I vidio sam da je žena pijana od krvi svetih i od krvi Isusovih svjedoka. Kad sam je ugledao, veoma sam se začudio.“ (Otkrivenje 17:4-6)

Kao što gornji stihovi pokazuju, biblijski pisci koriste riječ

„tajna“ ili „misterija“ u odnosu na učenja o Nebeskom kraljevstvu, Zajednici Hristovoj (tj. pravim hrišćanima) i vaskrsenju mrtvih. „Tajna“ takođe aludira na spasenje Izraela.

„Misterija“ prikazuje uspon „Vavilona“ koji je materijalno bogat, ali u duhovnom bankrotu. Vavilon simbolizuje misterijsku religiju koja je daleko od Boga s pravilima izvedenim iz tradicije koja nisu zasnovana na Bibliji, već su preuzeta iz drevnog paganizma ili su ih diktirali ljudi. Kroz vjekove, Vavilon je u ime zaštite „ortodoksije“ progonio prave Isusove sledbenike i brutalno ih ubijao.

Ovi stihovi pokazuju da su apostoli naglašavali da su misterije u prošlosti bile tajne ili nešto što je skriveno ljudima. Međutim, oni takođe otkrivaju da su takve tajne otkrivene nakon što je Hristovo Jevanđelje zapisano i stoga više ne ostaju tajne.

Da ponovimo još jednom, Novi savez ne koristi termin „tajna“ za stvari kao što su krštenje, pričešće, brak i druge „duhovne institucije“ koje istočno pravoslavlje naziva „Sakramentima“ ili „Tajnama“. Niti Sveto pismo nalaže da vjernik u Hrista mora učestvovati u njima da bi od Njega zaslužio spasenje.

Međutim, shvatamo da takve uredbe zaista ostaju „misterija“ za one koji ne vjeruju jasnom učenju Svetog pisma. „Misterije“ su takođe vrlo efikasno sredstvo da se pastva drži stalno vezana za kler koji ih navodno poznaje i barata njima.

BIBLIJSKA TAJNA SPASENJA OTKRIVENA

Bog ne govori ništa o stalnom učešću u ljudskim „misterijama“ kako bi se zaradila Njegova naklonost. U stvari, On kaže suprotno o ljudskim djelima! „Tom blagodaću spaseni ste kroz vjeru. I to nije od vas, dar je Božji. Ne od djela, da se niko ne bi hvalio.“ (Efescima 2:8-9) Zaista, oholo je hvaliti se da čovjek zasluži bilo šta dobro od Boga s obzirom na čovjekovu pokvarenost pred Svetim Bogom.

„Kao što je napisano: Nema pravednog čovjeka, nema nijednog. Nema nikog ko je razuman, nema nikog ko traži Boga. Svi su

zastranili, svi su oni bezvredni, nema nikoga ko čini dobro, nema nijednog.“ (Rimljanima 3:10-12)

Ali Bog otkriva jedinu i najveću tajnu o svom karakteru i planu spasenja: „I kao što je potvrđeno, velika je tajna pobožnosti: Onaj koji se objavio u tijelu, opravdao se u Duhu, bio razgledan od anđela, obznanio se među narodima, vjerovao se u svijetu, uznio se u slavi.“ (1. Timoteju 3:16)

Drugim riječima, Pavle govori da niko zaista nije imao tačno razumijevanje kako će Obećani Mesija izvršiti djelo iskupljenja dok se to nije istorijski dogodilo. Pojam „tajna“ takođe se može odnositi na nedovoljno razumijevanje duhovnih relacija. Ali, u Bibliji, nikada na navodno tajno znanje klase privilegovanih ljudi.

Zapravo, nadahnuta Riječ upozorava na otpali vjerski sistem zavijen u velove misterija, nazvan imenom „Vavilon“ upravo zato što se začeo još od Vavilonske kule i prve organizovane pobune protiv Boga pod plaštom religije (Postanje 11:1-9). Misterije, raskoš i složena simbolika su sračunati da sakriju pravu prirodu ovog vjerskog sistema. Tajna koja stoji iza „svetih tajni“ je ideja o povlašćenju svešteničkoj kasti koja putem određenih rituala na „magičan“ način obezbjeđuje spasenje (šta god to značilo) i drži u pokornosti svoje poklonike, predstavljajući se nužnim posrednicima za njihovo vlastito spasenje kroz sudjelovanje u sakramentima. Religijska forma bez moralne sadržine koja se ponavlja nikada ne može doći do stvarnog pokajanja, što u stvari i odgovara ljudskom neprepođenom srcu. Zbog toga veoma teško dolazi do obraćenja osobe iz pravoslavlja ili katolicizma u izvorno biblijsko hrišćanstvo.

Dakle, možemo se samo složiti sa slavnim ruskim piscem:

„I ja sam se uvjerio da je učenje crkve teorijski lukava i štetna laž, a praktično je skup najgrubljeg praznovjerja i vradžbina koje potpuno prikrivaju sav smisao hrišćanskog učenja.“ (Lav Nikolajevič Tolstoj, Moskva, 4. aprila 1901.)

12. Monaštvo u pravoslavlju

„Pojam monaštvo izvorno označava usamljениčki način života pobožnih Hrišćana, život u samoći, odvojen od svijeta i porodice, u siromaštvu i svakoj poslušnosti. Drugo, često upotrebljavano ime za monaštvo jeste *angelski obraz*, što znači da se monah praktično upodobljava samim anđelima koji neprestano hvale i veličaju Boga. Suštinski smisao i cilj monaškog načina života jeste u potpunom i bezrezervnom ispunjavanju svih jevanđelskih zapovijesti o ljudskom odnosu prema Bogu i prema ljudima. Sve životne potrebe kod monaha svode se na najmanju i najnužniju moguću mjeru, a cjelokupan život svodi se na molitvu, post, skrušenost i skromnost. Od samog početka, monaštvo odlikuje prije svega bezbračnost, odn. djevičanstvo (zavjet bezbračnosti), zatim siromaštvo (zavjet siromaštva i nevezanost za ovozemaljske stvari i potrebe) i poslušnost (zavjet poslušnosti) svom duhovnom ocu. To su uglavnom i do danas važeća tri monaška zavjeta koje iskušenik, novak, ili kandidat za monaški postrig svečano polaže prilikom monašenja.“⁸⁰

IMA LI MONAŠTVO UPORIŠTE U BIBLIJI?

U očima mnogih hrišćana monaštvo izaziva divljenje i smatra se višim oblikom duhovnog života. Njegovi se temelji traže u učenju apostolske crkve, njene odvojenosti od svijeta i posebno se ističe da je monaštvo produžetak mučeništva iz vremena progonstva.⁸¹ Istraživanje početaka hrišćanskog monaštva i njegovih dogmatskih postavki u svjetlosti istorije i Biblije ima cilj da odgovori na pitanje da li postoji teološka veza između monaškog učenja i

⁸⁰ Izvor: pravoslavje.net – Monaštvo.

⁸¹ Odsustvo hrišćana sa nekih društvenih svetkovina poput paganskih praznika neki teolozi smatraju „monaškim karakterom“ ranog hrišćanstva. Isti teolozi, takođe, povezuju monaštvo s progonstvima rane crkve (vidi Aleksandar Šeman, Istorijski put pravoslavlja, Cetinje, Mitropolija cetinjska, 1994, 144-145.)

prakse, i hrišćanstva predstavljenog u nauci i životu Isusa Hrista i Njegovih apostola?

Javljanju monaštva prethode određeni događaji i pojave u hrišćanskoj crkvi i njenom okruženju. Na taj način, stvorile su se okolnosti i uslovi koji će pripremiti put hrišćanskom obliku monaškog načina života.

Fenomen monaštva bio je poznat mnogo prije nego što se javio u hrišćanstvu. Slična pojava primijećena je kako u nekim judaističkim tradicijama (Eseni, Terapeuti), tako i u paganskim asketskim vjerovanjima, koja su postojala na teritorijama gdje su živjeli hrišćani. Monaštvo je karakteristično za staropersijske, indijske i staroegipatske religije. Budizam, nastao u Indiji u 6. vijeku p.n.e., imao je razvijen sistem monaškog života koji je obuhvatao: celibat, odricanje od bogatstva i porodice, stroga vegetarijanska ishrana. Paganski oblik monaštva postojao je u Egiptu još sredinom 4. vijeka p.n.e. Prema arheologu F. Petriju, ono nije došlo iz Grčke, već je donijeto iz Indije u vrijeme kada se Persijsko carstvo protezalo od sjeverne Afrike do Indije (oko 340. p.n.e) i uveliko je podsjećalo na budističko monaštvo iz ranog perioda nakon Budine smrti. U Egiptu, u hrišćansko doba, monasi su bili poklonici boga Serapisa.⁸² Takođe, elementi asketizma bili su sastavni dio nekih gnostičkih grupa. Njihov asketizam proisticao je iz platonskih ideja i bio zasnovan na dualističkom viđenju svijeta – kao neprijateljstva između materije i Boga.

Monaštvo i dualizam su povezani po tome što je rano monaštvo, posebno u nekim hrišćanskim tradicijama, pokazivalo dualističke tendencije posmatrajući materijalni svijet kao inherentno nesavršen i zao i suprotstavljajući ga duhovnom carstvu. Materijalni

⁸² Trevor Ling, *Istorija religije istoka i zapada* (Beograd, Srpska književna zadruka, 1992), 228-229. Poznato je da je jedan od prvih najznačajnijih hrišćanskih monaha Pahomije, prije svog obraćenja, pripadao monaškom redu boga Serapisa (Philip Schaff, *History of the christian church*, Grand Rapids, Wm. B. Eerdmans, 1992, 390).

svijet, uključujući tijelo, smatrao se izvorom iskušenja i zla, dok se duhovno područje smatralo izvorom dobra i spasenja. Ovaj dualizam se često manifestovao kao odvajanje „svetog“ (duhovne težnje, molitva, kontemplacija) i „sekularnog“ (svjetovne aktivnosti, fizičke potrebe). To se može vidjeti u praksama poput ekstremnog asketizma, gdje su neki monasi nastojali umrtviti tijelo kako bi pročistili duh.

S druge strane, u ranoj crkvi postojala je klasa ljudi oba pola, nazivani „askete“ ili „oni što se uzdržavaju“, koji su se dobrovoljno odricali braka i imanja, posvetivši sebe postu, molitvi i duhovnom razmišljanju. No, oni se nisu izdvajali iz društva da bi živjeli usamljeno van naseljenih mjesta, nego su djelovali upravo među ljudima s kojima su živjeli. O tome Tertulijan piše: „Među nama nema nikakvih braminskih ili indijskih gimnosofita, nikakvih pustinjaka ili usamljenika... Mi se ne odričemo ni foruma, ni tržišta, ni kupatila, ni knjiga, ni krčmi, ni vašara, ni trampe. Mi boravimo s vama u svijetu“.⁸³ Monaški način života, koji podrazumijeva povlačenje iz javnog života i asketske vježbe, bio je tuđ hrišćanstvu u prva dva vijeka.

POČECI I ŠIRENJE HRIŠĆANSKOG MONAŠTVA

Na početku 4. vijeka n. e. istorija bilježi događaje koji doprinose velikim promjenama u životu i učenju hrišćanske crkve. Izdavanjem dva edikta, najprije od strane Galerija 311. godine, a dvije godine kasnije i Milanskog edikta, rimska država potpuno prestaje da progoni hrišćane te nastupa vrijeme vjerske tolerancije. U pogledu religioznosti ovaj period se odlikuje vjerskim sinkretizmom. To znači da je bilo moguće pripadati različitim religijskim pravcima u isto vrijeme. Ova pojava nimalo nije izgledala neprirodna. Čak ni car Konstantin, koji se 312. godine navodno stavio pod okrilje hrišćanskog Boga, nije bio potpuno predan hrišćanstvu, niti potpuno raskinuo s paganskim tradicijama i kultovima.

⁸³ Ling, 228.

Novonastala političko-religijska klima negativno se odrazila na hrišćanstvo time što se na njega nije gledalo kao na jedinu spasonosnu religiju, već kao na jednu od mnogih.⁸⁴ Prirodne posledice do kojih je doveo ovakav pogled na hrišćansku vjeru bile su izvitoperena i posvjetovljena hrišćanska praksa, kao i priprema puta za razvoj doktrinarnih zabluda i sujeverja.

Postojeća situacija izazvala je reakciju nekih hrišćana. Uticaj paganskih asketskih tradicija⁸⁵ i asketizam (uzdržavanje) koji je već postojao u hrišćanskoj crkvi, uslovio je da se ta reakcija izrazi u obliku monaštva. Podstaknuti željom za svetošću i zajednicu sa Bogom, mnogi hrišćani odlučili su se za usamljenički život u naseljenim pustinjama.

Počeci monaštva u okrilju hrišćanstva povezani su sa Egiptom, zemljom koja ima veliku monašku tradiciju paganskog tipa, i sa ličnošću Antonija (251-356) koji je nazvan ocem pustinjaštva. Godine 286, pokrenut riječima zapisanim u Matej 19:21, on započinje život beskućnika među grobovima izvan rodnog grada, da bi se kasnije preselio dalje u pustinju. Nakon 25 godina usamljeničkog života, Antonije je došao u Aleksandriju da se sa ostalim hrišćanima suprotstavi poslednjim progonstvima iz 311. godine. Njegovo držanje pred progoniteljima pribavilo mu je veliku popularnost među hrišćanima. Ali, kako nije dobio željeni mučenički vijenac, vratio se u pustinju.⁸⁶ Veliki broj ljudi, željnih pobožnosti, povelu se za njegovim primjerom, slijedeći njegova uputstva⁸⁷ i

⁸⁴ Georgije Ostrogorski, *Istorija Vizantije* (Beograd, Prosveta, 1969), 67.

⁸⁵ Monaštvo u toku svog početka i daljeg razvoja dosta je pozajmilo od nehrišćanskih asketskih tradicija (vidi Šmeman, 143-144).

⁸⁶ Jevsevije Popović, *Opšta crkvena istorija I* (Novi Sad, Prometej, 1995), 479.

⁸⁷ Antonije je svojim sledbenicima predao 177 pravila strogog monaškog života, koja su obuhvatala najrazličitija područja poput molitvenog života, ishrane, rada, putovanja, i dr. Ono što zapanjuje su njegove preporuke o potpunom odricanju od roditelja i rodbine, što je u suprotnosti sa petom zapoviješću Dekaloga (o Antonijevim monaškim pravilima vidi Melentije Hilandarac, *Duhovno blago* kojim se nebo kupuje, [Beograd, Trojeručica, 1997], 18-31).

odajući se fizičkom radu, molitvi i strogom odricanju od mnogih stvari. To više nije predstavljalo samo hir jednog čovjeka željnog samoće, već je postalo masovna pojava, koja neće ostati bez odjeka u hrišćanskom svijetu. Ona će poslužiti kao osnova za dalji razvoj monaštva.

Monaški pokret se nije zadržao samo na teritoriji Egipta, već se proširio u svim ostalim zemljama gdje su živjeli hrišćani. Srazmerno umnožavanju broja monaha rasla je i njihova popularnost kod ljudi, koji su se divili njihovim asketskim podvizima i u njima prepoznavali autoritet u pogledu hrišćanske vjere i života.⁸⁸ Posljedica toga bile su vjerske rasprave, koje su potresale crkvu u 4. i 5. vijeku n. e., pokrenute upravo od strane monaha.

Osim vjerskih rasprava, pojedini monasi dali su svoj pozitivni doprinos hrišćanskoj crkvi i društvu uopšte. To su učinili na najmanje tri područja.

Pronalaženje smisla monaškog života u aktivnom služenju drugim ljudima je prepoznatljivo shvatanje Vasilija Kesarijskog (330-379). Kada je postao episkop Kesarije, rimske provincije u Maloj Aziji, obezbijedio je određeni broj zgrada u kojima su monasi zbrinjavali putnike, siromašne i bolesne; čak je postojao i dom za gubavce. Iako se Vasilijevo pravilo o monaškom životu nije razlikovalo od drugih monaških ustava (celibat, siromaštvo, post, molitva, rad), ipak njegovo insistiranje da monaštvo, osim borbe sa samim sobom, mora, ravnopravno, da sadrži dimenziju aktivne službe ljudima u nevolji, čini ga različitim od tadašnjih shvatanja monaštva koja su prouzrokovala da monasi budu zaokupljeni sami sobom.

Drugo, ime monaha Jeronima, upravitelja latinskih manastira u Palestini, nije povezano samo sa afirmacijom manastira kao

⁸⁸ Kao dobar primjer može poslužiti slučaj sv. Martina koga je narod obožavao kao Boga. Supruga Maksima, uzurpatora španskog prijestola i osvajača Galije, lično je posluživala ovog monaha oko trpeze. Pri tom je otišla tako daleko da je sakupljala i jela mrve sa njegovog stola (Mirko Golubić, Istorija crkve, Beograd, Viša teološka škola, 1970, 123).

centra obrazovanja, već i sa prevođenjem Biblije na latinski jezik (Vulgata – narodna Biblija) i njenim marljivim proučavanjem. Takođe je poznato da je Jeronim poučavao druge biblijskim istinama i isticao da ljudi treba i sami da čitaju. U tom periodu svjetovnosti crkve i sujeverja, protiv čega se Jeronim borio, njegov stav prema Bibliji i velika želja da se ona učini dostupnom ljudima na zapadu, podvig je sam po sebi.

Treće, za razliku od monaha iz ostalih monaških zajednica, monasi sa sirijskog govornog područja nisu provodili svoj život samo u usamljenosti manastira ili pustinje, nego su obavljali aktivan misionarski rad šireći hrišćanstvo ka istoku.

TEOLOŠKE OSNOVE MONAŠTVA

Četvrti vijek je period kada se javljaju pokušaji da se postavi teološka osnova monaštvu. Među prvima se ističe Evagrije (umro 395), obrazovani monah iz egipatske pustinje. On je svoje učenje temeljio na platonskom shvatanju ljudske duše, i prihvatanju Origenovog stava o božanstvenosti ljudskog uma. Prema Evagriju, čovjek je bio bestjelesan um koji je nekada živio u apsolutnom jedinstvu sa Bogom. Pad u grijeh donio je poremećaj ovog zajedništva i posledica toga je materijalizacija uma (zatvaranje uma u tijelu), koja u stvari ima više soteriološki (spasenjski) karakter nego kazneni. Jedini um koji nije poremetio jedinstvo sa Bogom je Logos i zato on uzima ljudsko tijelo da bi materijalizovane umove (ljude) vratio u prvobitno, nematerijalno i blaženo stanje zajednice sa Bogom. U ovom stanju čovjek spoznaje da je dio Boga i saznavajući sebe kao Boga, dolazi do bogospoznanja. Primarni cilj u procesu spasavanja čovjeka je oslobođenje uma od materije (stanje bestrasća) molitvom i asketskim vježbama, da bi mogao biti u apsolutnom jedinstvu sa Bogom.⁸⁹

U ovom kratkom pregledu Evagrijeve teologije, mogu se

⁸⁹ Zoran Jelisavčić, „Asketizam i monaštvo u Pravoslavlju“, Hrišćanska misao (Beograd: Bogoslovski fakultet, 1998), 8.

primijetiti elementi platonizma, gnosticizma (oštra suprotnost između materije koja je zla i uma koji je dobar) i panteizma kao temelj teologije monaštva, koji pripremaju put shvatanju da se čovjek može spasti sopstvenim djelima.

ODOBRAVA LI BIBLIJA MONAŠTVO?

Ako monaštvo posmatramo iz perspektive novosavezne, zdrave biblijske religioznosti, problem nije u tome što neko želi skroman život, molitvu, disciplinu ili povlačenje od svijeta. Problem nastaje kada se od toga napravi **poseban religijski poziv i sistem duhovnosti koji Biblija ne postavlja kao normu za hrišćane**.

1. Ideja da je povlačenje iz svijeta posebno svetiji način života. – Monaški ideal često polazi od podjele na:

- obične vjernike koji žive u svijetu i
- „posvećene“ koji se odriču svijeta, braka, imovine i društvenog života.

Ali Novi savez ne pravi takvu duhovnu klasu. Hrišćanin je pozvan da bude „**svjetlost svijeta**“, a ne da fizički pobjegne iz njega (Matej 5:14–16). Isus se molio za svoje učenike: „Ne molim da ih uzmeš sa svijeta, nego da ih sačuvaš od zla“ (Jovan 17:15).

Drugim riječima, **odvojenost od grijeha nije isto što i fizička izolacija od ljudi**.

2. Celibat kao viši stepen svetosti. – Ovo je jedna od najvažnijih razlika.

Pavle izričito priznaje da je neoženjenost korisna za neke ljude zbog nesmetanog služenja Bogu (1. Korinćanima 7), ali istovremeno kaže: „Bolje je ženiti se nego uspaljivati se.“ (1. Korinćanima 7:9)

Brak je u Bibliji **Božja ustanova**, još od Postanja 2:18–24. Nigdje se ne predstavlja kao niži duhovni nivo. Štaviše, Pavle upozorava da će doći vrijeme kada će neki „zabranjivati ženiti se“ (1. Timoteju 4:1–3).

Zato je problematično kada se seksualno uzdržavanje samo po

sebi počne smatrati dokazom veće svetosti.

3. Askeza se lako zamijeni sa pobožnošću. – Post, siromaštvo, grub način života, spavanje na tvrdom, fizičko iscrpljivanje itd. mogu čovjeku izgledati kao dokaz velike pobožnosti.

Ali Pavle vrlo direktno upozorava: „Ako ste zajedno s Hristom umrli u odnosu na načela ovoga svijeta, zašto se onda, kao da još pripadate svijetu, podvrgavate propisima: Ne diraj, ne probaj, ne dotiči...“ (Kološanima 2:20–23) I onda kaže da takve stvari „**imaju prividnu mudrost u svojevolumnim ritualima i poniznosti i neštedenju tijela**“, ali „nemaju nikakve vrijednosti“ u savladavanju tjelesnosti.

To je veoma snažan biblijski kriterijum: **strogoća prema tijelu nije automatski pobjeda nad grijehom.**

4. Opasnost od zamjene odnosa sa Bogom religijskim pravilima. – Čovjeku je psihološki mnogo lakše da kaže ustao sam u 4:00, postio sam, izmolio sam određeni broj molitava, nisam jeo određenu hranu, živio sam bez imovine... nego da se suoči sa mnogo težim pitanjima: **Jesam li iskren? Jesam li ohol? Praštam li? Volim li neprijatelja? Govorim li istinu? Jesam li pravedan prema drugima?**

Isus je upravo tu religioznost često razotkrivao. Farisej može biti izuzetno disciplinovan, a istovremeno imati potpuno pogrešno srce.

5. Poseban autoritet „duhovnika“. – Monaški sistem lako stvara strukturu u kojoj se duhovni život vjernika posreduje preko monaha, starca, igumana ili duhovnika.

Međutim, Novi savez naglašava **jednog Posrednika između Boga i ljudi – Isusa Hrista** (1. Timoteju 2:5).

Naravno, hrišćani mogu jedni drugima davati savjete, pouku i pastirsku pomoć. Ali kada čovjek počne osjećati da njegov odnos sa Bogom zavisi od posebnog „duhovnog autoriteta“, to može ozbiljno potisnuti ličnu odgovornost pred Pismom i Bogom.

6. Ideja da je „svijet“ sam po sebi nešto nečisto. – Biblijsko

„ne volite svijet“ (1. Jovanova 2:15) odnosi se na **sistem grijeha i pobune protiv Boga**, a ne na prirodu, posao, porodicu, umjetnost, društvo ili svakodnevni život kao takav.

Bog je stvorio materijalni svijet i proglasio ga dobrim (Postanje 1). Hrišćanska nada nije vječno postojanje bestjelesne duše u nekom duhovnom prostoru, nego **uskršenje i obnovljena Zemlja** (Otkrivenje 21–22).

Zato biblijska religija nije bijeg od Božjeg stvorenog svijeta, nego **njegovo konačno obnavljanje**.

Zašto monaštvo toliko privlači ljude? Tu je stvar posebno zanimljiva.

Prvo – daje veoma jasan identitet. Čovjek dobija odjeću, pravila, raspored, zajednicu, hijerarhiju i jasne obaveze. U svijetu koji je haotičan, to može pružiti osjećaj sigurnosti.

Drugo – daje osjećaj posebne posvećenosti. Odricanje od normalnog života može proizvesti osjećaj: „*Ja sam se zaista potpuno predao Bogu.*“ To može biti iskreno, ali osjećaj žrtve lako postane zamjena za stvarnu duhovnu transformaciju.

Treće – pruža bijeg od komplikovanog života. Brak, posao, novac, porodica, društveni odnosi i odgovornost su teški. Manastir može izgledati kao mjesto gdje su najvažnije životne odluke već donesene.

Četvrto – ritual smiruje čovjeka. Ponavljanje molitava, liturgija, zvona, tamjan, tišina, ikone, odjeća, arhitektura i strogo uređen raspored stvaraju snažan osjećaj svetosti. To ne znači da je iskustvo nužno lažno, ali **emocionalni osjećaj svetosti nije dokaz da je određena praksa biblijska.**

Peto – ljudima je privlačna ideja duhovnog heroja. Svetac koji živi u pećini, posti, moli se cijelu noć i odriče svega djeluje mnogo dramatičnije od običnog hrišćanina koji četrdeset godina vjerno radi, odgaja djecu, pomaže komšijama, plaća račune, prašta ljudima i svakodnevno pokušava živjeti po Hristovim riječima.

A upravo je ovo možda najvažnija stvar: **biblijska svetost nije**

prvenstveno povlačenje iz života, nego preobražaj života.

Novi savez ne daje sliku idealnog hrišćanina kao čovjeka koji je pobjegao od svijeta, nego kao čovjeka koji **živi među ljudima, radi, služi, osniva porodicu ako je pozvan na brak, brine o drugima, propovijeda, čini dobro i čuva se grijeha.**

Zato osnovnu razliku možemo sažeti ovako:

Monaški model: „Postani svet odvajanjem od običnog života.“

Biblijski model: „Budi svet usred običnog života, kroz poslušnost Bogu i ljubav prema ljudima.“

I tu postoji jedan veoma zanimljiv paradoks: **monaštvo pokušava riješiti problem grijeha uklanjanjem čovjeka iz određenih životnih okolnosti; Hristova religija teži promijeniti čovjeka tako da može živjeti ispravno upravo usred tih okolnosti.**

ZAKLJUČAK

Kratak osvrt na početke hrišćanskog monaštva i njegove teološke osnove, navodi na konstataciju da je ovaj fenomen više proizvod vremena u kome se pojavio – doba vjerskog sinkretizma ili, da budemo još precizniji, eksponiranja pseudohrišćanske religije, paralelnog sistema razvijenog pod spregom crkve i države – nego praktikovanje biblijskog hrišćanstva. Posledica toga jeste da je primjetna samo terminološka ali ne i suštinska povezanost monaštva i učenja i života Isusa Hrista i Njegovih apostola. Baš kao u mnogim drugim područjima vjere, paganizam se najbolje prodavao u ambalaži sa hrišćanskim etiketama.

13. Paganske prakse

Pravoslavna idolatrijska praksa uključuje radnje i rituale koji krše načela najelementarnije higijene, kao što su cjelivanje ikona, krstova i drugog crkvenog mobilijara, cjelivanje u ruku sveštenih lica, cjelivanje mrtvaca i grobova, pričešćivanje zajedničkom kašičicom, te cjelivanje posmrtnih (mumificiranih) ostataka (tzv. mošti) osoba koje su proglašene svecima. Crkve su vrlo često smještene unutar mjesnog groblja a svaka je povezana sa kultom mrtvih. Izlišno je napominjati da su priče o „svecima“ i „svetilištima“ uglavnom obične izmišljotine, povezane sa paganizmom i mistikom, a često i sa subjektivnim okultnim iskustvima inicijatora i pronosilaca takvih zabluda. I dok se narod sve više zaglupljivao, crkva je umnožavala svoje bogatstvo i moć na račun onoga što bi se danas moglo nazvati visoko profitabilnim vjerskim turizmom. Nevjerovatno je da ove groteskne tradicije opstaju u moderno doba kada su ljudima dostupne relevantne informacije.

Pravoslavlje je prepuno mitova i mitomanije, što se definiše kao patološko laganje, bolesna sklonost ka izmišljanju vlastitih ili tuđih događaja; sklonost vjerovanju u mitove, tj. u priče o bogovima, o „slavnoj prošlosti“ i sl. Uz mitomaniju, kao nerazdvojni pratilac javlja se i „izmišljanje novih tradicija“. Jedna od takvih je tzv. „plivanje za časni krst“ koje se organizuje za Bogojavljenje, crkveni praznik posvećen krštenju Isusa Hrista (uzgred, ovaj praznik se pominje tek u 4. vijeku), 19. januara.

Kao i za većinu običaja, tako se i za Bogojavljenje smatra da je preuzeto iz stroslovenske mitologije i vezuje se za boga Dajboga ili Dažboga, za koga V. Čajkanović smatra da je bio vrhovni bog starih Srba (i kao bog podzemlja i kao bog Sunca). Za njega se vjerovalo da ispunjava želje kada se nebo otvori, a vezan je i sa vodom. Moguće je da su prva plivanja za krst izvođena u Rusiji. Prije Drugog svjetskog rata ima pomena o plivanju za „časni krst“

u Novom Sadu, Beogradu itd. Zanimljivo, kada je obnavljana tradicija u Novom Sadu 2014. rečeno je da je to prvo plivanje poslije 78 godina, tj. da je posljednje bilo 1936. godine. Da je to bila tako uvriježena tradicija, zašto bi se prekidalo makar do početka rata 1941, ako za sve kasnije optužuju komunizam!?

Na tim skupovima mogu se zapaziti i ekstremniji učesnici, sa crnim zastavama sa znakom lobanja i kosti, te sa upadljivim lancima ili tetovažama pravoslavnog krsta, manastira Ostrog i sl.

Bizarni i morbidni paganski običaji oko tretmana mrtvaca i sahrana veoma su prisutni među stanovništvom koje se izjašnjava kao pravoslavno, a sveštenici ne samo što predvode takve rituale nego i ubiraju prihode na račun narodnog sujeverja.

Crkveni „cjenovnik“ varira od mjesta do mjesta, a set „usluga“ uključuje „svećenje vodice“ (stara paganska praksa),⁹⁰ opijelo za sahranu, parastos, četrdesnicu, „zadušnice“, pomen i oglašavanje zvonima, krštenje djeteta, crkveno vjenčanje, zakup za crkve... Tu su i specifične usluge kao osveštanje doma, osveštavanje automobila, pa čak i antifrizu za zimske dane ili čega god hoćete...

Pored toga, pravoslavlje uči da je od Hrista „sva hrana čista“ pa jedu meso nečistih životinja među kojima je posebno popularna svinjetina. Upotreba alkohola, duvana i drugih narkotika uobičajene

⁹⁰ Upotreba „svete vode“ u nekim crkvama potiče iz duge mediteranske, egipatske, grčke i rimokatoličke istorije koja se odnosi na paganske rituale. Paganski sveštenici širom regije koristili su aromatični tamjan, „svetu vodu“, šarene voštane svijeće i otmjena zvona u svojim ritualima obožavanja.

U Katoličkoj enciklopediji, tom 2, stranica 44, zabilježeno je: „Grgur Veliki (540-604) je bio prvi koji je propisao upotrebu svete vode (i hrišćanskih relikvija) za pročišćavanje paganskih hramova za hrišćansku upotrebu. U Katoličkoj enciklopediji, tom 14, stranica 376 i tom 15, stranica 564, navodi se: „Čovjek po imenu Balsamon, kanonista, piše da se u Grčkoj crkvi sveta voda pravila prema ciklusima mladog mjeseca kako bi se zamijenile i suzbile paganske religije koje su slavile blagdan mladog mjeseca. Do ovoga je došlo zbog Hrišćanskog sabora održanog u Carigradu 691. godine. Na ovom saboru je, u kanonu 65, zabilježeno da je uobičajena praksa držanja svete vode na ulazima u predvorje crkava. Tamo je sveštenstvo trebalo da škropi ljude dok ulaze, što se nazivalo *hidrokomet*, što znači uvoditelj vodom.“

su među pravoslavicima, kao i gotovo sve destruktivne navike koje uništavaju ljudsko zdravlje.

IDOLATRIJSKA UPOTREBA IKONA U PRAVOSLAVLJU

Pravoslavni apologeti tvrde da je rana crkva poštovala slike (ikone) u liturgiji baš kao što to sada čine pravoslavci. Međutim, pažljivo ispitivanje dokaza, kako arheoloških tako i pisanih, otkriva da uprkos tvrdnji o kontinuitetu s ranom crkvom, istočnopravoslavne prakse ikonografije direktno su u suprotnosti sa doslednim učenjima rane zajednice. Rana zajednica, samo sa različitim stepenom revnosti, strogo je zabranjivala ikone.

Često pravoslavni apologete tvrde da, budući da Biblija dozvoljava i čak podstiče slike, kao što su heruvimi nad Kovčegom saveza i bronzana zmija koju je Mojsije napravio za ujede zmija (Brojevi 21), stoga je ikonografija prihvatljiva. Međutim, ovo razmišljanje spaja ukrase i simboličke slike s ikonografijom. Nigdje u Svetom pismu nije nam rečeno da su ovi ukrasi bili uključeni u bogoslužje. Kada je kasnije bakarna zmija postala predmet idolopoklonstva, kralj Jezequija ju je dao uništiti (2. Kraljevima 18:4).

Sami pravoslavni teolozi i ikonopisci prave razliku između ikona i umjetnosti. Ikone nisu 'umjetnost' u modernom smislu individualnog izraza, iako imaju mnoge estetske kvalitete. Ikone su saradnja između ikonopisca i duha. Svrha ikone je liturgijska, a njena primarna namjena je pomoć u bogoslužju.

Istočna pravoslavna crkva je uvjerena da je jevanđelist Luka naslikao prvu ikonu, dajući potomstvu ikonu očevica Marije, Bogorodice (tj. Bogonosice).⁹¹ Ovaj izvještaj ima za cilj da ukorijeni ikonografiju na samom početku hrišćanske zajednice. Međutim, čini se da ova tvrdnja potiče najranije iz šestog vijeka. Drugi izvori tvrde da najranije svjedočanstvo o navodnoj ikoni Marije od strane

⁹¹ Martini piše „Postoji i tradicija da je Luka Ljekar slikao prvu ikonu Bogorodice i malog Isusa (Odigitrije, koja se trenutno nalazi u crkvi na Svetoj Gori).“ (u „Ikonografija u drevnim kućnim crkvama“).

Luke potiče od Andrije sa Krita (oko 712–740).⁹² Međutim, nema dokaza o tvrdnji o Lukinim ikonama u ranoj zajednici. Augustin iz Hipona (354–430) je napisao da niko nije znao ni Isusov ni Marijin izgled. „Jer ni mi ne poznajemo lice Djevice Marije.“⁹³ Bisera V. Pentčeva zaključuje: „Mit [o Luki koji je slikao ikonu] je izmišljen da bi se podržao legitimitet poštovanja ikona tokom kontroverze ikonoboraca [8. i 9. vijek]. Tvrdeći da postoji portret Bogorodice koji je za njenog života naslikao jevanđelista Luka, počinioci ove fikcije izmislili su dokaze o apostolskom porijeklu i božanskom odobravanju slika.“⁹⁴

Kako je idolatrija sa ikonama i kipovima jačala kroz Srednji vijek, ikone su u međuvremenu „animirane“ i počele pokazivati „natprirodne znake“ kao što je „mirotočenje“⁹⁵ i „slivanje suza“ (plakanje). U stvarnosti, radi se o najprimitivnijem obliku paganiзма i idolatrije, direktno suprotstavljenom drugom Božjem Uputu, uz pozivanje na bizarna „čuda“ kao dokaz umiješanosti i odobravanja „više sile“.

Ikona ili kip, bez obzira da li izražavaju autentičan lik ili ne,⁹⁶ ne pružaju čovjeku potrebno otkrivenje moralnih božanskih atributa. Oni mogu izazivati uzvišena osjećanja, ali ne mogu učiniti čovjeka svjesnim njegovih stvarnih duhovnih potreba. Navodna spoznaja Boga kroz ikone i kipove čovjeka moralno ne obavezuje.

⁹² David, „Another Icon Myth: Icons Painted by St. Luke,” *Icons and Their Interpretation*, 27 October 2011.

⁹³ *Trin.* 8:5 (NPNF¹ 3).

⁹⁴ Bissera V. Pentcheva, *Icons and Power: The Mother of God in Byzantium* (University Park: Pennsylvania State University, 2006), 124.

⁹⁵ Mirotočenje je pojavljivanje uljane vlage, poznate kao miro[a], na ikonama, krstovima ili moštima svetitelja. Mirotočenje podrazumijeva spontano pojavljivanje lake uljane materije, koja ispušta prijatan miris.

⁹⁶ Ikone zapravo najčešće odražavaju jednu morbidnu vrstu umjetnosti prožetu paganskim misticismom i okultnom simbolikom gdje su dominantni kult sunca (obavezni oreoli oko glava „svetaca“), predstave zagrobnog života, asketizam, krstovi i signalizacija prstima (obično znak sa tri podignuta prsta za vavilonsko trojstvo).

Pravoslavni apologeti će reći da je kršenje Druge zapovijesti ukoliko se klanjamo ikonama obožavajući ih. „To treba da činimo poštujući ih, ali ne i obožavajući ih,“ kažu oni. Međutim, idolatrija ne mijenja suštinu promjenom naziva. Ljudska savjest samo traži izgovor koji nalazi u promjeni definicije ponašanja. Božji zakon ne ulazi u to da li se mi ikonama klanjamo poštujući ih ili obožavajući ih. Drugi Uput zabranjuje **da ih pravimo, da im se bilo kako klanjamo i da ih koristimo u vjerskoj službi**: „Ne pravi sebi rezani lik niti bilo kakvu sliku... da se ne biste iskvarili i napravili sebi rezan lik bilo kakvog idola, lik muškarca ili žene... Ne klanjaj im se niti im služi.“ (Izlazak 20:4-5; Ponovljeni Zakon 4:16)

One koji gaje idolatrijski odnos prema ikonama i kipovima, ne pokreću ništa uzvišeniji motivi od onih koje pokreću mnogobošce u njihovom idolopoklonstvu, niti drugačiji motivi od onih koji odlikuju neobraćeni svijet u odnosu prema njihovim idolima. Zbog toga je mrtva religija koja se zasniva na ritualnim službama, radnjama/mantrama koje se ponavljaju i poštovanju objekata/predmeta široko popularna i opšteprihvaćena (uporedi sa Matej 7:13, 14). Mnogi vračari takođe koriste ikone. I opet, ne bez razloga.

Osjećaj koji grešnik može da stekne putem ikona i kipova je samo psihološka satisfakcija i zato je od kobnog uticaja, jer ugušuje čovjekove stvarne duhovne potrebe – svijest o slabosti njegove prirode i zavisnosti od Božje sile. Primijetićete da su oni koji grade kulturni odnos prema objektu svog obožavanja jako osjetljivi, upravo zato što je njihova sigurnost na psihološkim, a ne na duhovnim temeljima. Kako njihov odnos sa objektom obožavanja nije zasnovan na razumnom poznanju karaktera, već na izazvanim osjećanjima, njihova vizura svetosti u svakodnevnom životu je tako izopačena da se oni više uznemire kada neko „napada“ njihove idole (materijalne „svetinje“), nego kada sami ljudi svojim grijesima tjelesnosti, mržnje, lažima, itd., skrnave Božje obličje u sopstvenim životima.

Potreba za slikom ili kipom otkriva nedostatak stvarne vjere u

Boga. „Jer hodimo po vjeri, a ne po onom što se vidi.“ (2. Korinćanima 5:7)

PODMETANJE PAGANSKIH KAO „NAJVEĆIH HRIŠĆANSKIH PRAZNIKA“

„Najradosniji hrišćanski praznik“ – **Vaskrs** – ima jasno pagansko porijeklo iz vavilonskih misterija. Farbanje jaja je povezano sa drevnim kultom plodnosti i vjerovanjem da je život nastao iz jajeta. Vaskrs je predhrišćanski religiozni praznik, koji je nastao i razvijao se mnogo prije Isusovog vremena i koji je prenijet u novu eru preko tradicije imperija kakve su bile Vavilon, Persija, Grčka i na kraju Rim. *Vajnov Rječnik Starog i Novog zavjeta* kaže: „Riječ ‘Easter’ (Vaskrs) nije hrišćanskog porijekla. To je oblik riječi Astarte, jedne od titula haldejske (vavilonske) boginje, kraljice neba. U odnosu na Pashu paganski praznik *Easter* bio je potpuno različit, uveden u otpadničku zapadnu religiju kao dio pokušaja da se paganski praznici prilagode hrišćanstvu.“⁹⁷

Ni sa „najvećim hrišćanskim praznikom“ – **Božićem** – nije ništa bolje, naprotiv. Isus nije rođen 25. decembra (ili 7. januara po julijanskom kalendaru kojeg se drži pravoslavna crkva), već negdje polovinom septembra po današnjem kalendaru. Otkud onda taj datum? Tek pri kraju četvrtog vijeka Rimski crkva je počela da svetkuje Božić 25. decembra. Konačno je u petom vijeku izdata naredba da se Hristovo rođenje zauvijek proslavlja na taj datum, iako je to bio dan stare rimske proslave rođenja Sola, što je bilo jedno od imena pod kojim je bio poznat bog sunca!

„25. decembar... festival proslavljan među neznabošcima, u precizno vrijeme u godini, u slavu rođenja sina vavilonske nebeske kraljice ... boga sunca Nimroda ... isti praznik je usvojila Rimski crkva dajući mu ime Hristovo.“⁹⁸ „Zimski solsticij (25. decembar)

⁹⁷ Vine's Complete Expository Dictionary of Old and New Testament Words, W.E.Vine, 1985, "Easter".

⁹⁸ Alexander Hislop, The Two Babylons.

bio je vrijeme u kojem su svi bogovi sunca od Ozirisa do Jupitera i Mitre proslavljani (njihov rođendan). Proslava je bila dekorisana Adonisovom jelkom, Saturnovim oreolom i granama imele koje su predstavljale paljenje vatre novorođenom bogu sunca.⁹⁹

Enciklopedija Britanika tvrdi: „Božić nije postojao među ranijim praznicima u crkvi...” Dakle, taj praznik nije uspostavio Isus Hrist, apostoli ili neki drugi biblijski autoritet, već je on tek kasnije odabran iz paganskih običaja i uveden u hrišćansku religiju.

Enciklopedija Amerikana kaže: „Prema mnogim izvorima Božić se nije slavio u prvim vijekovima hrišćanske crkve pošto se u hrišćanstvu uobičajilo proslavljanje smrti istaknutih ličnosti, a ne njihovog rođenja...” („sveta večera“, ustanovljena u Novom Zavjetu, predstavlja spomen na Hristovu smrt). „...tek u četvrtom vijeku uspostavljen je ovaj praznik u znak sjećanja na taj događaj (Hristovo rođenje). Pošto se nije pouzdano znalo koji je datum rođenja Isusa Hrista, crkva u zapadnom Rimskom Carstvu je u petom vijeku naredila da se Božić zauvijek proslavlja na dan starog rimskog festivala posvećenog rođenju Sola!“

25. decembar (ili 7. januar) nije datum rođenja Isusa, istinitog Hrista! Apostoli i rana istinita hrišćanska zajednica nikada nisu slavili dan Hristovog rođenja. Ne postoji nijedan uput, ni nalog u Bibliji o proslavi tog praznika. Naprotiv. Vjerovali ili ne, slavljenje rođendana je paganski, a ne hrišćanski običaj, jer je u direktnoj vezi sa astrologijom, koju Riječ Božja jasno osuđuje. Biblija nam ne nalaže da obožavamo „Majku i dijete“. Apostoli i rani istiniti hrišćani nikada nisu činili tako nešto!

Razni običaji povezani sa slavljenjem Božića su svi odreda paganskog porijekla.

„Zaista su naši praočevi imali naslijeđene laži, ništavne stvari od kojih nikakve koristi nema.“ (Jeremija 16:19)

⁹⁹ Homer W. Smith, *Man and His Gods*, p. 2013.

14. Pravoslavlje i nacionalizam

Ljude povezuju različiti činioci. Osnovna i najprisnija veza ostvaruje se u porodici. Na društvenom nivou ljude udružuju zajednički interesi i/ili ideologija. Jedna od najčešće korišćenih strategija u stvaranju jakih država je razvoj nacionalne i etničke svijesti. Ali to je mač sa dvije oštrice.

Nacionalizam dobija dodatnu negativnu funkciju kad se poistovjeti sa vjerskom pripadnošću. Umni sklop građana takve nacije postaje kanalisani na način da „pravovjernost“ izjednačava sa nacionalnom pripadnošću koja se podrazumijeva po rođenju. Tako se vremenom stvara fanatičan, idolopoklonički i mitomanski odnos i prema vjeri i prema naciji koji isključuje svaku mogućnost kritičkog preispitivanja ispravnosti (naslijeđene) vjere. Ljudi su spremni da brane svoju etničku vjeru po svaku cijenu. Naravno suvišno je napominjati koliko je ovo moćan instrument za zloupotrebu od strane vladajućeg establišmenta. No vladajuće strukture nisu jedine koje mogu kanalisati vjerski nacionalizam za svoje potrebe. To jednako može biti u interesu vjerskog establišmenta. Zapravo svaka religija koja nema kakvoću i kvalitet kakve može proizvesti samo ona izvorna, data i definisana od Boga i POVEZANA sa Bogom, da bi se održala neminovno će posegnuti za „spasom“ u pseudo duhovnosti (simulaciji religije kroz ritualne sveštene službe, ceremonije, običaje i tradicije, ponavljanje „vjerskih obaveza“, razne kultove i sl.) ili poistovjećivanju sa nacijom. To je formula po kojoj nastaje svaki nesveti spoj religijske i državne sile, pri čemu mehanizmi državne sile postaju udarna pesnica „crkve“ za sprovođenje zajedničkih interesa. U knjizi proroka Danila i Otkrivenju političko-vjerske bezbožne sile (velike svjetske imperije osmišljene još u drevnom Vavilonu) prikazane su kao zvijeri ili hibridi zvijeri – strašni predatori (vidi: Danilo 7. i 8. glava; Otkrivenje 13. glava).

SVETOSAVSKI NACIONALIZAM: KULTURA LAŽI I SMRTI

Vjerski fundamentalizam je politička ideologija koja nastoji cjelokupni društveni život uskladiti s tumačenjem određene, reinterpretirane vjerske doktrine, čiji pogled na svijet umnogome odstupa od proklamovanih dogmi svetih knjiga, Biblije, Kurana, Talmuda – iako ih se nominalno ne odriču.

Pravoslavlje, posebno u Srbiji, prepoznato je po problemu etnofiletizma, čak i u krugovima drugih „bratskih“ pravoslavnih crkava. Etnofiletizam je crkveni nacionalizam. Etnofiletizam stavlja naciju na prvo mjesto a na drugom vjeru, a po pravilu treba da bude obrnuto, jer pred Bogom svi ljudi su jednaki. Sabor pravoslavnih patrijarha je u Carigradu 1872. osudio i odbacio etnofiletizam kao jeres i grijeh. Mora se reći da je etnofiletizam ostao u pravoslavlju u većoj ili manjoj mjeri. Posebno je u novije vrijeme eskalirao etnofiletizam Srpske pravoslavne crkve (u kojoj je vazda postojao naboj nacionalizma), posebno počev od dolaska Slobodana Miloševića na vlast koji je razbuktao i politički nacionalizam. Ta dva nacionalizma etnofiletistički i politički su se susreli. Možemo se samo sjetiti Gazimestana 1989. gdje su se vidjeli zajedno zastave sa srpom i čekićem i zastave sa krstom. SPC stavlja srpsku naciju na prvo mjesto, umjesto vjeru. Propagira nekakvo svetosavlje kao ideologiju, koje ne postoji do pojave Nikolaja Velimirovića i drugih. Može se reći da je na Balkanu etnofiletizam nepreležana bolest zato što mi ovdje još uvijek mislimo po nekakvim arhaičnim obrascima. Kada Crkva na planu evangelizacije zataji, a ide na klerikalizaciju društva, kao i kada raspiruje etnofiletizam (što je pogrešno), zaboravlja se da su klerikalizacija i etnofiletizam na duži rok štetniji po crkvu i na njoj ostavljaju trajnije posledice nego na samo društvo.

Svetosavlje je kao ideologija nastalo u krugu Dimitrija Ljotića i njegovih sledbenika Nikolaja Velimirovića i Dimitrija Najdanovića, te doktora Justina Popovića. Svetosavski nacionalizam propovijeda dogmu: jedan narod, jedna religija, u jednoj, etnički čistoj

srpskoj državi. Njegovi ideolozi ističu: „Svetosavlje prima, usvaja i ispovijeda hristovski, ohristovljeni nacionalizam višeg reda...”

Svetosavlje, kao i ostale fundamentalističke sekte, u ime Boga propovijedaju militarizam, izopačenu ideologiju krvi i tla. Univerzalnom karakteru pravoslavlja suprotstavlja srpski karakter religije, što je *contradictio in adjecto* (protivvrječnost u pridanim) s duhom izvornog hrišćanstva, u kojemu je Bog središte Radosne vijesti (vječnog) života povezanog s transcendentnim...

Duhovni i politički habitus vladike Nikolaja Velimirovića, D. Najdanovića, oca Justina, koji su prezirali demokratiju i racionalni diskurs – „racionalizam je smrt duše” – bio je presudan da se svetosavlje formira pod uticajem nacizma i fašizma. Nikolaj Velimirović u brošuri *Nacionalizam Svetoga Save*, tvrdi da je „nacionalizam srpski... najstariji u Evropi“, odnosno da je Adolf Hitler u osmišljavanju njemačkog nacionalsocijalizma preuzeo 700 godina stare ideje toga srpskog „svetitelja, genija i heroja“...

Vjerski fundamentalizam, kao i svaki drugi totalitarizam, ne poznaje razliku između očigledne laži i objektivne istine.

Propagandna efikasnost svetosavskog nacionalizma ne temelji se samo na militantnoj strasti nego i na rigidnoj hijerarhiji crkve zatvorenog svijeta crkvenjaka: boljševički ideolozi su, za izučavanje tehnika manipulisanja masama, koristili iskustva pravoslavne i katoličke crkve. (Staljin je bio nesvršeni bogoslov, a Fuše, zloglasni Napoleonov ministar policije, bivši katolički sveštenik).

VJERA KAO NACIONALNO NASLEDE?

Za balkanske prostore je tipično da se određene vjeroispovijesti vezuju za pojedine etničke grupe, te je i etnički identitet određen vjeroispoviješću. Međutim, jasno je da su to religije koje nemaju biblijsku podršku. Ako biste napravili dobru anketu među „vjernicima nacionalistima“, brzo biste utvrdili da dobar dio njih čak i ne vjeruje da Bog postoji i da im vjersko-nacionalna ostrašćenost zapravo služi kao izduvni ventil za psihičko pražnjenje ili kao

droga za pokretanje euforije, fanatizma i mržnje.

Dakle, da li se istinska vjera može nacionalno naslijediti? Po biblijskom konceptu, hrišćani su: 1) iskupljeni od grijeha vjerom u žrtvu i posredovanje Isusa Hrista, čime su postali pripadnici Nebeskog kraljevstva; 2) sledbenici Isusa Hrista; 3) isključivo oni koji su lično i svjesno odlučili da prihvate Božji plan spasenja i uđu u savez sa Bogom. Prema tome, to se nikako ne može „naslijediti“ po nacionalnoj osnovi. Ne možemo, kako se to popularno kaže, sjediti na dvije stolice: ili smo odani Božjem i Hristovom kraljevstvu ili načelima ovog svijeta.

Nerealno je tvrditi da se oni koji su rođeni i odrasli u tradicionalno hrišćanskoj sredini, a ne pokazuju nikakvo lično interesovanje za vjeru, zovu hrišćanima. Ili ih vjera zanima površno u domenu običaja i tradicija. Na neki način, to je kao kada bi neko tvrdio da samo zato što su njegov otac i djeda studirali medicinu, to i njega samog čini doktorom, iako ga medicina u stvarnosti uopšte ne zanima.

Vrlo je važno napomenuti i to da biblijska vjera, pristajanje na takvu vjeru, podrazumijeva pojedinačnu odgovornost, ličnu i svjesnu odluku. Nigdje u Bibliji ne stoji da će djeca vjernika obavezno i sami biti vjernici na osnovu vjere roditelja ili predaka, bez ličnog opredjeljenja. Važnost dobrog porodičnog odgoja izvjesno je velika, ali istinska pripadnost vjeri zavisiće isključivo od odluke koju pojedinac donese.

Praktične posledice pogrešnog shvatanja odnosa vjere i nacije možemo zapaziti svuda oko nas. Na primjer, „nacionalna“ crkva se bavi politikom i svjetovnim stvarima, narodi se dijele na „naše“ i „njihove“, „pravoslavci“ ratuju protiv „katolika“ ili obratno (iako su i jedni i drugi nominalno hrišćani), crkve se nameću obrazovnom sistemu ili obrazovni sistem favorizuje „svoju crkvu“, kler i političari se međusobno ispomažu u stvaranju demagogije i vrbovanju svog „biračkog tijela“ odnosno „pastve“, i sl. U toj situaciji Božja moralna uputstva prestaju da znače bilo šta. U stvarnosti,

borba se vodi za gole ovozemaljske interese – vjerski monopol, kontrolu stanovništva i teritorija, korporativni biznis... Kao što političarima nije problem da slažu bilo šta, tako ni „kleru“ nije problem da „blagoslove“ zločince ili njihovo oružje. Klerofašisti i nacionalistički ideolozi zloupotrebljavaju vjeru, i kad promovišu „nacionalnu crkvu“, oni zapravo prodaju svoju etničku ideologiju i jeftini nacionalizam. Nacionalističko-vjerska osjećanja su jaka i najjeftinija droga za neprosvećene mase ljudi koji nikad nisu kritički i razumno preispitivali svoja religijska uvjerenja, čineći ih tako objektima lake manipulacije i fanaticima na krilima masovnosti. Tako se hrani i održava mržnja prema „onim drugima“ koja se po potrebi može vrlo brzo aktivirati u ubojito oružje. Sve to je prožeto jakom fanatičnom propagandom protiv „izdaje vjere otačke“ ili vjere sa nacionalnim predznakom da oni koji prihvate biblijsku vjeru često doživljavaju osudu, izolaciju i neprijateljstvo čak i od svojih najbližih. Prema tom izopačenom rezonu, bitnija je paganska tradicija nekih sumnjivih nacionalnih heroja i crkvenih „svetaca“ od vjere koja je predata Adamu, praocu svih.

Jasno je da Božja Riječ ne podržava koncept vjerske pripadnosti putem društvenog uopštavanja koje svjetovni naučnici (sociolozi, geografi, historičari, etnolozi, itd.) koriste da obilježe oblasti vjerskih i kulturnih uticaja.

BIBLIJSKA RELIGIJA NE GRADI NA NACIONALIZMU

Da bi nam ovaj predmet bio jasan, moramo znati kako se prima i formira vjera: „Dakle, vjera proističe iz propovijedanja, a propovijedanje kroz objavu Božju.“ (Rimljanima 10:17)

Prvi vjernik na Zemlji bio je Adam. Šta Adam treba da vjeruje, naročito nakon duhovnog kraha prilikom pada u grijeh, mogao je ispravno da definiše samo Bog. Ali Adam i njegovi potomci nisu vjerovali pod prisilom i svako od njih je vjeru mogao odbaciti ili je formirati po ličnim zamislima, kada ona faktički prestaje biti Božja vjera, što iz Biblije vidimo da se dogodilo već u Kainovom

slučaju (Postanje 4:3-24). Od samih početaka čovječanstva razvijala se lažna vjera nasuprot izvornoj. Logično, što je više pristalica lažirane vjere, to je veća njihova snaga i mogućnosti da je nameću i propagiraju kao „pravu“. Takva religija ima tendenciju da postane sama sebi svrha (jer ne ispunjava Božje namjere), oruđe za kolektivno ispiranje mozga i u krajnjem slučaju, u duhovnoj ravni, sredstvo za kontrolu od strane demona. Istorija čovječanstva bilježi brojne negativne primjere teških zloupotreba religije, među kojima su i zločini počinjeni u ime „hrišćanstva“.

Da bi religija imala funkciju koju joj je Bog namijenio, ona mora najprije da zaživi individualno. Roditelji i porodično vaspitanje su svakako najvažnija instanca koja nam može prenijeti zdravu ideologiju i pravilno vaspitanje. Međutim, stvarno prihvatanje prave vjere može se dogoditi samo ličnim osvjedočenjem i ličnom odlukom. Ne treba naglašavati koliko će se to prije dogoditi ako potičemo iz zdrave porodice. No u kakvim god uslovima da smo podignuti, pozitivna odluka je uvijek moguća. Zbog toga u Bibliji nalazimo naizgled radikalne opomene da čak ni naši najrođeniji ne smiju biti brana koja će spriječiti naše povezivanje sa Bogom ili ugroziti vjernost Bogu (Luka 14:26; Matej 10:37; 5. Moj-sijeva 13:6-11). Ovdje je na tasu izbor između života i smrti. Kad nadahnuta Riječ daje ovakvo svjedočanstvo za najuže porodične veze, koliko manju težinu ima pogrešno poistovjećivanje vjere i nacije? Ali treba primijetiti da etnička i nacionalna pripadnost imaju veću silu poistovjećivanja sa masom, proizvodeći time snažniji osjećaj lažne sigurnosti i prihvaćenosti.

Jedna od najvećih zabluda Jevreja upravo je bilo poistovjećivanje pravovjernosti sa nacionalnom pripadnošću. Božju namjeru za duhovni Izrael sve više su kvarili kroz otpad koji je svoje pokriće najviše nalazio baš u izgovorima „neopozivo izabrane nacije“ ili „nadicije“. Kad je Isus razobličio ovu (samo)obmanu, Judejci su bili veoma gnjevni na Njega (vidi: Jovan 8:33-59).

Glavni razlog zašto su Jevreji „zvanično“ odbacili Isusa kao

Mesiju je što nije ispunio njihove predstave i očekivanja od Mesije. Ta očekivanja svodila su se uglavnom na uzdizanje i dominaciju Izraela kao nacije nad cijelim svijetom. Ali Isus je u više navrata pokušao objasniti da se Božje kraljevstvo nikako ne može uspostaviti u uslovima postojanja grijeha i nosilaca grijeha, već da je osnov tog Kraljevstva (rečeno zemaljskom terminima) izbavljenje od grijeha koje počinje povezivanjem i saradnjom sa Bogom u Planu spasenja. Sve to su Jevreji mogli dobro znati iz Božjih uputa, postupanja sa njima i proročkih objava kao što je, na primjer, ona u Danilu 2:31-45. Ali nema pogubnije kombinacije nego kad ljudi nastoje izgraditi i čuvati vjeru u svojoj tjelesnoj grešnoj prirodi. Dakle, na primjeru Jevreja najbolje možemo vidjeti koliko je u stvari nacionalizam poguban za istinsku vjeru.

Novosavezna učenja prave još jasniju distancu vjere od nacionalizma. Ovo posebno zahvaljujući brzom razvoju shvatanja da je pronosanje Božje i Hristove religije nadnacionalna misija. Svrha jevanđelja (dobre vijesti) sažeta je u ovom Isusovom nalogu: „Zato idite i naučite sve narode u moje ime, i učeći ih da drže sve što sam vas uputio.“ (Matej 28:19-20)

Kad Biblija govori o konačnoj svrsi i ishodu Božje vjere, koje je spasenje za vječni život, to uključuje pripadnike svih naroda (Otkrivenje 7:9; uporedi sa 1. Mojsijeva 12:3; Isaija 2:2; Zaharija 2:1). Ko god se nađe među spasenima, to će svakako biti rezultat njegovog/njenog prihvatanja Plana spasenja, saradnje sa Bogom ili življenja po dobroj savjesti i datoj svjetlosti; izvjesno ne zbog pripadnosti ovoj ili onoj naciji.

NOVOSAVEZNI KOSMOPOLITIZAM I NEBESKO GRAĐANSTVO

Da je nadnacionalna orijentacija hrišćanstva zaista funkcionisala u praksi, svjedoče brojni primjeri. Jedan od njih desio se kada je Pavle morao da prekori apostola Petra zato što se Petar dvolično i licemjerno ponašao pred jevrejskim hrišćanima, pokazujući time da se stidi društva ne-jevrejskih hrišćana, „ne postupajući ispravno,

po istini dobre vijesti.“ (Galatima 2:11-16). I Petar i Pavle su bili Jevreji. Apostol Pavle, nekada revni judaista, shvatio je nadnacionalnu istinu u Hristu: „Zaista, svi ste vi Božji sinovi vjerom u Hrista Isusa. Jer koji se god u Hrista krstiste, u Hrista se obukoste. Nema više ni Judejca ni Grka, nema ni roba ni slobodnjaka, nema ni muškog ni ženskog, jer vi ste svi jedno u Hristu Isusu.“ (Galatima 3:26-28) Petar, po prirodi samouvjeren, malo se teže oslobađao negativnog nacionalnog nasleđa, ali i on je, vođen uputima Duha Božjeg, izjavio: „Sad zaista shvatam da Bog nije pristrasan, nego iz svakog naroda prihvata onog ko ga se boji i čini što je pravedno.“ (Djela 10:34-35)

Ova velika načela nedijeljenja ljudi po podjelama koje gode tjelesnom srcu istakao je sam Hrist. U Jevanđelju po Luki 10:25-37 zabilježena je priča o razgovoru Isusa i jednog poznavaoца Zakona. Na pitanje zakonika „ko je moj bližnji?“, Isus je odgovorio pričom o dobrom Samarićaninu (podsjetimo da su u to vrijeme Samarićani i Judejci bili „ljuti neprijatelji“). Naši „bližnji“, najbliži koje u stvarnosti imamo, su oni koji s nama dijele istinsku dobrotu.

Na Pilatovo interesovanje o Isusovom vladarskom pravu, odgovoreno mu je sledećim riječima: „Moje kraljevstvo nije od ovog svijeta. Kad bi moje kraljevstvo bilo od ovog svijeta, moje sluge bi se borile da ne budem predat Judejcima. Ali moje kraljevstvo nije odavde.“ (Jovan 18:36) To je ono što smo već pomenuli. Dakle, Božji narod teži tom boljem, nebeskom, kosmopolitskom kraljevstvu, tj. obnovi prvobitnog Božjeg poretka života. „A naše je građanstvo na nebesima, odakle željno očekujemo spasitelja, Gospoda Isusa Hrista.“ (Filipljanima 3:20)

Da ovo nije slučaj samo sa hrišćanima, već želja svih pravih vjernika ikad, otkriva nam apostol Pavle nabrajajući neke heroje vjere iz prošlosti: „Svi su oni umrli u vjeri, a da nisu primili ono što im je bilo obećano, nego su to vidjeli izdaleka i pozdravili, izjavljujući da su stranci i iseljenici na zemlji. Jer oni koji tako govore dokazuju da revno traže domovinu. A da su mislili na onu iz

koje su otišli, još bi imali priliku da se tamo vrate. Ali oni sada žude za boljim, to jest nebeskim; stoga se Bog ne stidi nazvati njihovim Bogom, jer im je pripremio grad.“ (Jevrejima 11:13-16; uporedi sa 1. Petrova 2:11) Zapazite da se apostol Petar u uvodu svoje poslanice obraća pripadnicima raznih etničkih grupa kao „došljacima u ovom svijetu“ (1. Petrovima 1:1) ili drugim riječima, smatra ih privremenim putnicima na ovoj (neprijateljskoj) zemlji opterećenoj grijehom i smrću. U daljem izlaganju te iste ljude, tadašnje pripadnike raznih nacija i plemena, naziva jednim Božjim narodom (1. Petrova 2:9)! U tom smislu, biblijski vjernici zaista jesu jedan duhovni narod.

Kraljevstvo nebesko je jedan od stubova prave vjere i svi istinski vjernici su svjesni te realnosti i prema tome upravljaju svoj život.

Biblijski vjernici zapravo gaje najzdraviji oblik patriotizma koji postoji. Izvjesno nećete vidjeti nijednog pravog hrišćanina kako reklamira svoju vjeru mašući krstovima i drugim „znamenjima“ ili da barjači u nacional-šovinističkoj ekstazi. Dakle, nacionalizam i/ili patriotizam koji stavlja ljubav prema naciji i državi na prvo mjesto (prije Nebeskog kraljevstva i istinske ljubavi prema bližnjima), siguran je pokazatelj poremećenih prioriteta. Ako recimo „osjećate potrebu“ da branite pravoslavlje zato što ste Srbin ili katolicizam zato što ste Hrvat ili islam zato što ste Bošnjak, vi time otkrivате da nikad niste razumjeli ni primili istinsku vjeru o kojoj govori Biblija. Jer da ste upoznali istinu, istina bi vas oslobodila od takvih pseudo potreba.

Ovim završavamo izlaganje o pravoslavlju koje grubo iskrivljuje najvažnije biblijske istine o Bogu i spasenju i krši Božji Zakon. Etiketa „pravoslavac“ u najvećem broju slučajeva označava nacionalnu i etničku pripadnost. U stvarnosti pod tim religijskim „brendom“ možete sresti sve profile ljudi, od ateista do revnih fanatika za crkvene i lokalne forme i običaje. Pravoslavci upražnjavaju faktički sve oblike paganstva, uključujući vraćanje i gatanje, istočnjačke široko popularizovane discipline, sujevjerni su i čine

sve što i ostali. Prosječan pravoslavac je biblijski i teološki nepismen, nezainteresovan za obraćenje i moralnu i duhovnu reformu.

Pravoslavna crkva uči da je tradicija iznad Biblije. Ona nikad ne poziva i podstiče na proučavanje Svetog pisma. Naprotiv, ukoliko to činite bićete najvjerovatnije etiketirani kao „sektaši“. Samoprolašavanje svoje ustanove „Božjom crkvom“, „apostolskom crkvom“ i sl. je pretenciozno i lažno predstavljanje koje ne može izdržati ni najjednostavniju provjeru zasnovanu na biblijskim standardima (vidi: 5. Mojsijeva 5:32-33; 28:14; Matej 15:8-9; Kološanima 2:8; Galatima 1:8-9). Da li je sad jasno zašto je crkva u stvari neprijatelj Svetog pisma i zašto se tako ponašala vjekovima?

Dok nas u Svetom pismu Hrist poziva da upoznamo istinu koja nas jedina može osloboditi, pravoslavci i katolici se uče da samo sveštenici i „duhovnici“ mogu razumjeti i tumačiti Bibliju, dok je sami tumače na mističan i nebulozan način koji je plod akumuliranog nasleđa tzv. crkvenih očeva. To vjernike stavlja u pasivan položaj da se pokore crkvi bez obzira na mnoštvo kontradikcija sa Biblijom i onesposobljava ih da sami razumno brane svoju vjeru. Sve što im ostaje je pozivanje na autoritet svoje crkve, tradiciju ili na sveštenike koji ni sami nisu u stanju da biblijski argumentuju nijednu dogmu.

Napokon, više je nego očito da su pravoslavlje i Biblija međusobno suprotstavljene. Na nama je odluka: pravoslavlje ili Biblija? Ako zaista vjerujemo u Boga i Božji plan spasenja kroz Isusa Hrista, trebalo bi da nam je veoma bitna kakvoća naše vjere i temelj na kojem gradimo, da „ne mislimo o ljudima preko onoga što je napisano“ (1. Korinćanima 4:6), da se „ispravno služimo riječju istine“ (2. Timoteju 2:15), kako bismo mogli prepoznati i raskrinkati one koji „naučavaju drugačije učenje“ (1. Timoteju 1:3). „Nemoj ništa dodavati riječima njegovim, da te ne ukori i da se ne покаžeš kao lažov.“ (Izreke 30:6)

DODATAK 1.

Sažeti pregled: u čemu pravoslavlje odstupa od biblijske religije

TEMELJNI PRINCIP

Biblijska religija počiva na sledećim glavnim premisama:

- **Jedan je Bog – Otac.**
- **Jedan je Gospod i Mesija – Isus Hrist.**
- **Jedan je Posrednik – čovjek Hristos Isus.**
- **Jedan je izvor istine – Božija riječ.**
- **Jedna nada živih i mrtvih – uskrsenje.**
- **Jedan put spasenja – milost kroz vjeru i poslušnost Hristu.**

Ključni tekstovi: Jovan 17:3; 1. Korinćanima 8:6; 1. Timoteju 2:5; 2. Timoteju 3:16–17; Efescima 2:8–10; Jovan 5:28–29.

1. TROJSTVO KAO ODSUPANJE OD BIBLIJSKOG MONOTEIZMA

Biblija ne definiše Boga kao „jednu suštinu u tri sujednake, suvječne osobe“. To je kasnija crkveno-filozofska formulacija.

Isus kaže o Ocu i sebi: „**Da poznaju tebe, jedinoga istinitoga Boga, i koga si poslao Isusa Hrista.**“ (Jovan 17:3)

Pavle kaže: „**Za nas postoji jedan Bog Otac od koga je sve, i mi u Njemu, i jedan Gospod, Isus Hrist, kroz koga je sve, i mi kroz Njega.**“ (1. Korinćanima 8:6)

I još: „**Jedan je Bog, i jedan posrednik između Boga i ljudi, čovjek Hristos Isus.**“ (1. Timoteju 2:5)

Prema tome, Otac je jedini istiniti Bog; Isus je Sin Božiji, Mesija, Gospod, poslanik, posrednik i uzvišeni Hrist – ali nije isti taj Bog kome se moli, koga naziva svojim Bogom i kome se pokorava.

Problem pravoslavlja: biblijski monoteizam zamjenjuje dogmom

Trojstva, koja zatim reinterpreтира jasne tekstove.

2. DUH SVETI KAO „TREĆE LICE“ TROJSTVA

Biblija jasno govori o Duhu svetom, ali ga najčešće opisuje kao **Božiji Duh, Božiju silu, Božije prisustvo i Božije djelovanje.**

„Duh Sveti doći će na tebe, i sila Najvišega osjenice te.“
(Luka 1:35)

„Izliću od Duha svojega.“ (Djela 2:17)

Pravoslavlje ide dalje i definiše Duha kao treću su-jednaku božansku osobu. Strogo biblijski, to nije izričita apostolska formulacija, nego kasniji dogmatski razvoj.

3. SVETO PREDANJE IZNAD ILI PORED PISMA

Pravoslavlje ne stoji samo na Pismu, nego na Pismu plus Svetom Predanju, saborima, ocima, liturgiji i crkvenom autoritetu.

Biblijski problem: Isus je upravo religijskim ljudima zamjerio što predanjem ukidaju Božiju riječ.

„Ukidate riječ Božiju svojim predanjem.“ (Marko 7:13)

Pismo je dovoljno da Božiji čovjek bude „savršen, za svako dobro djelo pripravljen“ (2. Timoteju 3:16–17).

4. NEDJELJA UMJESTO BIBLIJSKE SUBOTE

Biblijski dan odmora je **sedmi dan – subota**, ne prvi dan sedmice. To se ne pojavljuje tek kod Mojsija, nego već u Stvaranju:

„Do sedmog dana Bog je dovršio svoje djelo koje je načinio, i sedmog dana je počinio od svih djela koja je načinio... I Bog je blagoslovio sedmi dan i posvetio ga.“ (Postanje 2:2–3)

U Dekalogu Bog ne kaže: „Sjeti se jednog dana“, nego konkretno: „Sjećaj se dana subotnoga da ga svetkuješ.“ (Izlazak 20:8)

Razlog ovog Uputa nije jevrejski nacionalni znak, nego stvaranje: **„Jer je za šest dana Gospod stvorio nebesa i zemlju, more i sve što je u njima, a sedmog dana je počinio. Zato je Gospod blagoslovio subotni dan i posvetio ga.“** (Izlazak 20:11)

Dakle, subota je vezana za **Stvoritelja, stvaranje i Božiji**

blagoslov, ne za kasnije crkveno predanje.

Isus nije ukinuo subotu. Naprotiv: „**Subota je načinjena čovjeka radi.**“ (Marko 2:27) Ne kaže: „Subota je načinjena samo za Jevreje“, nego **za čovjeka**. Takođe: „**Sin Čovječiji je gospodar i od subote.**“ (Marko 2:28) Ako je Isus Gospodar subote, onda subota pripada Njegovom autoritetu, a ne ljudskom ukidanju.

I praksa Isusa i apostola pokazuje isti obrazac:

„**Isus je po običaju ulazio u sinagogu subotom.**“ (Luka 4:16)
Pavle je propovijedao subotom (Djela 13:14, 42–44; 17:2; 18:4).

Novi savez nigdje ne kaže: „Bog je prenio svetost sa sedmog dana na prvi dan.“ „Nedjelja je nova hrišćanska subota.“ „Prvi dan sedmice zamjenjuje četvrti uput.“ Takav tekst ne postoji.

Pravoslavlje drži nedjelju prvenstveno zbog kasnijih odluka sabora u Rimskoj imperiji i crkvenog predanja. Ali biblijski gledano, činjenica da je Isus uskrsnuo prvog dana sedmice nije nalog da se Božiji posvećeni sedmi dan zamijeni nedjeljom.

Tekstovi koji se obično navode za nedjelju ne dokazuju promjenu uputa. Pravoslavlje se za tu zamjenu oslanja na prevodilačko-tumačenu tradiciju i crkveni autoritet.

Djela 20:7 – učenici su se sastali na „jednom od šabata/sedmica“ radi lomljenja hljeba, ali tekst ne kaže da je to novi dan odmora. U **1. Korinćanima 16:2** Pavle govori da svako kod sebe ostavlja prilog „na jednom od šabata“ prije Pedesetnice. Tekst govori o privatnom odvajanju pomoći za Jerusolim, a ne o bogoslužju, odmoru, svetkovanju ili promjeni subote. U **Otkrivenju 1:10** „dan Gospodnji“ nije definisan kao nedjelja; Biblija već ima dan koji Gospod naziva svojim svetim danom – subotu.

5. IKONE I RELIGIJSKA UPOTREBA SLIKA

Pravoslavlje navodno razlikuje poštovanje od obožavanja, ali Drugi Božji uput ne pravi takav kompromis.

„**Ne gradi sebi lika rezana... nemoj im se klanjati niti im služiti.**“ (Izlazak 20:4–5; uporedi sa 5. Mojsijeva 4:15-19)

Biblijski Bog se ne obožava kroz slike, likove, cjelivanje, kandila i ikone, nego „u duhu i istini“ – Jovan 4:24.

6. MOLITVE MARIJI I SVETITELJIMA

Biblija ne prikazuje hrišćane kako se mole umrlim svetima. Molitva se upućuje Bogu, kroz Hrista.

„Jedan je posrednik između Boga i ljudi, čovjek Hristos Isus.“ (1. Timoteju 2:5)

Hrist „svagda živi da posreduje“ – Jevrejima 7:25.

Pravoslavno prizivanje Bogorodice i svetih uvodi posrednike koje apostoli nisu postavili.

7. UZVIŠENJE MARIJE IZNAD BIBLIJSKE MJERE

Marija je blažena među ženama, pobožna sluškinja Gospodnja i majka Mesije. Ali Biblija joj ne daje ulogu nebeske zastupnice, carice neba ili posrednice milosti.

Marija sama kaže: **„Obradova se duh moj Bogu, Spasitelju mojemu.“** (Luka 1:47) Dakle, i njoj treba Spasitelj.

Isus preusmjerava pažnju sa Marijine tjelesne uloge na poslušnost Božijoj riječi – Luka 11:27–28.

8. SAKRAMENTALIZAM KAO SISTEM SPASENJA

Pravoslavlje snažno vezuje spasenje za krštenje, miropomazanje, liturgiju, evharistiju, ispovijest, postove i crkveni sistem.

Biblijski problem: spasenje se tada praktično pomjera sa vjere u Hrista na sistem obreda i mistiku.

„Blagodaću ste spaseni kroz vjeru... ne od djela.“ (Efescima 2:8–9)

„Vjeruj u Gospoda Isusa Hrista i spašćeš se.“ (Djela 16:31)

Obredi mogu biti znakovi vjere, ali ne smiju postati mehanizam spasenja.

9. KRŠTENJE NOVOROĐENČADI

U Novom savezu redoslijed je: propovijedanje, pokajanje, vjera, krštenje.

„Pokajte se i da se krsti svaki od vas.“ (Djela 2:38)

„Tako su se krstili oni koji su svim srcem prihvatili ono što je govorio...“ (Djela 2:41)

Beba ne može vjerovati, pokajati se, primiti riječ ni ispovjediti Hrista. Zato je krštenje beba antibiblijski dodatak.

10. KRŠTENJE KAO AUTOMATSKO NOVOROĐENJE

Pravoslavlje često tretira krštenje kao sakramentalno rođenje odozgo. Ali novo rođenje je djelo Boga kroz Duh i vjeru, ne automatski efekat vode.

„Ko vjeruje u Sina, ima život vječni.“ (Jovan 3:36)

„Nanovo rođeni... riječju živoga Boga.“ (1. Petrova 1:23)

Krštenje bez lične vjere nije biblijsko novorođenje.

11. PRIČEŠĆIVANJE BEBA

Pavle za Večeru Gospodnju kaže: **„Neka čovjek ispituje samoga sebe.“** (1. Korinćanima 11:28)

I: **„Koji nedostojno jede i pije, sud sebi jede i pije.“** (1. Korinćanima 11:29)

Beba ne može ispitati sebe, rasuditi tijelo Gospodnje, sjećati se Hristove smrti niti pristupiti vjerom. Zato je pričešćivanje beba nebiblijska praksa.

12. EVHARISTIJA KAO ŽRTVENI ČIN

Pravoslavna liturgija koristi žrtveni jezik. Ali Hristova žrtva je jednom zauvijek završena.

„Jednom zauvijek prinio je sebe.“ (Jevrejima 7:27)

„Jer je jednim žrtvenim prinosom za svagda učinio savršenima one koji bivaju posvećeni.“ (Jevrejima 10:14)

Večera Gospodnja je spomen i objava Hristove smrti, ne produžena ili ponovljena žrtva – 1. Korinćanima 11:23–26.

13. LITURGIJSKO SVEŠTENSTVO

Novi savez ne uspostavlja hrišćanski žrtveni stalež sveštenika.

Hrist je jedini veliki Prvosveštenik, a svi vjernici su sveštenstvo Bogu.

„Vi ste rod izabrani, carsko sveštenstvo.“ (1. Petrova 2:9)

„Imamo velikog Prvosveštenika... Isusa Sina Božijega.“
(Jevrejima 4:14)

Pravoslavni sveštenciški sistem vraća starosaveznu ili čak pagansku logiku posrednika, oltara i svetog prostora.

14. ISPOVIJEST PRED SVEŠTENIKOM

KAO OBAVEZAN KANAL OPROŠTENJA

Biblija uči priznanje grijeha Bogu i međusobno priznanje među vjernima, ali ne obavezni sakramentalni sistem sveštenciškog razrješenja.

„Ako priznajemo grijeha svoje, vjeran je i pravedan da nam oprosti.“ (1. Jovanova 1:9)

Oproštenje dolazi kroz Hristovu krv, ne kroz kontrolu savjesti od strane sveštenika.

15. NAZIVANJE SVEŠTENIKA „OCEM“

Isus kaže: **„I nikoga na zemlji ne zovite ocem jer imate samo jednog Oca – onog na nebu.“** (Matej 23:9)

Poenta nije zabrana biološke riječi „otac“, nego zabrana religijskog uzdizanja čovjeka kao duhovnog autoriteta nad savješću.

16. IKONOSTAS I SVETI PROSTOR

Pravoslavni hram ima oltar, ikonostas i prostor u koji ne ulaze svi. Ali Hristovom smrću zavjesa se razdrala.

„I gle, zavjesa hramska razdrije se nadvoje.“ (Matej 27:51)

„Imamo slobodu ulaziti u svetinju krvlju Isusovom.“
(Jevrejima 10:19)

Novi savez ne poznaje hrišćanski ikonostas koji odvaja narod od „svetijeg“ prostora.

17. LITURGIJSKI RITUALIZAM

Pravoslavlje ima složen sistem odora, tamjana, kandila, procesija, ikonostasa, oltara i fiksnih formula.

Novosavezno okupljanje je jednostavno: učenje apostola, molitva, lomljenje hljeba, zajedništvo, pjevanje, propovijed i uzajamno izgrađivanje – Djela 2:42; 1. Korinćanima 14:26; Kološanima 3:16.

Pravoslavna liturgija liči na povratak sjenkama hramskog sistema koji je Hrist ispunio i ukinuo – Jevrejima 8–10.

18. OBAVEZNI POSTOVI I CRKVENI KALENDAR

Post je biblijski kada je dobrovoljan izraz poniznosti pred Bogom. Ali obavezni postovi, kalendari i pravila ishrane vezuju savjest tamo gdje apostoli nisu vezali.

„Zato neka vas niko ne osuđuje zbog jela i pića, bilo kao deo praznika ili mladina ili šabata.“ (Kološanima 2:16)

„Za takvu slobodu Hristos nas je oslobodio.“ (Galatima 5:1)

19. MONAHIZAM KAO VIŠI STEPEN DUHOVNOSTI

Biblija poštuje uzdržanje, post i disciplinu, ali ne uči da je monaštvo viši put od braka i običnog života vjere.

„Brak neka bude u časti kod svih.“ (Jevrejima 13:4)

Pavle upozorava na lažnu duhovnost koja se zasniva na „strogoći prema tijelu“ – Kološanima 2:20–23.

20. RELIKVIJE I MOŠTI

Pravoslavlje pridaje veliku važnost moštima svetitelja. Ali Novi savez nigdje ne nalaže čuvanje, cjelivanje ili izlaganje kostiju apostola. To je klasični paganizam.

Vjera se usmjerava na živog Hrista, ne na mrtva tijela svetih.

„Gledajući na Isusa, začetnika i svršitelja vjere.“ (Jevrejima 12:2)

21. SVETA VODA, OSVEĆENI PREDMETI I ZAŠTITNI RITUALI

Pravoslavlje koristi svetu vodu, osvećeno ulje, kandila, krstove, brojanice i druge predmete kao nosioce blagoslova.

Novi savez ne uspostavlja sistem svetih predmeta, što je

svojestveno paganizmu. Vjernik je blagosloven u Hristu.

„Blagoslovio nas je svakim duhovnim blagoslovom u Hristu.“ (Efescima 1:3)

22. ZNAK KRSTA KAO RITUALNA ZAŠTITA

Krst u Novom savezu nije magijski znak rukom, nego simbol samoodricanja i Hristovog dovršenog djela.

„Riječ o krstu... sila je Božija.“ (1. Korinćanima 1:18)

Hrišćanin se štiti vjerom, molitvom, istinom, pravednošću i Riječju Božijom – Efescima 6:10–18.

23. PRAZNOVJERJE POD PLAŠTOM POBOŽNOSTI

Kada ljudi vjeruju da ih štiti ikona, kandilo, sveta voda, zapis, parastos, amajlija, osvećena stvar ili poseban obred, to prelazi u religijsku magiju.

Biblija osuđuje takav odnos prema svetim stvarima. Izrael nije bio zaštićen ni Kovčegom saveza kada je bio neposlušan – 1. Samuelova 4.

24. EPISKOPALNA HIJERARHIJA I APOSTOLSKO PREJEMSTVO

Pravoslavlje istinitost Crkve vezuje za historijski lanac episkopa. Novi savez istinitost Zajednice vezuje za vjernost apostolskom učenju.

„Ako vam i mi, ili anđeo s neba, propovijeda drugo jevanđelje... proklet da bude.“ (Galatima 1:8)

Pravo apostolsko nasleđe je nasleđe apostolske istine, a ne institucionalne linije.

25. Deuterokanonske knjige / apokrifi

Pravoslavlje prihvata širi kanon i na njemu često podupire prakse koje nisu prisutne u apostolskom učenju, posebno molitve za mrtve.

Isus govori o Zakonu, Prorocima i Psalmima – Luka 24:44. Novi savez ne gradi nikakve dogme na apokrifima.

26. BESMRTNA DUŠA KAO NEBIBLIJSKI DODATAK

Biblija ne uči da čovjek ima urođenu besmrtnu dušu. Uči da je čovjek smrtan.

„Prah si, i u prah ćeš se vratiti.“ (Postanje 3:19)

„Duša koja zgriješi, ona će umrijeti.“ (Ezekiel 18:4)

„Plata za grijeh je smrt.“ (Rimljanima 6:23)

Besmrtnost nije prirodno svojstvo čovjeka. Bog „jedini ima besmrtnost“ – 1. Timoteju 6:16. Vjernici se oblače u besmrtnost tek pri uskrsenju – 1. Korinćanima 15:53.

27. PRVA LAŽ: „NEĆETE VI UMRIJETI“

Bog je rekao: **„U koji dan okusiš s njega, umrijećeš.“** (Postanje 2:17)

Zmija je rekla: **„Nećete vi umrijeti.“** (Postanje 3:4)

Ako religija uči da čovjek zapravo ne umire, nego nastavlja svjesno da živi u drugom obliku, onda je to samo eho prve laži iz Edena.

Biblijska logika je jednostavna: **život je život; smrt je smrt; besmrtnost je dar kroz Hrista, ne urođena osobina čovjeka.**

28. SMRT KAO SAN DO USKRSENJA

Isus za Lazara kaže: **„Lazar, prijatelj naš, zaspa.“** (Jovan 11:11) Zatim pojašnjava: **„Lazar umrije.“** (Jovan 11:14)

Pavle govori o mrtvima kao o onima koji su „zaspali“ – 1. Solunjanima 4:13–18.

Propovjednik kaže: **„Mrtvi ne znaju ništa.“** (Propovjednik 9:5)

Psalam kaže: **„U taj dan propadnu sve misli njegove.“** (Psalam 146:4)

Dakle, biblijska nada nije svjesna duša u raju odmah poslije smrti, nego uskrsenje mrtvih o Hristovom dolasku.

29. RAJ I PAKAO POGREŠNO SHVAĆENI KROZ BESMRTNU DUŠU

Biblija uči vječni život, sud, uskrsenje i konačnu kaznu. Ali ne uči da nepokajani dobijaju besmrtnost da bi vječno živjeli u mukama.

Jovan 3:16 pravi kontrast: **ne biti uništen** nasuprot **imati život vječni**.

Rimljanima 6:23: **smrt** nasuprot **život vječni**.

Otkrivenje 20:14: „**Ovo je druga smrt.**“

Dakle, konačna kazna nije vječni život u mukama, nego druga smrt, konačna propast, uništenje nepokajanih.

30. VJEČNO MUČENJE KAO PROBLEMATIČNA DOGMA

Tekstovi o „vječnoj kazni“ i „ognju vječnom“ postoje, ali „vječno“ može označavati vječni rezultat, ne beskonačni proces mučenja.

Sodom je primjer „vječnog ognja“ (Juda 1:7) ali Sodom ne gori danas. Oganj je vječan po konačnosti presude, ne po beskrajnom trajanju procesa.

Biblijski rječnik za sud nad nepokajanima dominantno je: **smrt, propast, pogibao, uništenje, druga smrt**. To se ne slaže sa učenjem da će grešnici vječno živjeti u mukama. Božji plan spasenja ne završava ovjekovječenjem nosilaca zla nego njihovim konačnim uništenjem, nakon čega slijedi obnova Zemlje i univerzuma.

31. MOLITVE ZA MRTVE, PARASTOSI I ZADUŠNICE

Ako su mrtvi nesvjesni i čekaju uskrsenje, onda pravoslavne molitve za umrle nemaju biblijski temelj. Tada to postaje eksplicitno zabranjena praksa obraćanja mrtvima (Ponovljeni Zakon 18:11; vidi takođe 1. Samuelova 28:4-20; ref. 1. Dnevnika 10:13-14).

„**Ljudima je određeno jednom umrijeti, a potom sud.**“ (Jevrejima 9:27)

„**Ide čas u koji će svi koji su u grobovima čuti glas Sina Božijega.**“ (Jovan 5:28–29)

Apostoli ne uče da živi mogu molitvama, liturgijama i pomenima mijenjati stanje umrlih.

32. MITARSTVA I POSMRTNA ISKUŠENJA DUŠE

Pravoslavna pobožnost često govori o mitarstvima, ispitima

duše poslije smrti i postepenom stanju pokojnika.

Novi savez to ne uči. Nada vjernih nije prolazak duše kroz nebeske carine, nego uskrsenje i sud pred Bogom.

33. OBOŽENJE KADA ZAMIJENI OPRAVDANJE

Biblija govori o preobraženju vjernika i učestvovanju u Božjoj prirodi – 2. Petrova 1:4. Ali pravoslavno oboženje zamagluje jasnu biblijsku istinu: grešnik se opravdava vjerom, ne mističkim procesom.

„Opravdavši se vjerom, imamo mir s Bogom.“ (Rimljanima 5:1)

„Onome koji ne radi, a vjeruje... vjera se uračunava u pravednost.“ (Rimljanima 4:5)

Posvećenje je plod spasenja, ne temelj opravdanja.

34. NEDOSTATAK BIBLIJSKE SIGURNOSTI SPASENJA

Pravoslavlje često drži čovjeka u stalnoj nesigurnosti sakramentalnog održavanja. Novi savez daje sigurnost onome ko vjeruje u Sina Božijeg.

„Ovo napisah vama koji vjerujete... da znate da imate život vječni.“ (1. Jovanova 5:13)

„Stoga sada nikakve osude nema za one koji su u Hristu Isusu.“ (Rimljanima 8:1)

Sigurnost nije u sebi, nego u Božijem obećanju i Hristovom djelu.

35. NACIONALIZACIJA CRKVE

Pravoslavlje se u praksi često miješa sa etničkim identitetom: Srbin-pravoslavac, Grk-pravoslavac, Rus-pravoslavac.

Biblijski, hrišćanska zajednica nije nacionalna institucija, nego zajednica otkupljenih iz svih naroda.

„Nema Judejca ni Grka... jer ste svi jedno u Hristu Isusu.“ (Galatima 3:28)

„Otkupio si nas Bogu krvlju svojom iz svakoga plemena i

jezika i naroda.“ (Otkrivenje 5:9)

ZAVRŠNA FORMULACIJA

Pravoslavlje ne odstupa samo u pojedinim običajima. Ono odstupa sistemski u četiri velika sloja:

1. U učenju o Bogu

Biblija: **jedan Bog = Otac; jedan Gospod = Isus Hrist.**

Pravoslavlje: **jedan Bog = Trojica.**

2. U učenju o čovjeku i smrti

Biblija: **čovjek je smrtan; duša koja griješi umire; mrtvi spavaju do uskrsenja.**

Pravoslavlje: **duša nastavlja svjesno da živi poslije smrti.**

3. U učenju o spasenju

Biblija: **spasenje je dar Božiji kroz vjeru, pokajanje i poslušnost Hristu.**

Pravoslavlje: **spasenje se veže za sakramentalni sistem, sveštenstvo, liturgiju i crkvenu instituciju.**

4. U učenju o bogoslužnju

Biblija: **Subota je posvećeni dan odmora.**

Pravoslavlje: **Nedjelja je novi dan odmora.**

Biblija: **Bog se obožava u duhu i istini, bez slika, posrednika, mrtvih svetaca i svetih predmeta.**

Pravoslavlje: **ikone, relikvije, sveci, Marija, liturgijski rituali, sveti prostori, osvećeni predmeti i crkveni kalendar postaju sastavni dio religije.**

U najkraćem: **Pravoslavlje dodaje Trojstvo biblijskom monoteizmu, besmrtnu dušu biblijskoj smrtnosti, sakramentalni sistem biblijskoj vjeri, paganski dan sunca (nedjelju) umjesto biblijske subote, ikone biblijskom bogoslužnju, svece jedinom Posredniku, i predanje Božijoj riječi.**

DODATAK 2.

Pitanja za pravoslavce (i katolike)

(1) Ako je Pravoslavna crkva „dala svijetu Bibliju“, budući da je nepogrešiva, zašto su onda istočne crkve odbacile ili dovele u pitanje nadahnuće Otkrivenja, a kasnije ga prihvatile? Suprotno tome, Istok je prihvatio kao sveto pismo knjige koje su kasnije odbačene. Ako je Pravoslavna crkva zaista prosvijetljena Svetim Duhom tako da joj ljudi mogu vjerovati kao „Božjoj organizaciji“, zašto je toliko pogriješila u vezi nečega tako jednostavnog?

(2) Ako je Katolička crkva dala svijetu Bibliju 397. godine nove ere, zašto su onda mnoge različite verzije kanona nastavile kružiti dugo nakon toga?

(3) Ako je Katolička crkva, „vlastitom, urođenom, Bogom danom moći i autoritetom“, dala svijetu Bibliju, zašto to nije ispravno shvatila prvi put? Zašto je Rimokatolička crkva čekala do 1546. godine nove ere na Tridentskom saboru da bi zvanično dodala apokrifne u Kanon?¹⁰⁰

(4) I rimokatoličke i grčko-pravoslavne crkve tvrde da su one dale svijetu Bibliju. Zašto onda imaju različite knjige u svakoj od svojih Biblija? Čijem „crkvenom autoritetu“ trebamo vjerovati? Čiju tradiciju trebamo slijediti?

(5) Mogu li pravoslavci i katolici navesti jedan primjer doktrine koja potiče iz usmene apostolske tradicije o kojoj Biblija ništa ne govori? Ili mogu li dati dokaz da je njihova dogmatska tradicija

¹⁰⁰ Dok pravoslavna ruska, grčka, bugarska, rumunska, makedonska i crkveno-slovenska Biblija imaju po 77 knjiga, na srpskom govornom području i dalje preovlađuje u upotrebi „neblagosloveni“ Daničić-Karadžić prevod iz 1865. godine, koji ima 66 knjiga. Prvo izdanje na srpskom blagosloveno od Sinoda SPC izašlo je 2011. godine. Sastojalo se od Starog Zavjeta Đura Daničića, devterokanonskih knjiga prevedenih od episkopa Atanasija Jevtića i Amfilohija Radovića i Novog Zavjeta prevedenog od strane Komisije Sinoda.

apostolskog porijekla?

(6) Da li bi apostoli, kad bi ušli u bilo koju tradicionalnu crkvu, prepoznali hrišćanska učenja i prakse, a među sveštenstvom i crkvenim velikodostojnicima njihove naslednike?

(7) Možete li navesti jedan primjer gdje se inspirisano apostolsko „usmeno otkrivenje“ (tradicija) razlikovalo od „pisanog“ (Svetog pisma)?

(8) Ako vam nije dozvoljeno da se bavite privatnim tumačenjem Biblije, kako znate koja je „apostolska tradicija“ ispravna između Rimokatoličke, Pravoslavne i Stražarske Kule (Jehovinih svjedoka), jer sve tri uče da samo organizacija može ispravno tumačiti Sveto pismo, isključujući pojedinca?

(9) Zar Bog nije uspio dati Izraelu nadahnutu i nepogrešivu listu knjiga Starog saveza? Zašto bi Bog iznenada dao drugačiju listu tek nakon što je Izrael uništen 70. godine nove ere?

(10) Kako su Jevreji mogli znati da su Knjige o Kraljevima ili Isaija Sveto pismo?

(11) Ako i Rimokatolička i Pravoslavna crkva vjeruju da je „crkva stub i temelj istine“ znači li to da je crkva zaštićena od zablude, i ako da, onda: a) Zašto uče doktrine toliko različite da nisu čak ni u zajednici jedna s drugom? b) Kako objašnjavate ogroman broj dokumentovanih teoloških grešaka koje su napravili „crkveni oci“ i crkva uopšteno?

(12) Ako i Pravoslavna i Katolička crkva tačno slijede apostolsku usmenu tradiciju, kako to da podučavaju doktrinu toliko različito da nisu čak ni u zajednici jedna s drugom?

(13) I Tertulijan i Jeronim su dali popis usmenih tradicija koje se ne nalaze u Bibliji. (Tertulijan, *Kruna* ili *De Corona*, poglavlja 3-4; Jeronim, *Dijalog protiv luciferijanaca*, 8) Tertulijan je rekao o ovim praksama da se „bez ikakvog pisanog instrumenta, održavaju samo na temelju tradicije“. To uključuje krštenje tri puta uranjanjem, davanje kršteniku da „pije mlijeko i med“, a zatim zabranu osobi da se kupa sedmicu dana, klečanje na nedjeljnoj liturgiji je

bilo zabranjeno, a znak krsta se trebao napraviti na čelu. Jeronim, ponavljajući Tertulijana, rekao je da su ovi „crkveni obredi, koji proizlaze iz tradicije, stekli autoritet pisanog zakona“. Zašto Katolička crkva ne uranja tri puta i ne dozvoljava klečanje? Zašto ni Rimokatolička ni Pravoslavna crkva ne održavaju nijednu od ovih tradicija, osim trostrukog uranjanja od strane pravoslavnih? Zašto Rimokatoličke crkve danas imaju ograde za klečanje ispred svake klupe? Ako je „apostolska tradicija“ bila da se napravi znak krsta na čelu, zašto i pravoslavna i katolička crkva to mijenjaju trenutnom praksom znaka na grudima i glavi? Ako se treba slijediti vanbiblijska usmena tradicija, zašto onda Rimokatolička i pravoslavna crkva ne praktikuju sve ove stvari? Koliki postotak usmene tradicije iz 200. godine nove ere pravoslavni i katolički hrišćani danas zadržavaju? Još gore, tradicije pravoslavnih i katoličkih hrišćana danas su u suprotnosti jedna s drugom! Katolici ne čuvaju ništa od toga, a pravoslavni čuvaju 50%! Uz sve to, obje ove crkve se bore s protestantima da moraju koristiti njihovu usmenu tradiciju, ali pravoslavna i katolička usmena tradicija **se razlikuju!** Ako je usmena tradicija autoritativna, kako bi osobe sa strane mogle znati koja je od ove dvije usmene tradicije ispravna? Rješenje je da je usmena tradicija bezvrijedna i da nam preostaje **samo Biblija**.

(14) Kada vidite riječ *tradicija*, zašto uvijek pretpostavljate da je to usmena tradicija, a ne tradicija Svetog pisma, kada je Biblija naziva tradicijom Svetog pisma u 2. Solunjanima 2:15?

(15) Crkveni oci su vjerovali u ono što je Pavle rekao u Efescima 3:3-5, da se Sveto pismo može razumjeti samo čitanjem. Ukazivali su na to da je samo Sveto pismo jasno, toliko jasno da su čak kritikovali jeretike što ga pogrešno shvataju. Ako oni izvan crkve i obični ljudi u klupama nisu u stanju da sami razumiju Bibliju kako je uče Rimokatolička i Pravoslavna crkva, zašto su onda apostolski oci očekivali da će jeretici razumjeti svojim ljudskim vještinama? (Tertulijan, *Tijelo Kristovo*, poglavlje 20; Atanazije, *O utjelovljenju Riječi*, 56; Irinej, *Protiv jeresi*, II.27.2).

(16) Kako katolički i pravoslavni narod može sa sigurnošću znati da sveštenik vjerno propovijeda dogme, kanone i edikte sabora ako nisu posjedovali kopije takvih dokumenata?

(17) Kako se odlučiti koji su „vaseljenski“ sabori donijeli ispravne odluke kad su one bile međusobno kontradiktorne i isključive? Na primjer, različiti sabori su donosili odluke za i protiv i upotrebe ikona u vjerske svrhe. Možemo li se osloniti na njihove „zaključke“ ili je dovoljno da konsultujemo Drugi Božji uput (Izlazak 20:4-6; Ponovljeni Zakon 4:15-19)?

(18) Možete li navesti jedan siguran način ili metodu kojom novi vjernik u Hrista može znati da je Pravoslavna crkva jedina istinita crkva? (Izazov: osigurati da se ova metoda ne može primijeniti i na Rimokatoličku crkvu.)

(19) Ako lično prosvjetljenje Duha svetog na svakog vjernika radi razumijevanja Biblije nije valjana metoda određivanja istine zbog mnogih denominacija koje koriste ovaj pristup, zar onda ne slijedi da su apostolsko nasljeđe i usmene crkvene tradicije također nevažeće jer su Rimokatolička i Pravoslavna crkva dvije denominacije koje koriste ovu metodu, ali su podijeljene oko doktrine? Zar to ne dokazuje da su obje metode pogrešne i da treća metoda – utemeljenje na Svetom pismu – mora biti ispravna metoda?

(20) Ako načelo *sola Scriptura* ne može biti ispravna metoda određivanja istine zbog vjerske podjele među crkvama koje tvrde da koriste *sola Scriptura*, zar to ne diskvalifikuje i metodu korišćenja tradicije Rimokatoličke i Pravoslavne crkve, budući da su podijeljene same protiv sebe?

(21) Pošto Božja Riječ jasno uči da su „svi sagriješili i lišeni su Božje slave“ (Rim. 3:23) i da „nema nijednog pravednog“ (Rim. 3:9-12), po kojem osnovu se u pravoslavlju sveštenici oslovljavaju sa „njegova svetost“, „njegovo visokopreosveštenstvo“, „prepodobni“, „prečasni“, „časni“, „otac“ ili „pop“ (Matej 23:9) i sl.?

(22) Ako Sveto pismo jasno uči da postoji „jedan Bog i jedan je posrednik između Boga i ljudi, čovjek, Hristos Isus“ (1. Timoteju

2:5), kako pravoslavna (i katolička) crkva mogu tvrditi da umrla „sveći“ ili Marija takođe posreduju između ljudi i Boga? Zar to nisu upravo prakse koje je Bog zabranio – komunikacija sa mrtvima (Ponovljeni Zakon 18:11; 1. Samuelova 28:6-25; 1. Dnevnika 10:13-14)? Ili je to možda kult mrtvih? Još gore, kako sama „crkva“ može biti posrednik između grešnika i Boga kad izvrće i ne poštuje najosnovnija biblijska učenja?

(23) Kako se jasno biblijsko učenje da je Bog jedan, i da je taj Bog Otac (1. Korinćanima 8:6), slaže sa pravoslavnom i katoličkom dogmom o Trojstvu (tri boga koji su zapravo jedan Bog)? Da nije Crkva, zabunom, pokrstila staro pagansko trojstvo?

(24) „Tom blagodaću spaseni ste kroz vjeru. I to nije od vas, dar je Božji. Ne od djela, da se niko ne bi hvalio.“ (Efescima 2:8-9) Čemu onda niz crkvenih zahtjeva: pokora, monaštva, celibata, poštovanja svetaca, „spasonosnih“ rituala (kao npr. euharistija) i dr.?

(25) Zašto pravoslavna crkva uči da je duša besmrtna kad Biblija jasno konstatuje da je „plata za grijeh smrt“ (Postanje 2:17; Rimljanima 6:23) i da stvorena bića mogu imati besmrtnost samo pod uslovom poslušnosti ili kao pali grešnici po Hristu (Jovan 3:16; 1. Jovanova 5:11-12)? Da nisu možda usvojili grčku filozofiju dualizma i paganska vjerovanja umjesto nauke Svetog pisma?

(26) Čemu vaskrsenje mrtvih i sud, o čemu jasno uči Sveto pismo (Jevrejima 9:27; Danilo 12:2; Jovan 5:29), ako su mrtvi već u „raju“ ili „paklu“, prema dogmama Pravoslavne crkve?

(27) Zašto se „svečani dani“ u kalendaru Pravoslavne crkve poklapaju sa starim paganskim praznicima i da li su „naslednici apostola“ napravili kompromis sa paganizmom njihovim usvajanjem? Zašto „najveći hrišćanski praznik“ – Božić – ima jasno pagansko porijeklo, kao i „najradosniji hrišćanski praznik“ – Vaskrs?

Zašto je Sveti Sava u mitovima preuzeo ingerencije starih slovenskih bogova? Ili kako se paganski bog Svetovid našao među najznačajnijim praznicima SPC (Vidovdan)? Čemu služe ovakva i razna druga popovska izmišljenija?

(28) Zašto se mnogi manastiri i hramovi nalaze upravo na mjestima nekadašnjih paganskih svetišta? Da li je možda u pitanju zajedničko nasleđe ili dijele istu „auru“ posvećenih mjesta?

(29) Zašto je Pravoslavna crkva uvela svetkovanje paganskog dana sunca – nedjelje – umjesto Subote, dana odmora koji je Bog posvetio i blagoslovio (Postanje 2:2-3; Izlazak 20:8-11)? Da li se možda povela za rimskim carem Konstantinom koji je zvanično proglasio „dan sunca“ (lat. *dies Solis*) danom odmora 321. godine, kao obožavalac „nepobjedivog Sunca“ (lat. *Sol Invictus*)? I zbog čega nastoje tu nezakonitu promjenu potkrijepiti nekim stihovima iz Novog saveza koji uopšte ne govore o tome?

(30) Zašto se u pravoslavlju krštavaju bebe koje se ne mogu pokajati (Djela 2:38) i izraziti svoju vjeru (Marko 16:16)?

(31) Ako Biblija poziva na ispovijest direktno Bogu (1. Jovanova 1:9; Jevrejima 4:16), zašto pravoslavna crkva traži ispovijest kod sveštenika?

(32) Novi savez ne pominje da su hrišćani u ranoj zajednici koristili svijeće, tamjan i ritualne obrede (sveštenečke službe). Zašto se to danas smatra obaveznim dijelom bogoslužjenja?

(33) Kako se bogata odjeća sveštenika i raskoš hramova slažu sa Hristovim učenjem o skromnosti, lišenom težnje ka zemaljskom blagu (Matej 6:19, 24)? Zar nije pohlepa „smrtni grijeh“?

(34) Na osnovu čega pravoslavci (katolici i mnogi protestanti takođe) tvrde da je pod Novim zavjetom sva hrana čista (ovo se posebno odnosi na upotrebu mesa nečistih životinja)? Zar životinje koje je Bog stvorio i klasifikovao kao „nečiste“ (neprikladne za ljudsku hranu) mogu postati „čiste“ crkvenim dekretom ili većinskim izglasavanjem? I zašto se zloupotrebljavaju stihovi kao Djela 10:9-28 za lažnu podršku iz Biblije?

(35) Zašto je Pravoslavna crkva obavijena velom misterija, dok je Božja Riječ vrlo jasna (Ponovljeni Zakon 6:1-25; 30:11-15; Psalm 119:130; Mihej 6:8; 2. Timoteju 3:14-1)?